

Castrenianumin
toimitteita

14

PEKKA SAMMALLAHTI

Sodankylän saame- laisten entistä elämää

Elsa-Marja Aikion kertomana

Helsinki
1975

ELSA-MARJA AIKIO

*Kuva: Martti Aikio/
Pentti Sammallahti*

Castrenianumin
toimitteita

14

PEKKA SAMMALLAHTI

Sodankylän saame- laisten entistä elämää

Elsa-Marja Aikion kertomana

Helsinki
1975

Sijk-Ovllaaj leehkos
oamastuv'von taah kir'jii

SAATTEEKSI

Sodankylän Vuotson seuduille viime vuosisadan loppupuolella useana aaltona siirtyneiden poronhoitajasaamelaisten kieli on - kuten Suomen puolen tunturisaamen murteet yleensäkin - melko huonosti tunnettua. Siirtolaisten lähtöseutuina ovat olleet Ruijan lounaiset ääret, lähinnä Enontekiö, ja selvästi osoitettavan emämurteen tutkimuksen on arveltu kattavan myös kaukaisen satelliitin kielisuhteet. Vuotson seudun saamelaisten kieli on kuitenkin kuluneiden sadan vuoden aikana toisaalta muuttunut omaan suuntaansa ja toisaalta säilyttänyt sellaista vanhaa, joka koutokeinolaisen emämurteen tutkijoilta on jäänyt huomaamatta. Lisäksi suomen kieli on vähitellen - näillä näkymillä lopullisesti - tunkemassa saamea syrjään, mihin liittyvät kielelliset ja yhteiskunnalliset seikat vielä odottavat tutkijaansa. Sodankylän saamen kielestä on tosin valmistunut yksi opinnäyte (Helsingin yliopistossa: Otto Aho, Sodankylän lapin äänne- ja muoto-oppia, 1965), mutta tähän kirjaseen sisältyvät nauhoilta kirjoitetut haastattelut ovat ensimmäiset yhtenäiset ja samalla kielitieteellisesti tyydyttävät näytteet mainitusta murteesta. A.V. Koskimiehen ja T.(I.) Itkosen kokoelman Inarinlappalaista kansantietoutta (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XL, Helsinki 1918) alkulauseeseen sisältyvien kolmen lyhyen sodankylänsaamenkielisen tekstinäytteen kirjoitustapa on sen verran epätarkka ja horjuvakin, että niiden arvo on etupäässä historiallinen.

Pääosa tämän kirjaseen aineistosta on kerätty kesällä 1967, jolloin nauhoitin Vuotson seudun saamea kuukauden ajan Suomalais-ugrilaisen Seuran myöntämän apurahan turvin. Nauhaa kertyi runsaat 22 tuntia kymmenkunnalta kertojalta, näistä Elsa-Marja Aikion (os. Hetta, s. 1.11.1891 Purnumukassa)

muistista eniten, kaikkiaan neljän nauhatunnin verran. Vaikka kertojat asuivatkin kaukana toisistaan, asuin suurimman osan keruujasta Elsa-Marja Aikion ja hänen poikansa Niilon luona jälkimmäisen talossa. Pitkähkön ajan kuluessa mieleen palautuneet perinteenpalaset kirjattiin ensin paperille ja sitten sopivina annoksina nauhoitettiin. Täydennyshaastatteluja tein vuoden 1974 syksyllä (yhden nauhatunnin verran), ja näiden satoa on muistelusten alun runsaat puolentoistakymmentä sivua. Haastattelujen tarkoituksena oli suppean yleiskuvan saaminen Sodankylän saamelaisten vähitellen katoavasta perinteestä ja aineellisesta kulttuurista sekä kansantietoudesta. Haastatteluilla on tämän takia pikemminkin jutustelun kuin systemaattisen kyselyn leima, sillä jälkimmäiseen ei aika olisi tietenkään riittänyt. Systemaattiselle tutkimukselle on Vuotson seudulla vieläkin hyvät mahdollisuudet, sillä vuosisadan alun ensimmäisenkin neljänneksen olot ovat säilyneet elävinä monien muistissa. Tämän kirjan antamaa kuvaa on myöhemmin tarkoitus laajentaa poimimalla lopusta nauhamateriaalista tarkentavia tietoja poronhoidosta ja suullisesta perinteestä, erityisesti Anders Peltovuoman, Jouni G. Hetan, Oula Aikion, Lassi Hirvasvuopion ja Matti Hetan kertomana.

Elsa-Marja Aikion muistelusten pääanti on aineellisen kulttuurin ja kansantietouden alalla, mutta myös muuta henkistä perinnettä hän taitaa, ja varsinkin memoraatinkaltaiset lyhyet kertomukset omista tai muiden kokemuksista ovat hänen mieliaiheitaan. Samoin on hänelle hyvämuistisena ja korkean iän saavuttaneena oman sukuperän selvittely ja muistikuvat jo ammoin kuolleista sukulaisista ja "entisistä ihmisistä" mieluista jutunjuurta. Vanhan ajan olot ja tapahtumat tulevat hänen mieleensä kirkastuneina, ja kertomisessa on nostalginen sävy. Virkeänä laukkaava mieli tuo Elsa-Marja Aikion muisteluksille omat rakenteelliset erikoispiirteensä: sivuteemojen pintaanpulpahtelun, palautumat jo kerrottuun ja tärkeiden juonenvaiheiden mainitsemiset jo ennakoon. Näitä piirteitä nauhoitustilanteiden jutustelunomaisuus on varmaankin korostanut.

Nauhojen aines on ryhmitelty keskeisten otsikkojen

alle: esi-isät, poro, enteet, syntymä jne. Tämä on aiheuttanut sen, että jutunpätkät on siirretty aiheenmukaiseen yhteyteensä huolimatta siitä, missä ne ovat nauhalla. Teemojen turhaa toistoa on pyritty välttämään, ja kahdesta saman aiheen versiosta on kirjaan valittu täyteläisempi, jos sanastolliset tms. seikat eivät ole vaatineet kummankin esittämistä. Edelleen on toimitustyössä kerrontaa jonkin verran sujuvoitettu poistamalla toistoa, vääriä aloituksia ja kesken jääneitä lauseita sieltä, missä se on rakenteellisesti ollut mahdollista eikä ole vienyt kerronnan luonteen särkymiseen. Käännöksessä lauseita on siloiteltu mahdollisuuksien mukaan suomen yleiskieltä lähentyviksi.

Käännökset on pyritty tekemään niin tarkkoja kuin suomen yleiskielen puitteissa on ollut mahdollista ja järkevää (helpointa olisi ollut kääntää esim. Mutenian suomen murteelle!). Välimerkkisääntöjä ei niissä ole juuri seurattu, vaan välimerkkien tehtävä on samoin kuin saamenkielisessä tekstissä rytmittää puheen virtaa joko todellisia tai intonaatioperäisiä taukoja ilmaisemalla. Jotkin hankalasti suomennettavat sanat on tyydytty kääntämään peräpohjalaisiksi vastineikseen, esim. lievästi epäuskoista toisen puheen lainaamista merkitsevä mahkaš ~ mahkeš ~ mah on käännetty sanalla muka, temppuילua, leikkimistä, järjetöntä käyttäytymistä jne. merkitsevä verbi taattjuuh on käännetty verbillä taaajoa jne.

Kädessäoleva kirjanen on tarkoitettu etupäässä Vuotson seudun saamelaisten nuorten käyttöön, jotka sen avulla voivat tutustua vanhempiensa ja esivanhempiensa maailmaan, sen keskeisiin aiheisiin ja palauttaa mieleensä lapsena oppimaansa mutta nyt jo monissa tapauksissa unohtunutta kieltä. Kirjoitustapa on tätä silmälläpitäen yritetty saada mahdollisimman helppolukuiseksi: lyhyt rivinylinen pystyviiva ' (esim. sanassa kuos'sii 'vieras' tai poa'hta 'tulee') voidaan luettaessa sivuuttaa, sillä on vähän käytännöllistä merkitystä (vaikka se voi joskus erottaakin sanoja toisistaan, esim. miel'lii 'mella' mutta miellii 'mellan', kuos'sii 'vieras' mutta kuossii 'vieraan', puol'laa 'sytyy' mutta puollaa 'palaa', kuos'kan 'koskenut' mutta kuoskan 'kosken'). Lisäksi kirjas-

ta voivat käyttää kielen- ja perinteentutkijat sekä muut epämuodollisena johdatuksena Sodankylän saamelaisten perinteeseen kulttuuriin.

Pyhäjärvellä 24.9.1975

Pekka Sammallahdi

SISÄLLYS

Saatteeksi	5	
Muistelukset	11	
Sohkaa ja maad'darah, ovtteš aa'jkke ol'pmoh	13	
(Suku ja esi-isät, entisen ajan ihmiset)		
Poocuu	33	
(Poro)		
Povhco taavttah	59	
(Poron taudit)		
Pik'tasah	75	
(Vaatteet)		
Peena	95	
(Koiria)		
Kusaah	97	
(Lehmät)		
Peeđuuh	99	
(Pedot)		
Paaraa	101	
(Para)		
Vaaj'kasah ja tijttah	103	
(Enteet ja taiat)		
Siej'tii	115	
(Seita)		
Ruollah	117	
(Ruumiinmullat)		
Staalluu	119	
(Staalot)		
Čudiih	121	
(Tšuuudit)		

Aakmeele	122	
(Akmeeli)		
Maaj'tnasah	125	
(Tarinoita)		
Rihce-cuop'puu	129	
(Sammakko)		
Tivr'riih	131	
(Hyönteisiä)		
Eehpaaraš	133	
(Äpäpä)		
Ulttaah	135	
(Maahiset)		
Aa'pe-ruv'vaa	137	
(Merenneito)		
Taapiih	139	
(Tapoja)		
Puoriidān-koonstah ja taalhkōdea'pme	141	
(Parannuskeinot ja lääkitä)		
Naas'te-kovaah, alm'mii meerhkah ja taalhkiih	161	
(Tähtikuviot, taivaan merkit ja säät)		
Riekaadea'pme	167	
(Syntymä)		
Soad'njuu ja heejah	171	
(Kosinta ja häät)		
Jaapmiin ja jaamehah	173	
(Kuolema ja vainajat)		
Transkriptiosta	179	
Hakemisto	185	
Liitteet	201	

MUISTELUKSET

Suku ja esi-isät, entisen ajan ihmiset

-Mistä sinun vanhempasi ovat tulleet tänne?

-Mistäkö? No, he ovat tulleet tuolta, isänihän ainakin on asunut Koutokeinossa, mutta äiti on taas Enontekiöltä, sitten he ovat tänne siirtyneet niin että ovat lähteneet juttamaan aina tännemmäs ja tännemmäs niiden porojensa kanssa.

-Entä heidän vanhempansa?

-No sehän on ollut se minun isäni isä, se on ollut nimismiehenä Koutokeinossa.

-Mikä hänen nimensä on ollut?

-No se on ollut, totta se on ollut Jouni, ja sukunimi Hetta on tullut vasta täällä Hetassa. Heillä ei ole ollut muuta kuin että ovat kutsuneet vain isän nimellä, niinhan ne entisaikaan. Miten lieneekään niin, Hetta on pantu sitten sukunimeksi, minä en sitä asiaa tiedä.

-Oliko isoisälläsi poroja?

-No oli!

-Missä hänellä oli tapana juttaa?

-No se on asunut Lyngseidetissä, ja karja on ollut siellä niemen kärjessä miten on, ja se on asunut siinä, onko se Lyngseidet vai mikä se on, mikä se on se Skibotten, jossa se on myös asunut.

-Ja isäsi nimi oli...

-Oula, häntä sanottiin Jounin-Oulaksi.

-Ja juuri hänkö oli saanuut sen Hetta-sukunimen?

-Sitä en tiedä miten se on silloin, en ole silloin kysynyt, olen jälkeen päin nyt ajatellut, että miten se asia on. Mutta niillä ei ole ollut sukunimiä, ei noillakaan jotka Muteniassa ovat, se on tullut vain talon nimi.

-Muistatko isäsi äitiä, mistä hän oli kotoisin?

Sohkaa ja maad'darah, ovtteš aa'jkke ol'pmoh

-Kos tuu vaahnemah lea'h poa'htan tej'hke?

-Kosko? No đah leh toppe poa'htan, tahan le orron ah'čii kojh_uKuov'ta-keajnnuus, muh ead'nii le fas Eenodakaas tah le, te đah leh tej'hke sir'taasan nuu ahte en joh'taan te đaab'belij ja đaab'belij tejkun_upovhcujjea'sehkun.

-Nas sud'no vaahnemah?

-No đahhan leh leemaš tah, tah muu aahčii ah'čii, tah le leemaš lea'nsmaan'niin Kuov'ta-keajnnuus.

-Mij_ujah tan nammaa lea leemaš?

-No đah le leemaš, tott_uah le leemaš Joovvna, ja Heah'taa-nammaa le poa'htan eas'ka đaappe Heehtaas, tejn ij leh leemaš earaa ko tah leh kohčodan fal aahčii namaas, nuuhan tah tolen aa'jkke. Moh leš nuu kal Heah'taa le pid'djon te sohkaa-nammaan, mun in tan aasij tie'de:

-Lettjek_uas povhcoh tan tuu aattjaas?

-No lettje!

-Kos tah laavij johtiih?

-No đah le orron It'tuu-njaarkkas, ja eelluu le leemaš toppe njaar-kea'čes moo leš, ja đah leh orron tan, lea'k_uah It'tuu-njaar'ka vajmij_ujah le, vajmij_ujah l_uah Skibottiin, kos tah leh orron_umajh.

-Ja tuu aahčii nammaa lej...

-Ovl'laa, tah kohčode Joovnn-Ovl'laan.

-Ja đah jus'te lej ož'žon tan Heah'taa-koarkkuu?

-Tan in tie'de moh tah l_ual'le, mun in leh tal'le jeerran, len mannjel taal jurttahan ah moh tah tah aaš'šii le. Muh tejn ej leh leemaš sohkaa-namaah, ej đuo'jnke laa't-telaš ol'pmujn Mutenijaas mah leh, tah leh fal te, šad'dan taaluu nammaa.

-No mujhtaahk_uon aahčaah eatnii, kos tah lej eereh?

-Hänkin on ollut sieltä Koutokeinosta.

-Mikä hänen nimensä oli?

-No se oli Inka, se oli Iisakin-Inka, mutta niillä oli nimi, mutta mikä se nyt olikaan se nimi? Tuuri! Onko siellä Koutokeinossa vielä Tuureja?

-On.

-Se on niiden sukua.

-Mitä sinä muistat isoäidistäsi?

-Siitä Inka-isoäidistä?

-Niin.

-No muistan sen kun hän oli jo vanha ihminen silloin ja he asuivat Purnumukassa, siellä oli viisi turvekotaa ja ne olivat niitä samoja sieltä tulleita ihmisiä. Ja ne olivat asuneet ties kuinka kauan, en tiedä kuinka kauan ne ovat olleet, ennen kuin minä olen syntynyt. Ne kuitenkin laitoivat minut kun, isäni sisko meni naimisiin mutenialaisen kanssa, erään Vilhelmin, ja sehän asui sitten siellä talossa, se oli niinkuin sen aikainen lantalainen se Vilhelmi. Ja sillä oli elo, monta sataa (poroa) sillä... Ja se minun isäni sisko ei elänyt kauan, kuoli äkkiä yöllä.

-Mikä sille tuli?

-No se oli niinkuin monet yhtäkkiä kuolevat. Sillä oli pieni tyttö silloin, vielä nytkin elävät ne tytöt, sen tytöt, sen minun tätini, isäni siskon.

-Minkä niminen se oli?

-Elli.

-Ja sukunimi?

-No sukunimihän oli Hetta mutta sitten se oli Mutenia, tuon Reinon eno, sen sukulainen se on kuitenkin ollut. Se oli mennyt sen kanssa naimisiin ja siltä jäi kolme tyttöä, siltä tädiltä kun se yöllä oli kuollut. Yksi oli sellainen pieni, komsiolapsi, ja se Vilhelmi rupesi sitten herättele-
mään kun lapsi itkee, rintalapsi pikkuinen. Eihän se enää herännyt joka oli kuollut, äkkiä. Ja niitä on kaksi elossa ja ne pitävät kyllä niin sukulaisena aina kaikki. Toinen oli silloin nuorena tyttönä täällä, se meni naimisiin erään, sotilas se oli tai rajavartiostomies ja, ja se oli poliisina, ja niin ne

-No ďah le majh_utoppe Kuov'ta-keajnnuus leemaš.

-Mij_ujah tan nammaa lej?

-No ďah lej In'kaa, tah lej Issah-In'kaa, muh tejn lej nammaa muh mij hal tah lejke_uah nammaa? Tuv'ra! Lea'hko ďoppe Kuov'ta-keajnnuus vel Tuvrrah?

-Te lea'h.

-Tah le ďan sohkaa.

-Majh_uton_umujhtaah tan aahkoh pirraa?

-Tan In'ka-aahkuu?

-Nuu.

-No ďan_umun_umujh'taan_uko ďah lej poa'res olmmoš jo ďal'le ja ďah Pur'tno-mohkiis orro, ďoppe lettje vih'ta tar'fe-koodii ja_uh lettje sea'mma ďah, toppe poa'htan ol'-pmoh. Ja_uh orro man_ukuhkaa ďan in tie'de man, kuhkaa_uh leh orron, ov'talko mun len šad'danke. Tah kojh_ute muu pittje ko, tan_umuu aahčii oab'baa naaj'htali_uj mutenijaalaččaajkun, muhtiin Vilheelmmajn, ja ďahan oruuj ďe, toppe taaluus, tah lej ďeko dan aaj'kahaš laa'ttelaš-olmmoš tah Vilheal'pma. Ja ďas lej de eelluu, maan'ka čuođii dan... Ja ďah muu sies-saa ij eellaanke kuhkaa, fah'kesta jaamij ih'kuu.

-Mij_ujasaa šattaaj?

-No ďah lej nuuko maankkas fah'kesta jaapmeh, tas lej ďe unna maanaaš tal'le, taallaj vel eelleh tah niejttah, tah tan, tan niejttah, tan, muu siesaa, aahčii oab'baa.

-Man namaas tah lej?

-El'le.

-Ja koar'kuu?

-No koar'kuuhan lej Heah'taa muhte ďaal tah lej Mutenijaa, tuon Rejnno, tan eenuu, tan fuol'hk_uah kojh le leemaš, tah tejnna lej naaj'htalan ja, tas lettje, paahce kol'pma niejtta, tan siesaas k_uah ih'kuu lej jaapmaan. Ak'ta lej ďak'-kaar un'nii, kietka-maannaa, ja ďah Vilheal'pma riemaj ďe pok'talih ko maannaa čierruu, njam'mii maann_uun'noraš. Ijhan tah nuu kul'laan šah mij lej jaapmaan, fah'kestakaa. Ja, tah leh taal vel kuok'te eellime ja_uh atneh kal nuu fuol'hkiin laavijih puoh. Nub'bii lej ďal'le nuorra niej'tan taappe, tah naaj'htali_uj muhtiin, soalttaah lej ďaj ďah rajavartiosto-

menivät Helsinkiin, ensin oli täällä jonkinlaisena vahtina, ne menivät sinne asumaan ja niin se kuoli se poliisi ja se jäi leskeksi ja on vieläkin. Ja se käy täällä, joka vuosi on käynyt, mutta se on nyt jo niin vanha ihminen että, vähän kyllä minua nuorempi. Mutta se vanhempi sisar, sen minä juuri muistan kun se oli syntynyt, kun minut pantiin Purnumukasta sen mukana sinne Mutenian kylään, kun se oli odottamassa vielä sitä vanhinta siskoa, se elää vielä nytkin.

-No isäsi vanhemmatkin tulivat tänne?

-Tulivat, isähän ei ole silloin vielä ollut kuin toisella kymmenellä, sellainen poikanen, mutta sehän se Jouni-ukko on itse ollut vanha ihminen vain hänkin.

-Minä vuonna isäsi oli syntynyt?

-Enpä minä muista sitä nyt enää, se kun olisi nyt pitkästi toisella sadalla!

-Kuinka vanhana se kuoli?

-Se oli lähellä kahdeksaa kymmentä, juuri vasta Oula muisti sen, kun minä en tiedä että onko se ollut niinkään vanha kuin minä. Mutta Oula muisti sen vuosiluvun.

-Montako vuotta hänen kuolemaansa on aikaa?

-No ei ole Niiloakaan ollut ennen kuin vuoden kuluttua, ja Niilo on nyt jo, miten se onkaan? Ei vielä neljääkymmentä, miten se olikaan syntynyt? Kolmekymmentä viisikö se, niin oli, ja Jouni kolmekymmentä.

-Entä äitisi, hänhän eli kauan jälkeen päin?

-Eli, hän olisi ollut kaksi vuotta vaille yhdeksänkymmenen, se eli niin kauan. Ja äitini nuorempi sisar, noiden hirvaslaisten äiti, se eli yhdeksänkymmentä kolme vuotta.

-Miksi äitiäsi kutsuttiin?

-Se oli Pirita, Nikon-Pirita. Nikolaus oli se isä, ja se on Enontekiöltä. Vieläkö siellä on Nikodeemuksia? Äitini vanhemmat ovat sieltä pohjoisesta, vieläkö lienee nimikään elossa, se oli Paulus Bær, se oli se Paulus Bær-ukko hirveän rikas, kuulu rikas oli silloin, äidin isoisa ja -äiti.

olm'maaj ja, ja tah lej poliisin, ja nuu đah manajka Hel'sin-
kij, aa'lkos lej đaapp_ueko faak'tan, tah manaajka đohko or-
ruuh ja nuu đah jaamij đah, tah poliise đah, ja đah paacij
leas'kan ja vel taallaj le ja đah kol'k_uajn taappe, juo'hke
jake lea'h mannaan, muh tah l_uaal jo nuu poa'res olmmoš ahte,
vehaa nuorah kal muu. Muh tah poa'rrasih oab'baa, tan_umun jur
mujhtan_uk_uah lej riekaad_{an}, ko muu pittje Pur'tno-mohkiis
tan_umiel'te đohko Mutenijaa kil'laaj, k_uah lej vuor'tiime vel
tan, poa'rrasea'mos niejtt_uah eellaa vel taallaj.

-No đuu aahčii vaahnemah poohte majttaaj dej'hke
đas'to?

-No poohte, ah'čiihan ij leh 'leemaš vel tal'le ea'neh
nuppe-loh-jahkaasaš, tak'kaar paa'rehuoš, muh tahhan tah
Joovna-aad'djaa le ieš leemaš, poa'res olmmoš fal tahnaj.

-Mij_ujah lej jakijh_uko tuu ah'čii riekaadij?

-Kal mun in fal mujhte đaal šah, tah ko livhčij_ujaal
jo oluu nup'pii čuodii jah'kaaj!

-Man_upoariisin tah jaamij?

-Tah lej kaavhcii-lokii lahkaa, taa jur Ovl'laa mujh-
tij_ujan, ko mun in tie'de lea'k_uah leemaš nuuke pooriis ko
mun. Muh Ovl'laahan_umujhtij đan vuodda-lo-, jah'kii-lokuu.

-Kal'le jakii đasaa lea'h aaj'kii k_uah jaamij?

-No ij leh Niiloke vel leemaš ov'tal jakii mannjel,
ja Niilo l_uaal jo, moh tah leke? Ij_ujah vel leh njea'llje-
lokii, moh tah lejke riekaad_{an}? Kol'pma-lokii vih'tak_uah,
nuu lej, ja Joovna kol'pma-lokii.

-Nas tuu ead'nii, tahan eelij oluu mannjel vel?

-Eelij, đah lej kuok'te jakii vaaj'le livhčij leemaš
ovh'cii-lokii, tah eelij nuu kuhkaa. Ja muu muo~~t~~taaa, eatnii
oab'baa, đuo'jh Hir'vaasijh ead'nii, tah eelij ovh'cii-lokii
kol'pma jakii.

-Maniin tah kohčode đuu eatnii?

-No đah lej Pireh, Niko-Pireh. Nihkolas lej_ujah ah'-
čii, ja_uh le Enontekiös. Velk_uoppe leh Nikoteemosah? Muu eat-
nii vaahnemah lea'h toppe tav'viin, velko lea'š eelliime đah
nammaake, tah lej Paav'los, Peerra, tah lej_ujah aad'djaa
Paav'los Peerra hir'pmah rik'kiis, kuulujsas rik'kiis lej

Ja sittenhän se loppui se iso karjakin, äiti ei ainakaan saanut paljon mitään. Nuo lähtivät sinne, äidin sisko se Hirvas-Inka, ja äitini veli se Nikon-Piera, Nikodeemuksen isä. Ne lähtivät sinne kun ne kuolivat, isoisäkö se kuoli ensin vai se isoäiti. Ja sinne se sulii se elo.

-Entä äitisi äiti?

-Äidin äiti onkin niiden, Paulus-äijän tyttö, sen kuuluisan Paulus-äijän.

-Entä äitisi isä?

-Äidin isä on kyllä tullut tänne ja täällä se on kuollut. Olen muistavinani että sitä oli koira puraissut ja sitten tuli verenmyrkytys, että siihen on kuollut. Niitä äidin enoja on ollut kolme, Niitä Pauluksen poikia. Niitä oli Pauluksen-Niila ja siitä sanottiin silloin, siihen on monta kymmentä vuotta, sanottiin oman vävyn hänet juovuksissa piesseen, sellaisella koivukalikalalla, että sillä tavoin... Ja sen tyttären kanssa oli kuitenkin naimisissa. Siihen aikaan täällä kävi niitä ihmisiä jotka tunsivat ne, sen hänen vävyn ja, ja sanottiin että - vaikka olisi vieläkin elossa se hänen emäntänsä, joka oli jonkinlainen, sanottiin että se oli niin kuin, tietäjänä piti itseään, sellainen, paranteli niin kuin entiset ihmiset olivat, ne parantelivat niillä omilla konsteillaan.

-No sinä muistat sitten äitisi isän vielä?

-En minä ole häntä nähnytkaan, se on kuollut aikaisemmin, äitikin on ollut vielä silloin sellainen tyttönen, toisella kymmenellä, ja äiti odotti ja niin meni tuonne Sattasen kylään lasta saamaan ja kuulemma siinä kuoli, oli häkää kun uunia lämmitettiin. Niin on äiti kertonut, se kuoli siihen.

-Mitä muistat äidistäsi? Eikös hän ollut sellainen parantaja?

-Olihan se! Se tauloi ja, hänen äitinsä nuorempi sisko, äitini tati, se oli parantaja, olen itsekin sen nähnyt, tuo Anni oli sellainen lapsi, ei aivan komsiolapsikaan ollut, sille tuli sellainen paise, hirveä, ja se on niin kipeä. No

dal'le, eatnii aad'djaa ja ah'kuu. Ja đahan te, nokaj_ujah stuor_ueelluunaj, ead'nii kojh ij ož'žon_upaa'lljo majkke. Tuoh vul'ke đohko_ueatnii oab'b_uah Hir'vaas-In'kaa, ja muu eatnii viel'lja đah Niko-Piera, Nikoteemosa ah'čii. Tah vuulkkijka_ul tohko k_uah jaapme đah, aad'djaak_uah jaamij aa'llkkos vaj_ujah ah'kuu? Ja đoohko_uah_usuttaaj_ujah, tah eel-luu.

-Nas tuu eatnii pea'le ah'kuu, eatnii ead'nii?

-Eatnii ead'nii lea'ke đejh, Paav'los-aattjaa niej'-ta, tan_ukuluuhas Paav'los-aattjaa.

-Nas tuu eatnii ah'čii?

-Eatnii ah'čii le đej'hke kal poa'htan ja daappe_uah le jaapmaan. Mun oruun_umuj'htiime ah tan lej peena kaa'skes-tan ja te šattaaj_ujah varaa-mirhkohus, ah tasaa le jaapmaan. Tah leh leemaš kol'pma đan eatnii ed'noh, tan Paav'losa paartniih. Tah leh Paav'los-Nijllas, ja đan lohke dal'lè, tasaa le maan'ka-loh jakii, tan tattje iečas vivvaa lej_ujan te juhkaan-oa'jvves caab'maan tan ja, tak'kaar soa'hke-čos-kaajn, ah tah tejnna laakijn, ja đan niejttajn kojh lej naaj'htalan. Tan aa'jkke đaappe manne đah ol'pmoh mah tov'te đejh, tan alh vivaa ja, ja lohkeh ah - vajhko leš velnaj eel-liime đah, tan eemiih, mij lej_ujeko, lohke ah tah lej deko, tieh'tiin iečas anij, tak'kaar, puo'ralaaj nuuko ov'talaš ol'pmoh lettje, đah puo'ralle nuu tejkun iečase koonstajn.

-No ton_umujhtaah tas'to đan iečah eatnii aahčii vel?

-In mun leh oa'jtnanke_uah le jaapmaan ov'tal, ead'-niinaj le leemaš vel tal'l_uak'kaar niejttaš, nuppe-loh-jah'-kaasaš, ja ead'nii lej vuor'tiime ja, nuu manaaj_ujohko Saat-taasa killaj maanaa oaž'žuuu ja mahkeš tas manaaj, heehkii ko uvnna liekkade, nuu_uah le muu ead'nii muj'htalan, tah jaa-mij_ujasaa.

-Majh_uton eatnaah pirraa mujhtaah, ijk_uah tah lea'n takkaar puoriidead'djii?

-Leejhan tah kal! Tah tuovl'luuj ja, tan alh muo~~tt~~aa-naj, muu eatnii muo~~tt~~aa, tah lej (puoriidead'djii), mun len iešnaj_ujan oaj'tnaan, tuoh Aan'ne lej, tak'kaar maannaa lej, ij_ujah jur kietka-maannaake lea'n, tasaa šattaaj đaasa đak'-

se tuli ja oli erotusaika. Sillä oli tapana tulla aina äidin luo sillä hänen tädillään. No se oli myös sellainen puoskari-muori ja... No se alkaa, kun minä sanoin etten pääse nyt pykälykseen, kun oli tapana, sinne piti välttämättä päästä, lapset kaikki mukana vaikka siellä ei ollut kuin turvekotia! Oulakin on ollut kolmikuinen kun juuri piti päästä erotukseen! Nyt jo tuntuu että nyt ei uskaltaisi kyllä lähteä! Ja härillä ajoimme! Ja sitten se muori tuli, noiden orposlaisten äiti, no Pauluksen isän äiti, tuon Vuotson Pauluksen... No se alkaa kun siinä lapsessa on se paise, tai puokuuksihan sitä saamelaiset sanovat, niin se sanoo äidille että onko sinulla sellainen avain, messinkiaivain? No olihan se kun hänen setänsä oli sellainen jolla oli niitä kiisoja ja avaimia ja silloin kun hän kuoli ne jaettiin, sen ukon tavarat. No se muori kun se otti sen ja rupesi, niin vääntää sitä ja puhalttaa ja sylkee! Ja niin se alkoi heti parantua, se laskeutui ja minäkin pääsin erotukseen. Silloin piti päästä vaikka...! Niin se oli, täältä tapasi olla kymmenkunta komsiolasta siellä aidassa, jotkut sitten vahtivat niitä lapsia etteivät ne, ja soudattelivat niitä ahkioita, ahkion keulassa oli kymmenkunta komsiolasta, ja nyt ei enää kehdata komsiota laittaa eikä... Ja sitten kolmen kuukauden kuluttua Annilla se paise taas ilmestyi tähän, se kyllä silloin puhkesi, se ei loppunut siihen, vielä nytkin näkyy mistä se on silloin puhkaissut se, märkiihän se ja verta tulee ja...

-Missä ne komsiolapset siellä olivat?

-Siellä kun oli niitä kahvinkeitäjiä ympäri sitä aita, kun silloin suopungilla vedettiin niitä poroja, ja se elo oli varmaan kymmeniä tuhansia aina, monta kertaa talvessa aita täynnä, niin paljon poroja oli että se oli kuin tulva, ei sinne tohtinut paljon mennäkään! Ja nyt tuntuu valheelta kun ei ole enää eloa... Nehän ajoivatkin, komsiossa lapset! Minäkin olen ajanut, Oula oli jo sellainen juoksenteleva, se

kaar puokuu, paise, hir'pmah, ja nuu paavhčashan tah le. No đah poodij ja_h lej pykäälys-aaj'kii. Tah laavij en eatnii lusaa poa'hteh tah alh muotetaa. No_h lej majh_u tak'kaar kuvhl'laaris ah'kuu ja... No đah riep'ma, mun ah mun in_upees-
 sa đaal pykälyssij, ko laavije, tah kalkkaj ean'talij_u johko peessah, maanaah visoh miel'te vajhk_u oppe ej len earaah ko tar'fe-koodiih! Ovl'laanaj le leemaš kolmma-maannosaš ko_u ah jur pykälyssij kalkkaj peessah! Taal or'ruu juo ah taal ij tuostale kal vuol'kiih! Ja heerkkijn vuojašejmme! Ja nuu kal'pma puollašah laavije đal'le. Ja đe đah tah ah'kuu poodij, tuo'jh Or'posijh ead'nii, no Paav'losa aahčii ead'nii, đuon (Vuotso) Paav'losa... No đah riep'maa ko đan_u maanaas le_u ah paise, taj puokuunhan tah tattjeh saa'pmelaš, nuu_u ah tat'tj_u ead'naaj ah lea'k_u uus tak'kaar čoovtta, meejssch-
 čoovtta? No lejhan tah ko đan čeehcii lej_u jak'kaar mas lettje đah kijs'saah ja čoav'takah ja, tah tal'le k_u ah jaamij đah oa'ččuj đejh, juuhke đejh, tan aattjaa tinkkaajh. No đah ah'-
 kuu ko_u h vaalttij ja riemaj, nuu pot'njaa đan ja pos'suu ja čol'kaa! Ja nuu_u ah, tah puorraanij riemaj hete đah luoj'htaa-
 dij đah ja mun_u peessen_u pykälyssij kal majh. Tal'le kalkkaj kal peessah vajhko...! Tah lej nuu, taappe loke-naa're laavi-
 je kietka-maanaah toppe aa'jtte sis'te, muhtiimah te faak'ti-
 je đejh maanaajh anne ea'j đah, ja sukahall_u ejh kie'rresijh, kie'res-njuniis lettje loke-naarii kietka-maanaah, ja đaal ea'j šah kil'lele kiet'kama pittjaah ejke... Ja đe kolmmaa maanuu kea'hčen te Aannes fasten tah puokuu idij đaasa, tah kal peđ'đuj đe, tah ij đasaa nohkaan, vel taallaj vuh'to đah kos tah l_u al'le raaj'kan tah, siet'tjuuhan tah ja varraa poa'hta ja...

-Kos tah lettj_u opp_u ah kietka-maanaah?

-Toppe ko lettje kaa'fe-koohkah pirr_u an aajttii, ko đal'le suohpanijn_u keesse đejh_u povhcujh, ja_u h eelluu lej vis'-
 sa lokijh_u tuhaahijh en, maankka kea'rh_u taalvviis aaj'tii tievva, nuu oluu poocuu lej ah tah lej_u jeko tul'vii, ij_u joh-
 ko tuos'tan_u paa'lljo mannaahke! Ja đaal or'r_u eko kieliis ko ij leh_u šah eelluu... Tahan vuuttjenaj, kiet'kamis maanaah! Munnaj lea'n_u vuot'tjaan, Ovl'l_u laa lej jo đak'kaar viekađead'-

ahkion keulaan ja niin menimme Vuomaselkään!

-Mitkä ovat varhaisimmat asiat jotka muistat omasta lapsuudestasi?

-No minä olen ollut tuolla, Sompiojärnessäkin oli kodat kun silloin judettiin. Purnumukassa oli iso kylä, kuusiko niitä oli vai viisi ainakin oli, turvekotaa. Ja ne asuivat kuinka kauan lienevät (asuneet), ennen kuin minua on ollutkaan! Niitä oli ensin ne Hetta-kodat, sillä oli itsellään sillä Jouni-ukolla kota ja sillä muorilla, ja tuo Kurujärven, Kuru-Jussin isä oli silloin poikamies, se asui siinä kodassa. Ja isälläni oli kota ja sitten oli vielä, Isäntä-Matin tunnetko, sen isän (kota), siinä oli kolme Hetta-taloa. Sitten oli noiden Pelto-Juhanien, Pelto-Antin vanhempien, niillä oli kota ja sitten sen, sitä et tunne sitä Ailin-Mattia, sen isän (kota), sillä oli kota, Nikodeemus on nyt melkein siinä missä oli sen Pelto-Matin kota, tuon Pelto-Antin isän isähän on, ne ovat olleet veljeksiä, se Matti, Hiljanen-Matti. Ja sen emäntä oli isän äidin sisko.

-No siellä Sompiojärven rannassakin oli turvekotia?

-Oli, turvekodat. Kesät oltiin siellä, kyllä minä muistan kun olen ollut vain sellainen, olenko viiden-kuuden vuotias. Me menimme sitten tuonne noiden Pauluksen tyttöjen kanssa hillastamaan ensin sinne Sompiojärvelle. Ja minä halusin sitten mennä katsomaan vieläkö tunnen sen kotasijan. No, me menimme sinne ja siinä oli niin tärkeä - on jäänyt mieleeni - siinä oli sellainen - Kotaoja sen nimikin oli - siinä oli sellainen mutka ja siinä oli se pahta missä se joki loppui. Mutta lähde vain pulppuili josta oli tapana ottaa vettä, kylmä lähde, maan sisällä. Ja me sauvoimme, Annikki oli pikku tyttö, ei nyt kovin pieni mutta kuitenkin sen verran että se... Me olimme hillastamassa, niitä Pauluksen tyttöjä kaksi, ne Kaarina ja Annikki, ja ne Palonojan tytöt, Maire ja Maila. Olimme siellä hillailemassa ja sitten lähdimme noin katsomaan

djii, tah tan_ukie'res-njun'naaj ja nuu manaajme Vuomaa-
čiel'kaaj!

-Mah tah leh poa'rrasea'mos aaššiih majh_uton_umujhtaah
iečah maannaavuodas?

-No mun len leemaš toppe, Sompijo-jaa'vrres lettje
majh_ukoodiih ko dal'le johtaale. Pur'tno-mohkiis lej stuora
kil'lii, kuh'tak_uah lettje vajn_uvih't_uah kojh lettje, tar'fe-
koodii. Ja dah orro man_ukuhkaa lež'žeh, ov'tal ko mun len
leemaške! Tah lettje aa'lkkos tah Heah'taa-koodiih, tas lej
iečastis tan Joovna-aattjaas koohtii ja dan aahkuus, ja duoh
Kuro-jaavrrii de, Kuro-Juhaana ah'čii dah lej dal'le paar'-
tne-olm'maaj, dah oruuj dan, tan_ukoodiis. Ja muu aahčiis lej
koohtii ja de lej vel tan, Isiih-Maahte tovttaahko, tan ah'-
čii, tas lettje kol'pma Heah'taa-taaluuh. Te lej duojuh Pelto-
Juhaanijh, Pelto-Aantte vaahnemah, tejn lej koohtii ja das'to
dan, tan ton ih tovt_uan Aajlle-Maahte ah'čii, tas lej koohtii,
Nikoteemus or'ruu daal meas'ta das kos lej_uan_ukooht_uan_u
Pelto-Maahte, dah le duon, Pelto-Aantte aahčii ah'čii, tah
leh leemaš vielljačah, tah Mah'te, Hiljanen_uMatti. Ja dan ee-
miih lej aahčii eatnii oab'baa.

-Nas toppe Sompijo-jaav're-kaa'ttes lettje majh_utar'-
fe-koodiih?

-Leettje, tar'fe-koodiih. Tah keesijh orro doppe, jo
mun_umujh'taan ko mun len leemaš tal'le fal tak'kaar, lea'nko
vida-kuda-jah'kaasaš. Mij de manaajmeh tuo'jkun, Paav'losa
niejttajn tohko lub'meh aa'lkkos tohko Sompijo-jaav'raaj. Ja,
mun haalijdin te mannaah keah'čah velko tovttaan tan_ukoa'hte-
sajii. No mij manaajmeh tohko ja, tas lej nuu meerhkalaš,
paa'hcam muu miillij_ujas lej_uak'kaar, tah Kota-oja, tah lej
dan nammaanaj, tas lej_ujak'kaar moh'kii ja_us lej_ujah paak'tii
das kos tah nokaaj_ujah johkaa. Muh aaja fal pulljaardij mas
laaviije čaacii vaal'teh, kal'pma aaja, eetnan sis. Ja mij
čuojm'muujmeh, Annikki lej unna niejttas, ij_ujah al pea'r_u
un'nii muh tah lej kojh_utan_umađ_uah tah... Mij lejmmeh lub'me-
me, dah Paav'losa niejttah kuok't_uah Kaaren ja, ja Annikki,
ja tah Palon-oja niejttah, Maire ja Maila. Mij lejmmeh toppe

sitä paikkaa kun minä muistin sen, meidän kotamme lähellä oli sellainen näin laaja tasainen paasi, niinkuin lattia! Minähän tunsin missä olimme asustaneet kun siinä oli se mutka ja tunsin että tuossa on se paikka! Ja meidän kotasijamme oli aivan siinä jokirannassa.

-Keillä siellä oli kodat?

-No ne olivat niitä samoja Hettoja. Niitä oli minun sedälläni ja Jouni-ukolla, ja noilla peltolaisilla. Ja oli varmaan sillä Kuttura-äijällä, noiden kutturalaisten isälläkin.

-Missäs ne kutturalaiset oleskelivat talvella?

-Nehän asuivat aluksi täälläkin, niillä on ollut kotasijoja vaikka missä tuolla metsässä, ne ovat niiden kutturalaisten ja Ponkujen olinpaikkoja. Ja sitten he jutivat, asuivat tuollakin Siikajoen latvalla niillä oli kotasijat, nyt ei ole sitä kotaa enää mutta aitta on, mutta sekin kuuluu jo sortuneen, sellainen jalkojen päällä se aitta, nelijalkainen aitta ja turvekodassa itse asustivat. Ne asuivat siellä kauan. Sitten ne lähtivät jutamaan ja menivät sinne Kutturaan, tekivät uuden olinpaikan ja asettuivat sinne. Niillähän oli silloin eloa vaikka kuinka paljon. Ne pojat ovat siitä lähtien olleet siellä.

-Ketkä paimensivat yhdessä silloin vanhaan aikaan?

-No nuo Orposet ja Ponkut asustivat tuolla Luirolla, siellä ovat ne talonpaikat, kodat niillä oli siellä, oli niillä talot viimein, mutta kodissa asuivat (silloin). Orposet olivat Kopsusella ja Luirolla, niillähän oli viimein jo talot. Aluksi asuivat kodissa niinkuin sen aikaisilla ihmisillä tapana oli. Ja sitten olivat nuo nykyisen Kutturan tai sen isän porot, ne paimensivat (niitä) tuolla lännessä, siellä Laitin ja niillä seuduilla, ja purnumukkalaisilla oli täällä, silloin sai tuolla Ivalojoellakin paimentaa, Tolosjoella vaikka se oli Ivalon palkista. Silloin ei niin riidelly. Mutta nyt kun pitää olla aita ja...!

lub'međea'me ja, te mij vuulkkijmeh teko keah'čah tan_upaa_h-
kii ko mun_umuj'h_ten tah, mijn koodii lahkaa lej naa vijttes
tak'kaar hel'lo-kead'k_uak'kaar, teko lah'tii! No munhan tov'-
ten_ukokko mij leh orron_uk_uas lej đah moh'kii ja tov'ten ah
tie le đah paa_j'hkii! Ja mijn koa'h_te-sat't_jii lej ajvve_uas
joh-kaa'ttes.

-Keajn toppe lettje koadi_ih?

-No đah lettje sea'mma đal tejn Heehtaajn. Tah lettje
đan, muu čee_iis ja Joovnn-aattjaas, ja đuo'_jn_upeal'tolač-
čaa_jn. Ja lettje_uah vissa_uan_uKuhtuur-aattjaas, no nuojh kuh-
tuurlaččaa_jh aahčiis_naj.

-Na kos tah orro taal'veh tas'to đah kuhtuurlač-
čaa_h?

-No đahan orro aa'lkkos taappenaj, tejn lea'h koa'h-
te-saji_ih vajhko kos toppe meehciis, tah leh tejh kuhtuur-
laččaa_jh ja Ponk'kuujh orohakaah. Ja đe đah johte, orro đop-
penaj Sij'kaa-jokaa kierrakis tejn leh koa'h_te-(saji_ih), taal
ij leh šah tah koohtii muh aaj'h_tii le vel, muh tahnaj le jo,
kul'lo kah'čan tah, tak'kaar, juulkkijh nalh tah aaj'h_tii,
njea'llje-juolkkah aaj'h_tii ja, tar'fe-koodiis ieča orro,
tah orro kuhkaa doppe. Te đah joh'taaje ja manne đohko Kut-
turhan, ođđaa orohakaa đahke ja đe or'ruje đohko. Tejnhan
lej_ujal'le eelluu vajhko man oluu. Tah lea'h tal tan raa'jes
topp_uah paartnii_h orron.

-No keah taappe sijttastalle ovhtas tal'le poa'res
aa'jkke?

-No đahan orro đuo_h Or'posah ja Ponk'kuuh toppe Lui'-
ro-jo(kaa nal'te), toppe đah leh taa'llo-paa_jhkii_h, koodi_ih
toppe lee_uejn, lee_uah tejn jo taaluu_hnaj manjačassij lettje
muh koodi_jn orro. Or'posah orro Kopso-jokaa nal'te ja Lujr'-
ruu nal'te, tejnhan lettje jo vijmma taaluu_h. Aa'lkkos orro
koodi_jn nuuko jo đan aajkkaaš ol'pmoh laavije. Ja đe orro
đuo_h taalaa Kuhtuura đaj đan aahči_i eelluu, tah kuo'đohe đop-
pe lännessä, toppe Laajtte ja doppe kuo'vllujn, ja pur'tno-
mohkiihijn lej đaappe, tal'le oa'čču_j doppe Avviila nal'te-
naj kuo'đohi_h, Tološ-jokaa nalh vajhk_uah lej Avviila paal'-
kes. Tah ej len tal'le nuu rij'talan. Muh taal ko kalk_uaaj'-

-Oliko purnumukkalaisilla yhtenä elona porot?

-No olihan sielläkin erikseen.

-Keiden porot?

-No meillä oli taikka isällä oli tokka ja Hirvas-Niilalla, noiden hirvaslaisten isällä, sillä oli myös sellainen pikku tokka, se oli yleensä erikseen. Sitten oli silloinkin niitä huonoja aikoja, sota-aikoja, porot menivät niin vähiin että... Silloin ne alkoivat ventää, pitää lieassa, hihnassa paimentaa ja merkitä vassoja. Ja niitä oli taas ennen kuin taas tuli sota niin oli jo melkoiset tokat niillä purnumukkalaisilla vaikka ne olivat niin lopussa että hihnassa paimensivat. Kun sota tuli niin kyllähän silloin oli syöjiä vaikka kuinka paljon. Ja saksalainen sotaväki hävitti niin paljon mennessään ja jätti vielä niitä miinoja ja sellaisia aitoja (että) jotkin takertuivat niihin ja nääntyivät, tukehtuivat ja nälkiintyivät. Kesyjä härkiäkin ne tappoivat. Sellainen aika oli silloin.

-Oliko täällä alapalkisessa kenenkään tokkaa?

-Ala-? Oli tietysti, kurujärveläisten, sen minun isäni nuoremman veljen, sen Jounin-Jussin, Aaslakan-Jussin isoisän. Niilläkin oli paljon poroja, sillä Juhani-äijällä. Sehän oli se Orposen Aaslakka, sehän meni naimisiin sen Juhani-sedän tyttären kanssa. Sinä et tainnut tulla sitä Kaarinaa tulla tuntemaan? Jonka tyttäret ovat nyt noilla sieppiläisillä?

-Tunsinhan minä sen... Entä se Hirvas-äijä, missä sen tokka oli?

-No sehän oli tavallisesti, sillä oli pieni tokka, sehän vei (sen) tuonne, ne olivat tuolla Ivalon puolella, siellä tuntureilla. Mutta sillä ei ollut iso tokka, se oli vain sellainen satainen. Sittenhän ne alkoivat lisääntyä kun se alkoi pitää lieassa ja sillähän oli jo paljon poroja ja ne pojathan ovat rikkaita, Juhani hirveän (rikas). Mutta sekin on nyt ollut niin sairaana että ei se enää paljon kykene.

-Mutta sillä Niilalla ei kuitenkaan ollut yhdessä noiden purnumukkalaisten kanssa?

tii ja...!

-Tahko lettje ok'tan ealluun tas'to pur'tno-mohkiihijn?

-No lettjehan toppenaj sierra.

-Keajh_upovhcoh?

-No mijs lej dehe aahčiis lej eelluu ja, ja Hir'vaas-Nijllasis, tuo'jh Hir'vaasijh aahčiis, tas lej majh_utak'kaar unna sijttaš, tah laavij sierra. No de dah lettj_ual'lenaj_ujah hea'jos aajkkiih_usoa'hte-aajkkiih, tah manne_uah povhcoh nuu un'naanin ah... Te dah riipme vead'diih, laavččijn_ukuo'dohih ja mer'hkije miisijh. Ja lettje jo fas, ov'tal ko vuoh čat-taaj soohtii de, tahan lettje jo oa'lle eeluuh tejn pur'tno-mohkiihijn vajhko lettje nuu nohkaan ah_uejh laavččiis kuo'dohe. Ko soohtii šattaaj johan tal'le lettje vajhko man oluu dah por'riih. Ja saak'saalaš soa'hte-veehka manaaj, tahan nuu oluu dahnaj heevahe ja de kuudde vel tejh mijn'naajh ja dejh aajttijh_utak'kaarijh, muhtemah tar'vaane dejtta ja nuu jaamađe, puvvaane ja nel'ko. Lojes heerkkijnaj_ujah kod'de. Tah lej dak'kaar aaj'kii dal'le.

-Lejko daappe vuo'lle-paal'kesis kea'nke ealluu?

-Vuo'lle-? Lej dieduuske, kuro-jaavrriihijh, tan_umuu čeecii, tan Jounin-Jussa, Aaslaka-Jusse aad'djaa. Tejnhan_ukal lej oluu majh_upooctu, tan Juhaan-aattjaas. Ja, tahan lej_ujah Or'posa Aaslah, tahan naaj'htali_ujejn Juhaan-čea'ce niejt-tajn. Ton ih taaj'tan tan_uKaarena poa'htan tov'tah? Man niejttah leh taal tuo'jn sieppelaččaajn?

-Tov'tenhan_umun tan... Nas tah Hir'vaas-aad'djaa, kos tah tan ealluu lej?

-No dahan laavij en, tas lej unna eeloš, tahan toaltvuuj dohko, tah lettje doppe Avviila pea'le, toppe tuod'darijn. Muh ij_ujas len stuora eell_uah lej fal tak'kaar čuo'hte-vea'rtte. Tahan tah riipme lassaanih k_uah riemaj vead'diih ja, tashan lettje oluu jo eelluu ja_uh paartniihhan leh rig'-gaah, Juhaan hir'pmah. Muh tahnaj le_uaal nuu puocuus leemaš ah ij_ujah_ušah paa'lljo nakoh.

-Muh tan Nijllasis ij lea'n_ukojh ovhtas tuo'jkkujn_u pur'tno-mohkiihijkkujn?

-Ei, ei se mies halunnut yhteen! Se oli myös sen sortin mies. Yksin oli paljon parempi olla, siellä sai elää miten itse halusi.

-No paimenilla oli sitten kodat siellä tokanlaidassa?

-Oli tietysti!

-Minkälaiset kodat?

-Niillä oli loudekodat, silloin ennen on ollut sellaiset raanulouteet. Muistan vielä kun menimme tuonne Viipukseen, vasanmerkitykseen, kun täällä jo vensimme ja vasat merkittiin ja ne olivat jo silloin niin vähentyneet ne porot, ja me menimme suoraan sinne Kutturin kautta kävellen, ja kun me tulimme niille (kodille) heidän tokkansa luo, se oli kevät-paimennuskota. No siellä hän oli vaikka (kuinka paljon) peskejä, minullekin antoi oitis. Kun me kävellen kuumalla ilmalla lähdimme, se antoi kuluneen peskinsä, ja niin juhannuspäivänä satoi lunta, niin pyrytti kuin, siellä Viipustunturissa.

-Oliko isälläsi myös loudekota siellä tokanlaidassa?

-No oli tietysti! Nehän olivat täällä Raututunturissa. Muistan kerrankin, oli kovan hangen aika ja siihen aikaan ei ollutkaan vielä lehmiä. No isä oli tuolla poikineen paimenessa tuolla Raututunturissa. No tuli hankikanto ja äiti otti härkiä melkoisen raidon mukaan kun täällä ei enää pärjännyt, ja lähti ajamaan. Minä olin jo sen kokoinen että itse ajoin, ja Piera oli vielä ja minulla oli silloin siskokin, mutta se ei ole enää elossa, sehän kuoli jo lapsena, se ahkion keulassa, äidin ahkion keulassa, ja Piera-veljeni, noiden poikien isä, se taas oli liika-ahkiossa (toisen ahkion perässä). Ja mieleeni on jäänyt kun me tuossa Raututunturissa erosimme, (äiti lähti) sinne missä sen tokan piti olla. Ja äiti rupesi loppoja (naavaa) poroille hakkaamaan männyistä. Ja muistan kun tulistelimme vielä ja se syötti niille härkä-rievuille niitä loppoja. No se otti sitten lumimöykyn, (kun oli) hanki ja pani sellaiseen vartaaseen että saamme kahvivettä. Ja mieleeni se jäi, vielä nytkin muistaessani näen sen näin. Ja

-Ij, ij_u jah haali_uđan tah olm'maaj ak'tij! Tah lej majh_u tan sorhtah olm'maaj. Tah ak'to lej oluu puo'reh orruuh, toppe oa'ččuj eelli_uh moh ieš haali_uđa.

-No đoppe lettje koadi_uh tas'to dejn_u kuo'đohead'dji_un toppe ea'llo-ravttaas?

-Leettje dieduuske!

-Makkaar koadi_uh?

-No dejn lettje loovtta-koodi_uh, ov'tal l_ual'le lee-maš tak'kaar raa'tno-loav'takah. Mun_u mujh'taan_u vel ko manaj-me đohko Vij'posij, mie'sse-mer'hkemij, ko đaappe jo veettij-meh ja mer'hko miisijh ja, tah lettj_ual'le jo nuu un'non tah povhcoh, ja maj manajme njuol'ka đohko Kuhtuura pak'te, vaac-cii, ja ko maj poodijm_uejtta alttese ea'lo luh'te, kiddy-kuo'đohan-koaktii lej, no đashan lettj_uoppe vajhko, peeskah, munnjenaj attij hete. Ko maj vaaccii pah'kan_uvuulkkijme_uah attij iečas muot'taa, peas'ka-muot'taa, ja nuu, mihcamaar-peajvvii nuu, tuota, muuhtij nuu porkkaaj đeko, toppe_uan Vij'pos-tuod'daris.

-Lejko tuu aahčiis majttaaj loavtta-koaktii toppe ea'llo-ravttaas?

-No leej dieduuske! Tahhan lettj_uaappe Raav'to-tuod'daris. Mun_u mujhtan ak'tijnaj, tah lej huuj cuonjuu-aaj'kii ja đan aa'jkke ea'j lea'nke vel kusaah. No ah'čii lej_uoppe paartnijjiskun_ukuo'đohea'me, toppe Raav'to-tuod'daris. No đah nuu cuonjuuđij ja ead'nii k_uah vaalttij tejh heerkkijh jo oa'lle raajttuu miel'te ko đaappe ij šah eellaan, ja đal'-l_uah vuod'djaaj. Mun lettjen jo đan_umađ_uah mun ieš vuuttjen, ja Piera lej vel, ja oab'baa lej muus tal'le, muh tah ij leh_u šah taal eelliime_uahhan jaamij jo maannaan, tah kie'res-njunis, eatnii kie'res-njuniis, ja Piera, muu viel'lja, đuojh_u paartnijh ah'čii, tah lej fas tan lij-kie'rresis. Ja muus le paa'hcan_umuj'htuj ko maj đuos eerraanejmme Raav'to-tuod'daris, tohko kos tah eelluu kalkkaaj. Ja ead'nii riemaj lahpuujh povh(cujje), tear'hpah peecijn. Ja đe mun_u mujhtan_uko tolaastejmme vel ja tah porahij đejtt_uejh lahpuujh tejtta hear'ke-riepuujje. No tah vaalttij đe čakii, cuonjuun ja pijaj, no đak'kaar staag'guj anne kaa'fe-čaac_uoaž'žuu. Ja muu

siinä tulistelimme ja härät napsivat siinä niitä luppoja ja nuolivat niitä pensaita. No, minä muistan kun äiti sitten... Me yön kuljimme, ajoimme sinne, sitten äiti kuuli koiran räksytystä, siellä oli paimenia, yöllä. Se sanoo että jää sinä tähän ja minun siskoni oli sillä ahkion keulassa ja... No minä Pieran herätin, sen veljeni, se oli pikku poikanen, että lähdetään kävelemään, että tuolta kuuluu kun tokkaa koirat haukkuvat ja minä että mitä ääniä sieltä kuuluu, niin lapsi minä olin. No minä herätin sen Pieran että, ensin en herättänyt, lähdin menemään sitä äidin jälkeä mistä se oli hiihtänyt. No sehän oli jo lämmittänyt (hangen kantamattomaksi) kun oli (jo) päivä, niin kuuma. No minä lähdin takaisin että kylä minä en jätä Pieraa, minä kyllä herätän että me lähdemme kahden, on se sekin! No sittenhän, kun me kuulemme että kylä on asukkaita, tokkamiehiä, kun paimentavat ja haukuttavat koiriakin. No äiti tulee, (sanoo) että no miksi sinä lähdet lasten kanssa! Sanoi: kyllä hän nyt löysikin, isä jäi jo lihaa keittämään tietenkin kun lisää ihmisiä tuli.

Sitten muistan, me olimme niin kauan jo että oli jo vassoja, ja me olimme tunturissa. No nehän paimensivat yötä päivää, aina vuorokauden ne veljet ja isä ja äiti, ja me Pieran kanssa laskettelemme mäkeä, otimme kun tuo Kutturin-Piera-äijä tuli paimenesta, minun veljeni oli sillä vielä renkinä, Niila. No me otamme ne sukset ja laskemme niillä ja joki, tulvajoki on vielä siinä alapuolella, mutta oli jo niin pälvistä että suksi takertui, ne olivat vielä sen Kutturin-Piera-äijän sukset. No me juoksemme perässä ja niin tarttuivat (sukset) pälveen että ei kerinnyt jokeen! Kyllä me pelkäsimme että nyt ei taida olla leikki! Eihän niitä kannata enää kertoakaan!

No, (vaatimet) siellä synnyttivät vassoja ja Piera käveli poikanen siellä, se oli löytänyt yhden vaatimen kun se nuoli (vasaansa). No vaadinhan oli niin vihainen että hyökkäsi sen (Pieran) päälle, se luuli sitä koiraksi! Se tuli takaisin sitten sinne kodalle ja se sai sitten itselleen, isä an-

paacij_u jah miillij, vel taallaj, taallaj de ko mujh'taan naa oajnnaan tan. Ja das tolaastalaajme ja hearkkiih_u snoopade das tejh lahpuujh ja njoollo dejh mies'takijh. No mun_u mujh'taan te ko ead'nii... Tah, ijaa kolkkaajme, vuujijme dohko, te dah ead'nii kulaaj k_uoppe višahih, kuo'dohead'djiijh lettje, ih'-kuu. Tah tat'tj_u ah paa'ce_u on taasa ja muu oab'baa lej das kie'res-njuniis ja... No mun_u Piera pok'ten tan_u muu viellj_u ah lej unna paartnaas, ah vuol'kuu vaa3'3iijh ah toppe kul'lujih ko, eeluu višahih toppe ja mun ah mah jienajh_u toppe kul'lu-jih, nuu maannaa lettjen. No mun_u pok'ten tan_u Piera ahte, aa'lkkos in_u pok'taan, vul'ken tan eatnii luod'da-raa'jkke vuol'keh, kokko_u ah lej čuoj'kan. No dahhan lej jo lig'gen_u ko peaj'vii lej, nuu pah'ka. No mun jork'kiihin ah kal mun in_u kuo'd_u an_u Piera, mun kal povh'taan ah maj vul'ke kuovh'taa, lee dah tah! No te dah, ko maj kulle ah toppe lea', kal toppe lea'h or'ruuh, ea'll-ol'pmaah jo, ko kuo'dohih johan tah višahihnaj. Na ead'nii poa'ht_u ahte no man'n_u on_u vuol'k'kaah maanaajkun! Tajaaj: kal son taal kaavnajke, ah'čii paacij jo pierk'kuu vuoš'šah tieduuske ko poohte lasii ol'pmoh.

Te mun_u mujhtan_u maj lejmmme nuu kuhkaa ahte miesiih jo jo lettje, mij toppe tuod'daris lejmmeh. No dahan_u kuo'dohe ijaah-peaj'vaaj, en jaan'tora dah vielljah ja_u ah'čii ja ead'nii ja maj Pierajn čierastalle, vaalttijme k_u ah poohte dah, tuoh Kuttura-Piera-aad'djaa poodij_u je kuo'dohea'mes, ja muu viel'lja lej_u jas vel rean'kan, tah Nijllas. No de maj vaal't_u ejh_u sapehiijh ja dejkun čieraste ja johkaa, tulvves johkaa vel tas vuol'te ja, muh tah lej nuu pievllas jo ah tah tar'vaanij_u jah_u sa(peh), tah lettje vel tan_u Kuhtuur-Piera-aattjaa sapehah. No moaj viekahejmme ja nuu tar'vaanalle piev'lij ah ij kear'kan johkij! Kal mun'nos lej pal'luu de ah taal ij_u jaa'jtte leaj'hka! Ijhan tejh_u kaannaah_u šah muj'-htalihke!

No, tah toppe kud'de miisijh ja, Pier_u as vaaccij_u oppe, paa'rehuoš toppe, tah lej kaav'tnan tan ovhta aalttuu ko lej njoolluume. No dahhan lej nuu vašaan tah aal'tuu ah roh'-kaahij_u jan, tah toa'jvvuj peena_u h lee! Tah poodij ruok'toh te dohko koa'de lusaa ja dah oa'ččuj allesis te, ah'čii at-

toi sille sen vasan kun se löysi sen.

Ja me olimme niin kauan että oli jo vasoja ja niin sosekeli meidän lähtiessämme takaisin, isä meitä vie. Vettä oli, sosetta joka jängässä, noilla aavoilla.

-Millä se vei teidät?

-No härillä tietysti vielä soseen läpi, siksihän sen täytyi lähteä viemäänkin.

Poro

-Entä vasomisen jälkeen, missä se tokka silloin oli?

-No nehän jäivät sinne tunturiin. Sittenhän se taas kesällä tulee, nehän tulevat taas pois sieltä kun jängät sulavat, nehän tulevat jängille ne porot. Sieltähän saa jo jotakin, lähteitä tonkivat ja puroja.

-Mitä ne syövät? Ruohoa vai?

-No siellähän on vaikka mitä ruoho(nsukuista), heiniä alkaa olla vaikka minkä laista... Jo siellä on vaikka mitä, sellaisiakin joilla on musta pää, villapää, jänkäheiniä.

-Milloin porot alkavat sitten kokoontua?

-No kesällähän ne alkavat kun tulee sääski. Nehän tulevat tänne noille aavoille ja ovat siellä ja sitten kun sääski tulee silloin ne lähtevät. Kun alkaa palkaton renki joikata. Mutta nyt ei niitä saa näkyviinsä tuolla teillä niin kuin ennen ne tapasivat nulkata. Niitä kun ei enää ole, niitä on hukkunut tuolla (altaalla) ja niitä on kuollut ja jopa nuo ahmat ja sudet, nuo, hukat syöneet ja karhut. Vasoja syövät sitä mukaa kuin vaatimet synnyttävät.

-Milloin porot sitten alkoivat kesällä hajaantua?

tij_ujas_uan_umiesii k_uah kaavnaj_ujan.

Ja mij lejmmeh nuu kuhkaa ah mie'siih jo lettje ja nuu lej soav'llii ko mij vuulkkijmeh ruok'toh, ah'čii mijn toal'vuu. Čaahcii lej, soav'llii juo'hke jeakkiis, tuojn aapijn.

-Majnn_uah toalvvuuj_ujud'no đas'to?

-No heerkkijkun tieduuske vel soavllii čadaa, tejnnahan tah fer'htij vuo'lkeh toal'vuuhnaj.

Poocuu

-Nas tal'le kuo'tteda mannjel, kos tah tal'le lej_uah ealluu?

-No đahan_upaahce đohko, tuod'darij. Te đahan tah fas poa'hta kea'sseh, tahan_upoohteh fas te iere đoppe, ko jeakkiih_usud'deh, tahan_upoohteh jeekkiyje đah povhcoh. Toppehan oa'žžo juoj'taajh jo, aattjakijh_uskur'peh ja oojijh.

-Majh_utah porreh? Sinuu vaj?

-No đah toppehan lee vajhko mij raa'sse-, raasiih aal'keh, vajhko man laa'kaš... Johan toppe leh vajhko majh, tak'kaarahnaj mas le čah'pes oaj'vii šadda, ul'lo-oaj'vii, jeag'ge-raasiih.

-Na koas tah aal'ke đas'to čoah'kanih tah povhcoh te?

-No kea'ssehhan tah aal'keh ko čuoj'hka šad'daa, tahan_upoohteh tej'hk_uuojtta aapiyje ja đoppe orroh ja đe k_uah čuj'hke đal'l_uah vul'keh. Ko rie'pma paalhkaahis rean'ka juojkkađih. Muh taal ij kalkka oj'tnoh tooppe_uejh luottajh nal'te nuuko laavije ov'tal njolk'kaastih. Tah ko ej leh_ušah-ten, tah leh heevvanan tooppe ja tah leh jaapmaan ja juo'pa đaah keetkiih ja naavt(tiih), tuoh, kumhpeh porraan ja kuovč-čah. Miisijh_utađii mielh porreh ko tah kud'deh aalttuuh.

-Koas tah aal'ke đas'to pied'kanih tah povhcoh kea'sseh?

-No nehän tulivat heti tänne, laskeutuivat tänne metsään, tulivat tokkana vielä niille aavoille, nuo aavat olivat tavallisesti täynnä niitä. Niinkuin Purnumukassakin se Sota-aapa ja Tunka-aapa, siellähän kesällä tulee kokonaisena elona.

-Missä vaiheessa kesää ne tulevat?

-No oitis kun sääski on vähänkin loppunut, ne tulevat pois sieltä tunturista.

-Oliko silloin tapana paimentaa kesällä?

-Ei täällä ole nykyään kesällä paimennettu, mutta ennen vanhaan kyllä on paimennettu ja vielä pidetty savujakin, tehty sellaisia savuja.

-Kuinka kauan paimennettiin?

-No oli tapana niin kauan paimentaa kunnes saatiin vasat merkityiksi, siihen aikaan oli tapana. Mutta nykyään ei enää (ole) paimennettu, ne päästivät heti ja vasat olivat peurakorvia, mutta silloin kun (paimennettiin) niin pitkään että saatiin merkkiin jo paimennettaessa, silloinhan vielä saivatkin paremmin merkkiin, tokkahan on helppo kun oppii siihen.

-Milloin sitten alettiin syksyllä koota?

-No silloinhan oli tapana jo syyskuussa lähteä kävelemään, tuonne mennään tuonne Pokan ja niiden, kävivät Menesjärvellä asti, Hammasjärvellä, kävelivät.

-Milloin sitten niitä peskinahkoja ammuttiin?

-No silloin Pärttylinä, tiedätkö sen? Silloin on peskinahka parhaimmillaan, mutta muutamathan ottavat jo sellaisena šnjil'čuu:na, vesipurkana, kun ei ole kuin vähän sitä karvaa, eihän sillä tarkeneka! Mutta nyt ei ole otettu enää moneen aikaan, eikä peskiä ole varmaan enää kellään. Jotkut ovat tuolta Enontekiöltä tilanneet, ainakin Pitkä-Iikka ja moni muukin. He eivät raatsineet itse ottaa, kyllähän täälläkin olisi vassoja silloin ollut. Nyt ei ole enää, moneen vuoteen ei ole vassoja ollut, aivan mahoina ne vaatimet.

-Minkälaisia poroja oli tapana ampua peskinahoiksi?

-No vassoja!

-Eikö isompia poroja...

-No đahhan, tah poohte hete đej'hke luj'hte, tej'hke vuov'taaj, tah poohte eelluun vel tejttä aapijje, laavije tievva đuoħ aapiih. Nuuko Pur'tno-mohkiisnaja Sota-aahpii ja Tunka-aahpii ja, toppehan tah kea'sseh poohteh olles eelluun.

-Man_umuttos keasii đah poohte?

-No đakka-vidē ko čuoja'hka vahaake le (noħkaan), tah poohteh ier_uoppe tuod'daris.

-Laavijek_uah kuo'đohih tal'le kea'sseh?

-Eaja_ujaappe kea'sseh lea'h kuo'đohan taan aa'jkke, kal tah tolen aa'jkke leh kuo'đohan ja vel suovastannaj, tah-kaan tak'kaar suovvasijh.

-Man_ukuhkaa đah kuo'đohe?

-No đah laavije nuu kuhkaa kuo'đohih ko ož'žo miisijh mer'hkoh, tan aa'jkke laavije. Muh taan aa'jkke_uah ej šah kuo'đohan, tah luj'hte hete ja, miesiih lettje kea'čoh-peal'ljiin, muh tal'le ko nuu kuhk_uah mer'hko jo đal'le ko kuo'đohe, tal'lehan tah kal ož'žoke puo'repuh mer'hkij, loaž'žiihan tah le eelluu ko oh'peh tasaa.

-Koas tah aal'ke đe čak'čah čoh'keh?

-No đal'lehan tah laavije čak'ča-maanuus jo vuol'kiih vaaž'žiih, toħko manneh toħko Pokaajh ja đohko, manne Meneš-jaavrrii raa'jes, Ham'maas-jaavrriis, vaaž'že.

-Koas tah te đejh peas'ka-naahkijh_upaahče?

-No đan Paa'rhtah-peajvvii, điedaahko_u tan? Tal'le_uah le puo'remus peas'ka-nah'kii, muh muhtemahhan vaal'teh jo đak'kaar šnjil'čuun_uko ij leh ea'neh vhaa đah (kuol'ka), ijhan tajnna pivake! Muh taal ea'j leh vaal'tan šah ej maanka aaj'kaaj, ijke peas'ka leh_usujke keeske šah. Muhtemah leh toppe til'laan (Enontekiös), tah kojh Kuhkes-Issaah ja maan'k_uearaanaj. Tah eej ieča raas'ken vaa'lteh, johan taappenaj livhče mie'siih tal'le len. Taal ej leh_ušah, maanka jah'kaaj ij leh miessii leemaš, ajvve rot'nuun tah (aalttuuh).

-Mak'kaar povhcujh_utah tas'to laavije paahciih peas'-ka-nah'kiin?

-No miisijh!

-Ea'jk_uah raa'vvasih povhcujh...

-Eihän niitä, nehän ovat niin kovia... No on niitä sellaisista talvikermikän nahoista, sellaisista joilla tarke-
nee, pöykkyrinahkoja, pöykkyripeskejä, siihen aikaan kun on
oltu paimenessa ja aina porojen perässä. Ei siihen aikaan ol-
tu koko talvena kotona, siihen aikaanhan on kyllä äitinikin
aina ollut paimenessa ja sen aikaiset naisihmiset. Ne ovat
kyllä paimennelleet. Anni on ollut tuolla sillä isänsä nuo-
remmalla veljellä piikana, sillä Aaslakka-sedällä, sillä Kaa-
pin-Aaslakalla. Mutta kyllä se sieltä tuli pois kun saivat
paimennetuksi ja saivat vassoja. Vasominen loppui ja piika
kyllä tuli.

-Oliko sieniaika vielä kun lähdettiin kokoamaan?

-No toisinaan on sieniaika, jos on sienen aika, nyt
on varmasti tänä vuonna. Kun sieniä mätäneä tuonne hirveän
paljon niin nehän kaivavat niitä, maata kuopivat kun se ei
ole vielä kovin jäässä. Nykyäänhän ei ole tapana lähteä, nyt
kun on kelkkojen aika. Ennen oltiin kuukausikaupalla tuolla
metsässä kun härillä koottiin ne porot.

-No mihin löydetty parttio tuotiin?

-Nehän kokosivat niin suuren token että voitiin pitää
se pykällys. Siihen aikaanhan oli suuret tokat, nykyäänhän
tuodaan pikku parttio kerrallaan, ei ole sitä tapaa ollut
enää ollenkaan ollut.

-Oliko jokin määräpäivä tai -paikka johon piti tuoda?

-No tuo Vuomaselkähän oli ennen, aivan siinä pidet-
tiin pykällykset. Nythän niitä on ollut jo monessa paikassa
niitä pykällyskaarteita.

-Milloin oli ensimmäinen pykällys?

-No se oli tavallisesti viimeistään joulukuussa. Ja
tammikuussahan saatiin jo isompi tokka.

-Entä alkusyksyllä, millaisia töitä silloin oli?

-Ei täällä ollut saamelaisilla muita töitä kuin se
porohomma. Ensinnahan ruvettiin härkiä etsimään ja tappoporoja
ja kun härät saatiin silloin lähdettiin taakkahärkien kanssa,

-Eejhan tah, tahhan leh nuu karraas... No leeh tah tak'kaar taal've-čeerpmah-naahkiijn, tak'kaar mejkun_upiv'vaa, puov'tnjo-nah'kii, puov'tnje-peas'ka, tan aa'jkke ko leh kuo'dohan ja aalo leemaš povhcujh manjiis. Ej_ujah tan aa'jk-ke oppa taalvviis len ruovh'tuus, tan aa'jkkehan_ukal le muu ead'niinaj nuu kuo'dohan aalo ja đah, tan aaj'kaahaš tah, nisson-ol'pmoh. Tah kal leh kuo'dohallaan. Aan'ne le leemaš toppe_uan čeeciistis pij'kaan, tan Aaslah-čeeciis, tan_uKaape-Aaslakas. Muh kal tah toppe poodij iere, k_uah kuo'dohe ja ož'žo miisijh. Kuo'tteh nokaaj ja pij'kaa kal te poodij!

-Lejk_uah vistaaj_uko đah vul'ke čoh'keh?

-No đah le soa'mes haa've vistaaj ja, jus tah le kuop-par-aaj'ke, đaal varmasti lea' đaan jake. Ko kuoppar hir'-pmah ol_uohko kuohcaka, đahan_ukoj'voh te đan, eetnamanaj kaž'-žoh, tal'le ko ij leh vel pea're kal'pmon. Taan aa'jkkehan ej laave vuol'kiih kojh, taal koa's kiel'hkaa-aaj'kii le. Ov'tal lettje maanuujh miel'te đoppe meehciis, ko heerkkijkun čoh'-kije đejh povhcujh.

-No kos_uah puk'te đe k_uah kaav'tne čorraaka čak'čah?

-No đahan čoh'kije nuu stuora eeluu ahte sah'te at'-niih tan, pykäälysää. Tahan lettje_uan aa'jkke stuora eel(uuh), taan aa'jkkehan leh, unna čorraak_uejn_upuk'teh ja, ij_ujah leh_ušah tah vierruu ollenke leemaš.

-No lej_uah juoka tiihto-peaj'vii tehe tiihto-paaj'-hkii kosaa kal'ke puk'tiih?

-No đahan lej đuh Vuomaa-čiel'ke ov'tal, ajvve_uas tah (atne pykäälysääjh). Taalhan tah le leemaš jo maankka sajes tah, tah pykäälys-kaarttiuh.

-Koas tah lej vuostaš pykäälys?

-No đahhan laavij jo, tah lej juov'la-maanuus kojh. Ja taam'me-maanuushan tah lej jo, tal'le oa'ččuj jo stuoriuh eeluu.

-Moh tal'le aara-čavhča, makkaar parkkuuh tal'le lettje?

-No ea'j đaappe len earaa park'kuuh saa'pmelaččaa_ujn_u ko đah poa'co-hom'maa. Tahhan riipme heerkkijh aa'lkkos oh-caah, ja nies'te-povhcujh ja, ja k_uah ož'žo heerkkijh_utal'lu

mentiin jo tuonne noille (tuntureille). Aikaisin siihen aikaan lähdettiin, syyskuussa tavallisesti lähdettiin kävelemään ja kävelivät siellä sitten kuukausikaupalla. Niin laajahan se palkinen oli.

-Mitä muita töitä oli kuin se etsintä?

-No silloin tavallisesti, siihenkin aikaan jos oli jotakin työtä niinkuin oli siihen aikaan välistä, niin niissäkin oltiin tietysti, rahaahan tarvittiin myös. Tietöitä ja vaikka millaisia töitä.

-Oliko porojen kanssa muita töitä kuin se etsintä?

-No poroissakin kyllä oli silloinkin sentään kun vennettiin niitä, siinähan on kova työ.

-Purttiinko poroja?

-No purtiin tietenkin, kevättalvellahan oli se varsinainen purenta-aika, kun lämpenee.

-Entä talvella, minkälaisia töitä porojen kanssa oli silloin?

-No porojen luonahan piti aina olla pari ihmistä, ja ne olivat vielä kaukana.

-Minkälaista työtä se paimennus oli?

-No en minä tiedä muuta kuin koiran kanssa piti olla eikä saanut päästää menemään ja koirat olivat nekin oppineita että eivät ne niin päästäneetkään menemään, paimensivat vain. Jotkut koirat olivat niin hyviä, oli tapana kehua. Ja jotkut taas sellaisia että söivätkin (poroja), ottivat kiinni.

-Milloin alettiin keväteväitä nylkeä?

-No syystalvellahan kevätevää piti, nehän kevätpuoleen ovat jo laihtuneet, (sen mukaan) millainen talvi vielä on. Jos on huonon laitumen aika niin nehän laihtuvat kovin nopeasti.

-Selostapa miten poro pitää nylkeä!

-No en minä tiedä muuta kuin että se nyljetään, ensin se pistetään ja ruokatorvi väännetään ja solmitaan vielä, se liha joka on ruokatorvessa. Se väännetään ja solmitaan ettei tule sitä rapaa, sehän tulisi ja pilaisi kaiken. No sitten se viillettiin halki ja nahka nyljettiin pois.

ah vul'ke, noa'dde-heerkkijkun_umanne jo duo'hko duo'jtta, tah lettje aarah tan aa'jkke vul'ke, čak'ča-maanuus laavije jo vuol'kiih vaa3'3iih ja maanuujh mielh_utoppe vaa3'3e. Nuu vijt'tiishan tah l_uah paalkkuus.

-Na mah toppe lettje earaa parkkuuh tas'to ko đah ohcuu?

-No đahan laavije, tal'lenaj đan aa'jkke jus le juo-ka par'kuu nuuko lettje đan aa'jkke ejn, te đah lettje đejn-naj kal tieduuske, ruđaa đah majh_utaarppahe. Maadij-park'-kuuh ja vajhko man laa'kaš park'kuuh.

-Lejko povhcujkkujn earaa par'kuu k_uah ohcuu?

-No povhcujnhan kal lej majh tal'lenaj ajvve ko_uah ved'de đejh ja, tashan le hir'pmah par'kuu.

-Kaas'kek_uah?

-No kaas'ke đieduuske, kiđđaa-taa'lvvehan tah laa-vij_ujah alttese kaas'ken(-aaj'kii), ko pivaalta.

-Nas taal'veh, makkaar parkkuuh tal'le lettje povh-cujkkujn?

-No povhcujh luh'tehan_ukalkkaj aalo moad'd_uol'pmo or-ruuh, kuh'kiin_uvel lettje đah.

-Makkaar par'kuu đah lej_ujah kuo'đohea'pme?

-No in_umun tan tie'de earaa ko kalkkaaj orruuh peet-nakijn ja ijke luoj'htiih kal ja peetnah lettje majh nuu oah'pan ah tah nuu ej luoj'htaan_umannaah, tah kuo'đohe fal. Muhtiin_upeetnah nuu puoriih lettje, laavije raamiidih. Ja muhtemah fas tak'kaarah ah tah porrenaj, kittaa vaal'te.

-Koas tah te aal'k_uejh_ukiđaa-niistijh njuovvah?

-No čak'ča-taalvviihan tah kiđaa-niistijh_ukalkkaj, tahhan_ukiđđaa-pea'llaj leh jo kuoj'ran, mak'kaar vel taal'vii. Jus hea'jos kuo'hon-aaj'kii đe, tahhan_ukuj'reh nuu farkkaa.

-Čil'kemah moh tan_upovhco kalka njuovvah!

-No in_umun tie'd_uearaa ko đah njuuvveh tan, tahhan aa'lkos kiehtađih ja potnjuh tan čod'daka ja čuol'pmadih vel tan, čod'dakis ko le đah pier'kuu. Tah tan, potnjuh ja čuol'pmadih anne ij mah poa'd_uah kuomuu, đahhan_upoa'đalij ja piliidivhčij visoh. No johan tah te lud'dije ja njuuvv_uan naahkii iere.

-Miten viillot tehtiin?

-No viillettiin, halki se ja sitten puukolla noin, ja revittiin niin että...

-Mistä ensiksi viillettiin?

-No ne viilsivät vatsan keskeltä.

-Mistä aloitettiin?

-No täältä tietysti pääpuolesta, leuanalusesta varmaan tästä.

-Entä sitten kun olivat viiltäneet saparoon asti?

-No, viillettiin saparoon asti ja sitten otettiin jalat pois, leikattiin ja sitten nyljettiin. Jalat otettiin erilleen, ne nyljettiin sitten jälkeen päin. Jalat leikattiin pois ja niin nahka kiskottiin kokonaan pois. Ja päähän jätettiin vain se päannahka, kallo, ja se nyljettiin erikseen, niistä kun oli tapana niitä talvikenkiä neuloa, kallokkaita, hirveän isoja. Sitten otettiin se maha ja sieltä ne suolet, ne makkarasuolet ja se rapamaha. Se pestiin lumessa ja sen sisään pantiin verta. Lumessa kieriteltiin ja se raaputettiin ja kopisteltiin pois se rapa.

-Missä se veri oli?

-No kun nylkee se verihän jää sinne, siinä sitä sitten huljutettiin ettei se hyydy. Ja niistä tehtiin makkaraa, suolet korjattiin talteen ja niistäkö hyviä makkaroita tuli.

-Missä järjestyksessä ne sisuskalut otettiin pois?

-Nehän otettiin pois, maha erikseen, erilleen ja ne makkarasuolet erikseen. Ja ne puhdistettiin niin tarkkaan ja pestiin, huuhdottiin niin hyvin että...

-Entä maksat ja munuaiset?

-No ne tietenkin syötiin, maksakin keitettiin vaikka heti kun nyljettiin, sehän oli kovin hyvä syöpäistä. Ei muuta kuin kiehauttaa niin...

-Oliko munuaisia tapana syödä?

-Oli kyllä tapana syödä mutta eivät jotkut syö, ei se ole syötävää. Mutta en minä tiedä onko se totta, jo niitä on syöty!

-Entä sydän?

-Moh tah čaalaše đan?

-No đah čaalaše, lud'dije đan ja te nuu niijppiin,
ja nja3'30 nuu ah...

-Kokko đah vuoh'čan čaalle?

-No đah čaalle kuov'tuu đan čoavjjii.

-Kos tah aalkkahe?

-No đaapp_uieđuuske oajvvii kea'hčen, kieh'pe-vuolii
vis'sa đaakko.

-Nas te ko lettje čaallan_umiehtaa?

-No, tahham miehtaa čaalle ja, nuu vaal'te juulkkijh
iere ja čuh'pe ja đe njuuvve. Juolk'kiih vaal'tuje sierr_uah
njuovade đejh mannjel te. Tah čuh'pe juulkkijh iere ja nuu_uah
te njal'te visoh tan naahkii iere. Ja oaj'vaaj kuudde fal
tan_ukaalluu ja, kaalluhan tah njuuvve ea'rreh ko laavije_u
ejh, taal've-kaapmakijh_utejn_ukoorruuh, kaa'llohijh, hir'pmah_u
stuor'raajh. Te đah vaal't_uan čoavjjii ja đoppe đejh čoolijh
ja, tejh maar'fe-čoolijh ja, ja đan_ukuo'mo-čoavjjii. Muoh'ta-
kis tah tan_upasse ja đan sisaa pittje đe đan varaa, muoh'tah
sis fierahalle ja đan_ufas'ko ja sav'tnje vel iere đan, tejh_u
kub'mujh.

-Kos tah lej_ujah varraa?

-No dooppehan_uko njuovvaa đahan_upaa'hca varraa dohko,
tas te skul'ljije đan ah ij kie'lo. Ja đah te maar'fo đejh,
raattje đejh čoolijh ja đejn_uko nuu puorih maarffiih_ušad'de.

-Man ortnekis tah vaal'te đejh_usis-tinkkaajh eereh?

-No đahhan_uvaal'te iere, čoavjjii ea'rreh, ea'rranas-
sij ja, ja đejh maar'fe-čoolijh ea'rreh. Ja đejh raaj'tnije
nuu čaab'baah ja passe, toj'te nuu puures ah...

-Nas tuojuh vuoj'vasijh ja moniimijh?

-No đejh_utah tieduuske kal porre, vuš'se majh vuoj'-
vasa, vajhko đakka-vide ko njuuvve, đahhan lej huj puo'rre
porraalih. Ah ij ko vehaa fal tul'tehih te...

-Laavijek_uah moniimijh porraah majh?

-Laavije_uah kal porraah muh ea'j_ujah muhtemah pora,
ij_ujah lea'h poraahah'tii. Muh mun in tie'de lea'k_uah tuohta,
jo đah lea'h porraan!

-Nas vaaj'pmuu?

-No sydän myös mutta se on niin, ei se ole niin hyvä, se on niin kova, ei pehmene keittämälläkään.

-Mitkä olivat niitä makkarasuolia?

-No niitähän olivat tunka (juoksutusmaha) ja paksusuoli ja peräsuoli ja satakerta ja salmas (kuninkaankypäri l. verkkomaha) ja... Siinä ne ovat kaikki. Čeak'sa on, satakeraksi sanovat suomalaiset, joka oli kovin niin kuin sellainen, se puhdistettiin ja siihen pantiin verta ja kuuta. Sehän oli oikein hyvä sitten syödä.

-Mitä salmaksiin pantiin?

-No salmakseenkin samanlaista verisuurusta, ja siihen kuuta.

-Miten ne makkarasuolet puhdistettiin?

-No ensin puristettiin pois se rapa ja huuhdottiin kylmällä vedellä, sitä ei lämpimällä saata, sehän hajoaisi aivan. Kylmänlaisella vedellä. Peräsuolesta puristettiin rapa pois ja pantiin vettä ja läiskäytettiin ja käännettiin, joka suoli piti kääntää ja sinne panna sitten sitä verta ja sitä suurusta, sitä verilientä.

-Mitä keuhkoille tehtiin?

-Keuhkojakin oli muutamilla tapana (syödä), se hakattiin oikein pehmeäksi, noin hamaralla, ja se keitettiin ja syötiin. Mutta se ei ole hyvä syötävä. Ei tunnu edes menevän kurkustakaan.

-Entä sisäkuut?

-No sisäkuuthan tarvittiin makkaraan, ja vielä kuivattiin kuivaksi kuuksi, oikein puhdistettiin ne ja tehtiin nippu, ja se oli sitten hyvää, siinä oli tapana käristää ja tuikata niin että...

-No sinä kävit tänä kesänä tunturissakin?

-Kävinhan minä, olin kolme yötä.

-Oletko pitkään aikaan käynyt ennen sitä?

-No en ole, kolmekymmentä vuotta (on siihen), ylikin. Silloin olen käynyt kun ei ole Jouniakaan vielä ollut, Viipuksessa, Viipustunturissa, silloin kun Kaapin-Jouni-äijä oli vielä elossa.

-Kenen kanssa sinä kävit?

-No oman isäntäni kanssa. Kävelen lähdimme täältä

-No vaaj'pmuuhankal le majh muh tah le nuu, ijjah leh tah nuu puo'rre, tah le nuu karaas, ij vuoššake tima.

-Mah tah lettje dah maar'fe-čoliih?

-No dahhan lettje tog'gii ja kuo'pmo-laag'gaa ja man-nje-puoj'tii ja čeak'sa ja čalmmaas ja... Tas tah leh visoh. Čeak'sa le, čuo'hte-kear'tiin tattjehsuo'pmelaš, mij lej huj deko, tak'kaar, tan raaj'tnije ja dasaa de pittje varaa ja puojt'tii. Tahan lej huj puo'rre de porraah.

-Majhtah čal'pmasijtta pittje?

-No čal'pmase majhseamma-laa'kan varraa-suv'rosa, ja puojt'tii dasaa.

-Moh tah tejh maar'fe-lihtijh raaj'tnije?

-No dahhanpohče iere aa'lkos tan (kub'mo) ja toj'te, kal'pma čaacijn, tan ij lieg'gasijn (saa'hte), tahhanpied'kanivhčij visoh. Kal'pma-laa'kaš čaacijn. Mannje-puujt-tijnpohče (kub'mo) iere ja, ja pittje čaacii ja sluv'ke ja jor'kale, juo'hke čoolii kalkkaj jor'kalih, ja dohko pittjaah te danvaraa ja dan suv'rosa, tan varra-liema.

-Majhtah keah'paajje tahke?

-Keah'paajhhan tah laavije majh muhtemah, tah tan ter'hpe huj timiisin, nuo šip'maarijn, ja dan vuš'se ja por-re. Muh ijjah leh puo'rre poruus tah. Ijjah oro oppa vuot'tjuumeke.

-Nas sis-puojttiuh?

-No sis-puujttijhhan tah maar'faaj taarppahe, ja vel koj'hkađenaj koas'te-puoj'tiin, nuu raaj'tnije dan ja kur'hpe de, ja dah ko puo'rre lej, dah laavije das pidđiih ja puot'njuuh nuu ah...

-Na tonmanneh taankea'se tuod'daris majh?

-Mannehanmun, kol'pma ijaa lettjen.

-Lea'hkonkuhkes aaj'kaaj mannaan tas ov'tal?

-Kal in lea'h, kol'pma-loh jakii, pattjelnaj. Tal'le lenmannaan kuj leh Joovnnake vel leemaš, Vij'posis, Vij'-pos-tuod'daris, tal'le ko vel Kaape-Joovnn-aad'djaa lej eel-liime.

-Keajnnonmanneh?

-No iečan isiidijn. Vaaccii daappe vuulkkijme Pur'-

Purnumukasta Kutturaan ja siitä sinne Viipukseen suoraan, kävelleen.

-Menikö pitkä aika?

-No pari vuorokautta. Olimme Kutturassa yötä ja vielä yhden yön olimme siinä välillä. Yöllähän me kävelimme.

-Missä te olitte sen toisen yön?

-Tuolla me olimme Jear'tna-joella. Se on sen entisen Kittilän tien tällä Kutturin puolella varmaan. Se on melko iso joki.

-Oliko muuttunut ollenkaan tuo porohomma?

-Nyt? Ei se kyllä ollut muuttunut. Nehän merkitsivät ja noutivat token aivan niin että... Ei se siinä ollut muuttunut mutta olihan se muuten, ei tullut niin paljon poroja. Eikä nyt olla niin ahkeria lähtemäänkään niitä noutamaan, jotkut vain hakevat.

-Heiteltiinko silloin ennen suopungeilla?

-Suopungeilla ne. Nykyään on se virveli, sillä vain. Vavan päähän se silmukka, se risuvirveli tai se, virveli se on. Kyllä silloinkin otettiin silloin tällöin virvelillä sellaisia pikku vasioja, vasoma-aikana kun ne ovat jo sen verran ketteriä ettei saa kiinni, niin pantiin, väännettiin sellainen vitsas ja siinä sellainen silmukka. Ja se kaulaan! Sitä sanottiin njohcuu:ksi. Sillä vain koukattiin. Vanha konsti se on mutta nyt on toisin. Kyllä silloinkin kun tehtiin risukaarteita poroja vasotettaessa. No nehän ovat jotkut vasat jo ketteriä, niin niitä ei niinkään viitsitty suopungilla vaan ne otettiin virvelillä, parempi konsti. Mutta kyllä suopungilla enimmäkseen otettiin.

Silloin tehtiin jo vasoma-aikaan kaarteita, sellaisia risukaarteita, olen minäkin tehnyt silloin Viipuksessa. Mutta silloin oli kesä, risuja, aivan pieniä koivuja kaadettiin ja me vedimme tuon Antaraksen-Piritan kanssa (niitä)! Se oli hänkin silloin vielä nuori, nuori ja sorja, nythän se on jo hirmuinen muori! Kyllä me olimme siellä varmaankin viikon silloin. Pari kaarretta me teimme, tai korjasimme toiseen paikkaan kulkiessa.

-Käytettiinkö paljon poroja aidassa?

tno-mohkiis Kuhtuurij ja das tohko Vij'posij njuol'ka, vaac-cii.

-Manaajko kuhkes aaj'kii?

-No moad'de jaan'tora. Maj lejmmme Kuhtuuris ijaa ja vel ovhta ijaa lejmmoppe kaskaas. Ih'kuuhanmaj vaaccijme.

-Kos toaj lejtte dan nuppil ijaa?

-Toppe maj lejmmme Jear'tna-jokaa nal'te. Tah lea toppe tan tološ Kih'tela luotta vel taappe Kuhtuura peal'te vis'sa. Tah le melko stuora johkaa.

-No lejko riev'tan ollenke duoh poa'co-hom'maa?

-Taal? Kal tah, tah ij kal len riev'tan. Tahanmer'hko ja eeluu viš'že kal nuu ah... Ijjah len riev'tan takko muh lejhan tah muđuu, ea'j poa'htan nuu oluuah povhcoh. Ea'jke dah lea'h nuu viššaalah vuol'kiihke dejh vieš'žah, soapmaasah fal viš'žeh.

-Suohpanijkkujnko dah tal'le ov'tal njoorostalle?

-Suohpanijkun tah. Taan aa'jkke l_uh njoh'cuu, dejnna fal. Staavraraa kea'hčaj dah kiella, tah ris'se-njoh'cuu dajkka dah, njoh'cuu dah le. Kal tal'lenaj piv'te soa'mes haa've njocuujn tak'kaar unna miesaačijh, kuo'tteh-aa'jkke ko le danmade fal'lii jo ah ij faahte kittaa, te pittje, dak'kaar peessakaa potnje ja das tak'kaar, kiela. Ja dan čea'pehij! Tan tah tattje njoh'cuun. Tejnna fal njocaaste. Poa'res koan'sta muh taal le eeraa laattje. Kal tal'lenaj nuu ko, tah tahke ris'se-kaarttijh_u ko kuo'ttehe povhcujh. No dahan leh muhtiin jo faliih, tah miesiih, te dah ea'j de suohpanijn nuuke kil'len muh tah vaal'te njocuujn, puo'reh koan'sta. Muh kal tah suohpanijn eenas aa'jkke vaal'te.

Tal'le dahke_ejh_u kuo'tteh-aa'jkke jo kaarttijh_u tak'kaar ris'se-kaarttijh, leenmunnaj tahkaannaj_jal'le Vij'posis. Muh tah lej keessii, rissijh, nuu unna sookaačijh njej'te, ja maj_jah keesijm_ejnna Aan'taras-Pirehijn! Tah lej sonnaj_jal'le vel nuorra, nuorra ja čod'pah, taal al le jo hir'pmah ah'kuu! Kal mij lejmmeh toppe vis'sa vahkuu tan aa'jkke. Moad'de kaarttii dakaajme, taj puo'ralaajme johtediin earaa paaj'hkaaj, earaa sat'tjaaj.

-Atnek_uh oluu povhcujh_u kaarttiis?

-Silloin ei ollut paljon, ei ollut poroja, eivät olleet vielä nuo näkkäläläiset siellä. Poroja ei ollut juuri lainkaan muuta kuin niillä veljeksillä, (mitä nyt) joku niillä Jomppasilla. Siellä ei ollut tunturissakaan muuta kuin ne veljekset ja Nillan-Piera ja ne Kaapin-Jouni-äijän pojat. Niillä ei ollut enää poroja.

-Olivatko kaarteet siellä isoja?

-No olivathan ne, mutta tuskin oli tuhannenkaan tokkaa aidassa. Ei niitä ollut muuta kuin mitä niillä veljeksillä oli poroja.

-Minkälainen kaarre niillä oli tapana tehdä?

-No risuilla, vain sitä risua siihen ladottiin, niin minä muistan, pantiin ikäänkuin uluksi koivu ja siihen sitten, oikein tiheäksi etteivät vasat pääse läpi. Niin tehtiin, ovi rakennettiin, jätettiin oviaukko ja siihenkin pantiin, niinkuin on tapana.

-Miten ovi suljettiin?

-No se suljettiin niin, niin kuin ovat nuo ovipuut.

-Ja sitten olivat siulat.

-No nekin tehtiin silloin (risuista), mutta eivät ne olleet niin pitkät, ainakaan kun me teimme. Totta ne olivat kesyjä sen aikaiset porot, joita paimennettiin keväisin. Eivätkä ne laukkoneet niinkuin nyt tuollakin tekivät, siellä tuskin mitenkään saavat aitaan. Eheivät ne olleet niin...

-Minkälaiseen paikkaan kaarre oli tapana rakentaa?

-No tunturin rinteeseen ne rakensivat kyllä. Viipus-
han on oikein tasainen tunturi.

-Pitikö veden virrata läpi?

-No ei siinä kyllä ollut vettä, mutta eihän silloin niin kauan pidettykään aidassa kun siellä ei ollut niin paljon niitä poroja siihen aikaan. En minä kyllä muista että siellä oli vettä ollenkaan mutta sen minä tiedän että siellä ei ollut silloin niin paljon niitä poroja. Oli niitä kyllä monta sataa, eivätkä niitä yhtä aikaa, vaan pari kertaa ainakin, parissa kaarteessa ne silloinkin kävivät, pariin kaarteeseen pantiin.

-Ja missä sinä kävit tänä kesänä?

-Tuolla Kiilopäässä, kaksikin kertaa, suurimman token

-Tal'le ej len oluu, povhcoh ej len tal'le, ea'j_u jah len vel tuoh näkkäläččääh toppe. Povhcoh ea'j len_u paa'lljo ollenk_u ea'neh tiejn vielljačakaajn, soa'mes tejn Jomh'paaajn. Toppe ej len tuod'darisk_u ea'neh tah vielljačakaah ja Nillaa-Piera ja đah Kaape-Joovnn-aattjaa paartniih. Tah ej len_u povhcoh tal'l_u ea'neh tejn.

-Lettjeko stuor'raah tah kaarttiuh toppe?

-No leehhan tah, muh tuskin lej fal tuhaahken eelluu aajttiis. Ea'j_u jah len ea'neh majh_u tiejn vielljačakaajn lej poocuu.

-Makkaar kaarttii đah laavije raahkađih?

-No rissijkun, ajvv_u an rissii, tasaa ceg'go, nuu_u ah mun_u mujhtan, pittje teko hol'kan sookii ja đasaa đe, huj suohkah anne miesiih ea'j suonja. Nuu_u ah tahke, uvssa raahkađe, kuudđeh uk'sa-raajkkii ja tasaa pittje majh_u te, nuuko laavijihke.

-Moh tah kok'če đan uvssa?

-No đah kok'če nuu, teko lea'hke duoh uk'sa-muorah.

-Ja đe lettje sivllaah.

-No đah tahke đejhnaj sivil'laajhnaj đal'le, muh ea'j_u jah lea'h nuu kuhkiih, ko mij kojh takaajmeh. Tott_u ah lettje lojiih, tan aaj'kaahaš povhcoh, mah kuo'đohe kiđaaajh. Ja ea'j_u ah ruoh'tan teko đaal' tuo'ppenaj đahke, toppe il'le mohke ož'žo kaar'taaj. Eheej_u jah len nuu...

-Makkaar eatnamij_u jah laavije kaarttii raahkađih?

-No tuottar-, tuottar-luoh'kaaj_u jah raahkađe kal. Vij'poshan lea' huj tuol'pa tuottar.

-Kalkkajko čaahcii kol'kah čađaa?

-No ij đas kal len čaahcii, muh ejhan tah nuu kuhkaa at'naanke aajttiis ko đoppe ej len nuu ol_u ah povhcoh tan aa'jkke. In_u mun_u kal mujht_u ah toppe lej čaahcii ollenke muh tan_u mun tie'đaan, toppe ej len tal'le nuu ol_u ah povhcoh. Kal tah lettje maan'ka čuo'đii, ea'jkehan tah ak'tana, ko moa'tte haa've kojh, moattii kaarttiis tah tal'lenaj manne, moattii kaar'taaj pittje.

-Ja kos ton taan_u kea'se manneh?

-Toppe Kiilo-oojvviis, kuo'vhtenaj kea'rh, stuoriimus

aikana minä kävin. Muutamat sanoivat kaksi ja muutamat enemmänkin ja muutamat sanoivat ettei niitä ole kuin päälle tuhat, minä en osaa niitä arvioida. Toinen (sano) ettei ollut kuin pieni parttio, kun eivät saaneet kun oli vähän työvoimaa, vaikka ihmisiä kyllä oli niin paljon että...

-Miten sanottiin onnistuneen?

-No ei oikein sanottu. Jotkut saivat enemmän kuin viime vuonna ja jotkut taas eivät sitä enempää. Miten kullakin oli hyvää onnea, että sattui tulemaan.

-Ja hyvä suopunkikäsi?

-Kyllä suopunkikätkäkin olisi mutta kun ei tullut aitaan, laukkoivatkin ja menivät. Ne olivat niin arkoja, tietäähän paimentamattoman poron, monta vuotta ovat olleet veitalaan (paimentamattomina). Talvellahan niitä ei paljon nähdäkään, eikä kaikkia poroja ole nähty.

Nythän olikin niin että pääsi aivan aidan luokse melkein autolla, oikein lähelle sen mäen päälle, eihän siitä ole sinne pitkästi. Kaarteen ohi siihen missä kodat alkavat, sen mäen päälle.

-Missä ne kodat ovat siellä?

-No ne ovat jokirannassa?

-Mikä joki se on?

-No se on varmaan Kiilo-ojia, vai onko se Kaksilauttusen latva? Raututunturissa on oltu, ne näkyvät ne joissa minä ennen olen käynyt, viimeksi kun olen käynyt. Se näkyi se kaarteen paikka.

-Eikö siinä ole kaksi vanhaa kaarretta?

-Kaksi on vanhaa, toinen on vielä yli kolmekymmentä vuotta. Minä olen silloin käynyt kun Jounikaan ei ole vielä ollut. Jouni on syntynyt kolmekymmentä. Ja me olemme käyneet siellä Viipuksessa sinä samana vuonna kuin tuollakin, siihen on neljättäkymmentä vuotta. Ja nyt minä halusin kun kuulin että, ja oli kyllä niin hauska käydä siellä. On niin hauska nähdä vielä poroja.

-Missä sinä asuit siellä?

-No Jounilla oli se teltta, siinä minä nukuin. Ja siellähän oli paljon niitä kotia joissa sai istua ja kyläs-

eeluu aa'jkke mun_umannen. Tah tattje muhtemah kuok'te ja muhtemah ea'neh_unaj ja muhtemah tattje ea'j_ujah leh ea'neh pattjel tuhaaha, mun in_umaa'ht_uejh aarvvoštallaah. Nub'b_uah ij len ea'neh unna čoraa, k_uea'j ož'žon ko un'naan lej vuo_uj'pmii, vajhko nuu oluu olmmoš kal lej ah...

-Moh tah lohke lihkostuvvaan?

-No ea'j_ujah riek'ta lohkaan. Muhtemah ož'žo ea'neh ko tij'pmaa ja muhtemah fas ea'j tađ_uea'nepu. Tah lej moh kees lej puo'rre lih'kuu, ah so_uj'hte poa'hteh.

-Ja puo'rre suohpan-kiehta?

-Kal tah_usuohpan-kiehta jo livhčij muh ko ea'j poa'htan_ukaar'taaj, ruh'tenaj ja manne. Tah lettje nuu aarkkiih, tie'htahan veejttalas povhco, maan'ka jakii leh veejttalas-saan leemaš. Taal'veh ea'j paa'lljo oa'jnneke, ea'jke leh oaj'tnaan visoh povhcujh.

Taalhan lejke nuu ah peesaj jur aa'jtte lusaa meas'ta đaj_unna pijllajn, ajvve, huj lahkaa đan tea'rpme nal_uijhan tas leh kuh'k_uohko. Meađ'del kaarttii đie kos koodi_uih aal'keh, tan tea'rpme nalaa.

-Kos tah lea'h toppe đah koadi_uih?

-No đah leh joh-kaa'ttes.

-Mij_ujah lea jokaajh?

-No đah lea'h vis'sa Kiilo-oojiih, vaj lea'k_uah Kuok'te-laavttaača kiera? Raav'to-tuod'daris leh leemaš, tah oj'tnuj_uih tah mas mun toli_un len_umannaan, manjiimus ko len_umannaan. Tah oj'tnuj_ujah kaar'te-sat'tjii.

-Eajk_uas lea'h kuok'te poa'res kaarttii?

-Kuok'te lea'h poa'res, tah le nub'bii vel pattjel kolmmaa-loh jakii. Mun len tal'le mannaan_uko Joovnnak_uij leh vel leemaš. Joovna le šad'dan_ukol'pma-lokii. Ja maj letne mannaan toppe Vij'posis tan sea'mma jakii ko đuo'ppenaj, ta-saa le njeelljaah-lohkaj jakii. Ja đaal mun haali_uđin_uko mun_ukullen ah, ja lej kal juo nuu suohtas toppe mannaah. Tah le nuu suohtas povhcujh vel oaj'tni_uih.

-Kos ton aasseh toppe?

-No Joovnnas lej đah teal'htaa, tas mun oodđen. Ja đoppehan lettj_uah koodi_uih kos oa'ččuj čoh'kaah ja kilaastad'-

tellä, vieraillla, inarilainen sanoo kal'leđih.

-Siellä oli laavujakin?

-Laavuja siellä kyllä oli, aivan loudelaavujakin.

Noiden veljeni poikien laavussa minä nukahdinkin eräänä päivänä tokkaa odotaessa. Ja niilläkin oli, niillä Pieran pojilla, niillä oli kota, laavu myös, Juhanilla ja Jounilla ja Lassilla. Ja niillä oli vielä sellaisiakin kotia joissa oli ensin kuin hirsiseinät ja siihen sitten pyöreä kota päälle, turpeita ja sammalia, kunttaa se oli, keskellä sai tulistella niin kuin kodassa konsanaan. Sellaisiahan oli kuinka monta olikaan, kolmeko oli sellaista kotaa. Siepin pojilla oli ja... Kolme kai siellä on sellaista.

-Ennenhän sinne ei ollut teitä?

-No ei, piti kyllä kävellä ja kantaa eväs ja kaikki. Kenkiäkin piti olla kahdet-kolmet mukana kun kuukausikin siellä oltiin, no johan ne siellä tunturivaaroja kävellessä, tuonnekin Saaritunturiin, sinne on pitkästi. Mutta en minä siellä ole käynytkään. Jo hankiaisen aikaan oli tapana viedä tänne, kokonainen ahkionkuorma sinne evästä, ja sitten vielä kantaen veivät niin paljon kuin pystyivät. Olen minäkin kerran vienyt tuonne Suomun rantaan eväitä sen isäntäni kanssa. Kävimme siellä, sota oli kyllä jo. Mutta sitten ne jouduttiin hakemaan ne eväät, eihän sinne uskaltanut lähteä kun sota oli ja niitä partisaaneja oli siellä. Melkein jo jäivät kiinni silloin edellisenä kesänä. Olivat kuulleet niin läheltä ja löytäneet jälkiä.

-Missä täällä oli entiseen aikaan kaarteita?

-No tuolla Kutturan luona on se Patatunturi, siellä ovat, täältä päin sinne menneet merkitsemään, ja porot sitten kulkivat itse, alkoivat palkia Raututunturissa. No ne olivat siinä kauan ja sitten siirtyivät taas aivan sinne Saaritunturiin. Ja nyt kun on se aita... ennen vanhaan ne menivät aivan tuonne Venäjän tuntureille, eihän poro tunne rajoja, mutta eihän sinne ollut hyvä mennä, nehän hävittivät hirveästi, niillä oli tapana sanoa, ammuskelivat vassoja niin että kokonaiset vaarat ovat ruohottuneet siihen aikaan. Kun ne jättivät, eivät ottaneet muuta kuin nahan ja kielet. Nehän olivat kovin

dah, kuossaastallaah, anaaraš tah tat'tjaa kal'leđih.

-Ja laavuuh majh lettje?

-No laavuuh toppe kal lettje, ajvve loovtta-laavuuh-naj. Tuojuh muu viellja paartnijh laavuus mun nohkiihinnej muhtiin_upea'jvve ko vur'te eeluu. Ja đejn lej majh, tejn_uPiera paartnijh, tejn lej koohtii, laavvuu majh, Juhaanis ja, Joovna ja Laas'se. Ja đejn vel lettje đak'kaarnaj koodiis mas leh aa'lkkos teko hir'sa-seejnniih ja đasaa đe jor'pa koohtii nalaa, tarf'fiih ja seemuul, lavn'njiih tah lettje, kas'kuu ož'žo tolaastih nuuko koodiis kooske. Tak'kaarahan lettje, man_ukal'le đe lettje, kol'pmak_uah lettje tak'kaar koodii, Sieppe poj_uk'kaajn lej ja... Kol'pma suj_uk_uoppe leh tak'kaara.

-Poa'res aa'jkke ea'j lea'n luottah tohko?

-No eaj, kal vaa3'3iih kalkkaj ja kuod'diih niestii ja visoh. Kaapmahnaj kal'ke kuovh'tiih-kolmmaah miel'te ko maanuunaj đoppe lettje, no johan tah ko vaa3'3eh tejh_utuottar-vaarij, tohkonaj Saare-tuod'darij, tohko lea kuh'kii. Muh in_umun toppe lea'h mannaanke. Tahhan laaviije cuonjuun jo toal'vuuh tej'hke, olles kie'res-naarii đohko niestii, ja đe vel kuot'tii tol'vo nuu oluu ko nakođe. Leen_umun ak'tij tol'vonnaj_ujohko Suomu-kaad'daaj niistijh_utejnna iečan isiidijn. Maj manaaime đoppe, sooht_uah kal lej jo. Muh te šad'de viež'-žah tejh niistijh, ejhan tah tuos'tan vuol'keh ko soohtii lej ja đah partesaneh toppe lettje. Koa'sij jo kaavnnahalleh tal'le ovt'tiih keesii. Tah lettje kullaan nuu lahkaa ja vuoh'taan.

-Kos tah lettje poa'res aa'jkke đah kaarttiih taappe?

-No toppe Kuhtuura lahkaa l_uah Paa'hte-tuottar, toppe lea'h, taappe kuo'vllas tohko mannaan_umer'hkeh, ja povhcoh te ieča johte, paal'kah riipme Raav'to-tuod'daris. No đah tas kuhkaa đe lettje ja đe đah sir'taas_uen ajvv_uohko Saare-tuod'darij. Ja đaal ko l_uah aaj'tii.., tolen aa'jkke mann_uajvv_uohko Ruoš'ša-tuod'darijtta, ijhan_upoo_ucuu raajijh (tovtta), muh ijhan tohko len_upuo'rre mannaah, tahhan stajiide hir'pmađih, laaviije lohkaah, paahčale miisijh nuu ah olles vaariih leh raasson tan aa'jkke. Ko đah kuud'de, eaj vaal'taan ea'neh

piittaamattomia. Mutta ei niitä nyt viitsi kertoilla.

-No kaarre rakennettiin aina kun tultiin...

-Ne tekivät vielä risukaarteita, aivan koivuista ja sellaisista pikku puista, eihän niitä (muita) pysty kesällä kantamaan, tunturien rinteisiin. Ja ne ovat olleet Raututunturissa ja tuolla tuonnempana, niissä tuntureissa. Silloinkin minä näin kun kävimme siellä, veimme ne eväät, siellä oli siellä Palovankassakin yksi kaarre, silloin jo oli, ei paljon näkynytkään...

-No sen täytyi olla vanha kun ei näkynyt?

-No kyllä se näkyi, ja tietty paikka jossa on turvekotia ollut sillä purolla. Se oli Turvekotahaara siihen aikaan. Silloinhan on asusteltukin kesällä missä milloinkin sattuu. Vasanmerkityskaarrekin oli siinä, tunturin rinteessä.

-Vasotettiin koskaan kaarteessa?

-Eihän kaarteessa vasotettu, ennen kuin sitten vasta kun vaatimet olivat vasoneet, sitten pantiin vasta, kun oli jo vasat, eiväthän ne siihen aikaan olleet niin arkoja ne...

-Miten sitten vasotettiin?

-No sitähän paimennettiin vuorokausia. Yötä päivää piti olla kaksi ihmistä tai montako kulloinkin oli, kaksi tavallisesti meidänkin sakissa, kaksi aina paimensi, vuorokausi on se määrä(aika). Toiset tulivat sitten nukkumaan ja toiset menivät sinne, piti mennä heti sinne. Mutta ei ollut tapana, silloinhan olivat porotkin oppineita.

-No vaadintokka erotettiin ensin pois?

-No nehän pantiin ne irtoporot, nulpot ja urakat, kermikät ne, irtotokka pantiin menemään, menkööt minne haluat, ratkomalla, silloinhan ratkottiin. Nythän ei enää osata varmaan ratkoakaan, eikä niitä sitten saa.

-Kutsuttiinko sitä toista osaa čoa'vjje-ealluu:ksi?

-No čoa'vjje:iksihan sitä kutsuttiin, čoa'vjje:iksi tietysti, ja nuo olivat luovvasah, joutilaita... Ja sitten ne olivat aal'to-eelluu kun ne vasoivat ja oli vasat. Mutta me

naahkii ja njuok'čamijh. Tahhan lettje huj stajaadah. Muh ij_u jejh_u taal kil'le muj'htalad'dah.

-No dah en raahkađe kaarttii ko poohte...

-Tah tahke vel ris'se-kaarttijh, ajvve sookijn ja tak'kaar unna muoračijn, ejhan tejh nakoh kea'sseh kuod'diih, tuottar-luohkaajje. Ja dah leh leemaš Raav'to-tuod'daris ja đoppe đoob'belis, tejn tuod'darijn. Tal'lenaj mun oj'tnen_u ko manaajme đoppe, toa'lvvujm_u ejh niistijh, toppe lej majh_u tan_u Puollaan-vaakkiis ak'ta kaar'tii, tal'le jo lej, ij paa'lljo vuh'tonke...

-No dah fer'htij oa'lle poariis lea'n, ko ij vuh'tonke?

'-No kal tah vuh'tuj, ja tiihto-paaj'hkii kos leh tar'fe-koodiih leemaš tan oojiis. Tah lej Tar'fe-koa'hte-kiera tan aa'jkke. Tan aa'jkkehan leh orostallaannaj kea'sseh kos kooske soaj'htaa. Mie'sse-mer'hken-kaar't_uah lej majh tas, tuottar-luohkaas.

-Kuo'ttehek_uah kaarttiis koas'seke?

-Eajhan tah kaarttiis kuo'ttehan, ov'tal te ko lettje kuod'daan aalttuuh, te pittje, te dah pittje eas'ka, ko lettje juo miesiih, ejhan tan aa'jkke len nuu aarkkiih tah...

-Moh tah kuo'ttehe das'to?

-No đahan_u kuo'đohe jaan'torijh. Ijaah-peaj'vaaj kalk-kaj leh kuok'te ol'pmo đaj kal'le en lettje, kuok'te_uah kojh laaviije mijnnaj sakes, kuo'vhtes en_u kuo'đohe, jaan'tor lee_uah meerrii. Nup'piih te poohte noh'kah ja nup'piih manne đohko, tohko kal'ke hete mannaah. Muh eaj_ujah laaven, tan aa'jkkehan lettje povhcohnaj oah'pan.

-No dah pot'kije čoa'vjjehe-ealuu aa'lkkos eereh?

-No đahhan tejh luovvasijh, tejh nulh'puujh ja variihijh, čeerpmahijh_u tah, luovas-eeluu pittje mannaah, mannose kosaa haalijđih, raat'kiimijn, tal'lehan raatkaše. Taalhan ej šah maa'hte sujke raat'kiih, ejk_uejh oa'ččo đe.

-Kohčodek_uah čoa'vjjehe-eallun tan nuppe oasisi?

-No čoa'vjjehinhan tan_u kohčode, čoa'vjjehin tieduus-ke, ja đuoht lettje luovvasah, joav'telasaah... Ja đe dah lettje aal'to-eelluu k_uah kud'de ja miesiih lettje. Muh mij leh

olemme vielä sitten, kun olivat ne huonot vuodet, alettiin hihnassa vasottaa. Ja ennen kuin sota tuli oli Purnumukassa-kin jo taasen niin poroja. Kun oli se edellinen sota, ne haas-kattiin joka suuntaan. Huonot vuodet ja... Sitten oli jo, aivan elo, jokaisella jo oli poroja. Ja hihnassa vasotettiin.

-Mistä se hoksattiin?

-No onhan sitä ollut entiseen aikaan. Nuo lantalaiset-han ovat aina paimentaneet, mutenialaiset ja lokkalaiset, korvaslaiset, hirmuiset paimenet nuo Sulon vanhemmat ja... Mutta eivät nuo ole kyllä vasottaneet hihnassa, nuo joilla on tokat vaan nämä, kun purnumukkalaisilta loppui, menivät niin vähiin ne porot.

-No sinähän muistat ne luut jotka porossa ovat?

-No johan minä ne muistan: kaula ja kylkiluut ja la-pa ja paistit ja selkä ja pää ja leukaluut ja kielet ja sil-mät ja korvat. Lapaluu on tämä täällä, se lapaluu, se oli ta-pana ennen kun se syötiin kuivalihana, niin sanottiin että sitä pidä kokonaisena (nakata), se pitää hakata niin että siitä eivät ne viholliset, niinkuin kulki siihen aikaan niitä pahoja ryssiä, siihen piti tehdä reikiä jotta se ei, jotka siitä näkevät, että missä ne ihmiset ovat.

-No mikä on se pučos-taak'tii (takajalan lumpio)?

-No se oli paistissa se pikku pučos-taavhtaaš, ja en-nen oli tapana sanoa että jos sen joku puree siellä on kulta-sormus. Jotkut yrittivät purra mutta sehän on niin kova ettei sitä kyllä saa. Ja minun Niila-veljeni silloin, se uskoi, se hakkasi kirveellä kokonaan, no eihän sieltä mitään löytynyt. Sekin on sellainen tyhjä luulo, pelkkä oletus.

-Mitäs vielä on: melki (rintalasta)?

-No melkihän kyllä on, melki ja, sitä minä en muis-tanutkaan, ja ne paistiluut (lonkkaluut) ja sarviluut (lonk-kaluut). Ne ovat siellä paistin sisällä, sarviluu, se joka on paistissa se sarviluu jossa on nurus (ylin lyhyt konttiluu)

vel te, k_uah lettje đ_uoh hea'jos jakiih, tah riipme laavččiis kuo'ttehih. Ja ov'talk_uah soohtii šattaj lettje Pur'tno-mohkiisn_uaj jo fasten nuu povhcoh. Ko lej_ujah ov'talaš soohtii, juo'hke kuv'lu_uj stajiide đejh. Hea'jos jakiih ja... Te lettje jo, eelluu fal, juo'hke-ovhtas jo lettje povhcoh. Ja laavččiis kuo'ttehe.

-Mas tah tan hok'sije?

-No leehan tah leemaš ovtteš aa'jkke. Tuohhan laa't-telaš ol'pmoh kuo'dohan leh aalo, mutenijaah ja lokkaalač-čaah, korv'vaaslaččaah, hir'pmah kuo'dohead'djiih tieh Sulo vaahnemah ja... Muh ea'j_ujah tuoh eaj lea'h kuo'ttehan_ukal tuoh, laavččiis, majn l_uah eeluuh muh taah, ko nohke pur'tno-mohkiihijn, tah manne nuu un'naanin tah povhcoh.

-No tonhan_umujhtaah tejh_utaavhtijh mah povhcos Leah?

-No johan_umun tejh mujh'taan: čea'peh ja, eerhtekah ja, čoa'mohas ja čoa'rh-pea'leh ja, čiel'kii ja, oaj'vii ja, oollolah ja, njuok'čamah ja čalm'miih ja peelljiih. Peađ'pii le đaaah taappe, tah čoa'mohas-peađ'pii, tan laavi_uje ov'tal k_uah tan_uporre, koj'hke-pier'kuun, te đah lohke đan ij kalkka ollesnakaa, tan kalka tear'hpah nuu ah tas ij, tah vašaalač-čaah, nuuko kol'ke_uan aa'jkke đah pahaas ruoššah, tan_ukalkkaj raajkkijh_utahkaah anne đah ij, mah tah oj'tneh tas, ah kos lea'h tah ol'pmoh.

-No mij_ujah le đah pučos-taak'tii?

-No đah lej čoa'rh-pea'les tah unna pučos-taavhtaáš, ja laavi_uje vel ov'tal tattjaah jus tan_ukij kaas'kaa toppe leš kol'le-suorpmas. Laavi_uje muhtemah vig'gah kaas'kiih, muh t_uhan le nuu karaas tan ij kal oa'ččo. Ja muu viel'lja-Nijllas tal'le_uah jaahkij, tah čuolađij aak'šuu_un_uvisoh, no ijhan toppe kaav'tnon_umijke. Tah le majh_utak'kaar tuššii nav'tuu, navt'tuus fal.

-Mah tah leh vel: miel'ka?

-No miel'ka_uh kal le, miel'ka ja, tan_umun in_umuj'-htaanke, ja đah čoa'rh-pea'l-taavhtiih ja čoar've-taavhtiih. Tah leh toppe čoa'rh-pea'le sis'te, čoar've-taak'tii, tah mij lee čoa'rh-pea'les tah čoar've-taak'tii mas le noraas kittaa,

kiinni, paistinurus ja sitten ovat ne ytimen, ylin joka on paistissa kiinni se seisoma (reisiluu), takajalassa, ja se on seytsi (kinnerluu) täällä alla joka on takajalassa ja sitten on kopara (sorkka) ja ne paaskot (nivelluut), pienet... Etujalassa on, kun ensin on se lapa, lavassa on kiinni tamppi (ylin konttiluu) ja kaikkein alin se on vuorku (alakontti), vuorkuydin ja sitten kopara ja ne pikku luut. Ja siinä sorkan kynsien välissä on vielä se njuolas-rauhanen jolla poro tekee sarvia, voitelee, kahden kynnen välissä, se on sellainen kuin pieni nuoli ja niin ruskea ja... Se sillä näin, etkö ole nähnyt kun poro voitelee? Ja se hieroo ja taas voitelee. Kyllä näet koivessa sen kun katsot.

-Entäs sarvet?

-No sarvihan on ensin, sarvi ja sitten haarat ja tässä joka on juuri mutkassa on on takakaitsi. Etukaitseja ovat ne joita on paljon ja kilpi se joka on sellainen kuin...

-Entä jos on vain yksi haara edessä, onko se etukaitsi vai kilpi?

-No kilpi jos se on kovin kilven näköinen mutta etukaitsithan ovat sellaisiakin jossa ei ole haaroja, ja joskus näin kokonaan, jokaisessa, oikein sakeat etukaitsit. Toisi-naan on naiti, pitkin selkää tuonne kenottavat (sarvet), se on naiti tai njak'čii.

-Minkälaiset sarvet on hyvällä ajokkaalla?

-No sellaiset pienet ohuet sarvet on hyvällä ajokkaalla, sanotaan. Laiska poro ja vikuri on sellainen jolla on oikein isot sarvet, oikein kauniit sarvet.

-Entä tuollainen etuviistosarvi?

-No se etuviistosarvi on kyllä ajokas, on ainakin tapana... Ja koukkusarvi on sellainen, jolla on hyvin käyrät sarvet sellaiset oikein kumurat, eteenpäin, ne ovat koukussa eteen!

čoa'rh-pea'l-noraas ja, te leh tah adđaana, pajiimuš čoa'rh-pea'les mij le kittaa đah čuoš'žamas, mannje-juolk'kiis, ja, tah le njiehcahas taappe vuol'te mij le mannje-juolk'kiis ja đe le ka3'3a ja đah ka3'3al-taavhtiih, unna... Ov'ta-juolk'kiis le, ko aa'lkkos le čoa'mohas, čoa'mohasaas le kittaa đe taab'ba ja puoh vuoliimuš tah le vuork'kuu, vuork'kuu-ađaa ja đe ka3'3a ja đah unna taavhtaáčah. Ja đas vel le ka3'3a-kas-kaas tah le đah njuolas majnna poocuu đah'kaa čoarvvijh, vuo3'taa, kuovh'tii kaccaa kaskaas, tah l_uak'kaar teko unna, njuolla, ja đah le nuu ruš'kah ja... Tah tejnna naa, ihk_uon leh oa'jtnan_uk_uah vuo3'taa poocuu? Ja_uh vierruu ja vuohon_u vuo3'taa. Kal ton oa'jnnah kaapmasis ko keehčah tan.

-Nas čoarvviih te?

-No čoar'viihan l_uaa'lkkos, čoar'vii ja đe suork'kiih ja đaappe mij le jur mohkiis tah ales-kah'ciin. Tah leh ov'ta-kieđah tah mah leh oluu ja kal'pa đah mij le tak'kaar teko...

-No juos le tušše ak'ta suor'kii ovttas lea'k_uah ov'ta-kiehta vaj kal'pa?

-No kal'pa lea' juo's tah le huj kalppaa-laa'kaš muh ov'ta-kieđahhan leh tak'kaarnaj mas ea'j lea'h_usuork'kiih, ja muhtemijn naa visoh, juo'hke-ovhtas, huj suohkađah ov'ta-kieđah. Muhtemijn le njaaj'te đah le, miehtaa čielk'kii đohko njak'čeha đah le njaaj'te, taj njak'čii.

-Mak'kaar čoarvviih lea'h puorii vuojaanis?

-No_uak'kaar unna seakka čoarvvaačah tah lea'h puorii vuojaanis, tattjeh. Tah le huj laa'jhkes poocuu ja taa'pehin_u mas huj stuora čoarvviih lea'h, huj čaappa čoarvviih.

-Nas tuokkaar snok-oaj'vii?

-No đah snok-oa'jve_uh kal le vuojaan, laavijih kojh nuu... Ja snuv'rii le đah mas leh huj kav'varah čoarvviih, tak'kaar huj koav'ras, ovttos-kuo'vllos, tah snuv'raahih ovt-tos!

Poron taudit

-Porollahan oli ne omat tautinsa?

-No olihan ne kyllä mutta... Kun tarttuili esimerkiksi, tapasivat sanoa. Kun poro oli oikein väsynyt niin se nahka tarttuu kiinni sinne selkään. Sitä venyteltiin kovasti näin kiskottiin, joka paikasta. Ja puukolla vielä näin piirtelivät, leukun sillä hamaralla, ja sitten se parani. Jokin härkä alkaa niin, köyryyn menee ja on niin särkevä, tietysti kun sille on teetetty töitä kovasti ja, ja silloin sanotaan tarttuilevan, tarttuillut. Silloin sitä kiskotaan että härkä rimpuilee kovasti ja, mutta kun se siitä pääsee se alkaa puistella, se ei puistele silloin kun se on tarttuillut, ei puistele vaikka... Sinähän tiedät että se puistele kun se päästetään valjaista, terve poro puistele mutta jos se on tarttuillut se ei puista, se oli vielä merkki siitä.

-Millainen tauti on tuo sorkkamätä?

-Sorkkamätähän oli jalassa, tapasi olla entiseen aikaan, nykyään en ole kyllä kuullutkaan. Sanottiin että siltä täältä nämä koparat mätänevät, šlub'baa:ksi sitä oli tapana sanoa. Ja sehän ei parantunut, kynnet lohkeilivat pois, ne koparat eivät kä parantuneet. Se oli silloin mutta en minä ole nyt kyllä kuullut lainkaan sellaisia, ei sitä varmaan edes olekaan enää.

-Miten saulakka saatiin pois?

-No sitäkin oli tapana tupakkavedellä ja suolavettä annettiin sinne kurkkuun. En kyllä tiedä siihen muuta. Että se tappoi ne saulakan toukat. Sittenhän se pärskii kun siellä on jo niitä eläviä saulakoita, porohan niinkuin aivastaa ne ja ne siroavat pitkin lattiaa, sinne hangelle. Ja toisinaanhan ne aivan tukehduttavat poron, niitä on niin paljon että,

Povhco taavttah

-Povhcoshan lettje đah iečas taavttah?

-No lettjehan tah kal muh... Tah ko tarvvijjattajnaj, laaviije đattjaah. Ko huj vaaj'pan lej poocuu, te đah nah'kii tar'vaana kittaa đohko seal'kaaj. Tah nuu fanahalle đan naa kaj'hko, juo'hke sajės. Ja nijppiijn vel naa caahco, stuora-nij'pe-, đejnna, šip'maarijn, ja đe đah puorraani. Muhtiin hear'ke_uaa'lka nuu, koav'raaj man'naa ja nuu le paavhčas, tie'ht_uan_uko, tannaj leh parkkahan nuu ja, ja đah tarvvij-jadda đe đattjeh, tarvvijjad'dan. Tal'le_uah tan_ukaj'hkoh nuu ah hear'kii nuu kinhcaarta ja, muh te k_uah tas pea'ssa đah rie'pma đe sav'tnjiijh, tah ij savnnje đal'le k_uah le tarvvij-jad'dan, ij sav'tnjiil vajhko... Tonhan tiedaah moh tah_usav'-tnjiila, ko luj'hteh leenkkajn tah_usav'tnjiila teervvas poocuu, muh jus tah le tarvvijjad'dan tah ij sav'tnjiil, tah lej vel tan_umear'hka.

-Makkaar taav'ta đah le đah_ušlub'buu?

-Šlub'buuhan lej juolk'kiis, laavij ov'talaš aa'jkke, taan aa'jkke in_ukal leh kullaanke. Tah lohke ah tas, taappe, tah kaccaah kuohcakah, šlub'baan tah laaviije đattjaah. Ja đahan ij puorraanan, tah kaccaah lajkkade iere đah kuohpiirah, ja đah ea'j puorraanan. Tah lej đan aa'jkke muh in_umun taal lea'h kal kullaan ollenke đak'kaarijh, ij_ujah_usujke oppa lea'hke šah.

-Moh tah saavlla-lottii ož'žo eereh?

-No đah tannaj laaviije tuhpaah-čaaciijn ja saal'hte-čaacii ad'diih tohko čod'dakij. Mun in tasaa earaa kal tie'-đe. Ah tah kottij_ujejh_usaav'laka čivkkajh. No đehan tah rus'-suu k_uoppe leh jo đah eal'lii saav'lakah, poocuuhan teko kas'taa đejh ja, rišaajjih miehtaa lah'tii, tohko, cud'njo nalaa. Ja muhtemijnhan ajvve puviihih povhco, tah leh nuu ol_u

kurkussa että se tukehtuu, niitä eläviä rumia saulakoita.

-Miten kurmuja oli tapana...?

-No kurmuja oli tapana kyllä ottaa pois myös, jotkut puristavat pois ne kurmut, purahuttivat. En tiedä siihenkään muuta.

-Mihin tautiin oli tapana halkaista saparo?

-No jos äkkiä alkaa, lyyhistyy ja menee puolitajuttomaksi tai alkaa kuoleskella silloin halottiin saparoita ja annettiin siitä se veri sinne suuhun ja taas hirveästi sitä selkää ja joka paikkaa hierottiin ja niin siitä jotkin paronivat ja jotkin kuolivat. Moni lihavakin poro lyyhistyy äkkiä. Kai siihenkin oli syynsä, vaikka sydämessä lienee syy!

-Miksi sitä tautia sanottiin?

-Miksi sitä nyt sanottiinkaan? En kyllä muista miksi sitä sanottiin kun se alkoi viruskella. Suomeksi sanottiin letty, ampuma, letty kun äkkiä lyyhistyy ja tärisee. Se tulee lehmällekin ja porolle ja hevoselle ja... niin kävi. Mutta en minä nykyään kun ei olla niin porojen lähelläkään, ennen on kyllä...

Ruoka

-Minkälaisia ruokia on ennen laitettu?

-No eihän sitä ole muuta osattu kuin sitä lihaa, sitä on käristetty ja savustettu, kodassa ripustettiin tuonne, ei aivan savun päälle. Ja se kun oli hyvää niinkuin lihavan poronkin liha. Ja sitä sitten paistettiin tikussa tai käristettiin rasvassa ja niin käristivät, keittivät lihaa, eihän silloin ole ollut niitä perunoita eikä mitään.

Ja kakkuja tehtiin, jauhoja vain ja oli melko suuria kaukaloita, meilläkin aina ennen. Ja siinä tehtiin niin kak-

ah, čod'dakis ah tah puvvaana, tah eal'lii fastes saav'lakah.

-Na moh tah kurpmaajh laaviije...?

-No kurp'maajh_u tah laaviije kal majh vaal'teh ierenaj ja, muhtemah iere pohče đejh kurp'maajh, počiieste. In_umun ta-saake earaa tie'de.

-Man taav'tij_u jah laaviije piehčama lud'deh?

-No đah jus tuotaa, fah'kestakaa rie'pma, kah'čaa ja manna nuu đeko pea'lle-heg'gij đajkka jaamađih rie'pma dal'-l_uah lud'do piehčamijh ja ad'de đas tan_uvaraa dohko njaal'-pmaaj ja đan vuo'hon hir'pmađih tan sealkkii ja juo'hke saje nuu ruv'vije ja nuu_uah tas muhtemah puorraane ja muhtemah tuo'ta jaapme. Maan'ka puo'jtttes poocuunaj_u jah kah'čaa fah'-kesta. Tott_uah lej juoka sivvaa vajhko vaajmmuus leš sivvaa!

-Maniin tah tattj_uan taavtta?

-Maniin tah al tan tattjeke? Mun in_umujhte kal maniin tah tattje k_uah riemaj viraađih. Muh suoma-kiillij đattje letty, ampuma, letty ko fah'kesta kah'čaa ja tiraajja. Tah poa'hta kussij majh ja povhcuj ja hes'tij ja... nuu_uah laavij. Muh in_umun taan aa'jkke ko_uah ea'j lea'h nuu povhcujh oliiske, tolen aa'jkke_uah kal le...

Pieb'muu

-Na makkaar porraamušaa_u jah lea'h ov'tal vaalmmas-tan?

-No đahhan_u kal ea'j lea'h mah'taan ea'neh tan_u pierk'-kuu, tah lea'h tan_u piđđaan ja suovastan, koohtii ko lee_uah hen'kije dohko, ea'j jur suova nala. Ja đah ko lej jo puo'r-re nuuko puo'jtttes povhconaj (pier'kuu). Ja đan te passe saakkijn taj piđđe vuojas ja, ja nuu piđđe, vuš'se pierk'kuu, ea'jhan tal'le lea'h leemaš tah puđehah ejke mahke.

Ja, tuotaa, kah'kije, jaafuuh fal ja đah lettje oa'll-le stuora kaariih, mijsnaj laaviije ov'tal. Ja đas nuu kah'ki-

kuja niinkuin rieskataikinaa. Ei siihen pantu eikä siihen aikaan ollut minkäänlaisia makeuttamisaineita. Kakkuja tehtiin ja hiililläkin paistettiin. Taikinan piti olla niin kovaa että hiilillä paistettiin. Ja se oli kyllä hyvää.

Ja toiset olivat kaulinkakut. Niitä paistettiin rautapadassa, pantiin tyhjänä (tulelle). Ja se oli se kaulinkakku sellainen, että näin kädellä se tehtiin pyöreäksi, tai kaulittiin. Ja siihen tuli niin kauniit niinkuin vanteet siihen, koristeet siihen kakkuun. Ja siinä padassa paistettiin, kuivattiin.

Ja poron verestäkin tehtiin, tehtiin makkaroit, suolet puhdistettiin ja tehtiin makkaroit. Ja ne olivat hyviä. Olethan sinä nähnyt.

-Mikä se kumpus on?

-Kumpus on, täällä sanotaan kuh'paar:iksi, sellainen jauhotaikina tehtiin vereen ja kuuta niin paljon kuin, sen mukaan miten kukin kuuta haluaa. No sekin oli hyvää ja sitä verilientähän siitä tulee.

Ja käristettiin! Paistikin kun käristettiin oikein ohueksi ja pantiin vielä kuivaa kuuta, kuivunutta kuuta siihen että tulee muka vielä maukkaampaa. Nyt se ei enää tunnu niinkään maukkaalta, veres liha on parempaa. Mutta se oli aina siihen aikaan niin maukasta kuitenkin.

No keitettiinhän puuroa, mutta maitoa ei jutavilla ollut, kodassa olijoilla ja...

Tuota siirappia oli tavallisesti kokonaisia sellaisia tynnyreitä, haettiin rannikolta, leileissä. Se syötiin sellaisenaan. Ei siihen aikaan ollut tuota hienoa sokeriakaan: hirveän suuret toppasokerit, niin suuret kuin... Niin oli, toistakymmenkiloisia. Nyt tuntuu aivan valheelta mutta totta se kuitenkin on. Toistakymmenkiloisia ne olivat eikä silloin ollut, ensin kun tulivat nuo palasokerit, ei niitä ollut tapana käyttää, että ne ovat kyllä niin huvat. Niitä leikattiin puukolla, ei ollut noita saksiakaan silloin, sokerisaksia. Ja alussa oltiin niin tarkkoja että ei kyllä, noita ei kannata ottaa, ne ovat niin hupia kuin, kuluvat niin nopeasti. Ja kun sitten puukolla niitä suuria (toppia) lohkottiin... niinkuin

je đeko rieskaa-taajkkii. Ea'j_ujasaa pittjaan ea'jkehan tan aa'jkke lea'n_umanke-laa'kaš tah njaal'kuuđan-aaj'nehah. Tah kah'kije ja hilaajh nalhnaj passe. Kalkkaj nuu karaas tah taaj'kii ah hilaajn_upasse. Ja đah kal lej puo'rre.

Ja nup'piih lettje njuo'cco(-kaahkuuh). Tah passe đejh, ruov'te-paadijn_upas(se), pittje kuo'rosnakaa. Ja_uah lej_ujah njuo'cco-kah'ko, ah naa kiedajn jor'pije đan, taj kaav'laaje. Ja_uh_ušad'de đe nuu čaab'b(aah) teko kiert'tuuh tasaa, heervvah tan_ukah'kuj. Ja đas passe đe đan_upaadiis, koj'hkađe.

Ja đe đah tahke povhco varaasnaj, maarffijh_utahke, čoolijh raaj'tnije ja maarffijh (maar'fo). Ja đah lettje puorriih. Leehhan ton oaj'tnan.

-Na mij_ujah kumhpuus lea?

-Kumh'puus lea, kuh'paarin tattje đaappe, đak'kaar jaa'fo-taajkkii đahke varrij ja puojt'tii nuu oluu ko, tan_umiel'te majh, kij haalijđa puojt'tii. No đah lej majh_upuo'rre ja đah varraa-liepmahan tas šad'daa.

Ja đe pidđe! Čoa'rh-pea'lenaj k_uah huj, pidđe huj fijn'niisin ja tah pittjaale vel koas'te-puo'jtte, koj'hkan_upuo'jtt_ujasaa ann_ual mahkeš le vel njaal'kaah. Taal tah ij oro šah nuuke (njaalkkah), varaas pier'kuu lea puo'reh. Muh tah laavij kojh nuu njaalkkah tan aa'jkke

No vuš'šehan tah_usu-, nuu suohkađa, puvr'ruu, muh ejhan tejn len_umielh'kiih mah johtaale, koodijn lettje ja...

Tuoh sieraah tah laavij olles tak'kaar tud'narah, viež'žah meeras, kaakkaajn. Te sieraahin tah tan_uporre. Ej_ujah tan aa'jkke len tahke đah fijnna soh'karah: hir'pmah_ustuora toh'pa-soh'karah, nuu stuor'raah teko... Nu_uah lettje, nuppe-loh-kilosaččaah. Taal orr_ueko kieliis muh tuohta_uh kojh lea. Nup-loh-kilosaččaah tah lettje ja ea'j_ujal'le lea'n, aa'lkkos ko pooht_uoppe đuoš pala-, pih'taa-soh'karah, tah ej kal laaven (tejh at'niih), ah kal tah lea'h nuu hoh'piilah. Tah čuolađe kal nijppijkun tejh, ea'j lea'n skaar'rehke đal'le, sohkaar-skaar'reh. Ja lettje aa'lkkos nuu raanhtoah ah ea'j kal, tuojh ij kaa'nnah vaal'teh, tah leh juo nuu hopiih teko, kolleh nuu joh(tiilih). Ja k_uah čuollalad'de đe nijp-

sellaisia honganrunkoja olivat ne topat, meilläkin oli aina siihen aikaan kun meillä oli jo talo niin kokonainen, niin- kuin runkoa oli siellä aitan vintillä. Niin oli sitten kun oli jo talot ja... Mutta kyllä se on jäänyt, nyt ei kyllä huolittaisi, siitähän jää hirveästi, murenee, ja likaantuuhan se myös kun sitä aina kosketellaan, mutta eihän siihen aikaan oltukaan niin tarkkoja...

-Miten juustoa tehtiin?

-No oli, poroja kun lypsettiin, oli sellaiset pienet puuastia, koristeltu vielä ja vuosiluvut ja ne merkit, niin- kuin karvamerkit, puumerkit, sinne pohjaan tehty, ja reiät jotta hera valuu pois. Ja sitten pannaan kivi siihen vielä jotta se hera lähtisi kokonaan. Ja sitten vasta kuivattiin, aitassa tai luovassa, ja ne kun olivat vasta maukkaita, ne olivat kuin kermasta tehtyjä, niinkuin olisi pelkkää kermaa, sellaisia ne olivat. Niitä silloin lypsettiin, syksyllä lypsettiin niitä vaatimia ja koottiin, inarilaisilla oli täällä tapana, ei minun muistooni ole täälläkään lypsetty tässä meidän palkisessa, mutta inarilaiset jotka vensivät vaatimia ja kokosivat kun porolla on se rapamaha, se pestiin, puhdistettiin ja sen sisään koottiin poronmaitoa. Ja sitten ne toivat niitä tuonne Vuomaselkään. Ja niitä oli tapana sitten kilpaa ostaa, voi se oli jo hyvää, niinkuin kermaa söisi! Ja niitä juustoja ne kilvan ostivat, mutta muutamat olivat niin ovelia, vaikka se heti tunnettiin, kun inarilaiset siellä, sanottiin vedenrannaneläjiksi, ne panivat siihen lampaanmaitoa. Ei se ole makeaa niinkuin poron. Ne panivat sitä lisäksi ja, ovelia kun olivat. Mutta nehän tunsivat ja nuuhkivat että kyllä tässä on lampaanmaitojuustoa!

-Millaiseen astiaan silloin lypsettiin?

-No sehän oli sellainen pyöreä, pahkasta tehty. Siinä oli pieni kahva, ja sellainen oikein, sellainen että oli suu niinkuin muissakin astioissa tuollainen pieni ja sieltä sisältä oli suuri. Sellainen pyöreä kuin pallo se oli ja siinä keskellä reikä ja kahva josta pidettiin lypsetessä kiinni.

pijn tejh_ustuora... teko lettje đak'kaar soar've-raankkaah tah topeh, mijsnaj laaviije tan aa'jkke ko mijs lej jo taal-luu đe olles, teko raan'kaa lettj_uoppe aa'jhte lovhtas. Nu_u ah lettje đe ko lettje jo taaluu_h ja... Muh kal tah le paa'h-can, taal ej huolale kal šah, tahan_upaahca hir'pmah oluu, mollaana, ja tuol'vaahan tah majh_uko đan aalo kiedahalleh, muh ea'jhan lea'nk_ual'le nuu raanhtoh.

-Na moh tah vuostaa raahkađe?

-No đah lettje, povhcujh_uko pohče, tejn lettj_uak'kaar teko unna polločah, ja her'vijun_uvel ja vuoda-lokuuh ja đah mee(rhkah), niinko kuol'ka-meerhkah, puu-meerhkah, muorra-meerhkah, tan_uvuudđuj_ujah'kon, ja raajkkiih anne_ueh mis'suu iere kol'kaa. Ja đe pid'djujuv'vo kead'kii vel tas_uann_uah visoh vuo'lka iere đah (mis'suu). Ja đe eas'ka koj'hkađe, nuu, toppe đeko aajhtiis taj luoviis, ja đah ko lettje juo njaal'kaah, tah lettj_ueko kerm'maas tah'kujun, teko ajvve livhčij laak'ca, tak'kaarah tah lettje. Tah tal'le pohče đejh, čak'čah pohče đejh aalttuujh ja, te đah čog'ge, laaviije đaappe_uh anaarlaččaah, ej muu muj'htuj lea'h taappeke pohčaan taan_umijn paal'kesis, muh anaarlaččaahhan_umah ved'de aalt-tuujh, ja čog'ge ko povhcos lea đah kuo'mo-čoav'jii, tan_upas-se, raaj'tnije ja đan sisaa čog'ge povhco-mielh'kii. Ja đe đah tejh_upuk't_uohko Vuomaa-čiel'kaaj. Ja đ_ual kilv'vuu đe laaviije oas'tiih tejh, vuo'j_ujah lej jo puo'rre, teko laavhca poraalij, kerm'maa! Ja đejh vuostaa_uj_utah kilv'vuu (os'te), muh tah lettje muhtemah nuu skeelmmah, ja đah kal hete tov'te, ko anaarlaččaajh_utoppe, čaa'hce-kah-eal'liin tattje, tah pittje saavccamielh'kii đasaa. Ij_ujah lea'h njaalkkah teko povhco. Tah pittje đan sear'vaaj ja, skeelmmah majh lettje. Muh tahhan tov'te ja sustaaše_uh kal taa le saavcca-miel'hke-vuos'taa!

-Makkaar lih'taaj_ujah pohče đal'le?

-No đahhan lej_ujak'kaar jor'pa, paahkiis tah'kujun. Tas lej unna nađaaš, ja đah tak'kaar huj, tak'kaar ah tah lej njaal'pmii teko earaanaj lih(tiis), tuok'kaar un'nii ja đuo'ppe lej stuoriis toppe sis'te. Tak'kaar jor'pa teko pallo lej ja đas kas'kuu raaj'kii, ja nađđaa mas tah toolle ko poh-

-Mikä sen nimi oli?

-No naappu! Naappu se oli.

-Mikä porosta syötiin ensimmäiseksi?

-No selkähän se oli ensimmäinen!

-Miksi juuri selkä?

-No se oli hyvää. Selkä on niin hyvää että sitä, se on jo niin hyvää syödä. Se oli hyvää kyllä se selkä. Ainahan nytkin haluavat selkäkeittoa, se on vasta hyvää!

-Selkä keitettiin...

-Selkä keitettiin.

-Ja paistit...

-Paistettiin. Käristettiin ja savustettiin ja kuivatettiin, kuivalihaksi.

-Entä kyljet?

-Kyljethän savustettiin nekin. Sehän oli sekin hyvää, suolattiin vähän ja ripustettiin sinne kodan, sinne, niissä-hän oli sellainen ulku jossa on tapana. Ja se kun paistettiin se oli vasta hyvää. Tikussa kun paistettiin kun oli vielä kuuta. Tässä Vuotsossa on ollut viimeksi vielä sellainen muori, se oli juuri se, se olikin isäni äidin nuorempi sisar. Sillä oli vielä kota. Ja muistan kerran kun menimme hänelle kylään, kun Vuotsossa oli porokokous, ja se muori kun oli savustanut lihaa! Sehän oli oikein antelias. Ja me paistoinme! Se olikin viimeinen turvekota täällä. Se tuntui jo hyvältä se liha.

-Entä melki?

-Melkihän on keittolihana oikein hyvä. Ja sitä kuivattiinkin, kuivattiin vaikka se päällä oleva liha on siinä kyllä kovaa, mutta se kuu oikein maukasta. Oli tapana paistaa ja kaapiakin sitä lihaa.

-Ja kaula?

-No kaula on myös kyllä hyvää mutta ei kyllä niin hyvää. Sitä oli tapana kuivatakin ja kesällä sitten keittää, mutta se on niin kova kesällä keittää, se vie päivän. Se on kurttaa, kaulassa kun on se, ne luut, ne kaulanikamat. Se on

če.

-Mij_ujah tan nammaa lej?

-Na nah'pii! Nah'pii đah lej.

-Majh_utah povhcos vuostačin_uporre.

-No čiel'kiihan tah lej vuostaš!

-Man'ne đah lej jur čiel'kii?

-No đah lej puo'rre. Tah le čiel'kii nuu puo'rr_uah tan, tah lea jo nuu puo'rre porraah. Tah lej jo puo'rre kal tah čiel'kii. Aalohan tah taallaj en čiel'ke-maallaasa (sihteh), tah tah lea puo'rre!

-Čielkkii đah vuš'se...

-Čie'lk_uah vuš'se.

-Ja čoa'rh-peelijh_utah...

-Passe. Pidde ja suovaste ja koj'hkađe, koj'hke-pier'kuun.

-Nas tuojuh eerhtekijh?

-Eerhtekijh_utah majh_usuovaste. Tahan lej majh_upuo'rre, k_uah saal'hteste vehaa ja de hen'kij_uohko koa'hte-, tohko, tejnhan le_uak'kaar hol'ka mas laavijih. Ja đan_uko pasij_ujah lej jo puo'rre. Saakkiis passe ko lej vel puoj'tii. Taas Vuotsos le leemaš manjiimuš vel tak'kaar ah('kuu), tah lej jus'te đah, tah lejke muu aahčii muotetaa. Tas lej vel kooh-tii. Ja mun_umujh'taan ovhta ko maj manaajme tan_ukil'laaj, ko đoppe Vuotsos lej poa'co-čoakkaan, ja đah ah'kuu ko lej suovastan_upierk'kuu! Tahhan laavij huj aarvvas. Ja mij pasijmeh! Tah lej hal manjiimuš tar'fe-koohtii taappe. Tah oruuj jo puo'rre tah pier'kuu.

-Napah miel'hkaa?

-Miel'kahan lej vuoš'san-pier'kuun huj puo'rre. Ja đan_umajh koj'hkađe, koj'hkađe vajhk_uah le kal tah pier'kuu karaas tas pajiilh, muh tah puoj'tii huj njaalkkah. Laavije nuu passiih ja fas'kuuhnaj tan_upuojt'tii.

-Ja čea'peh?

-No čea'peh lea majh_ukal puo'rre muh ij_ujah lea'h nuu puo'rre kal. Tan_umajh laavije vel koj'hkađihnaj ja kea'sseh te vuš'se, muh tah le nuu karaas kea'sseh vuoš'sah, tah kier'taa peejvvii. Tah lea kur'htii, čea'pehis ko lea đah,

kurtta ja kurkunreikä menee läpi. Ja kahden puolen ovat sitten ne lihat, jäävät sellaiset...

-Lihat?

-Lihat, se on se liha joka otetaan kahden puolen kaulaa, ne ovat kaulalihat. No tiedätkö saparon?

-Mitä siitä tehtiin?

-No sehän on pintaa se rasva, pintarasvaa niinkuin kyljessäkin on pintaa, ja kun sekin paistettiin, ja silloin oli tapana kuutkin, sisäkuut, suolattiin ja pantiin nippuihin, sellaisiin, käärittiin pyöreiksi. Ja kesällä, eihän voitakaan niillä ollut aina, ei ollut kauppoja lähellä eikä saanut margariiniakaan, niin käristettiin aina sitä niin että tuli rasvaa. Siinä sitten kastettiin! Se oli rasvaa ja se oli paljon parempaa kuin voi onkaan, parempi ainakin margariinia. Sillä oli oikein hyvä elää, että ei tullut nälkä kun niitä kuita käristettiin.

-Mitä kielestä tehtiin?

-No kielihän keitettiin, ja pantiin kuivumaankin. Ja sitä oli tapana kesällä metsässä oltaessa, sitä kuivaa kieltä leikeltiin kahvikuppiinkin, ja se kun oli myös muka hyvää ja nyt ei huolittaisi enää ei vaikka...

-Mutta kielenkärkeä ei saanut syödä?

-Sitäpä ei saanut, tulee valehtelija, kova valehtelija! Sillä lailla peloteltiin tietenkin lapsia etteivät nielaise kokonaista... Niillähän oli niitä entisiä niitä... Sitäkään ei suotu lasten (tehdä) että ei pitänyt kävellä selkä edellä, isä tai äiti kuolee. Enkä minä kyllä uskaltanutkaan, lapsena.

-Oliko muuta mitä ei saanut syödä?

-No maksanpeukalo, se joka on sellainen kuin peukalo, erillinen pala, sitä ei saanut syödä. Sekin oli sellainen että itsellä sitten se ei enää täällä sisällä toimi, se pysäyttää sen. Ei ollu tapana antaa... Eikä sitä syödäkään lainkaan, eikä sitä pernaa, niinkuin on se maksaperna. Mutta eivät ne sitäkään, ei sitäkään huolita...

-No ne kalastelivat myös?

tah taavhtiuh, tah_usea've-taavhtiuh. Tah le kur'htii ja čot-taa-raaj'kii čadaa manna. Ja kuo'vhte pea'lh lea'h te đah njaarihčehah, paahceh tak'kaar...

-Njaarihčehah?

-Njaarihčehah_uah l_uah pier'kuu, kuo'vhte pelh ko vaal'teh čea'peha, tah lea'h čea'peh-njaarihčehah. Na diedaah-ko piehčama?

-Majh_utah tas tahkeh?

-No đahan le alaas tah puoj'tii, alaas-puoj'tii, nuu-ko eerhtekisnaja le alaas, ja đan_uko majh_upasse đe, ja đah laavij_ual'le puujttijhnaj, sis-puujttijh, tah saal'htije ja pittje tak'kaar kur'hpiin, tak'kaar, kiisse jorppaasin. Ja kea'sseh, ejhan tejn len aal_uah vuojahke, ea'j lea'n lahkaa kaavhpiih ejke markarijnnak_uož'žon, tah pidde en, tuotaa, tan nuu ah vuottja šattaaj. Tas tah te puutjno! Tah lej vuottja ja đah lej oluu puoreh ko vuottj_uoppa lea'ke, puo'reh kojh markarijnna. Tejnna lej huj puo'rre eelliih, ah ij poa'htan neal'kii, tejh_upuujttijh_uko pidde.

-No majh_utah njuok'čamis tahke?

-No njuok'čamahan tah vuš'se, ja pittje đah koj'hkahnaj. Ja đan laaviije meehciis ko leh kea'sseh, tan, koj'hkenjuok'čama, tah caahpe kaa'fe-koh'pujnaj, ja đah ko lej majh mahkeš puo'rre ja đaal ej huolale šah ej vajhko...

-Na muh tan njuovhča-keačii ij ož'žon_uporraah?

-Tan tah ij ož'žon, tah kieliis šad'daa, huj kieliis! Tejnna laakijn_upalttahalle đeske maanaajh, ann_uej njielaah olles... Tejnhan lettje đah tološ tah, tah... Tannaj ej suovvan, maanaajh ah ej kalkka vaaz'ziijh seelkkos, ead'nii đaj ah'čii jaapmaa. Inke mun laaven tuos'tah kal, maannaan.

-Lejko earaa majh ij ož'žon_uporraah?

-Na vuojvvas-peal'kii, tah mij lee, tak'kaar teko peal'kii, sierra pih'taa, tan ij ož'žon_uporraah. Tah lej majh_utak'kaar ah tah iečastis en, tah ij šahten taappe sis'te toj'me, tah čuoččahah'taa đan. Ej laaven suovvah... Ea'jke_uah pora kal tan ollenke, ea'jke đan taavttii, nuuko le_uah vuojvvas-taav'tii. Muh ea'j_ujah tanke, ea'j_ujah tan huola...

-Na kuolaastalle đah majh?

-No kyllä kalaa pyydettiin, sehän oli myös heille itselleen, leivänlisänähän se oli.

-Miten kalaa syötiin?

-No kalaahan syötiin, keitettiin ja... Taurokalaa se oli kun keitettiin tuoretta kalaa, se oli vasta hyvää. Niitä keitettiin ja paistettiin, näin tikussa. Niitä piti paistaa-kin ja... Ja suolattiin, mutta ne kesääntyivät tavallisesti niin, eihän siihen aikaan kun kesällä pyydettiin suolaan, no nehän kesääntyivät, ei ollut niitä kellareita. No tuo Mutenian kyläkin ne aivan haisivat ne kalat, ja itse ne syövät: se oli vasta makeaa!

-Sitten kastettiin?

-No kyllä kastettiin. Ja kalahan vetää itseensä sen rasvan. Johan se on hyvää, se syödä.

-Minkälaiset kaarat (kaukalot) oli?

-No kaarat oli ja niistä söi joka, koko se perhe, yhdestä kaarasta. Eihän siitä ole kauan, silloin kun se maantie on rakennettu, silloin on käytetty lautasia, silloin on alettu. Muistan, sedälläni oli siellä majatalo, kievvari. No niitähän oli, siinä oli jo kauppakin kun siinä oli paljon silloin niitä työntekijöitä. Lapiolla kaivoivat noita ojia, ei ollut noita nykyaikaisia, niitä joilla rakennetaan niitä teitä. No niitähän oli, siinä asui sitten herroja, olivat kortteerilla sillä jolla oli iso talo, tuon Isäntä-Matin, monta huonetta, ja nehän sitten niitä lautasia ostivat. Ja niin on siitä lähtien jokainen sitten, yksi toisen perästä. Eivätkä huolisi enää, eivät huolisi minkäänlaista puukuppia, eivät metsässä enää käytä, kupit pitää olla tai tuollaiset mukit. Niin se on. Yhdestä astiasta ne kyllä söivät, tavallisesti, kun oli suuri perhe ja meillä oli jo talokin. Ja sellaiselle matalalle penkille pantiin (astia) ja itse syömään, ja siitä kaivettiin! No aikahan on ollut niin kova että missä siellä on (tilaa astioille) ja miten niitä kuljettaa niiden, jotka jutivat.

Sitä en ole vielä muistellut, vieläkö kyselet? No kun poro, jos poro tapettiin ja sitten kun se nyljettiin se pää ja se otsaluu niinkuin porolla on, jossa sarvet ovat, aak'sii:

-Na juo đah piv'te kuulijh, tahhan lejke majh alhce-se, laaj'pe-las'siinhaan tah lej.

-Moh tah tan_ukuolii porre?

-No kuoliihan tah porre, vuš'se ja... Taav'raa-kuoll_u ah lej_ujal'le ko varaas kuolii vuš'se, đah lej jo puo'rre. Tah vuš'se đejh ja passe, naa saakkiis. Tiejh_ukal kalkkaj majh_upas'siih ja... Jaa saal'htije, muh tah laaviije nuu kee-saajđuvvah, ejhan tejn len tan aa'jkke k_uah piv'te kea'sseh saal'htaaj, no đahan tuotaa keesaajđuvve, ea'j lea'n tah keal'laarah. No đah Mutenijaa kil'liinaj_ujah jur hak'suj_uah kuoliih, ja ieča_uah tan eas'ka porreh: tah lej jo njaalkkah!

-No đah puutnjo đe majh?

-No đah puutnjo kal majh. Ja đahan_ukuollii keess_ual-lesis tan vuoja. Johan tah le puorre, tah porraah.

-Makkaar kaariih sijs lettje?

-No kaariih lettje ja đas porre juo'hke-, oppa đah peeraš, ovhta kaariis. Jo đas ij lea'h kuh(kaa), tal'le k_uah maadijaa le raahkađuv'von, tal'le lea'h taalleerhkajh at'-naan, tal'le leh aal'kaan. Mun_umujh'taan_umuu čeečiis lej đop-pe maja-taalluu, kievar. No đahhan lettje, đas lej juo kaav'-hpiinaj ko đas lettj_uoluu đal'l_uah par'kiih. Koaj'vuujkun_u koj'vo duo'jh oojijh, ej lea'n tuoh taan aaj'kaahaš, tieh majnna raahkađih tejh luottajh. No đahan lettje, đas orro đe heerraah, koar'htiilas'te đas, mas lej stuora taalluu, tuon Isiih-Maahte, maan'ka viesuu, ja tahan t● tejh_utaalleerhkajh os'te. Ja nuu đan raa'jes le juo'hke-ak'ta đe, ak'ta nup'piis manjiis. Ejke huolale šah, ea'j huolale, ea'j manke-laa'kaš muorra-pollo, ej meehčiis šah ane, đah kal'keh kohpuuh taj tuok'kaar toopeh. Kal tah le nuu. Ovhta lihtiis tah kal por-re, ko laaviije, stuora peeraš ko lej, ja mijs lej jo taalluunaj. Ja đah pittje tak'kaar vuo'llekis peenhka nalaa ja porraah ieča, ja đas tah koj'vo! No đah le aaj'kii nuu karaas leemaš ah kos toppe lea (sat'tjii) ja moh tejh_ukolkkahallaah, mah johtaale.

Tan_umun in leh vel muj'htalan, velko_un taal jeerahah? Na ko povhco, juo's tah njuuvve povhco ja tek_uah njuuvv_uan oajvvii, ja đah aak'sii nuuko povhcos lea mas čoarvviih lea'h,

han sen nimi on. Se kun nyljettiin ja hakattiin pois siitä päästä kun se pää keitettiin, niin piti, risti tehtiin siihen sen otsaluun sisäpuolelle. Sitä ei hengen edestä pitänyt nakata muuten kuin risti piirrettiin, veitsellä. Oli se sekin!

Ja toinen, muistan senkin kun, en ole tässä niitä muistanut, kun syötiin lapaa, jos, niinkuin kuivaa lapaa, tai keitettiin, jos keitettiin kokonaiseksi, lapa, tiedätkö? Sitä ei milloinkaan saanut jättää kokonaiseksi, että ryssä kun sen löytää taikka se tšuudi, niin se siitä näkee mihin ovat menneet, löytävät ne metsästä. Se oli muka sen, niinkuin sen kartta. Ne kyllä hakkasivat, reiän (tekivät) ja kokonaan hajottivat sen keskikohdan. Ja se on kyllä myös aivan totta. Minun muistoonikin kyllä oli tapana se lapa niin hakata, ei kyllä jää kokonaiseksi. Jos sen jättää metsään kokonaiseksi, no ryssät tulevat ja löytävät: kas tässä. Ja siitä sitten katsovat mihin ovat menneet.

-Siitä lapaluusta?

-Niin, siitä joka on niin leveä ja, lapaluu, liha pois syötynä.

-Mitä ruuantähteille tehtiin?

-No nehän vietiin sinne pensaan juurelle ja siunattiin vielä että näiden tilalle taas siunaisi jumala poron, onnea. Niin oli tapana. Ja vassoja kun merkittiin ja ne korvat vietiin kyllä pensaan juurelle, pensaaseen. Ja nekin siunattiin vielä, että näiden tilalle taas... Niitä ei pitänyt missään nimessä mihinkään hävittää eikä, ne pantiin pensaaseen. Mutta ei enää nykyään, muuta kuin tuolla ne kulkeutuvat.

-Mitä vielä piti siunata?

-No niitä oli kyllä kaikki mikä porosta lähtee, polttaa ei pitänyt ei karvaa eikä, eikä kettäkään kun näskättiin ja jäi suonia ja niitä ei kyllä pitänyt polttaa.

-Miten poro jäsenneltiin kun oli nyljetty?

-No sehän jäsenneltiin, jos ei rupiksi jätetty niin ensin otettiin lavat ja ne kaikki meljet ja kyljet ja sitten jää vain selkä. Ja sitten selkä kyllä pantiin pataan. Niin

aak'siihan l_uan nammaa. Tah tan_uko njuuvve ja čuulle iere das tan oajvviis ko_uah oaj'vii vuš'šujuv'vuj, no dah kalkkaj, tah ristaa fal tahke dasaa dan aavss_uohko sisko-pea'llaj. Tan ij kal'kan_upaal'hkestih ij heekk_uovttas muđuu_u ko ristaa čaalle, ruossa, nijppijn. Tah lej kal majh!

Ja nub'bii, mujhtan tankes ko, mun in taa leh tejh muj'htaan, ko porre peedppii, juo's, nuuko koj'hke-pead'pii, taj vuš'se, jos ollesna vuš'se, čoa'mohas-pead'pii, tiedaahkon? Tah ij kal'kan_ukooske kuo'dđeh tan ollesnakaa, ahte ruoš'sa ko kaav'tnaa, taj tah čuh'tii, de tah tas oaj'tnaa kosaa lea'h mannaan, kaav'tneh tejh meahciis. Tah lej mahkeš tan, teko dan_ukaar'htaa. Tah kal čuulle, raajkkii ja visoh pid'kije dan_ukas'ka-paajhkii. Ja dah le kal majh nuu tuohta. Muu muj'htuj kal majh laavijih nuu tear'hpah tan_upeadppii, ij kal ollesna paa'ce. Jos ollesn_uohko meah'caaj kuo'dđa, no ruoššah poohteh, tah al kaav'tneh: kea'h taa. Ja das te keh'-čeh kosaa lea'h mannaan.

-Tan_upead'pe-taavhtiis?

-Nuu dan_umij le nuu kov'tah ja, pead'pe-taak'tii, pier'kuu iere por'rujuv'von.

-Majh_utah paahcaan_upieb'mo-pihtaa_ujje dahke?

-No dahhan tol'vo de_ujh tohko miesta-maad'dakij ja siv'tniide vel ah taajh_usat'tjaaj fas siv'tniidivhčij ip'miil povhco, lihkuu. Nuuh laavi_uje. Ja miisijh_uko mer'hko ja de_ujh_upeellijih_utah tol'vo kal miesta-maad'dake, mies'tah_usisaa. Ja de_ujh majh tuotaa siv'tnalle vel, ah taajh_usat'tjaaj fasten... Tej_uh ij kal'kan ij heediiske ij kosaake tuš'sadih ijke, tah mies'tah sisaa pittje. Muh ij daan aa'jkke šahten, ea'neh topp_uah fieradih.

-Majh_utah vel kalkkaj siv'tniidih?

-No dah lettje kal visoh mah povhcos vul'keh, poal'ti_uh ij kal'kan ij kuolkka ijke, ijke cuoccake ko nes'ke ja paahce suonah ja tah ij kal'kan tejh_ukal poal'ti_uh.

-Moh tah ruv'jije povhco ko lettje njuovvan?

-No dahhan ruv'jije, jos tah ej koruudin_ukuo'dđan nuu tahhan_uvaal't_uaa'lkos tej_uh čoa'mohasaajh ja de_ujh visoh mielkajh ja eerhtekijh ja de paa'hca dušše čiel'kii. Ja de čiel'-

jäsenneltiin.

-Mikä on paras pala porossa?

-No sehän on selkä ja hyviä ne kyllä ovat kaikki. Mutta selkä on kuitenkin se ensimmäinen pala joka syödään. Siitähän jo iloitaan siitä selkäkeitosta, vielä nytkin aina. Täällä ovat oppineet vielä nuokin, nuo aina kysyvät sitä selkäkeittoa, niinkuin tuolta alempaa tulee ihmisiä. Niin ne kyllä pitävät siitä.

-No pääkin keitettiin?

-Pää kyllä keitettiin, mutta silmät piti kyllä puhkaista, siksi ettei, sen jos kokonaisena että ei puhkaise niin, ja menee sitten syömään, sehän on vaarallista. Siitä kun puhkaisee niin, niin pitää kyllä muistaa aina puhkaista, silmät, molemmat.

-Aivotkin kai syötiin?

-Syötiin, tekivät niin kakkuja että... Se leikeltiin hienoksi ja, niin ettei siinä ole luita kun se hakkaamalla otettiin. Ja se oli oikein hyvää, se oli niin rapeaa että, niinkuin oikein pehmeää, niin sellaista pehmeää oli että sitä jaksoi syödä, ei ole kovaa eikä... Ja paistettiin samalla tavoin padassa tai hiilillä. En muista paistettiinkö sitä hiilillä. Kai sitäkin paistettiin, mutta padassa ainakin. Kun patakoukussa riippui pata, kyllähän sinä tiedät joka olet nähnyt: se suo-muorra (kotakorvia yhdistävä keskimäinen poikkipuu) on ja siitä roikkuu patakoukku. Ja siihen pannaan pata tai kattila.

Vaatteet

-Minkälaisia vaatteita pidettiin ennen?

-No saamelaisillahan oli vaatteensa. Se poronnahkaturkki (paita) se oli nurin karvapuoli sisään. Olen minäkin lapsena pitänyt, ei paitaa lainkaan. Turkki se oli ja toinen pannaan, peski päälle, kun lähdettiin ajamaan. Ja näin, kota-

kii kal pid'djujuv'vo paahtaaj. Nuuh dah ruv'jije.

-Mijjah le dah puo'remus pih'taa povhcos?

-No dahan le čiel'kii ja puorih tah kal leh visoh.

Muh čiel'kuh le kojh tah vuostaš pih'taa majhtah porreh. Tah tal juo illuudih tan čiel'ke-maallaasa, vel taallaj laa-vijih. Taappe lea'h oah'pan vel tuohnaj, tuoh aalohe jeerahih tan selkäkeitto, no nuuko doppe de vuo'llelis poohteh ol'pmoh. Nuuh dah kal lij'hkujih tasaa.

-Na oajvvii dah majh vuš'se?

-Oa'jvveuh kal vuš'se, muh čalmmijh kalkkaj kal peeddah, tan tihtannij, tanuko jos ollesnakuh ij peeda de, ja manna de porraah, tahhan le vaaraalaš. Tas ko peeddaa de, te dah kalka kal muj'htiuh aaloh peeddah, čalmmijh, koa'ppačijh.

-Vuojnjjamaččaajh te majhporre?

-Porre, kah'kije nuuh ah, tahke kaahkuu. Tah čaalade huj fijniisin ja, nuuh ah ejjas taavhtiuh lea'h ko čuollamijn vaal'te. Ja dah lej huj puorruh lej nuuh smieruun ah, smierruu, deko, huj mievh'kiis, nuuh, dak'kaar, mievh'kiis lej ah tan nakodij porraah, ij lea'h karaas ijke... Ja passe sea'mma laattje paadiis taj hilaajn. Mun inujhte passekuh tan hilaajn. Tottuh tannaj passe, muh paadiis kojh. Ko rik'kiis hean'kaaj paahtii, kalhan ton tiedaah mij lea'h oaj'tnaan: tahsuo-muorra lea ja das hean'kaa rig'gii. Ja dasaa paahtii pid'djujuv'vo taj kiev'tnii.

Pik'tasah

-Makkaar pik'tasijh tah atne ov'tal?

-No tahan lettje pik'tasahsaa'pmelaččaajn. Tah povhco-nahke-tor'hka, tah lej jor'kuuh kuolkka-pea'lle sisaa. Leenmunnaj at'naanmaannaan, ij paaj'tii ollenke. Tor'hka dah lej ja nub'bii pid'djujuv'vo, peas'ka nalaa, ko vul'ke

oloissa, olinpaikoissa oli paltsa sellainen vanha peski josta oli jo kokonaan karva kulunut (snuor'tuuh), sitä kutsuttiinkin snuor'to-muod'daa:ksi. Enkö minä vasta tätä kertonut?

Eikä ollut paitoja eikä... Ja housutkin ommelttiin aivan sellaisesta sarasta, suomeksi sarka. Ja ne olivat ihoa vasten. Eikä ollut alushousuja, ehei! Senkin minä muistan niin helposti kun niitä alettiin käyttää. Eikä ollut lapintakkejakaan jos yksi oli tai kaksi sellaista sarkatakkia. Mutta ne eivät olleet, ne olivat vain sellaiset niinkuin kirkossa käytiin ja, silloin oli niin kylmä kirkko Sodankylässäkin että piti olla turkki alla ja peski vielä sen päällä.

-Miten se turkki neulottiin?

-No samoin kuin peskikin. Se piti ensin hyvin pehmitää, näskätä sillä, kyllähän sinä jiekiön tiedät, ja voidella moneen kertaan ja taas kaapia rasva pois ja, siihenhän pantiin kalanrasvaa, raaniksi sanottiin, tuon hylkeen, toivat rannikolta sitä hylkeenrasvaa, ja sitä pantiin voiteeseen ja jauhosuus sitten siihen ja sillä voideltiin ja taas kaavittiin se pois, näskäsivät tai raapivat. Ja sitten se oli kyllä, meni niinkuin säämiskä, niin hyväksi.

Sitten, kun poron suonesta (jänteestä) tehtiin, kun otettiin suonet jaloista ja täältä selästä se, savo-suotna:ksi sanottiin, niin siitä kierrettiin, raastettiin hampailla ja väännettiin näin (lankaa) jolla neulottiin, oikein hienoa suonta. Ja saumakin tuli niin hieno, neulottiin yli sauman. Ja niillä kyllä tarkeni.

-Oliko niillä osilla nimet?

-Oli tietysti. No ne olivat selkäkappale tämä, ja sitten kahdenpuolet, sanottiin, ja sitten ne tikkukairat. Ne olivat täällä niinkuin takissa, katso nyt joka on näin leikattu ja vyönsijasta vain alas.

-Miten pitkä sen piti olla?

-No sen piti olla juuri siihen vyönsijaan, täältä (ylhäältä) ei tarvinnut olla niin väljä mutta helma siksi että

vuot'tjiih. Ja naa, koa'hte-or'ruun, orohah-paajhkiijn, tah lej muod'daa dak'kaar poa'res peas'ka mas lej juo visoh_u snur'ton, snuor'to-muod'daan vel kohčode. Inko mun taa jo muj'htalan?

Ja ea'j lea'n_upaajtiih ejke... Ja puvssajhnaj_u jah koorro ajvve dak'kaar kaag'gaasis, suoma-kiillij sarka. Ja dah lettje lijhke vuos'taa. Ejke len tah vuo'liih puvssah, ej-je! Tannaj mun_u mujhtan nuu aal'hkiih ko dah aal'ke dejh at'niih. Ejke len tuoh kaavhtiikhke juo's ak'ta lej daj kuok'-te en tak'kaar paattja-kaak'tii taj kaa'kkes-. Muh tah ej len, tah lettje fal tak'kaar nuuko kir'hkuus manne ja, dal'le lettje dah kaavhtiikh toppe. Peeskah tal'le kir'hkuj, tal'le lettje, nuu kal'pma kir'hkuunaj Soa'de-kiliisnaja ah kalkkaj, kal'ke kal tor'hka vuol'te ja peas'ka vel tan nal'te.

-Moh tah koorro dan torhkaa?

-No koorro sea'mma ko peeskanaj. No dan_u kalkkaj aa'lk-kos juo nuu tib'meh, neas'kiih tejnna, kalhan ton jie'hkuu tiedaah, ja vuojtah maankka kear'taaj ja vuo'hon teelluuh ja, tahan_u pittje kuolii-vuoja dan, raanen tattje, tan tuon njuorj'juu, puk'te meeras tan njuorj'juu-vuoja, ja dan_u pittje vuojtasiij ja jaa'fo-suv'rosa de dasaa ja dejnna vuj'te ja vuo'hon teello dejh iere, nes'ke daj fas'ko. Ja de tah lej kal, manaa_u nuu deko säämiskä, nuu puo'rren.

Te dah, ko povhco suonasa tahke, suonajh_uko vaal'te juulkkijn ja daappe čielk'kiis tan, savo-suotnan tattje, te das potne, njas'ko paanijkun ja nuu potnje naa, majnna koorro, huj fijinna suona. Ja dah_u šattaj nuu fijinna dah saav'tnjii-naj, pattjel saavnnjii tan_u koorro. Ja lettje kal pivvaalah tah.

-Lettjeko namaah tejn vajaahasaa_ujn?

-No lettje tieduuske. No dah lej seal'ke-oollii daah, ja de kuo'vhte-peeliih, tattje, ja de dah_u saag'ge-kaajttaah. Tah lettje daappe deko kaavhtiis, keehčah taal mij le naa čuh'pon ja poohkaan raa'jes fal vuulos.

-Man_u kuh'kii dah kalkkaj?

-No dah kalkkaj jus'te dan_u pookaan-sat'tjaaj_u jah, taapp_uij kal'kan nuu kal'ljii, muh heal'pmii dejnn_uanne šad'-

tulee tyylikäs, kaunis. Sellainen se oli. Ja etukappale, se oli etukappale, ja etupuolen kairat vielä pantiin että olisi täältä isompi. Ja sitten leikattiin hihat, nekin niinkuin hihat on tapanakin, täältä isommiksi ja... On niitä nytkin niitä peskejä, eikö ole siellä kauniita mutta täällä ei ole ol- lenkaan, niinkuin Niilakin sanoi.

Saksilla niin leikkasivat että, se oli niin helppoa, kun se pehmiää kuin säämiskä, ja kun sitä näin työnsi se meni kyllä niin kauniisti, niin suoraan kuin... Ja piti neuloakin niin suoraan että jos sen niin neuloi että toinen puoli veti, se ei ollut mukava, se pitää kumarassa. Mutta piti niin suo- raan neuloa että...

-Miten kaulus piti tehdä?

-No kaulus siihen pantiin myös ja niin koristeltiin täältä niin että... Sen piti olla hyvin korkea siihen aikaan kun paimennettiin, aivan niin että tänne ylsi, se kaulus oli niin korkea, niinkuin nyt on niissä anorakeissa, mutta ei si- tä huppua ollut vaan pelkästään se niinkuin suojus täällä.

Sitten olivat ne kaulusverat ja nyörit piti olla ja pantiin vielä tupsutkin sitten: väännettiin sisnasta (parkki- nahasta) nyöri ja päähän pantiin verkkatupsut, verasta vain neulaistiin. Ja tupsu piti olla, niitä oli vyössä ja peskin- nyöreissä ja se tupsu piti olla joka paikassa, niinkuin pau- loissakin, paulojen päissä, nyöreissä.

-Oliko peskissä taskukin?

-Oli taskukin, tässä vain reikä ja sinne pussi.

-Pidettiinkö peskissä vyötä?

-No osa piti mutta eivät kaikki pitäneet, se kuluttaa sen karvan kokonaan, suoraa (vyöttömiä) peskejä pidettiin myös.

-No säpäkkeitäkin pidettiin?

-Säpäkkeitä kyllä pidettiin ja vielä nekin sellaises- ta parkitusta porontaljasta tai -nahasta tehtiin vielä ne kaa- tiot, ja neulottiin niihin jotka neulottiin koivista tähän, neuloivat kiinni ne kaatiot. Nehän muuten putoaisivat ne, tai

da keam'hpā, čaappah. Tak'kaar tah lej. Ja ov'ta-pea'lle, đah lej ov'ta-pea'lle, ja ov'ta-pea'l-kaajttaajh vel pittje, anne le đaakko stuorih. Ja đe soojijh vattje, đejh majh tejh_uteko soojijh juo laavijihke, taappe stuoriipun ja... Jo đah laavijih taallaj_ujah peeskah, ejko lea'h čaab'baah toppe muh taappe ej leh ollenke, đeko Nijllasnaj tajaaj.

Skaar'rijkun nuu čuh'pe kal ah, tan lej nuu aal'hkii, ko đah tip'maa đas teko säämiskä, ja k_uah nuu hoj'kađij_ujah manaaj kal nuu čaab'baah, nuu njuol'ka đeko... Ja_uh kalkkaj koorruuhnaj nuu njuol'ka ah jos tan nuu koorruuj ah nub'be pea'lle kuohpasij, ij_ujah_ušad'dan, tah ij lea'h vuokas, tah toa'lla koav'ruuh. Muh tah kalkkaj nuu njuol'ka koorruuh ah...

-Moh tan čea'peha kalkkaj?

-No čea'peha tasaa pittje majh ja, ja nuu her'viije đaappe nuu ah... Tah kalkkaj huj allaah tan aa'jkke k_uah kuo'đohe, ajvve nuu ahte tej'hke olij_ujah lej nuu alla čea'peh, teko đaal lea'h tejn anorakkijn, muh ij_ujah tah skuoh'-puu len_umuh tušše đah teko peerjjas taappe.

Te đah lettj_uah čea'peh-laadđih, ja paattiih kal'ke ja pittje vel tiihpij_ute: potnje sistiis paattii ja đe keeh-čaaaj pittje laad'đe-tiihpij_u, laa'đdes fal koa'roste. Ja đah kalkkaj_ujah tieh'pii, ja đah lettje poohkaanis ja peas'ka-paattijn ja tah tieh'pii kalkkaj juo'hke sajiis, teko vuod'-dakijn_umajh, vuotta-keečijn_ukalkkaj, paarkkečijn.

-Leako peaskas lum'manaj?

-Lej_ujah lum'manaj, đaas fal raaj'kii ja đohko seah'-ka.

-Atneko poahkaana peaskas?

-No atn_uah kal oossii muh, ea'j_ujah at'naan (puohkah), hur'vuuda visoh tan kuolkka, njuo'lkko-peeskaj_utah kal majh atne.

-Kaa'llssohij_utah majh atne?

-Kaa'llssohij_utah kal atne ja vel, tejhkes_uak'kaar, paar'hkijun povhco-tuolljiis, taj -naahkiis tahke vel tejh_ustikaajh, ja koorro đejtta majh_ukaapmasijn_ukoorroh taasa, te koorro kitt_uejh_ustikaajh. Tahan_umuđuuj manaale vuulos tah,

lunta menisi (niillä), jotka aina ovat siellä lumessa. Ja suuhun pannaan vielä verkkaa tai sellaista sarkaa.

-Miten ne piti tehdä?

-No nehän leikattiin niinkuin entiset lapinhousut, samalla tavoin. Ja täällä, täällä nyörit, niinhän niissä housuissakin oli, villalangasta nyörit ja, liitinkinyöriksi sanottiin, oletko kuullut? No ne aivan sillä lailla panivat kiinni, sitoivat.

-No se nahka piti kuitenkin aluksi...?

-No se piti hyvin pehmittää, ensiksi näskätä, tai jos sen pani jokeen nivomaan, mutta jos kuumalla ilmalla pani, se mätäni. Ja sitten se piti pitää pajunkuorivedessä ja sitten piti kaapia pois, näskätä ne kedet, ja sekin voideltiin ja... Jos tuon, uuden taljan nivottaa se on paljon kovempi mutta makuutaljat, (niillähän) nukuttiin, ne menivät niin pehmeiksi, niitä ei tarvinnut enää niinkään voidella ja ne olivat niin pehmeitä. Ja kaunishan siitä tulee (niillä), jotka olivat oppineet niitä parkitsemaan. Sitä sanottiin os'ten:iksi, os'te os'tuu:illa, pajun-os'tuu:illa, -parkeilla, os'tuu:ksi sanottiin. Os'tuu keitettiin niistä pajunkuorista.

-Mitkä sen osat olivat sen...?

-No kaatioissa ei ollut mitään muuta kuin vain tämä, ja tähän vain pannaan sellainen niinkuin kaira, se oli cuohpii (sepalus l. halkio), cuohpii se oli. Kaikkihan ne olivat sepaluksia jotka olivat siinä, niinkuin housuissakin, siinäkin oli sepalus. Ja sitten nyöri, villalangasta tehty, palmikoitu, hyvin paksu. Ja mitenpä ne pysyisivät ylhäällä...

-Mitä vuovcca:lla (kiilalla) tehtiin?

-Kiilalla? No panee kiilan kun suurentaa, niinkuin panee kiilan lapintakkiin tai lakkiin ja panee siihenkin sen vuovcca:n.

-No säpäkkeissäkin oli monta kaistaletta?

-Monta! Polvi ja lud'den-kaamas ("halkaisukoipi") kahden puolen. Ja sitten kinnerkoukut, fean'hkii:t, täällä takapuolella. Ja siinä taas sulkamat (partaat) kahden puolen, sulkamathan ovat ne jotka neulotaan kahden puolen, niinkuin kengänpohjissakin on.

-Entä paulat?

taj muohta manaalij, mah aalo lea'h toppe muoh'tis. Ja njaal'pmaaj pid'djo vel, laaddii ďaj ďak'kaar kaag'gaasa.

-Na moh tejh kalkkaj tahkaah?

-No ďahan vattje ďeko, teko tološ saamii puvssajh, sea'mma laattje. Ja taappe, taappe paattiuh, nuuhan tah let-tj_ejn_puvssajnnaj, ul'lo-laajkkiis paattiuh ja, fiehtar-paad'diin_kohčode, lea'hko_n_kullaan? No ďah ajvve ďejnna laaki_jn_pittje kittaa, čatne.

-Na ďan naahkii kalkkaj kojh aa'lkos...?

-No tan kalkkaj nuu meaj'tiuh. Aa'lkos neas'kiih, taj juos nuu pijaaj johkij navvaalih, muh jos pah'kan_pijaaj_jah kuohcaki_j. Ja ďe kalkkaj os'teh tan ja nuu iere fas'kuuh te, neas'kiih tejh cuocajh, ja vuj'te ďannaj ja... Jos tuon, odđaa tuolljii naviilta_h lea oluu karraasih muh oa'dđen-tuulljijh_tahan oodde, ďah manne nuu timiisin, tejh ij taarp-pahan šah nuuke vuoj'tah ja ďah lettje nuu tip'maasah. Ja čaappahhan tah_šad'da, mah lettje oah'pan tejh_paar'hkeh. Os'temin tah tattje, os'te ostuujkun, sied'ka-ostuujkun, -paarhkuujkun, os'tuun tah tattje. Vuš'še ostuu ďejn sied'ka-paarhkuujn.

-Mah tah lettje oasiih tan...?

-No stikaas ij len_mijke ea'neh tušše ďaah, ja ďaasa fal pid'djujuv'vo ďak'kaar teko kaaj'taa, ja ďah lej cuohpii, cuohpii ďah lej. Visohhan tah lettje cuopiih mah lettje ďies, nuuko puvssajnnaj, tas lej majh cuohpii. Ja paad'dii ďe, ul'-lo-laajkkiis tah'kon, paar'kijun, huj kassaah. Ja moh tah pi-sočih pat'tjiin...

-Majh_tah vuov'cakijn tahke?

-Vuov'cijn? No vuov'caa ko pit'tjaa, stuoriida, nuuko vuov'caa kaavhtii ďaj, taj kahpiira ja pit'tjaa ďasaanaj_jan_vuov'caka.

-Na kaa'llsohijn lettje majh maan'ka vajaahasaa?

-Maan'ka! Puol'va ja lud'den-kaamas kuo'vhte peal'te. Ja ďe feenhkiih, fean'hkii, ďaappe tuokaa-peal'te. Ja ďas vuo'hon čuulkkomah kuo'vhte peal'te, čuulkkomahhan tah lea'h mah kuo'vhte pea'le koorroh, nuuko kaama-vuod_uujnnaj lea'h.

-Nas te vuod'dakah?

-No paulat olivat langasta suollettuja (kudottuja), niin koristeellisia kuin; ja tupsut. Ja siinäkin, kun pantiin tänne, siinäkin tupsu, kun raksiin pannaan kiinni, nutukkaassa, raksi (kav'la).

Se oli čottaa ("kurkku") se johon, tänne pantiin raksiin, čottaa se palmikoitu, tässä, palmikko tässä. Ja sitten oli paarkkeš toisessa päässä jolla käärittiin, se pitkä, ja toinen čottaa.

-No mikä se oli se nahkanpala siinä?

-No ne panivat verkkaa tai nahanpalan. Se oli vain sellainen että se lujitti, lujike, että se pysyi siinä. Se neulottiin siihen niin lujasti kiinni, en tiedä siitä muuta nimeä.

-Paulojahan oli kahta laatua.

-Oli! Miehillä erilaiset, sellaiset valkoisesta langasta ja paljon suuremmat, ja naisilla sitten keltaiset, oli täällä tavallisesti, keltalankapohjat, ja koristeltu kyllä samanlaisella, sinisellä tai punaisella langalla. Ja niin kauniita voitakin suollettiin.

-Minkä pituinen piti paulan olla?

-No kyllä miehelle piti olla näin sylen pituinen ja vielä pitempikin. Jos se ei ollut kuin sylen se oli vielä lyhyt, jos oli iso mies. Ja samoin naisenpaulatkin: sen sylen, oman sylen pituinen piti ainakin olla ja vielä ylikin. Jos se oli lyhyt se ei pysynyt käärittynä.

-Entä se nyöri?

-No nyörin piti olla myös melko pitkä, nyörin pitää olla vielä vähän pitempi kuin se paula, ainakin niillä miehenpuolilla.

-Miten paula pitää kääriä?

-No sehän pitää kääriä aivan tänne ulospäin, ei sisään. Mutta jos se solmiutui niinkuin usein solmiutuu niin se ei ollut hyvän merkki, piti tuleman jokin. Sellainen solmu päästettiin ja pisteltiin tulella, vaikka sellaisella tulitikulla, sen solmun läpi. Se tiesi onnettomuutta.

-Kenkiäkin oli monelaisia?

-No on niitä. Jotka on tehty koivista, ne nutukkaat.

-No vuod'dakah tah lettje laajkkiis čul'tujuv'von, nuu hear'vaah teko; ja tiehpiih. Ja đasnaj ko pittje đej'hke, đasnaj tieh'pii, ko kav'lij pittjeh kittaa, nuhtahis, kav'la.

Tah lej čottaa đah, masaa, đej'hke pittje kav'lij, čottaa_h paar'kiiduv'von, taa, paarkkaltah taas. Ja te lej paarkkeš, nuppe kea'čes, mejnn_uah kiisseh, tah kuh'kii, ja nub'bii čottaa.

-Na mij_ujah lej_ujah nah'ke-pih'taa đas?

-No đah pittje laadđii taj nah'ke-pih'taa. Tah lej fal tak'kaar ah tah nanođij, nanođas, ann_uah pisuu_ujas. Tah tan_ukoorro nuu čav'k_uasaa kitt_uin_umun_ufal tas tie'd_uearaa namaa.

-Vuod'dakahhan tah lettje kuo'vhte-laa'kanah.

-Lettje! Tiev't'uuujn earaa-laa'kanah, tak'kaar vil'kes laajkkiis ja oluu stuoriipuh, ja nissonijn te fis'kađah, taappe laavije, fis'kes-laa'jke-vuod_uuh, ja her'vijun fal sea'mma-laa'kačijn, aliihijn ja ruk'ses laajkkijn. Ja đah čul'te kal nuu čaappa poohkaanijh.

-Man_ukuh'kii đah kalkkaj_ujah vuotta?

-No kal tah tiev't-ol'pmuj kalkkaj naa salaa kuh'ko-saš ja ea'neh_unaj vel. Jos tah ij lea'n ea'neh_usall_uah lej vel oa'nehaš, jos stuor_uolm'maaj lej. Ja sea'mma nisson-vuod'dahnaj: tan salaa, iečas salaa kuh'kosaš kojh kalkkaj ja vel pattjelnaj. Jos tah lej oa'nehaš tah ij pisson_ukiessakasaas.

-Napah tah paarkkeš?

-Na paarkkeš kalkkaj majh meal'kah kuh'kii, tah kal'-ka vehaa kuhkiih vel paarkkeš ko đah vuotta, kojh tejn tiev't-ol'pmujn.

-Moh tah vuod'daka kalka kiessah?

-No đahhan_ukalka kal nuu kiessah ajvve đej'hke olkos-kuo'vllujh, ij sisaa. Muh jos čuol'pmađuvaaj nuuko maan'-kij čuol'pmađuvva đe, tah ij len_upuorii ov'tasij, tah kalkkaj juoka lea'h, tak'kaar čuolmma čov'te ja tolaajn čug'go, tak'-kaar vajhko riš'sa-saakkijn, tan čuolmma čađaa. Tah lej lih-kohisvuohta.

-Na kaapmakah lea'h majh maankka-sorhtaakah?

-No leeh tah. Kaapmasijn_umah leh tah'kon, tah nuhta-

Ja sitten jotka tehdään kallosta, poron päänahasta, sanotaan kalloksi. Ne silmänreiät ommeltiin kiinni ja sierainaukoille tehtiin myös niin että siitä tuli niinkuin kärki, etupää konsanaan. Niihin pantiin vielä verkkaa, oli tapana, niihin piti olla punainen verkka vain niihinkin.

-Mitkä ne osat olivat?

-No nehän olivat kallo ja nuo ruojukset pantiin koi vista. Ja iltti, iltti niinkuin nutukkaissakin, pantiin päälle, se oli koipea. Mutta ne olivat taas poron jalasta, ne ruojukset, otettu koiven yläpäästä, seytsistä (takajalan taipeesta) ylöspäin. Ne neulottiin sitten yhteen monesta palas ta.

-No entä kantapää?

-No se oli se liikakanta se pyöreä, mutta kallossahan se on itsessään se čuossii joka on sarvien välissä. Se neulaistiin vain, käännettiin noin ja pyöristettiin ja pantiin siihen. No siitä tulikin kengänkanta.

-Mitkä ne saumat olivat?

-No ne silmänreiät neulottiin, suoristettiin näin ja neulottiin kiinni, ja pantiin sisnaa lujikkeeksi, tereeksi siihen. Ja sierainaukot neulottiin myös, mutta tuohon pantiin sitten sisnatereet niinkuin kevätkegät...

Kusetinsauma, lainas on se kun ruojus tulee tuonne, siihen kalloon kiinni, ruojuksenpäähän, se on lainas. Ja siitä neulottiin vähän, pantiin sitten ne, tänne ylöspäin piti sitten panna se raksi. Kärki kuovittiin sitten ilttiin kiinni. Se oli lainaantyni juuri kun tulee siihen, kun tulee kalloon kiinni (se lainas). Niin oli täällä tapana.

-No vesikenkiäkin...

-No vesikenkiäkin pidettiin, sellaisesta oikein pak susta vuodasta tehtiin. Vuotahan on sonninahkaa, se ostettiin tai parkittiin itse. No sehän oli niin kovaa, jonka karvarit olivat tehneet, sehän oli niinkuin anturanahkaa mutta kyllä muorit niitä vain työstivät niin että... Niillä sitten käveltiin. Tuolla niinkuin tunturissa piti olla monet kegät kun vasanmerkityksessäkin oltiin kuukausi. Nehän kuluivat puhki, ei silloin osattu vielä panna anturoita. Kyllä ne oli-

hah. Ja te, mah, tan kaalluus tahkeh, povhco oaj've-naahkiis, kaal'luun tattjeh. Tah koorr_uejh čal'pme-raajkkijh_ukittaa, ja njunnedeemijh_utahke majh nuu ah tah šattaj juo teko njunne, ov'ta-kea'hče koosnaj. Tejttanaj pittje vel laadđii, laaviije, ruk'ses laadđii fal kalkkaj vel tejttanaj.

-Mah tah lettje đah oasiih?

-No đahhan lettje kaal'luu ja, đuo'jh ruottjasijh_u pittje kaapmasijn. Ja alттаas, alттаas teko nuhtahijnnaj, na-laa pittje, tah lej kaamas tah. Muh tah lettje fas povhco juolk'kiis, tah ruottjasah, kaapmasa pajaa-kea'čes vaal'ton, čeavččiis pajaas-kuo'vllujh. Tah kor'ruje en te ak'tij maanka-pihtaas.

-Na đah joccaa?

-No đah lej lij'ke-joccaa đah jor'pa, muhto kaalluus-han le iečastis tah, tah čuossii mij le čoa'rvve-kaskaas. Tah koa'roste đan fal, jor'kale nuu ja jor'pije đan ja pittje đasaa. Nu_uah šattajke jo kaama-joccaa.

-Mah tah lettje đah_usaavnnjiih?

-No đahhan_ukoorro đan, čal'pme-rikkijh, njul'kije naa ja koorro kittaa, ja pittje vel nanođassaan sistii, teeriisin tasaa. Ja njunnedeemijh_ukoorro majh, muh tuo đe pittje sis'-te-teerraasijh, nuuko kidđaa-kaapmah...

Laajnnas le đah ko ruojas poa'ht_uohko, tan_ukaal'luj kitta, ruojas-kea'hčaj, tah le laajnnas. Ja đas koorro vehaaš, te pittje đejh, tej'hke pajaas-kuo'vllujh_ute kalkkaj_ujah kav'la đasaa pid'djeh. Tan njunii đe kuuhp_uan al'tasij kit-taa. Tah lej laajnnas-maatta jus'te ko poa'hta đasaa, ko poa'hta kaal'luj kittaa. Nu_uah taappe laavijettje.

-Na čaa'cehijh_utah majh...

-No čaa'cehijh_utah kal atne, tak'kaar oa'lle as'saas riehtiis tahke. Rieh'tiihan tah le vuovs'saa nah'kii, os'te taj ieča paar'hkije. No đahan le nuu karaas majh toppe kaar'-vaarah lettje raahkađan, tahhan lej teko solaa-nah'kii muh kal tah fal aahkuuh tajh_učav'ke nuu ah... Te đejkun tah vaa3'3e. Toppe nuuko tuod'darijn_ukal'ke maankkah kaapmah ko mie'sse-mer'hkemisnaj lettje maanuu. Tahhan raaj'kaane, ea'j tal'le vel mah'taan solaa_ujhpittjaah. Kal tah lettje nuu puo-

vat niin hyviä pitämään vettä että... Suonet piti vääntää niin hyvät että ne eivät kyllä katkenneet. Jo ne pitivät vettä! Mutta tietysti oli joitakuita jotka eivät niin jaksaneet eivätkä osanneet. Jotkuthan olivat oikein taitavia ompelemaan ja vahvoja työstämään.

Iltti siinä oli vielä poronnahasta tavallisesti, poron sisnasta mutta se piti niin pingottaa seinään se sisna, jotta se ei venyisi. Ei siihen aikaan ollut vielä noita vuotapohjia. Kun vuotaa ostettiin pantiin aina niistä mahanalusta jotka olivat ohuita. Ja sitten tereet, monet tereet vielä väliin. Ja sauma oli kyllä luja. Kuovintatere piti panna sinne sisälle, iltin ja pohjan väliin ja vielä iltin päälle ilttitere, sellainen kapea, pieni sisnanpala. Ja se piti vielä suonella painaa siihen, suoni vielä sen päälle. Kyllä se oli kovaa hommaa.

-Minkälaiset kengät oli lapsilla?

-No lapsilla oli ohuemmasta nahasta, ja sisnastakin neulottiin noille pienimmille ja vielä itselleenkin pyhäkengäksi oli tapana minun muistooni vielä, ja kuovintasauoihin pantiin paljon verkkaa ja nekin olivat niin kauniit. Mutta tietäähän sen, ohut, juuri kuumalla ilmalla ne olivat kengät, ja kevyet. Mutta jos tuli sade tai sellainen sose, eiväthän ne sitä pitäneet, poronnahkahan on niin, laskee heti läpi, vaikka ei olisi reikääkään.

-No lapsillakin oli paulat.

-Oli, samanlaiset mutta kapeammat ja väri sama, poikalapsilla oli ne valkoiset pohjat ja, erilaiset koristeetkin piti olla. Niin piti! Minulla ei ole nyt, olisin näyttänyt minkälaiset ne naisten paulat (ovat), erilaiset koristeet kuin miehillä. Olethan sinä niitä nähnyt.

-No lapsilla oli lapintakitkin?

-Olihan niilläkin takit, ja punavasan (vastasyntyneen vasan) nahoista peskit. Silloin siihen aikaanhan ei ole paljon ollut niitä takkeja, mutta peskejä kyllä. Niistä neulottiin, aivan vasta kun ne silloin pieninä kuolivat ne vasat, kun syntyivät, kun vaatimet vasoivat. Ne nyljettiin oikein kauniisti ja muokattiin niin hyvin ja lapsilla oli tavalli-

riih jeehkiih ah... Suonajh_ukalkkaj pot'niih nuu puurijh ah tah ea'j kal poat'kanan. Jo đah jeehke! Muh tieduusk_uah lettje soa'pmasah mah ej nuu nakodan ejke mah'taan. Tahhan_umuh-temah lettje huj jo čeehpilij koorruuh ja kievrrah čav'kah.

Alttaas tas lej povhco-naahkiis vel, laavij, povhco sistiis muh tah kalkkaj nuu spij'lijuv'voh_useaj'tnaaj_ujah sis'tii, anne đah ij fana. Ej_ujan aa'jkke len vel tuoh riehte-vuoduuh. Te đah kal ko riehtii en os'te, đas pittje, tejn čoav'je-vuulijn mij le seag'gii. Ja đe teerraasijh, maankkajh teerraasijh vel kas'kij. Ja_uh lej nuu nanuus tah_usaav'tnjii. Kuohpan-teerraasa tah kalkkaj_ujohko sisaa pittjaah, al'tasa ja vuoduuh kas'kij ja vel al'tasa nalaa alttaas-teeriis, tak'kaar seekka, unna sis'te-pihtaaš. Ja dan vel suonajn tead'diih tasaa, suotna vel-vel tan nal'te. Kal tah lej karraa hom'maa.

-Makkaar kaapmakah tah maanaajn lettje?

-No maanaajn lettje asehih naahkijn, ja sistiisnaj_ujah koorro, tuo'jtta unniimusaajje ja vel allesea'senaj pas'sii-kaaman laavije muu muj'htuj vel, ja nuu laad'dehalle đejh_ukuohpan-saavnnijh ja đah lettje majh nuu čaab'baah. Muh johan tan tie'hta, asehis, jur pah'kan tah lettje kaapmah, ja keah'pasah. Muh jus čattaj tuo'ta nuuko ar'vii đaj tak'kaar soav'lii, ejhan tah tan jeehkaan, tahan le povhco-nah'kii nuu, laas'ke hete čadaa, vajhk_uij livhče raaj'kiike.

-Na maanaajn lettje majh vuod'dakah.

-Lettje, sea'mma-laa'kanah muh_useakkiipuh ja fear'ka sea'mma, paar'tne-maanaajn tah vil'kes vuoduuh lettje ja, eeraa-laa'kan heervvahnaj kal'ke! Nuuh_uah kal'ke! Muus ej leh taal, mun livhčen čaa'jehan mak'kaarah tah, nisson-ol'pmujh vuod'dakah, ea'ra-laa'kan heervvah ko tievt'tuujn. Johan ton leh oaj'tnan tejh.

-Na kaavhtiijnaj lettje maanaajn?

-Lettjehan tejjnaj kaavhtiih, ja ruk'ses mie'se naahkijn_upeeskah. Tal'le dan aa'jkkehan ej leh leemaške paa'lljo_uah kaavhtiih, muh tah peeskah. Tah koorro đejn, ajvve eas'ka ko đah jaapme_ual'le un'niin tah miesiih, ko šad'de, ko kud'de aalttuuh. Tah kal tejh njuuvve huj čaab'baah ja đe tik'šo nuu

niin kauniit peskit, kyllä minäkin olen niitä pitänyt. Ja siihen aikaan kun neulottiin niitä peskejä niinkuin purka- ja puolipurkapeskejä...

-Minkälainen on puolipurkapeski?

-No se on sellainen joka ei ole enää niin purkainen, ei ole vesipurka. Ne olivat jo sellaisia syyskuun nahkoja, oli jo puolipurka. Karva oli jo paksumpi. Puolipurka se oli.

-Mikä on kaunein peski?

-No sehän oli se purka, ei vesipurka ole kaunis kun ei ollut kuin vähän karvaa. Pärttylin aikaan oli paras karva, Pärttylinpäivänä, niin on ainakin tapana mainita, siihen suuntaan se kuitenkin oli se nimi, Pärttyli, Perttuli. Almanakassa se on, ja silloin on täälläkin, Pärttylinpäivä, oli niillä entisillä vanhoilla ukoilla tapana. Täällä ei kyllä tiedetä sitäkään enää. Silloin oli kaikkein paras.

-Minkälaiset lakit oli lapsilla?

-Lapsilla oli samanlaiset, ensin oikein pienillä lapsilla oli, pojilla oli sellaiset pyöreät lakit ja näin vain koristellut kahta puolta, eri lailla. Eivät ne olleet sellaiset kuin naisten, että reunoista, mutta nehän olivat kolmesta kappaleesta ja tässä pään yli vain sellainen, kyllä kai sinä niitä olet nähnytkin, korvakodaksi oli vielä tapana sanoa, korvakota. Ja tytöillä oli kyllä tällaiset.

-Miten tuollainen neulotaan?

-No sehän pitää neuloa myös, reunat, ja ensin panna laita, tänne alle. Sen päälle niitä koristeita niinkuin näitä keskireunoja, reunuksia, pohja neulotaan siihen laitaan. Ja korvukset eri palasta. Tähän otsaverka ja speal'la-vear'hka (etureunanauha), se pitsi. Siihen aikaanhan ei ollut niitä aaltonauhoja, mutkanauhoja ollenkaan. Nykyään niillä rynnistetään jo niin että... liian paljonkin pannaan. Ei niitä ollut silloin siihen aikaan.

-Entä miesten lakit?

-Kesälakit olivat, tässä oli vain verkkaa, ei ollut

puures ja, ja maanaajn laavije nuu čaappa peeskah, jo munnaj len at'naan tejh. Ja ko koorro đan aa'jkke tejh_upeeskaht, nuuko por'ke- ja čea'h-por-peeskajh...

-Makkaar tah lea đah čea'h-por-peas'ka?

-No đah l_uak'kaar mij ij leh_ušah huj porkkaas, ij leh_ušnjil'čuu-por'ka. Tah lej jo đak'kaar ah čak'ča-maanuu naahkijh, tah lej čea'h-por'kii jo. Tah lej jo kasiih kuol'ka. Čea'h-por'kii đah lej.

-Mij lea puoh čaab'baamus peas'ka?

-No đahhan lej_ujah por'kii, ij šnjil'čuu len čaappah ko ij len ea'neh vehaaš kuol'ka. Perttol-aaj'k_uah lej puo'remus kuol'ka, Paa'rtteh-peaj'vii, nuu đah laavijih kojh maajnahih tan, nuu sullij_ujah kojh lej_ujah nammaa, Paa'rtteh-peaj'vii, Perttuli. Aal'vanaa'hkes le đah, ja đah le đal'le đaappenaj, Paa'rtteh-peaj'vii, laavije đah tološ poa'res aat-tjaah. Taappe hal ej tie'de kal tanke šah. Tal'le lej puoh puo'remus.

-Makkaar kahpiirah lettje maanaajn?

-No maanaajn lettje sea'mma-laa'kanah, aa'lkkos huj unna maanaačijn lettje, paartnijn lej_ujak'kaar jor'pa kahpiirah ja her'vijun fal naa, kuo'vhte pea'le, ea're laattje. Ej_ujah len taakkaarah ko nisson, ah ravttaajn, muh tahan lettje kolmmaa pihtaas, ja đaakko, pattjel oajvvii fal tak'kaar, kal sujk_uon tejh leh oaj'tnaannaj, peal'lje-koohtiin vel laavije đattjaah, peal'lje-koohtii. Ja niejttajn lettje kal taakkaarah.

-Moh tiek'kaara kal'ka koorruuh?

-No đanhan_umajh_ukal'ka koorruuh, ravttaah, ja aa'lkkos reeska pittjaah, vuollaaj đej'hke. Tan nalaa đejh heervvajh nuuko đaa_uhkas'ka-ravttaajh, kear'takijh, vuoduu koorroh tan res'kij. Ja pel'ljosijh earaa pihtaas. Taasa kaal'lo-laad'dii ja speal'la-vear'hka ja, tah pitse. Tan aa'jkkehan ej len tah roan'hce-paattiuh, moal'hke-paattiuh ollenke. Taan aa'jkke đah run'cijih tejkun juo nuu juo..., pea'r_uoluunaj pittjeh tejh. Ej_ujah len tal'le đan aa'jkke.

-Napah tiev't-ol'pmujh_ukahpiirah?

-Kea'sse-kahpiirah lettje, tušše đaas lej laad'de, ij

sitä vierkiä (pontaa). Veralla koristeltiin, niin koristeltiin, sahalaitaista verkakaistaa laitettiin, sahalaitaveralla. Punaisen veran ja keltaisen veran päälle pantiin monenlaista sahalaitakaistaletta, ei ollut mutkanauhoja.

-No talvilakki?

-Siinä oli vierki, se oli saukonnahasta jos sen satui saamaan ja jos purkavasannahankin, sellaisen kuin peskinahan, mutta siitähän alkaa heti karva katketa, ei se kestä kauan. Niinkuin peskissäkin, sehän katkeaa heti, katkeaa pois.

-Mitä osia on talvilakissa?

-No niitähän on vierki ja reunus, siihen pitää olla juuri se valkoinen reunus, sanottiin viel'kas:iksi, vasikan koipea tai oli tapana karpännahka (panna) ja jos on poron purkaista vatsanalusta niin sekin pantiin reunukseksi, alimaksi osaksi. Sinne sisään piti panna se vuori, se kangas joka on siellä se vuori. Ja ne kulmat, se leikataan näin ja siitä tulee, neljä kulmaa pitää olla, ne kärjet siinä niin. Niitä sanottiin piehtan:eiksi, kahper-piehtan:eiksi, kun ommellaan ne neljä, neljä kulmaa yhteen ja niihin tereet väliin tai koristellaan sekin...

-Miksi niitä kulmia pitää olla neljä?

-No eihän siitä muuten tulisi sellaista nelikulmaista ja se malli on vieläkin, mutta tuolla ne ovat kyllä jo niin muuttaneet, ne eivät ole enää kuin sellaisia puikkoja, Näkkälän lakki. Ei sielläkään ole siihen aikaan ollut kun meidän esi-isämme ovat siellä olleet, esi-vanhemmat.

-Miten miehen takki koristeltiin?

-No samoin (kuin naisen), samanlainen hulpakin (helma) piti olla. Kaulus vain, naisten takissa ei ole kaulusta ollut eikä kai pidetä vieläkään.

-Mitä osia siinä on?

-No selkäkappale ja kahdenpuolet, ne kairat, tikku-kairat ja etukappale, etupuolikairat. Ja sitten hihat ja etuhalkio, etuhalkioverat neulotaan siihen ja... Mutta sitä sinä et taida, oletko nähnyt tuon rintalepin?

len tah fier'kii. Laadđijn her'vijun, her'vije nuu, njunne-sur'rije nuu ja, njunne-suorranijn. Ruk'ses laadđii ja duon fis'kes laadđii nalaa pittje maankka-laa'kan njunijh, ea'j lea'n_umoal'hke-paattiuh.

-Na dah taal've-kahpiir?

-Na das lej fier'kii, tah lej čeav'raa-naahkiis jos tan soj'hte oaž'žoh ja, jos por'ke-mie'se-nah'kiinaj, tak'-kaar teko peas'ka-nah'kii, muh tashan rie'pma hete dah kuol'-ka poat'kanih, ij_ujah kiertta kuhkaa. Nuuko peeskasnaja_ujahan_u potkijja hete, potkijja iere.

-Mah tah lea'h tah oasiih tan taal've-kahpiiris?

-No dahhan le fier'kii ja viel'kas, tasaa kal'k_uajvv_u ah viel'kas, tattje viel'kassaan, kaa'lppe-kaamas tajkka, taj laavije puojtta-naahkii ja, jos por'ke-čoav'je-vuo'lle le povhco de dannaj pittje viel'kassaan, vuoliimus oossiin. Toh-ko sisaa kalkkaja_ujah skoodas, tah tin'ka mij_ujoppe dah le skoodas. Ja tah piehtamah, tah čuh'pojuv'vo naa ja das poa'h-ta, njeal'lje piehtama kal'keh, tah saakkiih tie de. Piehtamin tah tattje, kahper-piehtamin, ko kor'rujuv'voh tah njeal'lje, njeal'lje piehtama ak'tij ja tejttä teerraasah kas'kij taj her'vijih tannaj...

-Maniin tah kal'keh njeal'lje dah piehtamah?

-No ijhan tah muđuuš šattaale dak'kaar njea'llje-čiekah ja dah le vellaja_ujaal tah maal'le, muh tuo'ppeja_uh kal leh juo nuu riev'tadan, tah ej leh_ušah ea'neh, teko tak'kaar saakkiih, Nea'kkela kahpiir. Ej_ujah leh toppeke dan aa'jkke leemaš ko daah mijn maattuuh leh toppe orron, maad'darah.

-Moh tah tiev't-ol'pmo kaavhtii her'vije?

-No sea'mma laattje, sea'mma-laa'kan hol'piinaj kalkkaj. Čea'peh fal, nisson-kaavhtiis ij leh čea'peh leemaš ejke sujke ane velke.

-Mah tah lea'h tah oasiih?

-Na seal'ke-oollii ja kuo'vhte-peeliih, tah kaajttaah, saa'gge-kaajttaah ja ov'ta-pea'lle, ov'ta-pea'l-kaajttaah. Ja de soojiih, ja ohcaa, ohcaa-laadđiih tasaa kor'rujuv'vujih ja... Muh tan ton ih taa'jtte, lea'hko oaj'tnan ton rad'de-leehpii?

-En.

-No siihen aikaan kun pidettiin niin että neulottiin, se oli sellainen, näin, ei se niinkään leveä ollut, ja sitten se pantiin kaulaan ja koristeltiin, veralla tämä ja siinä pidettiin rahat. Tuolla puolen on reikä ja sinne pantiin lompakot ja minkä mitäkin. Ja aina kaulassa! Ja sitten oli taas tässä, ne taas roikkuivat ne! Kovasti koristeltu, ei se näkynyt kuin täältä vähän, ja hakasilla kiinni, sellainen pitäisi vielä sinulle neuloa! Olen monesti ajatellut että ostaisivat kohan turistit kun niille selittäisi että tämä on entinen rahansäilytyspaikka! Sitä pitivät sekä naiset... Kyllä minun muistooni on vielä pidetty niitä rintaleppejä...

-Minkälainen hulpa piti olla takissa?

-No siihen pantiin hulpakin, mutta naisentakkiin pantiin enemmän niitä koristeita, miehentakkiin ei pantu niin eikä niin avaria helmoja, ne olivat niinkuin suuremmat. Naisentakit piti vähän, avarammat, se helma, avautua tuonne niin että se, jotta olisi kauniimpi. No pidettiin taskua takissa?

-Missä?

-No tässä (etumuksessa)! Minulla on ainakin tapana joka takkiin panna, tuonne panen, tässä on tasku, sinne sisäpuolelle. Ja sinne pistetään sitten lompakko tai mikä lienee niin pistetään, tulitikut ja... Pidettiin tulitikkuja ja lompakkoa ja sellaisia...

-Entä piiput ja tupakat?

-No ne olivat erilaiset, piiput ja tupakat. Sehän ommeltiin nahasta, niinkuin vasikannahasta tai jostain nahasta kahdelle puolen se, ja laita keskelle ja suimukset pantiin sisnasta piippumiehille. Ja siihen ne kurenauhat ja taas pantiin tupsut ja suollettu nauha sitten, palmikoitu, ne olivat viilekkeessä, viilekkeessä ne olivat ne tupakkakukkaro ja ne tulukset ja kaikki, tulitikut siellä.

Sellaiset tulitikut oli että nehän syttyivät melkein itsestään, sen minä muistan. Kun niillä miehillä oli tapana housunpersamuksiin vain, no sehän kyllä syttyi sitten, kun niitä hieroi yhteenkin näin niin ne syttyivät. Niillä miehil-

-In.

-No ko đah tan aa'jkke atne nuu ah tah koorro, tah lej al taakkaar, naa, ij_ujah nuuke kov'tah len, ja đe čea'pe-hij đan_upittje, ja her'vije đan, laadđijn taan ja đas atne ruđaa_ujh. Tuon_upea'l le raaj'kii ja đohko pittje ruhtaa-purs-saajh ja majh en. Ja aalo čea'pehis! Ja lej fas taas, tah vuoh_uslimppaarte đah! Huj her'vijuv'von, ij_ujah oj'tnon_umajh taakko vehaaš, ja roohkijkun_ukittaa, tak'kaara kalkkalij vel tutnje koorruuh! Mun len_umaan'kij jurttahan jukohan turistaah oostaale ko tejtta čil'kelij ah taah le tološ ruhtaa-säilyt-tän-paaj'hkii! Tan atne sekä nissonah... Jo muu muj'htuj leh at'naan vel tejh rad'de-leehpijh...

-Makkaar tah hol'pii kalkkaj kaavhtiis?

-No holp'pii pittje majh_utasaa, muhto nisson-kaak'-taaj pittje ea'neh tejh heervvajh, tiev't-ol'pmo kaak'taaj ej pittjaan nuu ejke nuu rav'je-heelmmijh, tah lettj_ueko njuol'-kađea'ppoh. Nisson-kaavhtijh_ukalkkaj vehaa, rav'jasea'ppoh, tah heal'pmii, rahpaasih tohko nuu ah tah, anne le čaab'baah. No atneko lummaa kaavhtiis?

-Kos?

-No đas! Mun_ukojh laaven ja juo'hke kaak'taaj pijan, tohko mun_upijaan, taa le lum'ma, tohko sisko-pea'llaj. Ja đe cog'gala_uohko ruhtaa-purssaa đaj mij le đe cog'gala, rišša-saakkijh ja... Tah atne rišša-saakkijh ja ruhtaa-purssaa ja đak'kaar...

-Nas pijhpuuh ja tuhpaahah?

-No đah lettje ea'ra-laa'kanah, pijh'puuh ja tuhpaah. Tahhan_ukor'rujuv'vuj naahkiis, teko kaa'lppe-naahkiis tahje juoka naahkiis kuo'vhte pea'llaj_ujah, ja reeska kas'kuu ja njaalmmijh pittje sistiis pij'hp-ol'pmaajje. Ja đasaa đejh snoraaltah-paattijh ja vuoh tih'pije ja čuoltta-paad'dii đe paar'kiidun, tah lettje falaahakaas, falahakaas tah lettj_uah tuhpaah-pur'sa ja_uh tulukset ja kaikki, riššaah toppe.

Tak'kaar riš'sa-saakkiih lettje ah tah, tahan_upuol'-laaje meas't_uieča đan_umun_umujh'taan. Ko laavije đah tievt'-tuuh ea'neh puk'sa-hij'htamijtta fal, no đahan_ukal cah'kaaj_uje, ko ak'tijnaj_ujejh naa fiirttij đe đah cah'kije. Tah laa-

lä oli tapana, kun tupakkaa (ottivat), silloin ne takapuo-
leen, housunpersamuksiin ne raapaisivat (ja) silloin se syt-
tyi. Sen minä olen kyllä nähnyt.

Koira

-Miten koiran kanssa oli meneteltävä?

-No koiraahan pitäisi niin siivosti opettaa, ei sitä
pitäisi kovin, ei antaa lastenkaan retuuttaa eikä kiusata,
opettaa vain niin että, eikä härnätä ettei tule vihaiseksi.

-Minkälaisen pennun tuo Jouni nyt osti?

-Ainakin tuo Annikki sanoi että se oli oikein siivo
koira, se ei niinkuin pentu se puree kaikkia noita, puita ja
kantaa, tuo oli oikein siivo pentu, että siitä olisi tullut
kovinkin hyvä koira, tottelevainen ja siivo ja... Äkäinenhän
siitä kyllä voi tulla jos lapset sitä, ei ennen ollut tapana
sallia lasten niitä härnätä eikä retuuttaa, ne olivat niin
vihaisia että ei saa pentuja retuuttaa. Lapset kantavat ja
kiljuttavat ja, siitä tulee silloin oikein äkäinen.

-Minkälaisesta koirasta tulee hyvä porokoiras?

-Ei noista tule noista, ne ovat vihaisia jotka ovat
niitä karhukoiria, niistä ei tule hyviä, oli ainakin tapana
sanoa.

-Tuleeko valkeasta koirasta?

-No en tiedä, ei ennen ole kyllä valkeita koiriakaan,
niistä ei ole ennen pidetty, mutta kyllä nekin tietysti ovat
kun oppivat.

-Minkälaisia koiria oli tapana valita?

-No ne olivat mustia ja sellaisia, ei niitä isoja
hurttia, ei niistä pidetty, porokoiras on muka erilainen, hy-
vin kaunis ja sellainen, hyvin tottelevaisia ja niinkuin ih-
minen. Olen tänäkin kesänä nähnyt että kyllä oli hyvä tuolla

vije_uah tievt'tuuh, ko tuhpaaha, đal'l_uah pahtij, tal'l_uah toppe, puk'sa-hij'htamijtta, tah faskaast_ual'l_uah puol'laaj. Tan_umun_ukal len oaj'tnaan.

Peena

-Moh tah peatnakijn_ukalkkaj?

-Na peetnakahan_ukalkkaalij nuu sijv'vuuh oohpahih, ij kalkkaale pea'reha_un, ij ad'deh maanaajhke tuh'peh ja kivs'-siidih, oohpahih fal nuu ah, ijke haar'tiuh ah vašaan ij šatta.

-Makkaar viel'hpaa đah oostij_ujaal tuoh Joavnna?

-Tahan lokaaj kojh tuoh Annikki ah tah lej huj sij'-vo-peena, tah ij nuuko vielh'piis tah kaas'kaa visoh tuo'jh, muorajh ja kuod'daa, đuh lej huj sij'vo-vielh'piis, ah tas livhčij šad'dan hujnaj puo'rre peena, jeekolaš ja sij'vo ja... Haarpmahan_ukal sahta jos maanaah tan, ea'j_ujah laaven ov'tal suovvah maanaajh tejh haar'tiuh ejke tuh'peh, tah lettje nuu vašaan ah tah ij oa'ččo viel'hpaa_ujh_utuh'peh. Maanaah kud'deh ja riečuuhih ja, tah_ušadda huj haarpma đe.

-No makkaar peana_uh_ušadda puo'rre poa'co-peana?

-Ij đuojn šatta đejn, tah leh vašaanah mah tah leh tah kuov'ča-peetnakah, tajn ea'j poa'de puorih, laavijih kojh_utattjaah.

-Poa'htako jiev'ja-peatnakis?

-No in tie'de, ea'j_ujah kal ov'tal lea'h jiev'ja-peetnakijhke, tah ea'j lea'h ov'tal kal tejn lij'hkon, muh kal tah tieduuske leh tahnaj ko oh'peh.

-Makkaar peatnakijh_utah laavije vaal'ljeh?

-No đah lettje čah'padah ja đak'kaarah, ea'j_ujah stuora hunh'kiih, ea'j_ujah tejn lij'hkon, tah le mahkeš poa'-co-peena ea'ra-laa'kaš, huj čaab'baah ja đak'kaar, huj jeeko-laččaah ja, teko olmmoš. Mun len taannaj keesii oa'jtnan ah

kun tokkaa tuotiin aitaan, (koira) kahteen reunaan, haukkuu niin ja ajaa. Jos yksikin jää joukosta ja lähtee, kyllä se sen käänsi, se oli hyvä koira.

Ja niitä sanottiin hyviksi koiriksi joilla oli ne liiakynnet jaloissa, sellaiset, täällä ylhäällä sellainen kynsi, siek'kiis, mutta se oli tapana leikata pois jo pentuna, siek'kiis oli sen nimi. Mutta se on harvoilla koirilla, melko ylhäällä täällä. Ja korvat leikattiin, sellaiselta pikku pennulta jo piti korvat (leikata) ettei tule loppakorvaa, että kuulisi paremmin kun sitä opetetaan. Ne raksauttivat kyllä korvan, korvan kärjen poikki. Nimikin oli olemassa, luv'hke:ksi sanottiin sellaista joka riiputtaa korvia, sehän ei ole porokoiria.

-Miten koira piti tappaa?

-No sitä ei kyllä ollut tapana muulla, koira piti aivan hirttämällä, siihen aikaan ei ammuttu, piti hirttää. Sitä ei kyllä raskittu ampua eikä muuten tappaa. Pentukin tavallisesti, ei kuin hirttymään naruun ja riippuivat niin kauan siinä kuin... Mutta nykyään ei ole enää sekään tapana. Sitä ei pitänyt, että se oli itse sen määrännyt että häntä ei pidä ampua eikä...

-Miten se muistelu oli kun koira tuli ihmiselle renniksi?

-No sehän ei ollut muuta kuin se lupasi vain, palkaksi ei tarvitse kuin mitä kokoaa tuolta loidosta kun ihmiset aterioivat. Sillä lupasi.

Lehmät

-Oliko saamelaisilla täällä lehmiä sinun nuoruudessa-

si?

-No olihan niitä lehmiä kyllä, mutta kyllä minä muis-

jo dōppe lej puo'rre ko eeluu aaj'taaj puk'te, kuo'vhte rav'tij, nuu ciellaa ja nuu ookohalaj. Jos ak'take rav'kaa ja vuo'lka, kal tah jor'kalij dān_ukal, tah lej kal puo'rre peena.

Ja majn leh tah_usieg'gaah juulkkijn tah lohke dāh tah puo'rre peena, tak'kaar, taappe pat'tjiin tak'kaar ka3'3a, siek'kiis, muh tah laavij_uen čuoh'pah iere jo vielh'piisin, siek'kiis lej_ujan nammaa. Muh haarvvii peetnakis tah lea'h, oppa pat'tjiin taappe. Ja peelljijh_utah čuh'pe, tak'kaar unna viel'hpaáčis jo kalkkaj peelljijh jo vaj ej šatta lun'hke-peelljiih anne kul'laa puo'repuh ko, tah tan oohpahih. Tah pea'skeste peelljii kal, peal'lje-kea'če kas'kah. Laavije nammaanaj, luv'hken tattje dāk'kaar mij lun'hkaah_uejh peel-ljijh, tah tah ij lea'h poa'co-peena.

-Moh peatnaka kalkkaj kod'diih?

-No dānhan ea'j laaven_ukal iečaa, tah har'hcemijn ajvve peetnaka kalkkaj, tah ea'j tan aa'jkke paahčaan, tah kalkkaj har'hceh. Tah ea'j tan stor'ren_ukal paahčiih ejke mu-đuuj kod'diih. Viel'hpaanaj ko laavije, ij ea'neh har'hcaah paad'daaj ja hean'kaade nuu kuhkaa dās te ko... Muh taan aa'jkke_uh ej šah lea'h tahke vierruun. Tan ij kal'kan, ah tah l_uieš tan_umeerran ah suu ej kalkka paahčiih ejke...

-Moh tah lej dāh muj'htalus ko peana šattaj ol'pmuj rean'kan?

-No dāh hal ij lea'n ea'neh tah lohpiidij fal, paal'hkaan ij taarppah ko đejh majh čoağ'gaa dōppe loajttuus ko ol'pmoh poraadih. Tejnna lohpiidij.

Kusaah

-No lettjeko saa'pmelaččaa_ujn kusaah taappe đuu nuor-ran aa'jkke?

-No lettjehan tah kusaah kal, muh kal mun_umujh'taan_u

tan kun isä osti ensimmäiset lehmät. Meillä oli jo talo silloin ja aina kesäksi ne toivat ne lehmät sinne Purnumukkaan ja sitten talveksi veivät tuonne taloihin (Muteniaan), siellä ne ruokkivat, ja taas noudettiin. Sellaista se on ollut täällä.

-Miten silloin oli tapana tehdä kun lehmät laskettiin ensi kertaa ulos?

-No sinne kynnyksen alle, navetankynnyksen alle tai oven alle pantiin kirves, jotta se tappaisi pahat pois ja sitten tervattiin lehmän turpa ja tehtiin tervalla melko iso risti lehmän kylkeen, paistiin. Ja sitten pääsiäisen aikaan jo annettiin sille kellolehmillä joka tavallisesti tuli kotiin metsästä, silloin jo annettiin, ja sidottiin silloin pääsiäisen aikaan se kello ja sillä kellolla annettiin joka lehmälle suoloja suuhun jotta ne seuraisivat sitä lehmää kotiin eivät(kä) makaa metsässä. Se oli sellainen taika. Ja sitten kun lehmiä lähdettiin paimentamaan niin kuin nyt on tapana, niin kun ne tulivat niin oltiin vahdissa vesiastioiden kanssa ja sitten pirskotettiin niiden päälle, kostutettiin kokonaan jotta lehmät lypsäisivät kesällä paremmin. Ensin niitä paimennetaan jotta ne pysyisivät metsässä ja sitten oli... Sitten en sitä enempää muista.

Pedot

-Oliko isäsi aikaan petoja?

-Oli tietysti, on niitä silloinkin ollut joinakin vuosina oikein paljon, kokonaisia laumoja oli niitä susia ainakin. Mutta nyt on ollut niitä karhuja, aina Venäjältä tulevat ja menevät taas sinne pakoon.

-Oliko silloin karhujakin paljon?

-Ei niitä ollut niin paljon kuin nyt, ei ole kuulunut niin paljoa kyllä.

-Entä ahmoja?

ko ah'čii oostij vuostaš kusaajh. Mijs lej jo taalluu dal'le ja, tah en_ukeessaaj puk'te, puk't_uejh_ukusaajh_utohko Pur'tno-moh'kaaj ja de taal'vaaj tol'v_uohko taaluuje, tah toppe pib'me, ja vuo'hon viž'že. Tak'kaar taappe le leemaš tah.

-Moh tah tal'le laavije tahkaah ko kusaajh luj'hte vuostaš haa've olkkos?

-No dah tan_upittje dohko šielm'maa vuo'llaj, naaveh-šielm'maa dehe uvssa vuo'llaj, aak'šuu, anne_uah pahaajh iere kod'daa ja de kusaa njunii pih'kadettje ja tahke oa'lle stuora pihkajn ristaajh, tak'kaar ruossajh, kusaa sij'tuj, čoa'rh-pea'llaj. Ja de dah peas'saačijh aa'jkke jo ad'de tan_upiel'lo-kussij mij laave ruok'toh poa'hteh meehciis, tah ad'de dal'le jo de, ja čad'nujuv'vuj dal'le peas'saačijh aa'jkke_uah piel'luu ja dejnna pielluujn ad'dujuv'vuj juo'hke kus-sij, saalhtiuh njaal'bmaaj, anne dah čuuvvoh tan_ukusaa ruok'toh, ea'j livvaah meehciis. Tah lej dak'kaar tij'ta. Ja de ko kusaajh vul'keh kuo'dohih nuu ko daal laavijih, te ko dah poohte de faak'tije čaa'hce-kiivtnijkun ja de tiš'ko dejh na-laa, njuos'kađe visoh anne kusaah pohčeh, pohčeh kea'sseh puo'repuh. Aa'lkkos kuo'dohih tejh anne_uah pissoh meehciis ja de dah lej... Te mun in tađe mujhte šah tađe ea'neh.

Peeduuu

-Lettjeko peeduuu tal'le duu aahčii aa'jkke?

-No lettje dieduuske, leeh tah tal'lenaj leemaš muhtiin jakijh huj oluu, olles valv'viih lettje tah kumpeh kojh. Muh taal tah leh tah kuovččah leemaš, en Ruoššas poohteh ja fas manneh tohko pahtuj.

-Lettjeko dal'le kuovččah majttaaj oluu?

-Eej_ujah nuu oluu leh ko daal, ea'j lea'h kul'lon nuu oluu kal.

-Nas keatkiih?

-Ahmojahan on kyllä ollut silloin, ja susia. Joinakin aikoina oli niin että sudet söivät koiriakin tuolla Orposes-sa, kun niitä oli niin paljon, ja täällä oli, täällä lähellä oli poroja ja sudet liikuskelivat täällä ja tappoivat poroja.

-No oliko silloin paljon kotkia?

-No on niitä kotkia ollut silloinkin. Nehän ovat myös eräitä vasansyöjiä. Nehän vievät niille poikasilleen, kokonaisen vasan ottavat aina ja vievät, niin sanottiin, siihen aikaan. Ja nytkin sanovat niitä, ja sekin on niin että ei pitäisi tappaa, ei uskalla, ankara kielto, vaikka ne ovatkin muutamia vasojen vihollisia.

-Entä ilvekset?

-No on niitä ollut mutta en tiedä onko niitä niinkään paljon, on niitäkin kuulunut siihen aikaan.

-Onko kukaan nähnyt?

-No kyllä ne niitä ovat saaneetkin siihen aikaan, ovat ne saaneet niitä ilveksiäkin.

Para

-No nuo lantalaiset ovat tehneet parojakin...

-No sitä en tiedä, mitä olen kuullut että ne niitä tekevät ja se noutaa toisesta talosta, smie'r-kah'tuu:ksiko sitä sanotaan, smie'r-kah'tuu se oli. Se noutaa sieltä toisista taloista kaiken, koko talo on kuin pöytä, voit, tai sitä kermaa tulee, viiliä. Kun se valmistuu ja jo siitä lähtee, tekee lähtöä niin silloin pitää huutaa mitä pitää tuoda. No ne halusivat sitä kermaa ja voita ja kaikenlaista hyvää. Sitä rupeaa tulemaan niin että sitä on, aivan hukuttaa. En tiedä sitäköön onko se totta mutta niin on ainakin sanottu. Smie'r-

-Keatkiih tah kal leh leemaš tal'le, jaa naavttiuh.
Muhtiin aa'jkke lettje nuu ah tah peetnakijhnaj tuo'ppe Or'-
posis porre naavttiuh, ko nuu oluu lettje, ja đaappe lettje,
taappe lahkaa lettje povhcoh ja, ja naavttiuh vaal'šo đaappe
ja kod'dale povhcujh.

-No lettjeko koas'kiimah tal'le oluu?

-No leeh tah leemaš tal'lenaj_u jah koas'kiimah. Tahhan
lea'hke majh muhtiin, muhtiin_u mie'sse-por'riih. Tahan tol'voh
tejtta iečase čivkkajje, olles miesii en vaal'teh ja tol'voh,
nuu_u ah lohke, tan aa'jkke. Ja đaallaj_u jah lohkeh tejh, ja đah
le nuu đahnaj ah ij kalkkale kod'diih, ij tuosta, karraa
kiel'tuu, vajhko_u ah leh muhtiin miisijh vašolaččaah.

-Nas al'pasah?

-No leeh tah leemaš muh in_u mun tie'de lea'hk_u ah tah
nuuke oluu, leeh tah kul'lon tahnaj_u jan aa'jkke.

-Lea'k_u ah oaj'tnaan_u kijke?

-No jo đah tejh leh oš'žonnaj đan aa'jkke, leeh tah
oš'žon tejh al'pasijhnaj.

Paaraa

-No đah lea'h tuoh laad'delaččaah paaraajh tahkaan_u
majh...?

-No tan_u mun in tie'de, majh lea'n_u kullaan ah tah
tejh_u tahkeh ja đah viež'žaa nuppe taaluus, smie'r-kah'tuunk_u
ah tan tattjeh, smie'r-kah'tuu đah lej. Tah viež'žaa đoppe
nuppijn taaluujn visoh, peav'tiin le oppa taalluu, vuojaah,
ja đah laak'ca poa'hta, fij'la, taj ker'maa. Ko đah faalmmas-
tuv'vaa ja đah jo đas vuol'kaa, vuol'kalad'daa de tah kal'ka
dal'le čur'veh ov'tal tah manna ah majh puvhte. No đah_u sihte
đan laavhca ja vuoja ja juo'hke-laa'kan_u puorii. Tah rie'pma
nuu poa'hteh ah tah le, ajvve haav'hkađe. In tie'd_u anke lea'-
k_u ah tuohta muh nuu_u ah kojh lea'h tattjaan. Smie'r-kah'tuu

kah'tuu on sen nimi, vasta nyt hoksasin.

-Mitä silloin piti sanoa kun para syntyi?

-No synny synny para! Ja ne sitten valmistivat sen ja itsehän ne tekivät sen.

-Tekivätkö saamelaisetkin?

-Eivät, kyllä en ole kuullut. Eihän niillä ole ollut siihen aikaan niitä lehmiä eikä ole tarvinnut sitä sitten... Ne ovat muisteluksia. Nuo voivat tietää tuo Konsta ja Anselmi kun muistuttaa, eivät nekään muuten tiedä.

Enteet ja taiat

-Minkälainen on se etiäinen?

-No se on sellainen niinkuin enne, tai sellainen etiäinen, edusväki, niinkuin sanotaan joskus nähdyn.

-Miten se ilmenee?

-No siinähan tulee, niinkuin tähänkin tulee, ja etei- seen, se tulee sisään ja ulkona puistelee ja kuuluu kävelevän eikä tullutkaan. Ja jotkut näkevätkin. Ja sen muistan kun, minäkin kuulin sen silloin, mutta se ei ollut etiäinen, se oli vain jokin enne. Purnumukassa kun olimme lapsia ja kuulimme kun siellä itkee kuin lapsi. No me että nyt tuo minun äitini nuorempi sisar tulee, Hirvas-ämmi pikku lapsen kanssa, komsiolapsen. Me hyppelemme niin: nyt Inka-täti tulee kun se asui silloin Kitisellä. Ja niin selvästi kuulimme eikä se tullut. Ja siellä päin se vielä itki missä oli ennen ollut, muuan lapsi kuoli, tuon, sen Männistön isännän veli ja se vietiin juuri sinne mistä se kuului, siltä suunnalta, se itkunääni. Eikä se minun tätini tullut lainkaan, ehei.

-Muistatko muuta tapausta?

đah l_uan nammaa, eas'ka mun taal hok'sijin.

-Majh_utah kalkkaj tattjaah tal'le k_uah paaraa riekaa-
đij?

-No synny synny para! Ele riekaah riekaah smie'r-
kah'tuu! Ja đah tal faalmmaste đan ja iečahan tah raahkađe
đan.

-Raahkađeko saa'pmelaččaah majh?

-Eaj, kal in lea'h kullaan. Ejhan tejn leh leemaš tan
aa'jkke đah kusaah ejke taarppahan tan te... Tah lea'h muj'-
htalusaah. Kal tuoh veettjeh tie'hteh tuo'h Kon'staa ja Aan-
sel'me ko mujh'tuuha, ea'j_ujahke muđuu_j tie'đe.

Vaaj'kasah ja tijttah

-Makkaar tah lea đah ov'tajaš?

-No đah le, tak'kaar teko vaajkkas, taj đak'kaar ov'-
tajaš, etusväki, nuuko lohkeh muhtemijn oaj'tnaan.

-Moh tah tih'to?

-No đahhan_upoa'hta, nuuko đaasanaj poa'hta, jafeas'-
kaarij, tah poa'hta sisaa ja, ol'kuun savnnjaša ja kul'lo ko
vaa3'3aa ijke poa'htanke. Ja muhtemah oj'tnehnaj. Ja đan_u
mujh'taan_uko, munhan_umajh_ukullen tal'le đan, muh tah ij lea'n
ov'tajaš, tah lej fal juoka vaajkkas. Pur'tno-mohkiis ko, mij
lejmmeh maanaah ja kulaajmeh ko tah nuu čierruu toppe đeko
maannaa. No mij ah tah poa'ht_uaal tuo'h muu muo~~tt~~aa, Hir'vaas-
eam'mii unna maanaačijn, kietka-maanaajn. Mij nuu njuj'hkuuh:
taal In'kaa-muo~~tt~~aa poa'hta k_uah oruuj Kitesis. Ja nuu čiel'-
kasih kulaajmeh ja đah ij poa'htan. Ja đoppe kuo'vllujh_utah
vel čieruuj kos lej ov'tal leemaš, muhtiin_umaannaa jaamij_u
joon, tan_uMännistö isiida viel'lja ja đah tol'vo đan tohko
jus'te kos tah kul'luuj toppe kuo'vllujh, tah čierruun-jietna.
Ijke đah poa'htan tah muu muo~~tt~~aa ij ollenke, ij-e.

-Mujhtaahko_uearaa taahpaahusaa?

-Muistan minä sen, tuon Aaslakan isä kun oli, nyt oli tullut tuonne pykällykseen ja, ihmisiä jo tuleskeli ja hän tuli yksin sinne siihen omaan kämppäämme, kämppä se oli jo, hirsikämppä, no hän katsoo: jo tuli ajaja. Ja hän tunsu, näet se Pyhä-Selmi joka oli kovin sellainen mies että teki mitä sattui, oikein ovela ja... No hän lähtee sitten katsomaan. No se ajoi aivan oven eteen ja päästi härän, härkä vielä puiste- li kun senkin vielä kuuli. Ja näki sen ja tunsu: Selmi se on, Pyhä-Selmi joka on asunut tuolla Korvasessa mutta on nyt kuollut. No hän menee katsomaan niin ei mitään! Ei minkään- laista!

-Mitä muistat linnuista?

-En tiedä muuta kuin kuukkelin minä tiedän, se on on- nenlintu. Noillakin on tapana sanoa kun, olen kyllä itsekin nähnyt kun, jos lähtee metsään vaikka tappoporon etsintään ja porohommiin, ja jos kuukkelin lentelee, laskeutuu tuolla, lentelee perässä, silloin saa kyllä uskoa että poroja kyllä löytää tai tappoporon. Mutta jos tiainen siellä, kun se niin piipittää tuolla että, saa jo kääntyä pois että ei sieltä tu- le, ei siellä ole mitään! Se on kortto lintu (pahan onnen lintu)! Ja linnuthan ovat oikein...

Käkikin on oikein kortto, jos se alkaa talojen luona olla tai kukkua niin se ei ole, se ei ole kyllä oikea, jo sa- nottiin. Se oli kuolema jollekin siinä perheessä. Ja kyllä siinä on vähän perää! Silloin ennen kuin alkoi se talvisota, no Purnumukassa oli paljon niitä nuoria miehiä. No siinä oli käkiä sinä kesänä: tuollakin Perälässä niitä Hetta-poikia (oli) kaksi jotka kaatuivat. No käki kukkui aina niiden talon luona. Ja sitten ne Karppisen pojat, sen Siepin Elsan veljet jotka kaatuivat myös. No siellä oli käkiä aina, niillä oli tuollaiset niinkuin heinähaasiot, niin niillä ne aina kukkui- vat sen talon lähellä, aivan joka päivä. Ja sitten tuli talvi ja syttyi sota sitten, silloin ne pojat kaatuivat, veljekset, kaksi poikaa kummastakin talosta. Ja se on kyllä niin totta että, että minä olen kyllä siinä uskossa että niissä on kyllä taikaa, tij'ta:ksihan ne sanoivat, niin se oli.

-Mujh'taan_u mun tan, tuon Aaslak_u ah'čii ko lej, taal poa'htan lej_u johko pykääl_yssij ja, ol'pmoh jo poohtale ja son ak'to, ja poodij_u johko_u an, tan iečame, kämppä_u h lej jo, hir'sa-kämp(pä), no son_u keah'čaa: jo poodij vuod'djii. Ja son tovttaj, oa'jnnah tah Pyhä-Sel'me, mij lej huj tak'kaar olm'-maaj ah takaaj majh_u soojhtij, huj skeal'pma ja... No son te vuo'lka keah'čah. No_u ah vuujij ajvve uvssa ov'tij ja luujhtij hea(rkkii), savnnjašij vel hear'kii ko kulaaj vel tannaj. Ja tan oojnnij ja tovttaj: Sel'me đah le, Pyhä-Sel'me, mij toppe Korv'vaasis l_u orron_u muh tah l_u al jaapmaan. No son_u manna keah'čah te ij mijke! Ij manke-laa'kaš!

-Majh_u ton mujhtaah lottijh_u pirraa?

-In_u mun tie'de ea'neh kuovssaha mun tiedaan tah le lih'kuu-lod'dii. Laavijih tuohnaj tattjaah ko, jo mun len iešni oaj'tnaan_u ko, juos vuo'lka meah'caaj teko nies'te-poa'-co-ohcu_j ja poa'co-hommajje, ja jos kuovssah kir'taa en, seaj'vuu đoppe, kirttaaša manjiis, te_u ah kal oaž'žo jah'kiih povhcu_j h_u kal kaav'tnaa đahje nies'te-povhco. Muh jos cicaaš toppe, tah ko nuu ciraajđa đoppe ah, oaž'žo jo jork'kiihih iere ah ij toppe poa'de, đoppe ij lea'h mijke! Tah le koorhta-lod'dii! Ja lot'tiihhan leh huj...

Kiehka le majh huj koorhta, jus tah taaluu_jh lahkaa rie'pma orruuh taj kuh'kah te đah ij lea'h, tah ij lea'h kal en'tena đah jo đattje. Tah lej jaapmiin soa'pmasij_u jan_u peer-rašis. Ja kal tasaa le veba peerrää! Tal'le ov'tal ko aalkij_u jah, tah taal've-soohtii, no Pur'tno-mohkiis lettje oluu đah nuorra ol'pmaah. No, tas lettje kiekah tan_u keesii: toppe-naj Peräälis tah Heah'taa-pojk'kaah kuok'te mah kah'če. No, tah aaloh kiehka kuhkaj tejh taaluu_jh luh. Ja đe đah Kaarppe-sa pojk'kaah, tan Sieppe Eelle vielljah mah majh_u kah'če. No đoppe lettje kiekah aalo, dejn lettj_u ok'kaar, nuuko suo_j'tnehaašoh, te tejnna aalohe kuh'ke đan taaluu lahkaa, ajvve juo'hke peajvvii. Ja, te poodij taal'vii ja šattaj soohtii đe, tal'l_u ah pojk'kaah kah'če, vielljačakaah, kuok'te pojk'kaa, koappaanaj taaluu. Ja đah kal le nuu tuohta_u ah, ah mun_u kal len tan jaahkuus ah tejn_u kal le taaj'kaa, tij'ta, tij'-tanhan tah tattje, nuu_u ah lej.

-Miten kävi jos löysi kuukkelin pesän?

-Mutta sitä ei löydä. Sekin on sellainen, sanottiin että sitä ei moni löydä. Jos sen löytää se ei ole kyllä sitten hyvän merkki. Niin vain sanottiin. Se piilottaa sen kyllä niin, poikasensa. Se kuitenkin tiesi onnettomuutta, se saa rangaistuksen, sille tulee jokin. Ainahan sanottiin että äläpä tee sitä, siitä koituu rangaistus! että sille tulee jokin sellainen, joko sairaus tai jokin sellainen vahinko.

-Entä jos metsälintu tuli?

-No se oli myös, jos metsälintu tuli, sitä kyllä pelättiin, että se ei ole oikea. No eräänäkin keväänä, me olimme tuolla, se minun äitinihän oli jo vanha ihminen. No kun tuo Niilo oli saanut, Niilo, nakannut linnun, čuk'ča:ksiko (metso) ne sanoivat, saanut sen, keväällä. No se tuo sitten sinne kotiin ja että nyt sitä keittämään. Mutta äiti kyllä heti sanoi että sitä ei kyllä keitetä, se poltti (sen), että se ei ole oikea lintu. Se ei kyllä sallinut keittää. Parikin kertaa se sen teki: se ei ole kuin jokin kortto lintu!

-Ketekä täällä ovat nähneet enteitä?

-No tuohan on nähnyt tuo Paulus, itse se tietäisi hyvin, ja kuullutkin. Se oli sellainen, siihen ei ole monta vuotta, monta vuottakohan siihen on kun se on kuollut, se ei ole kyllä entinen, se heidän setänsä se joka asui Palonojassa. No tuota, se oli tuolla, niinkuin on, pykällykseksi sanotaan tai ratkonnaksi tuossa Talkoolan aidassa, oli iltapäivä tuossa kolmen ja neljän välissä, niin tuo Vuotson Paulus tuo Maakka-Paulus, se alkaa seistä ja katsoa ja, sanoo no mikä nyt on kun kirkonkellot kuuluvat? No kaverit: No nyt sinä ainakin houkkaat! No ettekö te kuule? ja niin selvästi oli kuullut. Ja juuri samalla tunnilla oli tuolla Rovaniemellä hänen setänsä, niin se oli kuollut sillä tunnilla. Se on kyllä niin tuore asia. Muistatko sinä sitä Anttia? se pikkuinen mies?

-Joo, kova kalamies.

-Joo, sillä oli tapana kalastaa ja muuten sellainen,

-Moh keavaj juos kuovssaha peasii kaavnaj?

-Muh tan ij kaavna. Tahhan le majh_utak'kaar, tah tattje nuu ah tan ij kalliis kaavna. Jus tan_ukaav'tnaa dah ij leh kal te puo'rre ov'tasij. Nuufal tattjeh. Tah čiehkkaa nuu kal tan, čivkkajjis. Tah lej kojh lihkohisvuohta, dah raajmmahal'laa, tasaa šadda juoka. Tahhan aal_uen tattjeh ah alehon tan taka, raaj'pmaa dah! ah tah_ušadda juoka dak'kaar, joko puohcuuvuohta daj juoka dak'kaar vahaah.

-Na juos meah'ce-lod'dii poodij?

-No dah lej majh, meah'ce-lod'dii juos poodij, tah jo palle das, ah tah ij lea'h en'tena. No muhtiin_ukidaanaaj, mij lejmmeh tooppe_uah muu ead'nehan lej poa'res olmmoš. No, tuoh Niilo ko dah lej ož'žon, Nijllas, tuotaa, lot'tii paal'hkestan, čuk'čak_uah tattjeh, ož'žon tan, kidaah. No dah puk't_ue dohko ruok'toh ja ah tal tan vuoš'šah. Muu ead'nii kal hete lokaaj ah kal tah ij vuš'šujuv'vo_uah poolttij, ah tah ij lea'h en'tena lod'dii. Tah ij kal suovvan vuoš'šah. Moa'tte haa'venaj_ujah tan takaaj: tah ij lea'h ea'neh juoka koorhtalod'dii!

-Keah tah taappe lea'h oaj'tnaan vaaj'kasijh?

-No doohhan le oaj'tnan_umajh_utooh Paav'los, ieš tah tiedaasij puures, ja kullaannaj. Tah lej dak'kaar, tas_uij lea'h kal'le Jakehan tasaa le k_uah le jaapmaan, tah ij lea'h kal tološ, tah alttese čeehcii tah mij oruuj Palonojas, no duo'ta, tah lej doppe, nuuko lea, pykäällyssään tattjeh taj raatkan tuon Taal'kola aajttiis, tah lej ea'hkes-peaj've_uas kolmmaa njeelljii kaskaas, te duoht Vuotso Paav'los tuoh Maakka Paav'los, tah rie'pma čuož'žuu ja keah'čah ja, tattja no mij_ujaal le ko kir'hko-pielluuh kul'lujih? No ol'pmaah: jo don taal kojh hoav'riidah! No eehtek_uij kula? ja nuu čiel'kasih lej kullaan. Ja jus'te sea'mma tijm'muus lej doppe Roa'vve-njaarkkas alh_učeehcii, te dah lej jaapmaan tan tijm'muu. Tah le kal nuu varaas aáš'šii. Mujh'taahko_un tan Aantta? dah unn_uol'pmaas?

-Joo, hir'pmah kuolaastead'djii.

-Joo, dah laavij kuolaastih ja muđuu dak'kaar, tah

se oli myös niiden, Koutokeinon Paulusten sukua, Bær. Bær sen äiti ja isä on Magga. Niin se on.

-Mitä se Paulus näki silloin sodan aikana?

-No se on kyllä myös niin tuore asia mutta on siihen nyt parikymmentä, kolmattakymmentä vuotta. Se oli vähän ennen kuin rauha tuli. Neljäkymmentä kaksi vai kolmeko se oli kun ne partisaanit tappoivat siellä kaikki. Pauluskin oli jo joutunut sinne nostoväkeen, Ijäksen komppaniaan, sama joka kuuli silloin, no se kävi siellä perheensä luona, sieltä oli osa jo lähtenyt, pakoon. No se oli siellä yötä ja lähti kävelemään, aivan heidän talonsa näkösillä, niin näkee kun sellainen niinkuin, niinkuin on kun niitä kaatuneita siunattiin, ne ovat ne siellä, liehuttaa niitä lippuja. No se katsoo kun ne siellä liehuskelevat, ja katosivat! No hän että joko pitää kääntyä että mikä tuo oli, no, ei kuitenkaan kääntynyt, meni sinne niin heti sinä toisena yönä tulivat ne partisaanit.

Ja ne tappoivat sen hänen emäntänsä, ampuivat. Hyppäsi sieltä ikkunasta ulos, ne ampuivat sen siihen. Sitten oli kaksi pikkulasta, sellainen kolmiviikkoinen pikkulapsi komsiossa ja sellainen pieni, oliko se kolmivuotias pikkupoika, ja Annikkikin oli siellä ja tuo, se Kaarina jotka vielä elävät niinkuin tunnet. No ne alkavat sitä poikaa siellä huoneessa, pirtissä taluttaa, se luuli että hänen äitinsä on siellä kamarissa, se menikin sinne niiden käsistä, puri vielä kättä jotta pääsisi sinne äidin luo. No se sortui se, kun olivat jo sytyttäneet sen talon, se sortui se katto jo kun ne olivat sinne sisälle panneet tulen, panneet jotakin sellaista sytyttävää siihen sänkyynkin, Annikki sen muistaa, jossa se äiti oli. No se tuota, sehän kyllä sortui se katto ja ne paloivat elävältä ne... Onko niitä lupa edes kertoa?

No niitä jäi, se muori oli sen Pauluksen äiti, se oli siellä, niinkuin toisessa talossa, toisessa päässä niinkuin oli tapana sanoa, sielläkin (oli) mökki. Ja emäntä oli siellä kamarissa ja se piika oli siellä pirtissä sen pikku-, tai tuvassa, pikkupojan kanssa jonka ne tytöt aikoivat taluttaa

lej majh_utejh, Kuov'ta-keajnnuu Paav'losijh sohkaa, Peerra.
Peerra dan ead'nii ja ah'čii le Maag'ga. Nuuh le.

-Majh_utah Paavillos oojnnij_ujal'le soadii aa'jkke?

-No dah le majt kal nuu varaas aaš'šii muh lee dasaa
al moa'dde-loh, koa'lmah-lohkaj jake. Tah lej vehaa ov'tal
ko dah raaffii poodij. Njeal'lje-lokii kuok'te vajn_ukol'pmak_u
ah lej k_uah partesaaneh kod'de dōppe visoh. Tah lej majh jo
čad'dan tohko noas'to-veeka, Ijääs komhpanija duoh Paav'los,
tah_usea'mma mij_ujah kulaaj dal'le, no dah manaaj dōppe peer-
rašis luh'te dōppe lettje oossii jo vuo'lkan, paahtarussij.
No dah lej ijaa dōppe ja vuulkkij vaa3'3iih, ajvve iečase
taaluu oj'tnosis, te oaj'tnaa ko dak'kaar nuuko, nuuko lea'h
tah ko, tejh, kah'čan ol'pmujh siv'tniide, te dah lea'h tah,
toppe, sliv'kuu dejh leevkkajh. No dah keah'čaa dah toppe
sliv'kasad'deh, ja jaa'vhkehe! No son ahte joko kalka jork'-
kiihih ah mij duoh lej, no ij kojh jork'kiihan_umanaaj dōhko
de, takka dan nupp_uijaa poohte dah partesaaneh.

Ja dah heevahe alh eemiida, paahče. Njuj'hkij toppe
laases olkkos, tah paahče dan tasaa. Te lettje kuok'te unna
maanaa, tak'kaar kolmma-vah'kosaš unna maanaaš kiet'kamis, ja
dak'kaar unna, lej_uk_uah kolmma-jah'kaasaš unna kaanttaš, ja
Annikki lej majh_utoppe ja duoh, tah Kaaren_umah taal vel eel-
leh nuu k_uon tovttaah. No dah tan_upaartnii dōppe viesuus,
parhtaas riemajka laaj'teh ah, tah toa'jvvuj ead'niis le_uoppe
kaam'maaris, tah manaajke dōhko dan_ukuo'vhto kiedas iere,
kaaskij vel kieda anne peessaa dōhko eetnii lusaa. No dah
kahčaa_ujah, ko lettje jo cah'kehan tan taaluu, tah kahčaa_u
jah tah'kii jo ko tah lettje dōhko sisaa pittjaan tolää, pit-
tjaan tak'kaar juoka puol'laajead'dje dan sen'kijnaj, Annikki
muj'htaa dan, kos tah ead'nii lej. No dah tuo'ta, tahan_ukal
kahčaj_ujah tah'kii ja dah puulle eal'liinakaa dah... Lea'k_u
ejh loh'pii oppa muj'htalihke?

No dah paahce, dah ah'kuu lej_ujan_uPaav'losa ead'nii,
tah lej dōppe, teko earaa viesuus, nuppe kea'hčen nuuko laa-
vij dattjaah, toppenaj stoh'puu. Ja eemiih lej_ujoppe kaam'-
maaris ja dah pij'kaa lej toppe parhtaas tejnna unna- taj
stopuus, unna paartnaačijn_umajh_utah niejttah aajkkuujka

ulos. No ne sen, ne sitten olivat sen piian vieneet, ja sen Ponkun Niilan, mukanaan. Ja sitä ei näy missään sitä piikaa ja sitä Niilaa, se otettiin vangiksi ja se tuli silloin kun me olimme evakossa niin (se) tuli tuonne Lohtajalle.

Se muori ja se Antti joka oli noiden setä se oli siinä toisessa talossa. No siellä alkoivat koirat hirveästi haukkua ja ne olivat jo ne partisaanit tulleet sinne, no se emäntä lähti näin katsomaan oven läpi, silloin ne ampuivat sen, se lyyhistyi siihen, noille portaille. Ja Antti oli siellä sisällä siinä tuvassa jossa ne olivat, niin se meni myös ikkunasta ulos eikä kerjennyt vaatteitaankaan noutaa, se pani sen emännän takit, sellaiset pellavatakit päälleen ja lähti juoksemaan. Ja se pääsi menemällä sinne, siihen ruutoon, pelastautui sinne.

Ja se muori vuorostaan, se oli jo varannut sellaisen että, se kun oli niin että aukaisee ne ikkunat niin se hypäsi siitä ulos vaikka se oli niin vanha jo että kahdeksanella kymmenellä ja se meni, ja meni ruutoon siinä aivan heidän talonsa lähelle. Se siellä makasi niin kauan kunnes ne partisaanit menivät pois ja se oli vielä niin huonojalkainen. Sitten kun se näki niiden kaikkien menneen se meni, sen piti vielä mennä sen --- läpi ja sen toisen talon ohi, se meni sinne huonoine jalkoineen ja, eikä sillä ollut vaatteitakaan muuta kuin sellaiset niinkuun makuuvaatteet. Ja kengätkään eivät olleet kuin sellaiset, vai oliko sillä silti ollenkaan? Se kömpi siellä ja kun oli vielä oikein vetelä jänkä. Se aina kömpi mättäälle ja siinä pusersi ne sukkansa ja niin pääsi sinne siihen Ponkun taloon, tuon Ponkun, tai heidän isänsä taloon, senkin sen muorin isän, se olikin tuon Ponkun sisko.

No se tulee sieltä, no ihmisethän olivat siellä jo selvillä kun se Antti oli mennyt siitä ohi että ne tulevat nyt tästä, melkein vielä ammuttaa itsensä siinä. Mutta kyllä ne sitten näkivät että se olikin niiden isoäiti! Muori pääsi sitten niiden matkassa lähtemään pois, nekin olivat jo läh-

laaj'teh olkkos. No đah tan, tah te lettje đan_upijk'kaa tol'-von, ja đan_uPonk'kuu-Nijllasa, miel'te. Ja tuo'ta, tah ij tih'to đah koske đah pij'kaa ja_h Nijllas, tan_uvaal'te faan'-kan ja_h poodij_ujal'le ko mij lejmmeh evakkos te poodij_ujohko Loh'taajij.

Tah ah'kuu, ja đah tah, Aan'ta mij lej_ujah tah, tuo_hčeehcii đah lej_ujan nuppe taaluus. No đoppe riipme peetnah hir'pmadih ciellah ja, tah lettje jo_uah partesaneh poa'htan tohko, no đah eemiih vuulkkij naa keah'čah uvssa ča-đaa, tal'le_uah tan_upaahče_uas kahčaa_u đasaa, tuo'jtta, rah'-paajje. Ja Aan'ta lej_ujoppe sis'te, tan stopuus kos tah lejka, te đah, tah tah, tah manaaj majh tan laases olkkos ja, ij as'tan_upik'tasijttteske viež'žah, tah pijaaj_ujan eemiida kaavhtij_utaakkaar lij'tne-kaavhtij_uh nalaa ja, ja vuulkkij viehkah. Ja đah peesaj đejnna ah manaaj_ujohko, tan rohtuj, peesaj đe đoppe.

Ja đah ah'kuukes, tah lej jo vaa'rostan tak'kaara ah, tah ko lej nuu ah rapaasta đajh, laasijh, te đah njuj'hkij đakko olkkos vajhko_uah lej nuu pooriis jo ah kaavhcaah-lohkaj ja, tah manaaj, ja manaaj rohtuj_ujas huj lahk_ualttese taaluu. Tah toppe lej nuu, veal'laaj nuu kuhkaa k_uah partesaneh manne iere ja_h lej vel nuu hea'jos-juolkkah. Te k_uah oojnnij ah tah visoh manne đah manaaj, tah kalkkaj vel tan --- čađaa mannaah ja đan nup'pii taaluu mead'del, tah manaaj đohko hea'jos juulkkijkun ja, ja ea'j_ujas len_upik'taske ea'neh tak'kaar nuuko oa'dđen-pik'tasah. Ja kaapmahke ea'j lea'n ea'neh tak'kaar, lettjek_uas fal ollenke? Tah kuokkartij đoppe ja ko_uh lej vel huj čah'caas jeag'gii. Tah en_upovnna nalaa kuokkartij ja đas počij_ujejh_usuohkuujđis ja, ja nuu peesaj_ujohko_uan_uPonk'kuu taalluj, tuon_uPonk'kuu, taj alttese aahčii taalluj, tan_umajh_utan aahkuu aahčii, tah lejke đuon_uPonk'kuu oab'baa.

No đah poa'hta đoppe, no ol'pmohhan lettje_uoppe jo tiedossa ko đah Aan'ta lej mannaan tas mead'del ah tah pooh-teh taal taa, koasij vel paa'čehalla đas. Muh kal tah te oj'tne ko, ahte đah lea'ke_uejh ah'kuu! Ah'kuu peesaj đe đejh miel'te vuol'kiih iere, tah lettje_uahnaj jo vuol'kalea'me

dössä pakoon.

Ja ne kaksi pikkutyttöä jäivät, menivät sinne sellaisen haasion alle vai miksi sitä sanotaan. Ja toinen nukkuikin (siellä) ja he kävivät siellä toisenkin talon luona ja, tietäähän parivuotiaan, nehän ajattelivat että miksihän se emäntä oli nukkunut siihen rapuille, ulos. Ja äiti paloi siihen, pää ja kädet ja, no nehän olivat hakeneet aina vettä, en tiedä olivatko kaivosta vai oliko navetassa, ja tehneet sammuttelua. Se oli jo niin palanut, no kestäähän sitä sammutella, aina pikku astialla vie ja se äidin päähän.

Sitten tulivat kyllä ne sotamiehet sinne ja Paulus ja sinne tuli sitten paljon ihmisiä. No ne sitten kyllä etsivät ne lapset. Toinenpa oli nukkumassa haasion alla, ja siellä se oli Annikkikin.

-Mitä sinun Piera-veljesi oli nähnyt silloin kerran?

-No se oli sellainen, oli taas tuolla Talkoolassa eli Rantakankaassa pykälly, tai se erotus ja oli oikein kuutamolta ja se lähti ajamaan kotiin. No se menee sitä, joka on jo kokonaan raivattu, silloin oli oikein sakea metsä, kuusimetsä niinkuin tiedät tuon... No se katsoo kun aivan täynnä on se tie ja pyssyt selässä ja kävelevät niin ja... No se oli seishtanut katsomaan ja oli siinä tietenkin, katsahti toiseen suuntaan niin silloin ne hävisivät, menivät niinkuin tuonne kuusikkoon, tai ei se tiennyt minne. Sehän kävelee ja että mikä on tuo kun sinne menivät eikä näy jälkiä ollenkaan, kun oli jo lumen aika. Kyllä se sitten tietysti arvasi ettei se ole mikään. Toisena kesän tulivat jo sitten ne saksalaiset, sitten oli tiet täynnä, tiet täynnä saksalaisia käveli ja ajoi ja oli joka paikassa täällä, kaikkialla.

paahatarussij.

Ja đah kuok'te unna niejttačah paacijka, đohko ma-naajka đohko, tak'kaar haase vuo'llaj vaj maniin tah tattjeh. Ja nub'bii oodijnaj ja manajka đoppenaj nuppe taaluu luh ja, tie'htahanmoa'tte-jah'kaasaš tahan jurttahejkka ahte man'neson tah lejjah eemiih noh'kan tasaa rah'paajje, olkkos. Ja ead'niis puulij đasaa, oaj'vii ja juolk'kiih ja, no đahan lettje, viež'žan en čaacii, mun in tie'de lettjekah kaaj'vos vaj lejko naavehis, ja mahkaš jaad'dallaa. Tah lej jo nuu puollaan, no kie'rtahan tan jaad'dallaa, en unna lihtaačijn toal'vuu ja đan eatniis oaj'vaaj.

Te đah poohte đe đahsoa'hte-ol'pmaah kal tohko ja đah Paav'los ja đohko poohte oluu đe ol'pmoh. No đe đah kal ohce đejh maanaajh. Nub'buh kal lej ooddiimen haase vuo'lh, ja đoppeh lej Annikkinaj.

-Majhtah lej đah tuu Piera-viel'lja oaj'tnaan tal'le ok'te?

-No đah lej đak'kaar, tah lej vuo'h toppe Taal'kolis ele Rantakankkahis pykäälis, taj đah raatka ja, tah lej huj maa'nohea'hpe-ea'hkeh ja, tah vuulkkij ruok'toh vuot'tjiij. No đah manna dien, majh leh visoh njaas'kan, tal'le lej huj suh'kes vuov'tii, kuossa-vuov'tii nuuko tiedaah tuo'n... No đah keah'čaa ko ajvve tievva le đah luod'da ja pissuuhsealkkiis ja nuu vaa3'3eh ja... No đah lej čuoččahankeah'čah ja, tieduuskeas lej, nuppe kuv'luj keehčastij đe đal'leah jaav'hke, teko duo'hkoan kuossa-vuov'taaj manne, taj ijjah tie'htan kosaa. Tah tah vaa3'3aa ah mij lee duoh ko tohko al manne ja ij vuh'to ij mijke, ko tahan lej jo muohta. Kal tah te tieduuske aar'viidij ah ijjah leh mijke. Nuppe keesii poohte jo đah, saak'saalaččaah, te lettje luottah tievva, tievva luottahah saak'saalaččaah vaa3'3e ja vuuttje ja, ja orro juo'hke paa'jhkes taappe, juo'hke sajiis.

Seita

-Puhuiivatko entiset ihmiset seidoista?

-Niistä kyllä puhuttiin. Eikö niille viedä jotakin, seidat vai mitkä? Siihen panevat jotta onni paranisi, vai mikä se seita on sinun mielestäsi?

-No sellainen juuri, kivi tai...

-Niin, niin, mihin sitten, niinkuin sellainen epäjumala. Ne uskovat kun sille vie...

-Onko nykyään enää kukaan seidalle...?

-Ei, ei kyllä nyt, nykyään ei ainakaan ole, mitä nyt ennen, ennen on tietenkin ollut.

-Sanovat että tuon Ponku-Matin isä olisi...

-No sanottiinhan sen äidistäkin, Oula kertoi vasta, oli Lassilta kuullut. En tiedä onko se totta. Että ei Luiro-järvestä enää saa kalaa kun ei ole Inkeri-ahku viemässä ryypyjä. Mutta kyllä se on tietysti valhetta.

-Missä hänellä oli se seita?

-No tuollahan se oli, en tiedä missä siellä Luirolla. Lieneekö edes totta. Siellähän se tietysti on jos se on totta. Minä en kyllä tiedä sitä, nyt vasta olen kuullut. Kyllä minä niitä kuullut olen että niitä on täällä, mutta en ole sitä muoria tiennyt että sillä on...

-Minkämuotoisen sanotaan seidan olleen?

-En kyllä tiedä sitäkään. En ole silloin ymmärtänyt kysyä eikä ole jäänyt minkäänlaista kuvaa mieleen.

Siej'tii

-Hupmeko ovtteš ol'pmoh siijttijh pirraa?

-Tejh_utah kal hupme. Ea'jk_uah tejtta toa'lvvo juoj'-
taajh, siejt'taah vaj ma-mah? Tasaa cog'geh vaj lih'kuu
puorraana. Vaj mij_ujah l_uah siej'tii duu mielas?

-No đakkaar jus'te, keađ'kii đehe...

-Nuu, nuu, masaa đe, teko đak'kaar ea'hpe-ip'miil.
Tah jah'keh tah ko đasaa toal'vuu...

-Lea'ko đaan aa'jkke šah kijke siej'taaj...?

-Ij, kal ij đaal ij, taan aa'jkk_uij kojh lea'h, majh
ov'tal, ov'tal tah tieđuuske leh leemaš.

-Lohkeh ah tuon_uPonkkuu Maahte ah'čii livhčij...

-No juohan tah tan eatnii tah majh lohke, Ovl'l_uah
taal muj'htaliij, Laasses kullaan. In_umun tie'de lea'k_uah
tuohta. Ah ej Luj'ro-jaavrriis šahten oa'ččo kuulijh ko ij
leh In'ker-ah'kuu toal'vuume jukaastakaajh. Muh kal tah tah
le dieđuuske kieliis.

-Kokko đah lej suus tah siej'tii?

-No đoppehan tah lej, in_umun tie'd_uah kos toppe
Lujr'ruu nal'te. Leašk_uah tuohta olemassake. Toppehan tah kal
le dieđuuske jos le tuohta. Mun in_ukal tie'de đan, eas'ka
len tan_ukullaan. Jo mun tejh_ukullaan ah leeh tah taappe, muh
in_umun tan aahkuu leh tie'htan ah tas le...

-Makkaar haamii đah lohke siejt'tiis?

-Tan in tie'de kal vel tanke. Mun in lea'h tal'le
taattjađan jeerađih ja ijke leh paa'hcan manke-laa'kan_ukovvaa
miillij.

Ruumiinmullat

-Mitä sanottiin kirkkomullista?

-No sehän oli sekin niin huono että... Jotkut entiset ihmiset, en tiedä ei niitä suinkaan ole nyt enää, että ne kosivat niitä ja jos eivät saaneet muille sitä syötetyksi niin ne tulivat itsensä kimppuun, ne ruol'la:t. Ruol'la:ksi niitä oli tapana sanoa. Ruol'la-olm'maaj:iksi tai -ah'kuu:ksi oli tapana sanoa sitä joka niitä otti janiillä yritti saada toisen henkeä. Ja jos se ei saanut kellekään syötetyksi niin se joutui siihen itse, sotimaan sen kanssa. Ja se kuolikin tai sairastui. Ne ovat nekin entisiä juttuja, täällä ei kyllä ole sellaisia ollutkaan että kirkkomultia keräävät ja syöttävät sille jolle olivat vihoissaan. Jotkut tulivat aivan sellaisiksi, niinkuin hulluiksi tulivat, alkoivat houraila ja jotkut eivät muka parantuneet ikinä. Yksi oli tuolla Kitisellä, olen sen ihmisen kyllä nähnyt, mutta en tiedä onko se totta, mutta siellä Kitisellä kun kerrottiin että se oli ennen aivan järki-ihminen, ja se erään tytön kanssa sitten, luultiin että se menisi sen kanssa naimisiin eikä se huolinutkaan sitä tyttöä, ja sitten se tuli ja aivan koko ikänsä oli sellaisena vähämielisenä. Se oli silloinkin vielä elossa, olimme vielä siinä talossa, kortteeri oli siellä Kitisellä silloin kun tulimme, kun meidät oli sinne siirretty evakosta. Ja se oli sellainen oikein työteliäs mutta saattoi olla oikein vihainen. Ne poikaset kun menivät sinne parvalle, lihaparvalle, se sanoi: hän jos ottaa pyssyn kyllä te korpit lähдете sieltä! Ja sen sanottiin aivan siksi tulleen kun sillekin oli syötetty jotakin.

Se olen kyllä kuullut mutta se ei ole täällä, se on tuolla pohjoisessa, siellä missä lienee Koutokeinossa. Ne antoivat mitä lienevät panneet, juottivat viinassa tai ruuan

Ruollah

-Majh_utah lohke kir'hko-muolttuujh_upirraa?

-No đahan lej majh nuu hejhtoh ahte... Tahan muhtiin tološ ol'pmoh, in_umun tie'de ea'j sujk_uah taal leh_ušahten, ah tah čog'ge đejh ja jus tah ea'j ož'žon tan ea'rajje mahkeš porahih te đah poohte iečas nalaa, tah ruollah. Ruol'lan tah laaviije đattjaah. Laaviije đattjaah ruol'la-olm'maajin taj -ah'kuun_ukij_ujah tejh, kij_ujejh vaalttij ja đejkun_upivttij nuppijh ol'pmujh heekka. Ja jos tah ij ož'žon_ukeesake porahih te đah_ušattaaj ieš, tasaa, tejnna soohtah. Ja jaamijnaj đahje puoh'caaj. Tah le majh_utološ suvhcaah, taappe ea'j kal tak'-kaarah leh leemaške ah kir'hko-muolt'tuujh_utah fal čog'geh ja porahe keesa lettje vašiis. Muhtemah_ušad'de ajvve đak'kaarin, teko jal'lo, hoav'riidih riipme ja, mahkeš muhtemah ej puor-araan ea'j kooske. Ak'ta le đoppe Kites-jokaas, mun len tan ol'pmo kal oaj'tnaan, muh tan in tie'de lea'k_uah tuohta, muh ko đoppe Kitesis muj'htale ahte, tah lej ov'tal ajvve jier'-pme-olmmoš, ja đah muhtiin niejttajn te đah, toj'vo đejnna kalkkalij naaj'htalih ja đah ij huollanke đan (tan niejtta), ja de đah čattaaj ja ajvve akiis lej đak'kaar, vähämielisenä. Tal'lenaj vel lej eelliime, mij lejmme vel tan taaluus, koar'htiil_uoppe Kitesis te ko poođijmeh, ko lejmme tohko sir'tujun, evaakkos. Ja_uh lej đak'kaar huj parkkaan_umuh huj vašaan tah kal sahtij. Tah paa'rehuoččah ko manneh tohko luok'taaj, pier'ko-luok'taaj, tah lokaaj: son jos vaa'lta fal pissuu vuol'kiipeh tij karj'jaah toppe! Ja đan lohke_uh tah le ajvve đan tiihte šad'dan_uko leh tasaanaj porahan juoj'taajh.

Tan_umun_ufal len_ukullaan muh ij_ujah leh taappe đah le fal toppe tav'viin, tie đoppe kos lež'žeh Kuov'ta-keajnnuus. Tah ad'de tuo'ta, majh lež'žeh pittjaan, jukahe vijn'niis taj

kera, ja sitten se muka meni aivan houruksi se ihmisparka ja kuolikin. Sillä oli tapana muistella sillä Sara-äijällä joka on tullut Koutokeinosta: olivat lähteneet sinne, joulua viettämään olivat lähteneet sinne heidän kirkonkyläänsä. No ne ajavat niin siellä on yksi ihminen aivan alasti riisunut ja siellä polvillaan rääkyy ja karjuu, alasti. Että sille oli myös niitä kirkkomultia syötetty. Mutta siihen on kyllä aikaa varmaan sata vuotta jo. Se on vain sellainen muistelus. Siihen oli kuollut.

Staalot

- Mitä kerrottiin joulustaalosta?

-Siihen aikaan piti niin lasten olla aattoillat jo paljon ennen joulua, piti niin rantepuukin siivota että siinä ei saanut enää olla mitään kun joulustaalot tulee hiiriraidolla jottei se tarttuisi. Ja vettä piti olla joka kodassa, se oli sitä aikaa kun olimme (kodassa), vettä piti kodassa olla aina jotta kun staalo käy juomassa jos ei ole vettä se imaisee vaikka aivot päästä. Ainahan siihen aikaan peloteltiin lapsia, oli staalot ja, ja ne pelättimet. Ja joillekuille on vielä nyt jäänyt se mieli että siellä on jotakin, sellaisia niin, pelkäävät, arat, ei uskalla, pelkäävät tyhjää.

-Miten se kertomus oli kun lapset lumottiin?

-No sitä minä en niin muista. Oli kuitenkin ollut, menneet ne vanhemmat sinne kirkkopaikkaan, oli joulun aika ja toisen kodan lapset olivat kalistaneet kelloja ja taajoneet vaikka mitä siellä. Ja se, vanhanlainen se piika mutta se ei ollut laskenut sen kodan lasta sinne, se vain pani sen lukemaan ja... No nehän lumottiin ne lapset, tuli staalo ja joku

piep'muujn, ja de đah mahkeš manaa ajvve, hoavrraaskijjah
 olmmoš-rie'hpo ja, ja jaamijnaj. Tah muj'htalih laavijjah
 Saraa-aad'djaa mij Kuov'ta-kea'jnnos le poa'htan: te lettje
 vuol'kaan tohko, juovllajjah lettje vuo'lkan tohko alttese
 maar'hkan-paaj'hkaaj. No đah vuuttjeh te đoppe le ak't_uolmmoš
 ajvve aalaas nuolađan ja đoppe puolvvajh nalh raahkuu ja
 čear'kuu, aalaas. Ah tasaa lettje majh tejh ruollajh_uporahan.
 Muh tasaa leh kal aaj'kii vis'sa čuođii jakii jo. Tah le fal
 tak'kaar muj'htalus. Tasaa lej jaapmaan.

Staalluu

-Majh tah juov'la-staalluu pirraa muj'htale?

-Tan aa'jkke nuu kalkkaj, maanaah orroh ruoh't-ea'h-
 keđijh jo ol_uov'tal juovllajh, kal'ke nuu smah'ko-muorana
 nuu, čor'keh ah tas ea'j kal'kan lea'hkeh mahke ko juov'la-
 staalluu poa'hta saahpaan-raajttuujn vajjah ij tar'vaanan.
 Ja čaahcii kalkkaj juo'hke koodiis, tah lej đan aaj'kii ko
 mij oruujmeh, čaahcii kalkkaj koodiis lea'hkeh aalohe vaj
 staalluu ko manna juhkaame jus ij lea'h (čaahcii) tah nja-
 miista vajhko vuo'j'tnamijh oajvviis iere. Aalohan tan aa'jkke
 palttahalle maanaajh: tah lettje staaluuh ja, ja đah paltto-
 nasaah. Ja muhtemijtta le vel taal paa'hcan tah miella ah
 toppe le juoka, đak'kaarah nuu, palleh, aarkkiih, ij tuostas-
 tuva ij, tuššiis palleh.

-Moh tah lej đah muj'htalus ko đah maanaah ih'tohalle
 die'ppe...

-No de đan in, mun in_umujhte đan nuu. Tah lej kojh
 leemaš, mannaan tah vaahnemah, tohko, kir'hko-paaj'(hkaaj),
 juovllah tah lettje ja, nuppe koa'de maanaah tah lettje
 slaapman pielluujkun ja, ja vajhko majh_utaattjon toppe. Ja
 đah, poa'res-laa'kan tah pij'kaa muh tah ij len luoj'htaan
 tan_ukoodii maanaa dohko, tah fal lokahij đan ja... No đahhan

meni torkojen (lattiarisujen) alle. Ja se sieltä sen huitaisi sillä kuokallaan sen lapsen. No sehän lähti se piika sen lapsensa kanssa ajamaan.

No kuu lentää heidän perässään ja laskeutuu aina etupuolelle muka se kuu. No se oli kuitenkin sitten sen hartiasuojuksen ottanut, sellaisen lakin siltä piialta, se oli kyllä jäänyt sinne, se kuu. Ja kun ne toiset sitten tulivat, ne vanhemmat niin, ne vanhemmat kun tulivat sitten, siltä toiselta se muka leikkasi rinnat pois ja siltä isältä nylkee muka parran. Ja ne kodat muuttuivat kaikki kiviksi ja se elokin, täälläkin entiset vanhat ihmiset kertoivat että se Turh'-kiihan-vaarrii (Tempaisuvaara) on vieläkin niinkuin elo olisi makuulla, kivet ovat (sellaisia). Ja kodat ovat niin että muka tuntuvat.

-Onko aahčešeatnii:n hihnakääröstä kerrottu?

-Ei täällä ole muuta kuin staalon hihnakääröjä. Kun koivussa on sellaisia melko, niinkuin sellainen tupsu, tuollainen, mutta ne ovat niin isoja, miten lienevät niin kasva-neet. Sitä en muista muuta kuin sen tiedän että se on se hihnakäärö, staalon hihnakäärö. Sekin tarvitsee niitä hiiriä si-toessaan. Hiirillähän se staalo on ennen kulkenut, joulustaa-lo.

Tšuudit

-Mitä vanhat ihmiset tiesivät tšuudeista?

-No en tiedä, muista muuta kuin sen hämähäkin, mitä hyvää se on ihmisille tehnyt. Äidillääni oli tapana, että hämähäkkiä ei saa tappaa, se on niin ihmisen pelastanut että ne vainolaiset eivät löytäneet. Muuan meni pakoon ja meni sel-laiseen pahdanonkaloon. No hämähäkki kutaisi verkkonsa siihen ja ne menivät ohi ne vainolaiset eivätkä tienneet hänen ole-

ih'tohalle de đah maanaah, te poodij staalluu ja muhtiin_uma-
naaj tuorkkajh vuo'llaj. Ja đah toppe đan, čuolastij tejnna
kuuhkijnis tan ja, tan_umaanaa. No đah hal vuulkkij_ujah pij'-
kaa dejnna maanaajnis vuot'tjiih.

No, maannuu kir'taa sij_umanjiis ja sea'jvo en ov'ta-
pea'llaj mahkeš tah maannuu. Ja đah lej kojh te đan njaa'l-
fahtas tohpen, tak'kaar kahpiira đan_upijk'kaas, tah lej kal
paa'hcan tohko, tah maannuu. J ko de poohte đah nup'piih, tah
vaahnemah te, tah vaahnemah ko poohte de, tas mahkeš nup'piis
čuohpaj čiččijh iere ja đan aahčiis skaa'vččajh njuo'vva mah-
kaš. Ja đah koodiuh šad'de visoh kead'kiin ja_uh eelluunaj,
daappenaj tološ poa'res ol'pmoh muj'htale ah tah Turh'kiihan-
vaarrii le vellaj_ujeko eelluu livvaada, keadkkiih lea'h. Ja
koodiuh leh nuu mahkeš tov'tujih.

-Lea'hk_uah aahčešea'ne laav'če-kihpuu pirraa muj'hta-
lan?

-Ea'j_ujaappe lea'h ea'neh_ustaaluu laav'če-kihpuuh.
Sookiis ko lea'h tak'kaar oa'lle, teko tak'kaar tieh'pii,
tuok'kaar, muh tah leh nuu stuor'raah, moh lež'žeh nuu šad'-
dan. Tan in_umujhte ea'neh tan tiedaan ah tah l_uah laav'če-
kih'puu, staluu laav'če-kih'puu. Tahnaj taarppaš_uajh_uko
saahpaanijh čanaada. Saahpaanijkunhan tah le, tah staalluu
ov'tal kol'kan, juov'la-staalluu.

Čuđiuh

-Majh_utah poa'res ol'pmoh tiihte čuđijh pirraa?

-No in_umun tie'de, mujhte ea'neh tan heavnnii man_u
puorii đah le ol'pmujje đahkaan. Muu ead'nii laavij, ahte
heavnnii ij oa'ččo kod'diuh, tah le nuu, ol'pmo peas'taan ah
ea'j tah kaav'tnan tah ruoššah. K_uah manaaj (muhtiin) paahta-
russij ja_uh manaaj đak'kaar paak'te-hoolluj. No heav'tnii ko-
điistij iečas fierp'mii dasaa ja, ja đah manne mea'ddel tah

van siellä kun verkko kerran on eteen kudottu. Eikä se ollut sen pitempi. Mutta sitä vain että minulla on vielä nytkin, minä en hämähäkkiä tapa vaikka... Äiti oli silloin sen neuvonut että sekin on niin pyhä eläin.

-Mitä se Laurukainen teki?

-No eikö sekin ollut lähtenyt viemään niitä vainolaisia ja, neuvonut että sitten kun hän - se menee valojen kanssa edellä, sellaisessa tuohisoihdussa tuli ja - ja sanoo no sitten kun hän lähtee juoksemaan pitää teidänkin juosta, ja vei sellaisen järven vai jokiko se oli ja, nakkasi sen valon sinne ja ne vainolaiset lähtivät juoksemaan ja menivät kaikki siihen järveen! Ja sinne hukkuivat ja sehän teki se Laurukainen vaikka mitä.

Yksi juttu oli kun oli taas muuan ihminen mennyt pakkoon ja kiivennyt puuhun. No vainolainen tuli sinne ja alkoi vahtia sitä. No miten se, se oli kuitenkin se vainolainen, se oli kuitenkin siellä, oliko se se vainolainen joka oli halunnut mitata kieliä, kummalla on suurempi, ja puraisi siltä vainolaiselta kielen. Vainolainen lähti siitä juoksemaan ja mölisemään ja toiset vainolaiset pelästyivät ja menivät kaikki pois ja se ihminen pelastui kun puraisi sen kielen!

Akmeeli

-Kerrottiinko tuosta Akmeelistä?

-En tiedä mutta se on kuitenkin ollut sellainen että se kävi tuollakin Kemijoen suulla se Akmeeli, katsomassa kun ei kaloja enää nouse. Ja siellä ui lehdellä tai ui kalana sinne ja tuli taas kotiin. Ja nekin tekivät vaikka mitä ne, sekin oli oikein tietäjä se Akmeeli. Ja muka sen sukua ovat vieläkin ne, nuokin Alakorvat ja se Sulo ja, paljonhan niitä

ruoššah ea'jke tie'htan toppe le ko jo fier'pmii le ov'tij kođ'đujun. Ja_h ij kal tađii kuhkiih lea'n. Muh tah fal ahte muus le vel taallaj, mun in heavnnii kal kotte vajhko... Ead'nii lej đan tal'le nev'von ah tah, tah le majh nuu pas'-sii eal'lii.

-Makkaarijh_h tah Laav'rekaš parkkaaj?

-No ijk_h ah tah len_h majh vuol'kaan toal'vuuh tejh ruoššajh ja, nev'von ah te ko son - tah čuovkkajkun_h manna ovttas tak'kaar, peas'se-spaaj'taris tollaa ja - ja_h t'tjaa no đe ko son viehkala kal'kapeh tijnaj viehkah, ja toaltvuuj đak'kaar jaavrrii vaj johkaak_h ah lej ja, paal'hkestij_h jan čuovkk_h ohko ja, ja đah viehkale_h ah ruoššah ja manne visoh tan jaav'raaj! Ja đohko heevvane ja đahan takaaj_h jah Laav'rekaš vajhko majh.

Muhtiin suk'ca_h lej k_h ah lej vuo'hon muhtiin olmmoš mannaan tuo'ta, paahtarussij ja kor'tnjon_h muurrij. No đah poodij_h johko ruoš'ša ja riemaj_h jan_h faak'teh. No moh tah, tah lej kojh_h tah ruoš'ša, tah lej kojh_h toppe, lejk_h ah tah ruoš'ša mij lej njuok'čamijh_h sihtaan mihtiđih koappaas le stuorih ja kaa'skestij_h jan ruoššas (njuok'čama). Te đah ruoš'ša vuulkkij viehkah ja pulljaartih ja nup'piih (ruoššah) pal'-laaje ja đah manne visoh iere ja_h olmmoš peasaj ko kaa'skestij_h jan njuok'čama!

Aakmeele

-Muj'htaleko đuon Aakmeele pirraa?

-In_h mun tan tie'đe muh tah le kojh tak'kaar leemaš ah tah, manaaj_h joppenaj Keme-jokaa njaalmmiis tah Aakmeele, keah'čah ko ej šah kuoliih lok'tan. Ja đoppe lastaa nalh vuo-jaj tahe kuolliin vuojaaj_h johko ja poodij fas ruok'toh. Ja đah tahke majh vajhko majh tah, tah lej huj đak'kaar tieh't_h ah Aakmeele. Ja mahkaš tan sokaah leh vellaj_h jah, tuohnaj Ala-

on siellä. Ja se on muka kuitenkin sitten kuollut ja sen hauta pitäisi olla tuolla Sompiojärven rannalla. Ja sitä ovat käyneet ne herrat katsomassa ja aikoneet muka kaivaakin mutta eivät ne kai ole sitä kaivaneet, eikä muka ole antanut se Akmeeli, sitä ei tiedä lieneekö se totta.

Tarinoita

-Mikä se Aahčešeatnii oli?

-No se oli sellainen, ihminen se Aahčešeatnii ja toinen oli Njaavešeatnii. Ja Njaavešeatnii:llä oli poikalapsi ja tuolla oli tyttö, sillä Aahčešeatnii:llä. Ne panivat vedon että lähdettäisiin kilpaa poimimaan marjoja, kumpi saa sen astian nopeammin täyteen, sen ropeen, tuohiropeen, se saa sen, sen poikalapsen ja se toinen saa sen tyttölapsen. Ja sillä Njaavešeatnii:llä oli poika ja tuolla oli tyttö.

No ne lähtivät. Aahčešeatnii:hän oli sellainen oikein kavala ja kälmi. Se pani marjanvarpuja sinne alle ja poimi, sanoi että hänellä on nyt astia täynnä, hänen, minun on nyt se poikalapsi ja sinun tyttölapsi. No kun se oli vedon lyönyt se meni ja otti sen poikalapsen.

Ja ne olivat, no se oli jo iso mies.

No se Njaavešeatnii keittää vanhoja kengänpartaita kun ei ole mitä keittää, kun asuvat turvekodassa.

No se tyttö oli käynyt siellä sen Aahčešeatnii:n kodassa, siellähän riippuu niitä, on niitä vatsakuita, tiedätkö porolla? Ja niitä on kaulassa vielä niitä, roikkuu niitä, kaulaliinana sillä aahčešeatnii:llä.

Se poika oli nakellut sinne kuunpaloja siihen kenkä-

korv'vaah ja, tah Sulo, oluuhah tah leh toppe. Ja mahkeš tah le kojh_ute jaapmaan ja đan haav'tii kalkkalij lea'h toppe Sompijo-jaav're-kaa'ttes. Ja jo đan lea'h mannaan tah heer-raah keah'čame ja kal'kan_umahkaš koaj'vuuhnaj muhto ea'j suj-ke_uah leh tan_u koj'von, ijke mahkaš lea'h ad'daan tah (Aak-meele), tan ij tie'de leašk_uah tuohta.

Maa_j'tnasah

-Mij_ujah lej_ujah Aahčešeatnii?

-No lej_ujak'kaar, olmmoš tah Aahčešeatnii ja nubbe lej Njaavešeatnii. Ja Njaavešeeniis lej paar'tne-maannaa ja đuos lej niej'ta, đan Aahčešeeniis. Tah pijaajka veeđuu ahte, vul'koska kilv'vuu čoag'giih muurjjijh, koab'baa oaž'žo tiev-va đan lihtii johtiilea'ppoh, tan_upoarhtii, peas'se-poarhtii, te đah oaž'žuu đan, tan_upaar'tne-maannaa ja đah (nub'bii) oaž'žuu đan niej'ta-maannaa. Ja đan Njaavešeeniis lej paar'-tnii ja đuos lej niej'ta.

No đah vuulkkijka. Aahčešeat'nehan lej_ujak'kaar huj tookas ja skeal'pma. Tah pijaaj muor'je-tatnjaasijh_utohko vuo'llaj ja čookkij, đajaaj ah_usuus lea juo lih'tii tievva, suu, muu le đal tah paar'tne-maannaa ja tuu niej'ta-maannaa. No đahhan_uko lej veeđuu pittjaan te đah manaaj ja vaalttij_ujan_upaar'tne-maannaa.

Ja đah lej_ukkka, n_uah lej jo stuor_uolm'maaj.

No đah (Njaavešeatnii) vuoš'šaa poa'res kaama-, đajh ruovttajh ko ij lea'h majh vuoš'šaa, ko tar'fe-koodiis or'-ruupa.

No đah niej'ta lej mannaan toppe đan Aahčešeeni koo-điis, toppehan hean'kaajih, tah lea'h lea'vssos-puojt'tiih, tiedaahko_un_upovhco? Ja đah lea čea'pehis vel tah, hean'kaajih tah, čea'peh-lij'tniin tan aahčešeeniis.

Tah (paar'tnii) lej paal'hkon tohko puoj'te-pinnaajh

rajaapataan. No nehän tietysti alkoivat siellä kellua rasvasa, tai tuli oikein rasvaiseksi. Tyttö sanoo: heidän padassaan tihkuu voita. No se äiti sanoo: Ei kyllä taida niistä vanhoista kengänpartaista juuri voita tihkua, kun sinun äitisi vei minun poikani.

Pojallahan oli tapana metsästää, kai se on ollut jo iso. Se kävi aina metsällä ja siksi riippui siellä, niinkuin kodassa riippuu savustumassa, siellä on savulihoja ja sitä kuuta, sitä vatsakuuta on nytkin vielä aahčešeatnii:n kaulalla, täällä, kuuta, kun sillä tavallisesti näkyy.

No se poikahan lähti kuultuaan että tuollahan se hänen äitinsä onkin, kun se sanoo: Sinun äitisihän vei hänen poikansa kun heidän padassaan ei kyllä voi kellu, tihku. No se poikahan suuttui ja, kun kuuli että se on hänen äitinsä ja se meni ja tuhosi sen, sen Aahčešeatnii:n. Ja meni sitten äitinsä luo ja sen, sen Njaavešeatnii:n. No sitten se kyllä taas alkoi ja tuo tuhoutui, se Aahčešeatnii.

Jos vain, minä en ole nähnyt nykyään, minä näyttäisin sinulle sen aahčešeatnii:n. Se on sellainen pieni hyönteinen, sellainen kuin nuo, ovat ne kovakuoriaisen kaltaiset. Ei se ole iso, tuon pituinen mutta ei leveä näin. Ja sen kaulan ympärillä on sellainen valkoinen, mikä kapistus lienee. Kai se siksi onkin pantu kertomukseen.

-Miten se karhu kalasti?

-No se kalasti kun kettu oli käskenyt sen mennä sinne avantoon silloin kun oikein paljon tähtiä näkyy. Ja jos ne kalat kiskovat ei saa vain liikkua. No sehän jäättyi sitten ja se hypähti sitten ja se häntä katkesi, meni poikki. Hännänpuolikkaanahan se on nytkin vielä. Saparo vain.

-No sääskihän aikoi sekin rengiksi?

-No sääskihän oli lupautumassa ihmiselle rengiksi, että hän kyllä tulee silloin juhannuksen aikaan, jos hän ei siihen mennessä tule, hän kyllä tulee vaikka kahdella sauvala. Mutta jos häntä ei silloin kuulu niin häntä ei ole enää.

tan, poa'res kaama-paahtaaj. No đahhan tieduuske riipme, toppe kov'tuuh vuojaš, taj vuottjan šattaj. (Niej'ta tat'tjaa:) Sud'no paadiis vuohču vuottja. No đah (ead'nii) tat'tjaa: Kal ij taa'jtte jur tejn kaama-ruov'takijn vuottja vuohčuuh, ko tuu, tuu ead'nii toalvvuuj muu paartnii!

Tah (paar'tniihan) tah laavij piv'tiih, tott_uah lee stuorah jo leen. Tah laavij piv'tiih ja (tan tiihte) hean'-kaadij_ujoppe, nuuko hal koodiis hean'kaahih, nuuko suovastuvah, toppe suovas-pierk'kuuh ja đah puoj'tii, tah lea'vssos-puoj'tii le taallaj aahčešeeni čea'pehis, taakko, puoj'tii, ko oj'tnoh laave đas.

No đah, tahhan_uvuulkkij te đah paar'tnii ko_uah kulaaj ah toppe_uah lea'ke suu ead'nii, ko đah tat'tjaa: Tuu ead'niihan tah toa'lvuuj suu paartnii ko sud'no paadiis ij kal vuottja kovtto, vuo'čo. No đah paar'tniihan suhtaj ja, (ko) kulaaj ah le suu (ead'nii) đah manaaj ja tuš'šadij_ujan, tan Aahčešeeni. Ja manaaj đe eatniis lusaa ja tan, tan Njaavešeeni. No đe đah kal fas te riemaj ja dooh tuššaa, tah Aahčešeatnii.

Jos fal, mun in oaj'tnaan lea'h taan aa'jkke, mun čaa'jehivhčen tutnj_uan aahčešeeni. Tah l_uak'kaar unna tivrraaš, tak'kaar teko đuo, lea'h tah kop'paa-laa'kačah. Ij_ujah lea'h_ustuorah, tuon_ukuh'kosaš muh ij naa kov'tah. Ja đan čea'peha pirraa l_uak'kaar viel'kas, mij lea'š taapijh. Tott_uah tejnna lea'hke muj'htalussij pittjaan.

-Moh tah kuov'ča kuolaastij?

-No đah kuolaastij ko riepan lej_ujan_ukoh'čon_umannaah tohko čaa'hce-kaal'tuj tal'le ko huj oluu naastiij oj'tnujih. Ja jos tah kaj'hkoh tah kuoliih te ij oa'ččo lihkaadih fal. No đahhan tah jienjuuj đe ja, tah njuj'hkij đe ja poat'kanij_u jah seaj'pii, manaj kas'kah. Seaj'pe-lah'kiinhan tah l_uaallaj vel. Pieča fal.

-No čuoj'hkahan tah majh aajkkuuj rean'kan?

-No čuoj'hkahan tah lej lohpiidea'me ol'pmuj rean'kan ja, ahte son_ukal poa'hta đal'le mihcamaarajh aa'jkke, jus son ij tas'saačij poa'đe, son_ukal poa'hta, kuo'vhthe soab'baajnaj. Muh jos son ij tal'le tih'to đe son ij lea'h_ušahnten. Ja đaal_u

Ja nyt sitten se joikailee, palkattomaksi rengiksihän sitä nyt kutsutaan. Ihmiset odottavat niin että tulisi sääski joikaamaan. Joikaa vielä itse niinkuin renki. Juhannukseksi jos hän ei tule niin, että hän kyllä tulee kahdella sauvallakin jos hän on elossa. Oli vain sen määräjän sanonut.

-Onko se jäänyt pois?

-Ei ole jäänyt. Kyllä se on ollut apuna. Mutta nykyään ovat ne ilmat niin muuttuneet, nythän on aina niin kylmää. Ainakin täällä on se porohomma mennyt aivan, ei ole enää ilmoja, yöt ovat niin kylmiä että, pitää olla peitteet. Ja ennen on ollut niin kuuma ettei tiennyt missä voi nukkua, on niin kuuma. Ja porot palkivat, kuukausikaupalla oli silloin niin kuuma. Vasatkin aivan väsyivät nulkastamaan, palkimaan.

Sammakko

-Mitä siihen tiedettiin kun sammakko saattoi veden mukana mennä vatsaan?

-No siihenhän kyllä oli, täällähän oli minun muistooni vielä oli äidillä tapan kertoa, joku oli juonut sammakon. No sehän kasvoi niin isoksi, kurnutti siellä sisällä ja raapikin ja kokonaan veressä oli ulostuskin sillä ihmisellä. Ja siltä oli hiuksetkin lähteneet kaikki pois eikä siihen aikaan leikattu. Ja niin se oli viimein oksentanut muka sen sammakon sieltä pois.

-Ei ollut lääkkeitä?

-No ei, en tiedä sen lääkkeitä mutta olen kuullut että se on kyllä hyvin vaarallinen. Kyllä meillä on tapana niitä pelätä. Ne vanhat ihmiset, äitikin aina: ei pidä juoda sellaisista paikoista joissa ei ole virtaa. Että voi juoda sammakon, niinkuin oli siellä, täällä se ollut Sodankylässä siihen aikaan kun äiti on ollut nuori, että juonut joku suo-

e juojkkađa, paalhkaahis rean'kanhan taal kohčodih. Ol'pmoh nuu vur'teh ko poa'dalij čuoj'hka juojkkađih. Juoj'kaa vel ieš teko rean'ka. Mihcamaarajje jos son ij poa'de de, ah son kal poa'hta kuo'vhte soab'baajnaj jos son lea eelliime. Tah lej fal tan_umeerii dattjaan.

-Lea'ko paa'hcan eereh?

-Ij lea'h paahcaan. Kal tah lea leemaš veah'kiin. Muh taan aa'jkke lea'h riev'tan tah taalhkiih, taalhan l_uaalo nuu kal'pmasah. Taappe kojh le mannaan tah poa'co-hom'maa ajvve, ea'j lea'h ilm'miih šahten, tah lea'h nuu čoas'kaas ijaah ah, kok'časijh kal'keh at'niih. Ja ov'tal le nuu pah'ka leemaš taappenaj ah ij tiehtuu kos paal'le oodđih, nuu pah'ka lea. Ja povhcoh paal'ke, maanuujh miel'te lettje däl'le nuu paahkah. Miesiihnaj jur vaaj'pe njolk'kaastih, paal'kah.

Rihce-cuop'puu

-Majh_u tah tasaa tiihte ko rihce-cuop'puu sahtij čaaci faa'ro mannaah čoav'jaaj?

-No däs_uah kal lettje, taappehan lej muu muj'htuj vel laavij ead'nii muj'htalih muhtiin lej juhkaan rihce-cub'bo. No dāhhan šattaaj nuu stuorahin, ruovkkaaj_ujoppe sis'te ja kac'cuujnaj ja dāh, visoh varraan tah ulostusnaj dān ol'pmos lej. Ja däs lettje vuovhtahnaj vuol'kaan_uvisoh iere ja dān aa'jkke ko ea'j čuoh'pan. Ja nuu dāh lej vijmmah vuovssađan tan, mahkeš tan, cub'bo dōppe iere.

-Taal'hkasah ea'j lea'n?

-No ea'j, in_umun tie'de dān taal'hkasijh muh, tan len_ukullaan ah, tah le kal huj vaaraalaš. Kal mij laaveh pal-laah tejn. Laavije_uh poa'res ol'pmoh ead'niinaj: tah ij kalk-ka kal juhkaah tejh, tak'kaar paajhkijn_ukos ij leh vir'tii. Ah sah'teh rihce-cub'bo juhkaah, teko lej dōppe, taappe_uah leemaš Soa'de-kiliis tan aa'jkke ko ead'nii le leemaš nuorra,

malaishnainen. Ja viimein se on tullut jollain tavoin kuitenkin oksennuksen mukana, ja se on ollut kyllä ruma. Ja tukkakin, kaikki hiukset lähti siltä ihmiseltä.

-Oliko putket juomista varten?

-Sitä kyllä käytettiin, putkea, se oli sellainen, se linnun jalkaydinluu. Täällä kun on niitä metsoja, niillähän on melko suuret ydinluut, metsolla, sillä oli tapana imeä.

-Millainen se putki oli sisäpuolelta?

-No siinähan on vähän sellaisia poikittaisia pikku luita, niinkuin siivilöissä, mutta ei niitä paljon ole. Se pitää niin kauniisti avata jotta jäisi vähän kuin siivilää.

-Miten se piti valmistaa?

-No vähän ottaa pienemmäksi siitä sitä päätä, niitä nuruspäitä. No siitähän sitten joka ydinluusta sen ylimmäisen (ydinluun), se on niinkuin luutakin mutta se on silti niinkuin, niin että sen läpi menee.

-Oliko siinä ydintä ollenkaan?

-No eipä siinä, en minä ole kyllä nähnyt ydintä, en ainakaan muista.

-Sitä ei tarvinnut keittää eikä...

-Keittäähän kyllä, lihan takia keitettiin ja jyrsittiin. Sitten otettiin se putki.

Hyönteisiä

-Mikä se ruov'te-kob'baa on ja mitä se tekee ihmiselle?

-No se on joen pohjassa on sellainen musta koppakuoriainen, sanotaan ruov'te-kob'baa:ksi, sillä on kynnet kuin raudat. Ja sitä ne niin pelkäsivät entiset ihmiset, sanoivat että ei saa mennä lammista juomaan sellaisista joissa on paljon niitä hyönteisiä, sitä jos juo niin se menee ja elää siellä ja kynsii siellä suolet kokonaan niinkuin se Niila eilen kertoi. Mutta sitä en ole muistanut vaikka minä sen Maa-

ah juhkaan_u muhtiin riv'kuu. Ja viijmah tah le poa'htan juoka laattje kojh vuovssađea'me miel'te, ja đah le leemaš fas'tii kal. Ja tuh'kiinaj, visoh vuovhtah vul'ke_u an ol'pmos.

-No atneko poh'cijh juhkaan vaaraas?

-Tan tah kal atne, poh'cii, đah lej đak'kaar, lot'tii đah juol'ke-ađaa-taak'tii. Taappe ko lea'h tieh pea'hce-lot'tiih, tejnhan tah leh oa'lle stuorra ađđamah, pea'hce-lot'tiis, tejnna_h laaviije njammaah.

-Makkaar tah lej sisko-pea'le đah poh'cii?

-No đashan le vehaa đak'kaar toa'res, unna taavhtaa-čah, teko sillijn, muh ea'j_u jah oluu lah. Kal'ka nuu čaab'-baah tan rahpaah anne_u paa'hca vehaa đeko sil'llii.

-Moh tan_u kalkkaj vaalmmastih?

-No vehaa vaal'teh unniipun tas te tan keečii, tejh noraas-keečijh. No đashan teh juo'hke ađđamis tan_u pajiimušaa, tah le đeko taak'tiinaj muh tah l_u an tih teko, nuu ah tan čađaa man'naa.

-Lejk_u as ađaa ollenke?

-No kal tas ij, in_u mun_u kal leh oaj'tnan ađđama, in_u kojh mujhte.

-Tan ij taarppahan_u vuoš'šah ijke...

-Vuoš'šah tah kal, pierk'kuu đih vuš'še đan ja jur'se. Te vaal'te đan te, poh'cii.

Tivr'riih

-Mij_u jah lea đah ruov'te-kob'baa ja majh_u tah tahkaa ol'pmuj?

-No đah lea jokaa pot'niis te l_u ak'kaar čah'pes kob'-baa, tattjeh ruov'te-kob'baa, đas lea'h kaccaah teko ruov'tiijh. Ja đan tah nuu palle tološ ol'pmoh, tattje_u h ij oa'ččo mannaah laad'đujn juhkaah tak'kaar mejn leh ol_u ah tivr'riih, ja tuotaa, tan jus juh'kaa đe đah manna ja đoppe eellaa ja visoh ka3'3uu đoppe čoolijh nuu ko ik'te muj'htalij_u jah Nijllas. Muh tan_u mun in lea'n_u muj'htaan vajhk_u al mun tan_u Maareh-

rit-muorin tiedän, mitä se sanoi. Sen kyllä tiedän kenen se sanoi sitä juoneen.

-Millainen on tuo herhiläinen?

-No herhiläinenhän on sellainen oikein myrkyllinen hyönteinen, melko iso ja kilisee vielä lentäessään, sillä on siivet (sellaiset että) ne niin kilisevät ja sanotaan että jos se ihmistä pääsee pistämään niin se myrkyttää, että siinä ei mahda mitään!

-Miten se pitää tappaa?

-No tappaa pitää jos sen saa ja polttaa! Ei sitä saa päästää itseään pistämään. Ne kyllä pelkäsivät, en ole kyllä sitä nähnyt on ko se sitten totta mutta niin sanottiin. Polttaa pitää, niitä tulee vaikka kuinka paljon jos niitä noin vain tappaa, jos yhden tappaa tulee toinen ja kolmas ja, niitä tulee vaikka kuinka paljon. Minä nyt en sitä tiedä tarkkaan mutta olen niin kuullut ja olen kyllä nähnytkin. En kyllä sitä muista kuulleen (että kuinka paljon).

Äpärä

-Mitä äpästä kerrottiin?

-No sitähan kyllä oli tapana sitäkin että se muka, kun äpä rätkettiin jonnekin metsään ja, että se jonkin ajan kuluttua alkaa aina itkeä. Se toisinaan lentää lintuna ja itkee kuin lapsi.

-Onko täällä kukaan kuullut äpästä?

-No ei, en minä, sanotaan tuolla Kitisellä päin kuulun. Minun veljenikin oli kerran ollut siellä, tulossa Rovasta ja se joutui yöksi sinne, oli jo syksy, no se kokonaisen yön kuuluu rääkyvän se lapsi ja niinkuin riekko vielä lentää aina ympäri. Ja se oli kyllä lähtenyt heti kun alkoi valjeta.

-Mitä silloin piti tehdä kun...

-No jotkut sanoivat että piti silloin se kastaa, että

aahkuu diedaan_umajh tah lokaaj. Tan_umun_ukal tiedaan_ukeen tah tajaaj dan juhkaan.

-Makkaar le duoh kaahčas?

-No kaahčashan l_uak'kaar huj mirhkolaš lod'dii, meal'kah_ustuorah ja, skil'laa vel ko đah kir't_uas leh_usoojiih tah nuu skilaajđih ja đattjeh jos tah ol'pmo pea'ssa čug'geh te, tah mirhkoha, ah tas ij vuo'jhte majhke!

-Moh tan_ukalka kod'diih?

-No đahan_ukalka kod'diih jos tan oaž'žuu ja, poal'-tiih te! Ij_ujan oa'ččo iečas luoj'htiuh čug'geh. Tah kal palle, in_umun_ukal leh tan oa'jtnan lea'k_uah te tuohta muh nuu_uah tattje. Tah kalka poal'tiuh, tah poohteh vajhko man oluu jus tejh_upea'reha kod'daa, jos ovhta kod'daa_uh poa'hta nub'bii ja koalmmaah ja, tah poohteh vajhko man oluu. Mun in tal tan tie'de jus'te muh tan len_ukullaan nuu ja kal mun len oaj'tnaannaj. In_umun_ukal tan_umujhte kullaan (ahte man oluu).

Eehpaaraš

-Majh_utah muj'htale eahpaaraččaa pirraa?

-No dan tah kal majh laaviije ah tah mahkeš, ko đah eehpaaraččaa čiihkeh juosah meah'caaj ja, ah tah te soa'mes aajkkii kea'hčen tah rie'pma en čierruuh. Tah le nuppe vuo'-ro lod'diin_ukir'taa ja, ja čierruu đeko maannaa.

-Lea'ko taappe kijke kullaan tan eahpaaraččaa?

-No ij, in_umun, lohkeh tah toppe Kitesa kuo'vllos, kullaan. Muu viel'ljanaj lej ak'tij leemaš toppe, poa'hteme Rovaasis ja, tah ittjaaduvaaj dohko, čak'ča_uh lej, no đah ob'ba ijaa kul'luuj reahkuume đah maannaa ja, teko rievssah vel kir'taa en_upirraa. Ja đah lej kal vuol'kaan hete ko čuuvkkodiškoodij.

-No majh_utah kalkkaj đal'le tahkaah ko...

-No, muhtemah tattje kalkkaj đal'le, tan_ukaastaših,

sitten se kyllä lopettaa...

Sitten oli myöhemmin taas, samalla seudulla kuin (minun veljeni), kulkemassa muuan ukko. Ja se olikin tuon Piehtarin jos tunnet, sen isä, tuolta sekin tullut Enontekiöltä, Nikodeemus. No ne taas joutuivat yöksi siinä oman poikansa (kanssa) siinä, samaan paikkaan johon se Niila, se minun veljenikin. Ne se lapsi alkoi taas rääkyä: ukko oli kastanut ja sanonut että ole Eeva tai Aatami, nimesi olkoon! Ja sitten se muka oli lopettanut. Ne olivat siinä vielä yön vaikka, eivät ne pelänneet. Eikä ollut enää kuulunut! Niilahan kyllä ei ollut tiennyt mitään (siihen) muuta kuin lähti pakoon. Mutta saattaahan se kyllä olla, jänishän on myös, keväällä se rääkyy kuin lapsi. Saattoi olla sekin se äpärä.

Maahiset

-Mitä ne maahiset olivat?

-No sitä minä en tiedä, ul'ta:ksi niitä on tapana sanoa, niitä kyllä pelättiin, että lapsiakaan ei uskallettu, sallittu jättää yksin, että ne muka vaihtavat, tulee sellainen joka ei ole oikea lapsi eikä se kasva ja ei muuta kuin vanhenee, vanhaan ihmiseen vaihtavat! Niin oli tapana!

-Miten se sitten huomataan että tämä onkin maahisen lapsi?

-No sillähän ne näkevät kun se ei ole ollenkaan, ei kasva eikä muuta kuin vanhenee ja lapsi on silti eikä mitään ymmärrä. Lapsen komsiossahan - niinkuin siihen aikaan oli komsiot joissa lapsi on, kiinni sidottuna - niin siellä piti päällä aina olla kirja ja lehti tuollainen, sellainen jossa puhuttiin jumalasta, sellainen uskovaisten kirja tai hopea-
raha tai -nappi, hopealappoja, sillähän pidettiin ennen hel-

ah te đah kal heaj'htaa...

Te lej manñjel vuo'hon, sea'mma đakko ko (muu viel'lja), johtiimin_u muhtiin aad'djaa. Ja đah lejke đuoñPiehtaa-ra jos ton tovttaah, tan ah'čii, toppe poa'htan tahnaj Enon-tekiös, Nikoteemus. No đah vuoh ittjaaduvaajka đas iečas paartnii_s, sea'mma đan_u paaj'hkaaj kosaa đah Nijllas, tah muu viel'ljanaj. No đah vuoh riemaj reahkuuh tah maannaa: aad'djaa lej kaastašan ja tattjaan ah lea'ke Eevaa đehe Aataan, tuu nammaa leehkos! Ja đe đah mahkeš lej heaj'htaan. Tah vel oruujka ijaa đas vajhko, ea'p_uah pallaan. Ijke lea'n_u kul'lon šah! Nijllas tah kal ij lea'n tie'htan_u majkke ea'neh vuulkkij paahtarussij. Muh sah'taahan tah kal leh, njoommiilhan_u majh le, kiđđaaah tah reahkuu đeko maannaa. Saahtij lea'hkeh tahnaj_u jah eahpaaraš.

Ulttaah

-Mah tah lettje đah ulttaah?

-No đan_u mun in tie'de, ul'tan tah laavijih kohčodih, tah palle đejn_ukal, ah maanaajkke đah ea'j tuos'(tan), suovvan_u kuodđiih kal ak'to, ah tah lonuuhih mah, šad'deh tak'kaar mij ij leh en'tena maanna, ja đah ij šatta ja, ea'neh poo-raastuvva, poa'res ol'pmuj lonuuhih! Nuū_uah laavije!

-Moh tah tas'to oj'tneh ah taah lea'ke ulttaa maannaa?

-No đejnñahan tah oj'tneh ko đah ij lea'h, tah ij lea'h ollenke, stuo'ro ijke ea'neh pooraastuv'vaa ja maannaa lea' đan tih, ijke_uah ip'miir majkke. Tahhan, maanaa kiet'kamis - nuuko đah tan aa'jkke kiet'kamah lettje mas maannaa le, kittaa kaar'ron - te đoppe kalkkaj oa'jv_uvuol'te aalohe'kir'-jii ja laadđii đuo'k'kaar, tak'kaar mas ip'miilis hupme, tak'kaar jaahkolaččaajh kir'jii đajkka sil'pa-ruhtaa đehe -pool-luu, sil'pa-naastiih, tejññahan tah atne ov'tal heelmmujh

miä joissa olivat ne hopeanapit, siinä lapsen peitteen, niin-
kuin on ne helynauhat ovat ja ne, tiedäthän sinä. Ja siitä
keskimmäisestä riippuivat tavallisesti ne šiella:t (lapsen
syntymälahjat). Ne olivat šiella:t jotta maahinen ei ottaisi.

-No maahisilla oli elotkin?

-Niillähän oli elot ja lehmät ja talot ja...

-Miten ne sai itselleen?

-No sitähän sanottiin että jos lehmäkin nähtiin, vaan
ei pidä silmääkään räpäyttää ennen kuin nakkaa joko jonkin
raudan tai puukon tai jotakin sen yli. Sitten se jää itselle
se lehmä, ja samaten porotkin.

-Missä ne maahiset asustavat?

-No eihän niitä näe ikinä! Mutta olen kuullut senkin
kertomuksen, joku olikin sattunut maahisten talon päälle ra-
kentamaan itselleen. No se ei pysynyt kunnossa, siinä oli ai-
na jokin vika. No viimein oli tullut se maahinen sanomaan et-
tä kun sinä olet kuule rakentanut talon, ja navettakin oli
vielä, ja ne lehmät aina virtsaavat sille hänen pöydälleen ja
pilaavat kokonaan hänen pöytänsä! Niin se oli! Sitä niillä
vanhoilla ihmisillä oli tapana kertoa. En minä muuta tiedä
kyllä.

Merenneito

-Mikä se raav'ka on?

-No eihän se raav'ka ole vaan merenneito, hyvin kau-
nis tyttö ui tuolla veden pinnalla. Näkyy vain tätä myöten,
rintoja myöten. Oli sillä Sara-äijällä tapana että se oli jo
niin kaunis vielä että... Niin sillä oli tapana. En minä
kyllä tiedä sitäkään miten, oliko hän sitä nähnyt mutta se
aina ahkerasti kertoili. Se olikin koutokeinolainen ja on ol-
lut, kalastanut tuolla, kalanpyynnissä rannikolla, oli aina
tapana kertoilla. Siellä Hammerfestissa se ukko on ollut ja,
ja eloineen siellä Siv'juu:ssa, Siv'juu:ssa asunut, mikä lie-
nee se Siv'juu. Ja uittanut aina sinne elon, näet kesäksihän

majn lettje_uah sil'pa-pooluuh, tas maanaa kok'časa, nuuko lea'h tah sea'rro-paattiuh ja đah, tiedaahhan ton. Ja đas laavije hean'kaah tan_ukaskaamušaas tah šielah. Tah lettje šielah ann_uij ul'ta vaa'ltte.

-No tejn lettje majh ealuuh tejn ulttaajn?

-Tejnhan lettje eeluuh ja kusaah ja taaluuuh ja...

-Moh tejh oa'čču_j alhcesis?

-No, đahhan, tah tattje jos kusaanaj oj'tne, muh tan ij kalkka čalm'miike rav'hkalih ov'talko paal'hkesta juo'ko juoka ruovt'tii đaj nijp'pii đaj juoj'taa đan_upattjel. Te đah paa'hca allesis kussaa, ja sea'mma povhcujhnaj.

-Kos tah orođih tah ulttaah?

-No ijhan tejh oa'jnne kooske! Muh tan, len_ukullaan tannaj muj'htalusaa, tah lejkes soaj'htaan ulttaajh_utaaluu nala raahkađih allesis. No đah ij sej'lon tas lej ajn juoka vaad'duu. No vijmmah lej poa'htan tattjaah tah ul'ta ahte ko đon lea'h raahkađan_ukul, taaluu, ja naaveh tah lej vel majh, ja đah kusaah aalohe kož'žeh tan suu_uan_upea'vtte nalaa ja vi-soh piliidih_usuu peevttijh! Nu_uah lej! Tan tah laavije muj'htalih tah poa'res ol'pmoh. In_umun earaa die'de kal.

Aa'pe-ruv'vaa

-Mij_ujah le đah raav'ka?

-No ijhan tah raav'ka lea'h ko aa'pe-ruv'vaa, huj čaappa niej't_uoppe čaa'ce nalh vuojađa. Oj'tno fal taan raa'-je, čiččijh raa'je. Laavij_ujah Saraa-aad'djaa_uah lej jo nuu čaappah vel ah... Nu_uah laavij. In_umun_ukal tanke die'de mo, lej_uk_uah_uson oaj'tnaan_umuh tah laavij viššaal muj'htalih. Tah lejke kuov'ta-keaj'tnuulaš ja lee leemaš, fis'ken toppe, kuo'lle-pivt'tuus meeras, laavij aalo muj'htalad'dah. Toppe Hammerfeestis tah aad'djaa le leemaš ja, ja đoppe eeluujn toppe Sivj'juus, Sivj'juus orron_umij leš tah_uSiv'juu. Ja vuo-

ne kai aina uittavat sinne saareen ja... ja sitten taas pois, melko ison, miksi ne sanovat, nuora (salmi) jonka yli uite-
taan, elo kyllä lähtee uimaan kun on oppinut.

Tapoja

-Mitä juhlapäivinä tehtiin?

-No silloinhan kyllä niin riennettiin tuonne, no kirkossa käytiin, silloin ihmiset olivat hyvin hartaita. Ja pääsiäisen aikaanhan, joulun aikaan eivät lapset saaneet meluta, ne olivat aattoillat, että jos siellä melutaan niin se joulu-
staalo, ne lapset lumotaan ja... Me aina pelkäsimme että ei kyllä pitänyt...

-Minkälainen päivä oli tuo maanantai?

-Maanantaina ei pitänyt alkaa niittää, jos aikoi niin-
kuin ensimmäisenä viikon-, maanantaina aloittaa, piti lauantaina vaikka kerran lyödä, se oli jo silloin alkanut, se oli kateen päivä. Ei mitään ruvettu silloin tekemään, piti lauantaina tai siirtää jo tiistaksi. Ei kenkäheiniäkään leikattu, ei leikattu alakuuhunkaan, eikä silloinkaan niitä maanantaina aloitettu. Ne leikattiin yläkuuhun. Ne silloin olivat, mure-
nivat niinkuin jauhoksi että eivät ne olleet niin lujia kuin yläkuuhun leikatut. Eikä, niinkuin siihen aikaan neulottiin peskejä, niin ei niitä nahkoja leikattu alakuuhun, että se paljon pahemmin kutistui, lyheni, tai meni kasaan, ne piti yläkuuhun.

-No mitä silloin tehtiin kun ensimmäinen tappoporo otettiin?

-No tappoporo kyllä otettiin mutta sitten kun ensimmäistä lihaa maistettiin sen kesän nimeen, sen vuoden nimeen, niinkuin syksyllä kun (otettiin), silloin niin siunailtiin:

jahan en tohko eeluu, oa'jnnah keessaajhan tah vuojahih vis'-
s_uen tohko sul'luj ja... ja de vuo'hon iere, oa'lle stuora,
maniin tah tattjeh, nuorrii man_u pattjel tah vuojahih, eelluu
nuu vuottjala ko lea'h oah'pan.

Taapiih

-Majh feas'ta-peejvvijh tahke?

-No dahhan_u kal tal'le nuu rab'be dohko, no kir'hkuus
manne dal'le lettje huj haar'taasah ol'pmoh. Ja peas'saačijh
aa'jkkehan tah juovllajh aa'jkke eaj kal'kan_u maanaah riet-
tjah, tah lettje ruoh'ta-ea'hkedah, ah jus toppe riittjeh te
dah, juov'la-staalluu, tah ih'tohalleh tah maanaah ja... Mij
laavijmeh nuu pallaah ah ij kal'kan_u kal...

-Makkaar peaj'vii lej duoh maannođah?

-Maannođakaa ij kal'kan riepman laad'djeh, tah kalk-
kaj jus haalijđij deko vuostaš vahkuu-, maannođakaa aa'lkeh,
te laavvortakaa kalkkaj vajhko ovhta kearh_u čuolastih, tah lej
jo dal'le aal'kaan, tah lej kaahtaša peaj'vii. Ea'j majkke_u
al'le riepman tahkaah, tah kalkkaj laavvortakaa đajkka jo
tiistahkij hoj'kadih. Ea'j kaama-suujnnijkke čuoh'pan, tah
ea'j čuoh'pan noh'kii maannujkes, ea'jke dal'le dejkke maan-
nođakaa aalkkahan. Tah tiev'vii maannuj čuh'pe. Tah lettje
dal'le, mollaanih teko jaaf'fuun ah ea'j_u jah len nuu nannosah
ko ođđaa maannuj čuh'pon. Ea'jke, nuuko đan aa'jkke koorro
peeskaajh, te dah ea'j noh'kii maannuj dah ea'j dejh vajaan,
ah tah oluu pahaapuh jaanaj, oonuu, taj manaaj čoah'kaaj,
tah kal'ke ođđaa maannuj.

-No majh_u tal'le dahke ko vuostaš nies'te-povhco
vaal'te?

-No dah vaal'te kal tan nies'te-povhco muh te k_u ah
vuostaš pierk'kuu maaj'ste đan, tan_u keesii nammij, tan jakii
nammij, nuuko čak'čah ko, te dah nuu siv'tnalle: muossiin,

muossiin, teervvašvuhtan (mauksi suuhun, terveydeksi)! Muosaahih jo sanottiinkin, joko olette muosaahan (saaneet makua) lihaa! Ja muossiin teervvašvuhtan sanottiin.

Parannuskeinot ja lääkintä

-Minkälaista se oli kun silmään tuli pikkulintu?

-No sellainen näppö tuli, sellainen punainen näppy.

-Miten sitä pyydystettiin sitten?

-No sitä pyydystettiin, tehtiin risuista pikku kota, niinkuin kota, ja siihen ansa sitten, kun oli pikkulintu tullut silmään, sitten pantiin se ansa siihen ja se lintu meni muka siihen. Ja se poltettiin, pantiin sulka, linnun sulka siihen. Sitten se poltettiin sillä tulitikulla. Sitten se muka loppui se. Eikä se ole sitä pitempi.

-Ketkä täällä ovat sitä pikkulintua parantaneet?

-No ne entiset vanhat ihmiset, ei ollut yksi, kuka vain paransi, vanhemmista ihmisistä, kuka sattui olemaan siinä lähettyvillä.

-Miten se parannettiin kun silmä taittui?

-No se käännettiin. Käännettiin silmä (=silmäluomi) ja raavittiin sokerilla niin että tuli verta. Pantiin taas noin ja oiottiin. Se oli silloin taittunut.

-Minkälaiseksi silmä meni?

-No siellä jokin painoi ja siellä sisällä meni jollakin tavalla niinkuin mutkalle tuo joka on tuolla silmässä tämän alla, tuli niinkuin ropeenkulmaksi. No sehän painoi niin että, tuli sellainen pieni taittuma tuollainen, niinkuin taittuma mutta se ei ollut kuin, se oli vain mennyt niin sopimattomasti. Ja se käännettiin ja suoristettiin näin niin että, ja se parani. Minäkin olen kääntänyt sen, ja äidilläni oli tapana kääntää aina. Ja nytkin vielä, nyt ei moni enää käännä mutta minä kyllä käännän vielä.

teervvašvuohtan! Nuuh lahviije. Muosaahih jo kohčodeke, juoiko lea'hpeh muosaahan pierk'kuu! Ja muossiin teervvašvuohtan tah tattje.

Puoriidan-koonstah ja taalhkodea'pme

-Makkaar tah lej ko čal'pmaaj lottaaš čattaaj?

-No dah lej dak'kaar naag'gii šattaj jak'kaar ruk'ses naag'gii.

-Moh tah tan piv'te das'to?

-No dah piv'te dan, tahke rissijn unna koadii, teko koahtii, ja, tasaa kiela ja de, tah ko lej lot'taaš tohko čal'pmaaj čad'dan tah, te dah pittje an kiela tasaa ja tah lod'dii mah tasa manaaj. Ja pol'te dan, tolk'kii pittje, lot'tii tolk'kii dasa. Te dah pol'te dejnna rišša-saakkijn. Te dah mahkeš tal nokaaj jah. Ijke dah lea'h tadii kuhkiih.

-Keah taappe leah tan puoriidan tan lottaača?

-No dah lea'h tah tološ poa'res ol'pmoh, tah ij len ak'ta puoriidij kij fal, poa'rraseh ol'pmujn, kij en lej tas lahkosijn.

-Moh tah tan puoriide ko čal'pmii tod'djuj?

-No dah tan jor'ko. Jorkkaaste čalm'mii ja fas'ko soh'karijn nuu ah varraa poodij. Pittje fasten nuu ja njuulk-kohalle. Tah lej tod'djon tal'le.

-Makkaarin tah manaaj čal'pmii?

-No dah kottij ja toppe sis'te manaaj juoka laattje teko moal'hkuuh tuoh mij le duoppe čalm'miis taan vuol'te, teko poar'hte-čiehkan čattaaj. No dahan nuu kottij ah, čattaaj dak'kaar unna tod'djon tuok'kaar, teko tod'djon muh tah ij lea'n ea'neh, tah lej fal mannaan nuu soa'mehea'meh. Ja dah tan jor'ko ja naa njul'ko nuu ahte, ja dah puorraanij. Munnaj len jor'kon tan, ja muu ead'nii laavij jor'kuuh aalohhe. Ja daallaj vel, taal tah kal ij kalliis šah jorkko muh

-Miten äidilläsi oli tapana parantaa riisitauti?

-Se teki sellaisen voiteen riidenmarjoista ja piti olla vähän viinanpuolta joko konjakkia taikka sitä pirtua, kunhan oli vain. Se jauhoi ne siihen sitten ja, kolme yhdeksää piti aina olla niitä marjoja ja ne jauhettiin, ja siihen se sitten pani likoamaan ja sitten voideltiin, piti tuolla, tällä nimettömällä sormella vielä voidella näin myötäpäivään ja sitten se muka parani. Ja pani se siihen vaikka mitä, rikkiäkin, tiedätkö mitä se rikki on? Ja tupakkaakin se pani siihen, tupakkavettä ja... No sehän oli hirveän vahvaa, sehän poltti jos voideltiin, lapsi voideltiin, tästä otsa jos, ja täältä rinta, selkä. Sitten se muka parani.

-Eikö tupakkavettä käytetty johonkin muuhun...

-No kai sitäkin käytettiin. Kyllä porolle ainakin pantiin tupakkavettä, jos silmä alkoi vuotaa tai, niinkuin elukallakin. Sitten pantiin tupakkavettä sinne silmän sisään, no sehän kyllä poltti.

Mutta senkin minä tiedän kun, se kertoi että sillä suonella otetaan siellä, jos jotakin niinkuin ruodon nielevät lapset, niin äitinikin kerran oli, totta hänkin oli entisiltä ihmisiltä kuullut, sellaisen kieltakaissuoneksi jota sanotaan, poron jalasta. No Lassi oli syömässä ja nielaisi ruodon, tuo Hirvas-Lassi ja oli aivan siihen jo tukehtumassa. No äiti otti sen suonen ja pisti sinne kurkkuun ja kiskoi ja se tuli jo, ja sitten oksetti ja se tuli se ruoto. Ja se oli niin mustana jo että nyt, oli jo menossa tuohon, tuota, tukehtumassa, tietäähän sen kun ruoto oli. Se oli lapsi vielä silloin. Ja samoin se kuului Niilakin tietävän.

-Mitä tehtiin jos huuliin tuli haavoja?

-No olihan niitä konsteja, risua kusetettiin, koivusta otettiin sellainen vesa, sellainen nuori jossa on se silmu. Se paistettiin tulessa ja sillä pisteltiin sitten. Siitäkin tulee niinkuin jotakin sellaista, niinkuin sellaista voidetta tai vettä, niinkuin voita tihkuu, niin se oli.

-No miten tuo vesirakkula oli tapana parantaa?

mun_ukal jork'kuun_uvel.

-Moh tah tuu ead'nii laavij riisa-taavtta puoriidih?

-Tah takaaj_ujak'kaar vuo_j'tasa riisa-muurjjijn ja ve-
haa_us kalkkaj vij'tne-pih'taa joko konjah'ka đajkka đah pir-
tu, kohan lej fal. Tah tasaa đe mil'lij đejh ja, kol'pma ovh-
c_uah kal'ke en tah muorj'jiij ja đejh mil'lije, ja đas_uah te
pijaa_u luvvaah ja đe đah vuj'te, kalkkaj đuo'jnna, taajnna
oorppeš suorpmajn vel vuo_j'tah naa mie'hte-peaj'vaaj ja, ja
đe đah mah puorraanij. Ja pijaa_ujah tasaa vajhko majh, riš-
saanaj, tiedaahko_un_umij_ujah riš'ša le? Ja tuhpaahanaj_ujah pi-
jaa_ujasaa, tuhpaah-čaacii ja... No đahan lej hir'pmah karaas
tahan_upoolttij jus tah vuj'te, maanaa vuj'te, taappe kaalluu
jus, ja đaappe rat'tii, sealkkii. Te đah mahkeš puorraanij.

-Ea'jk_uah tuhpaah-čaacii atnaan juosah, earaa...

-No kal sujke_uah tannaj atne. Kal tah povhcu_j kojh_u
pittje tuhpaah-čaacii, jos čal'pmii riemaj kanjaaltih taj,
nuuko eal'liisnaja. Te đah pittje_uan tuhpaah-čaacii tohko
čalmme sisaa, no đahan_ukal poolttij.

Muh tan_umun_umajh_utiedaan_uko, tah muj'htali_jjejnna
suonajn vaal'teh toppe, juo's juo_j'taa nuuko taavhtii njiille
maanaah, te muu ead'ne ak'tijnaj tah lej, totta sonnaja lej
tološ ol'pmujn (kullaan), tak'kaar kiel'takas-suotnan_umajh_u
tattjeh, povhco juolk'kiis. No, Laas'se lej porraame ja njie-
laadij taavhtii, tuoh Hir'vaas(-Laas'se) ja lej jur tasaa juo
puvvaanea'me. No ead'nii vaalttij_ujan suona ja cokkaa_jjuohko
čod'dakij ja kajh'kuuj ja_uh poodij jo, ja đe_uh vuovs'siihi_j
ja_upoodij_ujah taak'tii. Ja lej nuu čah'pađin jo ja_uh taal,
tuosa lej jo mannaame, tuotaa, puvvaanea'me, tie'htahan
taak'tii. Tah lej maannaa vel talaan aa'jkke. Ja sea'mma
laattj_uah kul'lu_j Nijllasnaja tie'hteme.

-Majh_utah tahke juos pak'samijtta šad'de haaviij?

-No lettjehan tah tah koonstah, tah rissii koččahe,
sookiis vaal't_uak'kaar ođ'juu-rissii đak'kaar, nuorra mas le
đah ur'pii. Tan tah passe tolaas ja đejnna_uah te čug'go. Tas
majh, poa'ht_ueko juoka đak'kaar, teko đak'kaar vuo_jttas taj
čaahcii, teko vuohču_u vuottja, nuu_uah lej.

-No moh tuon čaa'hce-skoavhllii laaviije puoriidih?

-No sehän kyllä vesirakkulakin, sitä ei ainakaan pitänyt puhkaista kuin täältä, tulitikulla, sellaisella puulla, ei äimällä eikä millään raudalla, se oli muka paha, se paheni siitä.

-Mitä villalangalla oli tapana parantaa?

-No nehän tekivät sen, tähän sidottiin yhdeksän solmua piti olla ja, ne langassa ja sitten se sidottiin tähän, mistä oli venynyt käsi tai jalka tai... Ja niin se parani.

-Oliko venymään jokin muu keino?

-No niitä risukeinoja ja...

-Eikö siihen käytetty suonta?

-Ei, en minä kyllä muista suonia, mutta ne venymälangat ja ne risut ja... Ja leikattiin, puukolla! Niin muka terällä leikattiin ja toisen piti vielä kysyä että mitä sinä leikkaat? No parannettavan piti vastata: no venymää! Se kysyy jota leikataan että mitä sinä leikkaat? No venymää!

-Entä jos nuo kaularauhaset turposivat, miten niitä...

-No niihinhan tuota, visainen puukonkahva, niinkuin sinullakin on siinä, se kuumennettiin, tai vaskikampa, ne kuumennettiin ja, ja tuota, sillä painettiin niitä rauhasia. Ja sitten se muka parani.

Ja kun näin rintoihin kävi veto noin kun on imettämässä, piti olla messinkikampa, sillä siveltiin sitä ja se kyllä paransi, minä kyllä tiedän sen itsekin. Niin siveltiin niin että se kuumennetaan ja tänne alaspäin siveltiin joka paikasta.

Tai jos paise tuli tänne jonnekin, niskaan tai, no oli se avain, minä kyllä sen muorinkin muistan, se oli se paise jo koko iso, punaisena jo melkein niin että se on puhjennut. No se sattui se muori tulemaan se joka oli puoskari sekin, no se oli katsonut sitä ja sanoi: hän se kyllä kääntää tuon. Ja niin ottaa sen avaimen ja itse on olevinaan niin vihainen ja niin, oli messinkiavain vielä, se sitä niin vääntää. Ja se kun loppui se paise siihen vaikka oli, tuntui että nyt se jo puhkeaa. Ja se loppui vain siihen.

-No đanh_ukal čaa'hce-skoavhlliinaj, tan ij koj_ukal'kan tuotaa raaj'kah ea'neh taappe, rišša-saakkijn, tak'-kaar muorajn, ij aajmmijn ijke majnnake ruuvttijn, tah mahkeš lej tah hejhtoh, tah pahonij_ujas.

-Majh_utah ul'lo-laajkkijn laaviije puoriidih?

-No đahhan tahke đan, taasa čatne ovh'cii čuolmma kal'ke ja, tah laajkkiis, ja đe čatne đaasa, kokko lej vietnan_ukiehta đaj juol'kii đaj... Ja nuu đah puorraanij.

-Lejko vietnamij juoka earaa koan'sta?

-No_uah lettje_uah ris'se-koonstah ja...

-Ea'jk_uah_usuonajh atnaan tasaa?

-Ea'j, in_umun_ukal suonajh mujhte, muh tejh vietnan-laajkkijh ja đejh rissijh... Ja čuh'pe, nijppiijn! Nuuh mahkaš aavjjuujn nuu čuh'pe ja nub'bii kalka vel jeerrah ahte, majh_uton čuohpah? No đah kalka vaas'tiidih kea'n_upuoriide: no vietnama! Tah jeerraa keen tah čuoh'paa_uh majh_uton čuohpah? No vietnama!

-Na jos tuoh čea'peh-raavssaah pohtaane moh tah tejh...

-No đejttahan tah tuotaa, vissiir-nij'pe-nađaa nuuko đuusnaj le đie, tah tan_upaahkađe, taj veaj'hke-čohkuun, tah tejh_upaahkađe jaa, ja tuo'ta, ted'de đejnna, tejh raavssaajh. Ja đe đah mah puorraanij.

Ja ko naa čiččijje piekkaj nuu ko njamahea'me lej, no đah kal'k_ue meejsseh-čohkuun, tejnna_uh čohko đan ja đah kal puoriidij, mun_ukal tan iešnjaj tiedaan! Nuuh čohko nuu ah paahkadih tan ja đej'hke vuulos-kuo'vllujh_učohko juo'hke saje.

Tajkka, jus puokuu, paise, šattaaj đej'hke juosah, nis'kaaj đaj, no đah čoovtta lej, mun_ukal tan aahkuunaj mujh'taan, tah lej_ujah puokuu jo oppa stuorah, ruok'sađin_umeas'ta jo nuu ah tah le peđ'don. No_uah_usoojhtij_ujah ah'kuu poa'hteh tah mij lej majh_ukuvl'laar, no đah lej tah keah'čan lokaaj son tah kal tuon jor'kala. Ja nuu vaal't_uan čoav'taka ja ieš orro nuu vašiis ja nuu, meejsseh-čoovtta vel lej, tah nuu pot'njaa đan. Ja ko đah nokaj đah, tah tah puokuu, tah tasaa vajhko lej_ujah, oruuj ah taal tah jo peđ'do. Ja đah ta-saa nokaaj fal.

-Miten kihtiä parannettiin?

-No siitä sanotaan että sitäkin on ennen taulomalla parannettu. Siellä on vielä siellä pohjoisessa ollut se Smaavoh-äijä. Smaavoh. Lieneekö niitä Smaavoh:ia nyt enää, siellä Koutokeinossako se on vai Kaaresuvannossa. Sitten se oli kun se kihti oli esimerkiksi selässä se oli kovasti polttanut sillä taulalla niin että tuli reikiä, ne vielä märkivät. Ja se muka paransi. Sitä sanottiin sellaiseksi kovaksi parantajaksi, sillä oli niitä keinoja. Vieläkö niitä Smaavoh:ia lie-
nee siellä lainkaan? Eihän sen aikaisia ole enää. Täällä vielä oli tapana joikailla niin sitä Smaavoh-äijää, siihen aikaan niillä ihmisillä jotka sieltä tulivat. Se on vielä äitinikin sukulainen ollut se Smaavoh-Aaslakka. Oli tapana kovasti joikailla.

-Mitä oksenteluun tiedettiin?

-No sitähan oli tapana muka tehdä sellaisia lääkkeitä ja kun se tulee niin juotettiin, jotakin siihenkin pantiin ja annettiin juoda ja sitten se muka parani. En kyllä muista mit-
tä siihen pantiin.

-Oliko ripuliin minkäänlaista keinoa?

-Olihan sitä: keitettiin tuhkevettä kovasti ja se juotettiin, tuhkaa, puhdasta tuhkaa, koivuntuhkaa. Ja se selvitettiin tietysti niin kun se laskeutuu ja sitten se juotettiin.

-Se parani sitten?

-Sitten se muka parani. Ainakin luultiin, eihän siihen aikaan ollut niitä lääkkeitä eikä lääkäreitä.

-Milloin oli tapana hieroa?

-No jos venyy tai jalassa on kipu niin sitä hierottiin. Niinkuin monesti jalka on kipeä, no sitä hierottiin, niillä risuilla sitäkin.

-Oliko kusiumpeen mitään?

-No sitä oli tapana ainakin, ainakin porolle, kusiumpeen, sitä lypsettiin ja syötettiin tuota, hylkeenkarvoja pantiin, sulatettiin voita ja sitten juotettiin poroille, sitten se muka lähti se kusiumpi poroista.

Ja jos jokin tuli lehmään tai vasikkaan tai poroon niin leikattiin saparoa tai lehmältä korvia, poroltahan ei

-Moh tah jiek'ta-vikii puoriide?

-No, tan lohkeh tolen aa'jkke ah tah leh tannaj tuuvllijn_upuoriidan. Toppe vel le toppe tav'viin leemaš tah aad'djaa, Smaavoh-aad'djaa. Smaavoh. Lež'žehk_uah taal šah tah_uSmaavohah, toppe Kuov'ta-kea'jnnosk_uah le vaj, vajn_uKaa-ra-savvonis? Te đah lej sealkkiisn_uah lej_ujah jiek'ta_uh lej nuu poal'taan tejnna tuuvllijn nuu ah raajkkiih_ušad'de, siittjo vel tah. Ja mahkeš tah puoriidij. Tan lohke hir'pmah, tak'kaar puoriidead'djii, đas lettje_uh koonstah. Velk_uah leš ollenke đoppe_uah, Smaavohah? Ea'jhan talaačah leh_ušah. Taappe laavije vel nuu juojkkađih tan Smaavoh-aattjaa, tan aa'jkke đah ol'pmoh mah toppe poohte. Tah le vel muu eatniinaj fuol'-hkii leemaš tah Smaavoh-Aaslah. Laavije nuu juojkkađih.

-Majh_utah vuovssađeapmaj tiihte?

-No đahan tah majh laavije mahkeš tahkaah tak'kaar taal'hkasijh ja, ko_uah poa'hta, te, jukahe, juoj'taajh_utah pittj_uasaanaj ja ad'de juhkaah ja đe mahkeš tah puorraanij. In_umun_umujhte kal majh_utah tasaa pittje.

-Lejko luhčaa-taav'tij makkaarke koan'sta?

-Leejhan tah: kutnaa-čaacii nuu vuš'še ja đan jukahe, kunaajh, raajnnas kunajh, soa'hke-kunaajh. Ja đan čil'kije đieduuske kal nuu k_uah luoj'htaada ja đe jukahe đan.

-Te đah puorraanij?

-Te mahkaš puorraanij. No đah toj'vo kojh, ea'jhan tan aa'jkke len tah taal'hkasah ea'jke toak'taarah.

-Koas tah ruv'veh laavije?

-No, jus vietnaa đehe, tehe juolk'kiis le paavhčas ja, te đan tah ruv'vije. Nuuko maan'kij juol'kii le paavhčas, no đah ruv'vijih, tejkun rissijkun tannaj.

-No lejko kož'ža-pavvaakij mijke?

-No đan tah kojh laavije, povhcuj kojh, kož'ža-pavvaake đah, tah tan pohče ja, porahe, tan, tuo'n tuo'n tuo'n, njuorj'juu-kuolkkajh_upittje, vuoja sud'dađe ja, đe jukahe povhcujje, te đah mahkeš tah peasaj_ujah kož'ža-pavvaa povhcujn.

Ja jos juoka poodij kussij đajkka, taj kaal'paaj đaj povhcuj te đah čuh'pe piehčama taj kusaas peellijih, povhcos-

korvia saattanut, jotta tulisi verta. Ja sitä verta lypsettiin ja sitten sen elukan suuhun joka oli kipeä.

-Oliko keltatautiin keinoja?

-Keltatautiin? Onhan siihenkin mutta se on niin vastenmielinen etten viitsi, mitä minä olen kuullut, en minä tiedä: että syötettiin täitä! Sitä en tiedä että onko se totta, mitä olen kuullut niiltä entisiltä ihmisiltä. Mutta eivät ne ole enää nykyisiä lääkkeitä.

-Mitä päänsärkyyn oli tapana käyttää?

-No oli tapana voidella kahvilla. Keitettiin kahvi valmiiksi ja, väkevä kahvi ja sitten sitä pantiin tänne ja niin hierovat niin hirveästi! Sitä päättä. Ja muutamilla oli aina pää kipeä: nyt pitää keittää hyvä kahvi ja sillä niin hankaa, hieroo kyllä että... Ja muka selviää se päänsärky.

-Mitä pajuilla oli tapana parantaa?

-No niilläkin paransi kyllä jos oli rupia niinkuin on märkärupia. Joillakuillahan on kasvoissa ja leuassa. No niitä tosiaan keitettiin niitä pajunvesoja, sellaisia uusia pajuja, raavittiin oikein hienoiksi ja niillä pestiin sitten. Sehän pajunkuori oli sekin lääke. Sitä sanottiin vielä os'to-cooh-kođah:iksi (pajunkuoriuutteeksi). Sitä keitettiin hyvin kauan ja sitten selvitetään niin että, ja sitten pestiin. Minä muistan kun oli tuolla Niilallakin kokonaan tämä ruvessa ja visvassa. Äidillääni oli niitä tapana pestä, keittää se ja sillä pestä. Ja nyt se on niin puhdas ollut jo aikaa mutta silloin lapsena sillä oli.

-Mihin pantiin karhunsappea?

-No sehän oli teholläke se karhunsappi. Jos mikä oli sellainen niin annettiin kyllä sitä sappea. Vaikka lapsivuoteessa oli vastuksia niin silloin annettiin karhunsappea, Ja muka se parani.

-Oliko (poron)kuulla mitään parannusvoimaa?

-No kyllä poronkuuta ainakin oli tapana... Minä muistan kun paloi kerran tuo, täällähän se on vieläkin elossa, no se pannun veti päälleen, kahvipannun, äiti oli keittämässä aamukahvia. No se paloi kokonaan täältä, toisen puolen kylki. No silloin otettiin rasvainen paisti ja sitä joka paikkaan,

han ej peelljijh_usahtan, anne varraa poa'hta. Ja de dan_uvaraa pohče ja de njaal'pmaaj dan eal'le mij lej skipaas.

-Lejko fis'kes-taav'tij koan'sta?

-Fis'kes-taav'tij? Leehan tah tasaanaj muh tah le nuu fas't_uah in_ukil'le, majh mun len_ukullaan, in_umun tie'de: ah tihkijh_uporahe! Tan_umun in tie'de ah lea'k_uah tuohta, majh len_ukullaan tejn tološ ol'pmujn. Muh ea'j_ujah leh taalaas lääkkehah šah.

-Majh_utah oaj've-paak'časij laavije?

-No dah laavije kaafijn vuo_j'tah. Vaalmmaš kaafe vuš'se ja, aal'pmaas kaafe ja de dah pittj_uej'hke ja nuu ruv'-vijih nuu hir'pmađih! Tan oajvvii. Ja laavije muhtemah aalo_uejn le oaj'vii paavhčas: taal kal kalka vuoš'sah puorii kaafe ja dejnna nuu fierruu, ruv've kal ah... Ja mahkaš čiel'kaa dah, tah oaj've-paavhčas.

-Majh siedkkajkkujn laavije puoriidih?

-No, tejkun tahan te majh_upuoriidij jos lettje ruop'-piih nuuko leh_usiettja-ruop'piih. Muhtemijnhan leh muođuujn_ukaajppiis. No dah vuš'se tosin tejh ođ'juu-siedkkajh_utak'kaar ođdaa siedkkajn, fas'ko huj fijn'niisin ja, te dah tejkun_upasse. Tahhan lej majh_utaalhkas kal os'tuu. Os'to-coohkođah-kaan_uvel tattje. Tah tuolttahih huj kuhkaa ja de dan čil'ki-jih nuu ah, ja de passe. Mun_umujh'taan_uko laavije, tuo'h Nijllasnaj, visoh taappe ruob'bii ja slij'vii. Muu ead'ne_uah laavij passaah tejh, vuoš'sah tan ja dejnna passaah. Ja daal le nuu raajnnas leemaš jo aaj'kaa muh talle maannan tas lej.

-Masaa dah kuovčča-saahpii pittje?

-No dahhan lej hir'pmah taalhkas tah kuovčča-sah'pii. Jus mij lej đak'kaar te dah ad'de kal tan saahpii. Vajhko maannaa-seenkkas lej_ujak'kaar ah vaastostih te, tal'l_uah kuovčča-saahpii ad'de. Ja mahkeš tah puorraanij.

-Lea'ko puojttiis mijke puoriidan-vuujmmijh?

-No kal tah povhco-puojt'tii kojh laavije... Mun mujh'taan_uko, tuota, puulij muhtuumijn tooh, taappe_uah lea'ke vellaj eelliime, no dah paanno roh'tij iečas nala, kaa'fe-paanno, iddes-kaafe vuoš'same ead'nii lej. No dah puulij visoh taappe, nuppe pea'le kil'ka. No dal'l_uah vaal'te puojt-

pantiin niitä lastuja, ohuiksi vuoltuja. No sehän paranee sillä kertaa sillä. Ja pantiinhan siihen vaikka poron papanoita, ulkoa koottiin ja ne jauhettiin. Ja sillä sitten voideltiin se. Mutta ei siitä ainakaan tullut mitään myrkytystäkään. Eihän täällä ole siihen aikaan ollut lääkäreitä eikä apteekkeja eikä mitään. Niin ne ovat vain mitä itse ovat hoksanneet, oman oppinsa mukaan mitä itse kukin on huomannut.

-Entä tuo elohopea?

-No oli kyllä elohopeaakin tapana, sehän oli sekin muka hyvin tähdellinen lääke, elohopea, kuului siihen aikaan olevan. No jos oli sellaisia vikoja niin ne, piti muka olla sellainen, niinkuin on monesti, tänne pistelee tai, on monenlaista, eikä kai tiedettykään mikä on vikana, mutta kun on sisältä kipeä. Silloin ei muuta kuin elohopeaa, juotiin, pantiin suuhun ja, ja kun se tulee läpi, sen saa ottaa sitten elävänä pois. Niin oli tapana sanoa. En minä ole kyllä käyttänyt.

-No elohopeaa pantiin korvaankin?

-Sitä pantiin vielä korvaankin! Lapsillakin kun oli korvasärkyä, jos pikkulapselle, hyvin pieni pala pantiin sinne korvaan. Korvasärky, särkee korvaa. Kun pistää sitä sanottiin naavhllahah:iksi, peal'lje-naavhllahah.

Ja toinenhan oli se, miten se toinen olikaan, toinen keino? Mielessäni oli enkä enää muista. No isäni oli entiseen aikaa, se on kyllä itse sen kertonut. Hänellä oli hirveä korvasärky, tuolla vielä olivat metsässä. No yöpimeällä täytyi lähteä Muteniaan, siellä oli vielä siihen aikaan, on ollut tuota lamppuöljyä, ei vaan tuota, miksi sitä sanotaan, ja niin korvaan, johonkin veranpalaan, pantiin korvaan ja sitten siihen sitä, siitä lamppuöljystä jota poltetaan lampuissa, kaase:a, kaase:ksihan sanottiin saamen kielellä. Ja niin se muka sillä tavoin sitten, loppuiko muuten mutta se ainakin sitten muka pääsi siitä.

-No, pistokseenkin annettiin elohopeaa?

-Joo, pistos kun, jos vain sisältä oli kipeä tai pis-

tes čoa'rh-pea'le ja đan juo'hke sattjaj, tejh pittje đejh caapalt(akaajh), cah'pon asehaž'žan. No johan tah tan haa've ejn_upuorraana. Ja jo đah tasaana_j pittje vajhko đe povhco kaahkiirijh ol'kuun čog'ge ja đejh mil'lije. Ja đe đejnna vuj'te đan. Muh ij_ujas kojh_upoa'htan_umijke mirhkohusaajkke. Ea'jhan taappe lea'h tan aa'jkke lea'maš toak'taarah ea'jke apteehkeh ejke mahke. Te đah leh fal majh ieš leh hok'(sen), iečase oahpa miel'te majh le ieš kijnaj huob'maan.

-Nas tuoh eal'lii-sil'pa?

-No juo đah laavije eal'lii-silppaanaj, tahhan lej majh huj mahkaš tähelaš taalhkass, eal'lii-sil'pa, tan aa'jke kul'luj. No jus lettje_uak'kaar sivaah te đah, tah mahkeš kalkkaj_ujak'kaar, nuuko lea'h maan'kij, tej'hke čuog'guu đe-he, lea' maankka-laa'kan, ea'jke đah sujke tie'htanke mij_ujah le sivvaa, muh ko le sis'te paavhčas. Te ij ea'neh eal'lii-silppaa, juhke, pittje njaal'pmaaj ja, ja k_uah poa'hta čađaa, oaž'žo vaal'tiuh te eal'liinakaa iere. Nuuh_uah laavije đat-tjaah. In_umun_ukal leh keav'htaan.

-No eal'lii-silppaa pittje majh peal'ljaaj?

-Tah pittje vel peal'ljaajnaj! Maanaajnnaj ko lej peal'lje-naavhllahah, juo's tah unna maanaačij, huj unna pih-taača pittje_uohko peal'ljaaj. Peal'lje-naavhllahah, naav'hlaa peelljii. Ko pistää đah tattje naavhllah_uan, peal'lje-naavhllah.

Ja nub'biihan tah lej đah, moh tah tah nub'be lejke, nub'be koan'sta? Muu mielas lej ja inke šah mujhte. No tah lej muu ah'čii tolen aa'jkke_uah kal le ieš tan_umuj'htalan. Suus lej hir'pmah peal'lje-naavhllahah, tooppe orro vel meeh-ciis. No ijah-ih'kuu fer'htij vuol'keh Mutenijaa_j, toppe lettje vel tan aa'jkke, le leemaš tuoh laam'hpo-öljy, ijko tuoh, miksi ne sannoo, ja nuu peal'ljaaj, juoka laađ'đe-pih'taaj, pittje peal'ljaaj ja đe đasaa đan, tan laam'hpo-eljjuus, majh_upol'teh laamhpunj, kaase, kaasenhah tattje saa'me-kiil-lij. Ja đe đah mahkeš, nuu đe, heejhtijko muuten_umuh tah kojh te mahkeš peesaj.

-Na vuojsahahkij majh ad'de eal'lii-silppaa?

-Joo, vuojsahah k_uah te juo's fal sis'te lej paavh-

tää, niin siihenkin annettiin sitä elohopeaa.

-Entä jos vaikka poski paleltui?

-No mutta se kyllä parannettiin lumella. Lumella piti niin hieroa siitä mistä paleltui, aivan oitis ottaa lunta ja sillä niin hangata niin kauan kunnes veri lämpiää.

-No jos käsi meni sijoiltaan, miten sitä...?

-No se kyllä vedettiin ja tänne pannaan sellainen kerä, tänne ja sillä työnnetään. Ja jotkut jäivät sellaisiksi kun ei saatu.

-Miten syyhyä parannettiin?

-No sitäkin yritettiin, keittää vaikka mitä sellaisia. Niitä kasvejakin sieltä, suopursua, miksi niitä sanottiin? Sillä sitten pestiin sillä...

-No sanottiinko vaaralliseksi jos menee paljaalle maalle nukkumaan?

-No tulee maantarttuma kyllä, tulee rupia ja maa tarttuu. Ja oli katsojia jotka painoivat maantarttumaa. Ne painoivat maalla ja hiekalla ja vedellä jos on muka tullut vedestä, maatakin jos on maa tarttunut, leikattiin sellainen nelikulmainen pala ja niillä painettiin ja puhuttiin vielä ja sitten viedään samaan paikkaan taas josta ne on otettu, että mene nyt sinne. Ja sitten se muka parani.

-Miten näppyjä parannettiin?

-No niitä sylkäistiin, jos tuli näppyjä kieleen. Sylkäistiin: mene koiran persereikään! Niin vielä: pthyy, mene sinne! Minä en tiedä onko se muka totta. Totta se on kyllä että niin tehtiin mutta sitä en (tiedä) että paranivatko ne! Äidillä oli tapana jos vain näppy tuli niin se kyllä tahtoi sinne sylkäisemään, johan se meni ja kun sen vielä piti olla narttukoirat! Sitä en tiedä sitä enempää.

-No jos oli kaihi silmässä?

-No nehän panivat suolaakin jos silmässä oli vika, aivan tuota suolaa, kokkareitahan ne siihen aikaan olivat. Ja silmä käännettiin niin että, ja vuolttiin sokerilla kun, kun silmä, painaa ja punettuu, silloin ne tuon luomen vain kään-sivät ja sokerilla niin kaapivat niin että verta vielä tulee.

čas taj vuojs'saa, te đas_uad'de majh tan eal'lii-silppaa.

-No jos kal'pmuj vajhko muohtuu?

-No muh tan tah kal puoriide muoh'takijn. Muoh'takijn_ukalkkaj nuu ruv'veh kokko al kal'pmuj, nuu takka-vide muoh'taka vaa'l'teh ja_uejnna nuu fierruuh nuu kuhkaa ko_uah lieg'gana, varraa.

-Na jos kiehta vuulkkij ladđaasis, moh tah tan...?

-No đah kal tan_ukeesse ja pittjeh tejhke đak'kaar nođuu, tejhke ja đejnna hoj'keh. Ja muhtemah paahce nuu ko_uah ej oš'žon.

-Moh tah sanjaaš-taavtta puoriide?

-No đahhan_ukeah'čal_uannaj, vuoš'šah vajhko majh_utak'-kaarijh. Tejh raasijhnaj_ujoppe, suopursu, maniin tah tejh_utattje? Tejnna đe pass_uejnna...

-Na lohkek_uah vaaraalaž'žan juos manaa_uj paa'lljes eatnama nalaa noh'kah?

-No pos'tohall_uah kal, šad'deh ruop'piih ja đahhan_upos'taa. Ja keah'čiih lettje, mah ted'de pos'taka. Tah ted'de, eatnamijn ja, saad'dujn ja, čaaci_ujn ja, jos čaaciis le mahkaš le poa'htan, eetnamanaj jos eenan le tar'vaanan, tah čuh'pe đak'kaar njea'llje-čiekah pihtaa ja đejkun ted'de ja hupme vel ja đe tuo'ta, tol'voh_usea'mma paa_uj'hkaa_uj fas kos tah leh vaal'ton, ah man_ual tohko. Ja đe mah puorraanij.

-Moh tah čivhl'lijh lea'h puoriidan?

-No đejh_utah čol'kađe, čivhl'liih jus šad'de njuok'-čamij. Tah čol'kađe: mana peetnah pahta-raa_uj'kaa_uj! Nuuh vel ah pthyy mana dohko! Mun tan in tie'de lea'_uk_uah tuohta mah. Tuohta_uh kal lea'_uh nuu đah tahke muh tan in ah puorraanek_uah! Laavij ead'nii jos fal čiv'hlii šattaaj đe đah kal siđaa_uj_ujohko čol'kađih, juohan tah manaj ja ko_uah vel kalkkaj cij'hko-peena! Tan in tie'de đad'ii ea'neh.

-Na juos lej tiej'kii čalm'miis?

-No, tahan_upittje saalhtiinaj jos čalm'miis lej vih'-kii, ajvve, tuon saa'lhte, čaalhtuuhhan tan aa'jkke ko_uah lettje. Ja čalm'mii jor'ko nuu ah, ja vuulle soh'karijn_uko, čal'pmii ko, kod'daa ja ruuvssoda, tal'le đah ea'neh tuon luoma jorkkaaste ja soh'karijn nuu fas'ko nuu ah varraa vel

Niin oli tapana.

-Miten roska otettiin silmästä?

-No sehän otettiin sillä lailla että silmä käännettiin ja sitten otettiin, aivan käännettiin, minäkin aina käännän. Ja joillakin on taas tapana sellainen paidannappi pistää sinne ja sitä pyöritellään silmässä, se niihin reikiin se roska tarttuu, niihin paidannapin reikiin. Sinne sen luomen alle ne sitten panevat, sen reunan alle. Ja siellä sitä liikuttelee niin ne roskat menevät siihen.

Ja taittuuhan silmä myös, sitäkin on tapana parantaa, täältä sisältä menee ryppyyn se...

-No hammassärkyynhän oli keino.

-No se oli, kun koivussa on niitä kääpiä, niitä joista tehdään sitä taulaa muka, ne kun ovat kuivuneet ja sitä sitten lämmittää ja sillä painaa no sitten se heittää. Kun sillä painaa niin sehän hautuu. Olen sen nähnyt, Annilla oli tavallisesti kova hammassärky, se oli metsässä isänsä kanssa heinänteossa siellä. No sillä on sellainen hammassärky ettei lainkaan saa nukkumarauhaa. Hänen isänsä nouti sen käävän sieltä tai sen jota suomalaiset sanovat, känsäksikö ne sanovat. Sen ne lämmittävät tulella ja sillä, sitten pääsi nukku-
maan. Ja minä olen sen monesti myöhemminkin nähnyt. Että se oli myös vanhojen entisten ihmisten keino, kai se isänsä tiesi kun sen oli käväissyt hakemassa.

-No siihenhän oli tapana vuollakin jotain, sellainen tikku siihen hammassärkyyn?

-Niin, ja näin tehtiin reikä, sellainen ukkosen, kun on särkenyt, männyn tai puun niinkuin se tekee, siitä vuolttiin sellainen tikku, näverillä porattiin reikä sitten puuhun ja sitten muka sinne nyt se hammassärky naulattiin. Pantiin se tikku ja se sitten se tappi siihen.

-No siihenkin oli keino jos verta tuli nenästä?

-Mikä se nyt olikaan? Kun verta tuli nenästä? No nämä sormethan oli tapana sitoa, punaisella langalla. Ja niin ki-reälle sidottiin ja se oli muka sen, entisillä ihmisillä, jos verta tuli, ettei veri lopu.

-Kumman käden sormet...?

poa'hta. Nuuh laavij.

-Moh tah ripaa vaal'te čalm'miis eereh?

-No đahhan vaal'tek ejnna laakijn tah jorkkaaste đan čalm'mii ja đe vaal'te, ajvve jor'ko, munnaj laaven jor'kuuh. Ja muhtiimahkes laavijih, tak'kaar, paa'j'te-pooluu cog'galih tohko ja đan jorahalleh čalm'miis tah tejttā raajkkijje đah rihpaa tar'vaana, paa'j'te-pooluus ko lea'h raajkkiih. Te đah tohkoan luoma vuo'llaj cog'galih, tan rapmaasa vuo'llaj. Ja đah toppe lihkahal'laa đan te, te đasaa manneh tah ripaah.

Ja tod'djohan majh čal'pmii, tan tah majh laavijih puoriidih. Taappe sisko-pea'le roovhčaka đah...

-Na paa'tne-vaar'hkijnaj lej ak'ta koan'sta.

-Noah lej, sookiis ko lea'h tieh, tah spaappah, tah, mas tahkeh tan tuovl'lii mah, tah ko lea'h koj'hkan ja tan te liekkađa ja đejnna tead'daa nuuh heaj'htaa. Tejnna ko tead'daa, no tah majh, haav'tuu. Mun lea'n tan oaj'tnan, Aannes laavij huu paa'tne-vaar'hka, đah lej meehciis, aahčijnis, suoj'tne-đakuus toppe. No đas le nuu paa'tne-vaar'hka huij, ij ollenke paal'len noh'kah. Ah'čiis vieččajjan spaappa đoppe đajjan, majh tattjeh suo'pmelaččaah, kănsănkah tattjeh. Tan paahkađea'pa tolaas ja đajn, te peesaj noh'kah. Ja mun lea'n tan maan'kij manjelnaj oaj'tnaan. Ah tah lej majh poa'les tološ ol'pmujh (koan'sta,) tottah tiidij ah'čiis kah tan lej viž'žen.

-Na tahhan laavije majh juoj'taa vuollah tasaa, đak'kaar soadđasaa đan paa'tne-vaar'hkij?

-Nuu, ja naa tahke raajkkii, tas tak'kaar pajaana, ko le piđ'ken, peecii đaj muora nuu koh tah laave, đas vuulle tak'kaar saakkii, naapaarijn naapaarte raajkkii đe muurrij ja, ja đe mahkeš tohko al tan paa'tne-vaarhka naav'lije. Pit-tjean saakkii ja đan đe đan punhcie đasaa.

-Na njunne-var'tiimij lej majh koan'sta?

-Mijjah tal lejke? Njun'nii-var'tiimij? Na đahan laavije čanaadih taajh suorpmajh, ruk'ses laajkkijn. Ja nuu čav'ka čatne ja đah lej mahkeš tan, tološ ol'pmujn, jos var-raa poodij, annij varraa kuo'de.

-Koappaa kieda suorpmajh...?

-Molempien, kumman vain, en minä siitä sen enempää tiedä, mutta se niillä oli tapana...

Nenä kun vuosi niin (otettiin) oikein kuuma kivi niinkuin on kodan tulisijassa, niin siihen vuodatettiin muka, sekin oli hyvä lääke kun se sinne poltti sen veren. Sitäkään en ole itse nähnyt mutta kuullut äidiltä ja niiltä vanhoilta ihmisiltä.

-No ripuliinkin oli vielä konsti.

-No oli sekin että koivusta otettiin sitä jälttä, niinkuin on jälsi, ja sitä keitettiin ja sitten se vesi juotiin.

Ja sitten tuhkavesi toinen lääke. Tuhkaa, tuhkevettä keitettiin ja se sitten kyllä siivilöitiin ei kyllä siivilän vaan sellaisen harson läpi. Ja se sitten juotettiin sille, jolla on se vatsatauti, se ajaa ripulin.

-No ruutiakin käytettiin?

-Ja ruutia, entiseen aikaan kun oli pyssyissä, itse tehtiin ne panokset, niin sitä ruutiakin annettiin, maidossa tai vedessä tai miten vain.

-Mitä sammakolla lääkittiin?

-No sammakollahan myös lääkittiin. Jos oli jokin vika niin, vaikka oli sellaisia rupia, no sillä oli tapana, sammakolla kun on tuolla kun se tapetaan, sitä limaa ja sillä pestään ne huonot kohdat. Ja se muka paransi joskus. Niinkuin kädet tai jalat tulevat ruvelle. Niitä oli kyllä tapana sillä pestä, ja painaakin sammakolla kunnes se sammakko kuolee.

Ja johan silloinkin kun venyy niin silloin oli tapana niin leikata puukolla että, ja vielä pistellä. Ja risujakin vielä, tuollaisia vesarisuja otettiin ulkoa ja pienitettiin hyvin pieniksi, äidillä oli tapana, sitten hankasi niillä, kättä tai jalkaa tai...

-Minkälaisia risuja ne olivat?

-No tuollaisia nuoria risuja, leikkoivat pieniksi, ei lehtirisuja vaan... Ja niillä hankasi niin ja...

Ja sitten myös taulottiin, otettiin taulaa, koivussa kun on niitä tauvoja, känsiä, niistä otettiin se, sellainen

-Koappačakaajh_u tah, koappaa fal, in_u mun tas tie'de tadii ea'nepu, muh tan tah laavije...

Njun'nii varttij, te đah huj pah'ka keadkkii nuu ko aarranis leh koodiis, te đah tasaa kolkkahih mahkeš, tahnaj lej puo'rre taalhkak_u ah tohko poolttij_u jaal tan varaa. Tanke in lea'h ieš oaj'tnan_u muh kullaan, eatniis, ja đejh, poa'-res ol'pmujn.

-No luhčaa-taav'tij lej vel majh koan'sta.

-No đah lej_u jahnaj ahte ko sookiis vaal'te đan aallosa, nuu ko lea'h aallosah, ja đan vuš'se, ja de đan čaacii juhke.

Ja de kutnaa-čaacii nub'be taalhkak_u. Kunaajh, kutnaa-čaacii vuš'se ja te đah tal sil'lije kal tak'kaar ij hal sil'lii muh tak'kaar haarsso čadaa, luvrra čadaa. Ja tah te de jukahe đan tan, kees lea'_u h čoav'je-taav'ta, tal tah lučoha.

-Na dahhan atne majh ruvhtajh.

-Ja ruvhtajt, tološ aajkkii ko lettje pissuujn, ieča raahkađe đejh luodđakijh, nuu đejh ruvhtajh majh ad'de, miilhkijn taj čaacijn taj moh fal.

-Majh_u tah cub'bujn taalhkode?

-No rihce-cub'bujn tah kal majh taalhkode. Jus lej juoka sivvaa de, vajhko lettj_u ak'kaar ruop'piih, no đah laavije đejnna, rihce-cub'bos ko le đoppe k_u ah kodđeh, tah_u slij'vii ja đejnna đan_u passeh, tejh hea'jos paajhkijh. Ja đah mahkeš puoriidijke muhtuumijn. Nuuko rub'boh kiedah taj juolk'kiih. Tah kal tejnna laavij_u ejh_u passaah, ja tead'diihnaj rihce-cub'bujn, nuu kuhkaa ko_u ah jaapmaa đah rihciih.

Ja juohan tallaj ko vietnaa de, no de đah laavije nuu čuoh'pah nijppiijn ah, ja vel čuog'guuh. Ja rissijnhaj vel tuok'kaar od'juu-rissijh vaal'te ol'kuun ja caapađe đejh huj un'niin, laavij muu ead'nii, de đejkun fieruuj, kieda taj juolk'kii đaj...

-Makkaar rissiih tah lettje?

-No duok'kaar nuorra rissiih, caapađe un'niin, ij las'ta-rissijh muh... Ja đejkun nuu fieruuj ja...

Ja de tuv'lonaj, tuovl'lii vaal'te, sookiis ko lea'h tah tuovl'liih, känssäh, tah tas vaal'te đan, tak'kaar pa-

päällys. Se on hyvin, sellaista niinkuin kuminpalat, se vuolttiin ja kuivattiin. Sitten siitä leikattiin monta palaa, sellaisiksi pieniksi palasiksi, ja poltettiin ja pisteltiin, taulottiin sitä pahaa paikkaa, jos oli turvonnut tai, nii taulottiin. Kyllä minun muistooni vielä äidillänikin oli tapana tauloa. Ja minun enoni ja, ne olivat aika puoskareita.

-Mitä veralla parannettiin?

-Niin, no, sinistä sen piti ainakin olla. Niin, sellaisesta lakinkorvuksesta. Jos jokin loukkaantui, löi niin että tuli mustelmille niin sitä painettiin. Tai turposi tai, sitä ainakin jos loukkasi. Ja se kyllä pantiin oitis ja puhallettiin siihen ja painettiin. Se muka sitten paransi.

-Mikä on hyvä jos korva menee lukkoon?

-Sitä minä en kyllä tiedä niinkään. Mutta, oli tapana pitää nenästä ja sitten siitä puhalttaa niin. No sehän kyllä aukeaa. Ja hypitään. Ja kyllä sen tavallisesti kuuleekin kun, jos korva menee lukkoon ja ottaa nenästä kiinni ja niin, kyllä se siinä kuuluu kun se napsahtaa auki. Siihen aikaanhan on täytynyt itse miettiä. Niinkuin luonto opetti.

-No mitä sellaiselle tehtiin joka kävelee unissaan?

-En minä siihen kyllä tiedä muuta kuin että sidottiin. Tuollakin Aaslakan-Jussilla on tapana muistella että kun hän oli lapsena sellainen että hänet piti sitoja jalasta! Aina lähtee juoksemaan! Ja tuon Piehtarin äidillä oli tapana, tuon Nikodeemus-Piehtarin, tunnetko sen?

-Tunnen.

-Sanoi että niin täytyi aina sitaista omalla paulalani jalkaan. Ja kun se lähtee juoksemaan niin hän herää!

-Oliko painajaista vastaan mitään keinoa?

-Sitä en tiedä muuta kuin että piti mennä liikauttamaan. Minullekin tulee helposti painajainen ja tuntuu olevan jo kova hätä mutta kun pääsee näin jotensakin liikahtamaan tai joku tulee herättämään niin siitä pääsee.

-Miten se muuan mies paransi verkolla sen lehmän?

-Minähän olen sen kyllä nähnyt. Siihen on kyllä niin pitkä aika, joku, älähän nyt, no siinä viisikymmentä vuotta,

jiiltusaa. Tah le huj, tak'kaar teko kume-pihtaah, tah vuulle
đan ja koj'hkađe. Te đah tas čuh'pe maan'ka pihtaa, tak'kaar
unna pihtaačin, ja pol'te ja čug'go, đe tuv'lo đan hea'jos
paajhkii, jos lej pohtaanan taj, đe đah tuv'lo. Kal muu muj'-
htuj vel muu ead'niinaj laavij tuov'luuh. Ja muu eenuu ja,
tah lejokka oa'lle kuvhl'laarah.

-Majh laađđijn_upuoriide?

-Nuu, no, aliih tah kojh_ukalkkaj. Nuu, tak'kaar pel'-
ljosis. Juos juoka loav'hkahuvej, nor'tađij jo nuu ah čaahpo-
đij đe tan tah ted'de. Taj pohtaanij_ujaj, tan tah kojh jos
loav'hkiidij. Ja_uh kal tan hete pittje ja posso đasaa ja
ted'de. Tah kal te mahkeš te puoriidij.

-Mij_ujah le đuokkaar peal'lje-jađ'komij puo'rre?

-Tan_umun in_ukal tie'de nuuke. Muh, no đah al laavijih
kal njunii toollah ja, ja đe takko nuu posaađih. No đahan_ukal
rahpaasa. Ja njujhkodih. Ja kal tah laave kullaahnaj ko, jos
jađ'ko peal'ljii ja vaa'lta njuniis ja nuu, kal_uah tas kul'lo
ko_uah spoa'hkeha rapaasin. Tan aa'jkkehan leh_ufer'hten ieča
smieh'tah. Teko luonto oohpahij.

-No majh_utah tahke takkaarij kij nahkaarijh_usis'te
vaa3'3aa?

-In_umun tasaa kal tie'de, ea'neh tah čatne. Tuohnaj
laave muj'htalih tuoh Aaslaka-Jus'se ahte ko son lej maannaan
tak'kaar ah suu kal'ke čatnaah juolk'kiis! Viehkali en! Ja
đuon_uPiehtaara ead'nii laavij, tuon Nikoteemus-Piehtaara,
tovttaahko_utan?

-Tovttaan.

-Lokaaj nuu laavijin_ufer'hteh čatnaalih iečan vuod'-
dakiin iečas juol'kaaj. Ja k_uah viehkala đal son_ukul'laa!

-No lejko ted'dohallaama vuos'taa mijke koanstajh?

-Tan_umun in tie'de ea'neh tan ahte kalkkaj lihkastah'-
tiih mannaah. Mun laaven_umajh huj pahaa ted'doh ja or'ruu juo
nuu heehtii muh ko naa juoka laattje lih'kasih pea'ssa đaj
soa'mes poa'hta pok'tiih te đas pea'ssa.

-Moh tah ak'ta olmmaaj fiirpmijn_upuoriidij_uan_ukusaa?

-Mun tah kal len tan oaj'tnaan. Tasaa le kal nuu kuh-
ke-aaj'kii, muhtiin, alehan, no đas vih'ta-loh jakii, munhan

minähän olin silloin nuori! No se lehmä oli ostettu tuolta Kutturasta. No me veljeni kanssa toimme, se silloin jos se lehmä kun me kävelimme, oli syksy, hyvin varhainen, maajään aika, no se lehmä niin niinkuin hiestyy. No me tulimme kotiin, se alkoi heti käydä ruskeaksi se sen karva ja, mennä niin rumaksi, sellaiseksi ettei se ollut enää sileä niinkuin sanotaan njav'kes. Sehän aina jolla se oli se minun veljeni emäntä, sehän jokaiselle sitä, kysyi siihen apua että eikö olisi ketään joka tietäisi. Sitten tuli Pokasta muuan Suikki, Suikki-Jussi. No eiväthän ne uskoneet, sehän sanoo niin että etsipä verkko, että se kyllä lähtee! No mehän lähdimme katsomaan miten siinä nyt käy. Se ensin heinätukolla pyyhki sen lehmän ja on niin vihoissaan ja pyyhkii niin sitä lehmää ja niin pani sinne navetan uuniin, tuleen (sen tukon) ja sanoi sinne menivät. Sitten se alkoi sitoa sitä verkkoa ja itse se on niin vihoissaan hirmuisesti. Ja sitten vielä sanoi että hän panee tähän nyt pyydyksen, siihen ei kyllä mikään nyt pysty, sata solmua sijalle! Sata solmua sijalle, suomea se puhui, ja se oli tuon Hellin eno.

Tähtikuviot, taivaan merkit ja säät

-Muistatko noiden tähtikuvioiden nimiä?

-No johan niitä oli tapana, sanottiinhan, Faav'tna oli ainakin muuan, Faavnnah, Faav'tna. Se on sellainen niinkuin viitosen kuvio, tuolla näkyy tavallisesti. Ja Faavnnataav'kii (Otava) ja...

-Missä se on?

-No tässähän niiden pitäisi kaikkien olla mutta se kyllä että se kiertää. Äidillä oli tapana, en minä ole niin kysellyt enkä. Keskellä taivasta se on tavallisesti, se on sellainen, tähdet näin... Ja sitten Sarvvaa-kal'pa (Seulaset), se jossa on hyvin paljon tähtiä... Ja on tapana kyllä sanoa että se on Sarvvaa-kal'pa (Hirven kilpisarvi) ja äidillä oli

lettjen tal'le nuorra! No đah, kussaa lej os'tujun toppe, toppe Kutturass. No đah, maj vielljajnpuvhtijme, đah tal'le jo đah kussaa ko maj vaaccijme, tah lej čak'ča, huj aarra, tuo'ta, kal'pmađakaa aaj'kii, no đah kussaa nuu, teko pivaastuv'vaa. No maj poodijme ruok'toh, tah riemaj hete ruškodih tas tah kuol'ka ja, mannaah nuu fas('tiin), tak'kaarin, ah tah ij len teko njav'kes nuuko đattjeh njav'kes. Tahan aalo mas lej đah, tah muu viellja eemiih, tahan juo'hke-ak'tijjan, jeerahijjasaa vee(hkii) ah ijko livhče kijke kij tiedaalij, de poodij doppe Pokaas muhtiin Sujkke, Sujkke-Jus'se. No, ea'jhan tah jah'kaan, tahan tattja nuu ah ocamah fierp'mii, ah tah tah kal vuol'kaa! No mijhan vuulkkijmeh keah'čah moh tas tal keevvaa. Tah aa'lkkos suojtne-tuhkuujn tan sihkuuj đankusaa ja, ja le nuu vašiis ja nuu sih'kuujan kusaa ja, ja de pijaaj dohko naaveha uv'tnij, tollij ja đajaaj dohko manne. Te đah riemajjan fierp'mii čatnaah ja, ieš tah le vašiis nuu hir'pmah. Ja de vel tajaaj ahte, sonpit'tjaa đaas al piv'tosa, đasaa ij kal mijke đaal paste, čuođii čuolmma sat'tjaaj! Sata solmua sijalle, suoma đah humaaj, ja đah lej duon Helle eenuu.

Naas'te-kovaah, alm'mii meerhkah ja taalhkiih

-Mujhtaahkon tuojh naas'te-kovaajh namaajh?

-No johan tah laaviije, tattjehan, Faav'tna lej kojh muhtiin, Faavnnah, Faav'tna. Tah lak'kaar teko viđaa nummaar, toppe laave oj'tnoh. Ja Faavnna-taav'kii ja...

-Kokko đah lea?

-No đas tah kalkkale visoh muh tah kal le h kavvaarta. Ead'nii laavij, in mun leh nuu jeerahan inke... Kas'kuu alm'miis laave, tah le đaakkaar, naastiuh naa... Ja de đah Sarvvaa-kal'pa, tah tah mas leh huj oluu naastiuh... Ja laavijih kal tattjaah ah tah le Sarvvaa-kal'pa ja te ead'nii

tapana sanoa että siellä voi nähdä hirven sorkatkin ja polven, tähtiä, tähdessä kuvat, kokonainen hirvi, mutta en minä ole kyllä sitä nähnyt.

-No oliko hirvellä hiihtäjät?

-No oli! Ne Kallenpojat! Kolme tähteä ovat ne veljekset ja sauva vielä riippuu sinne alas kun ne sompaavat.

-Entä Pohjantähti? Vai Pohjannaula?

-No se on kyllä. Poa'hje-naas'tii:ksi sitä kyllä sanotaan täälläkin. Sehän on niinkuin pohjoistähti, poa'hje-naas'tii:ksi minä olen kuullut sen nimen.

-Milloin Kointähti näkyy?

-Talvellahan se näkyy toisinaan. Pakkasella ja toisinaan sanotaan pyryn merkiksi. Se on tuolla, hyvin kirkas tähti, hyvin valoisa iso tähti. Iltatähti tai Iltahämäräntähti, ja sama kai se aamullakin näkyy.

-Kerrottiinko että tähti ruikauttaa joskus?

-Joo! Se ruikauttaa hirveästi! Se on sellainen että kun lentää niin sanotaan: jo tähdet ruikauttavat (=on tähdenlentoja), nyt aikoo tulla pyry!

-Kuu oli varmaan tärkeä?

-Niin tietenkin, sehän on hyvä valo. Muuan rupesi siitä tervaamaan, entiseen aikaan. Aikoi varastaa ja meni sinne, sehän näkyy, sillä on astia kädessä ja suti, se aikoi sen tervata, mutta tarttuikin itse! Sellaisia minä olen kuullut, niin tarttui itse sinne tervareissulla! Kuu vain loistaa vielä nytkin!

-Oliko sillä nimeä?

-Ei sitä ole nimitetty kyllä, muuta kuin kuun tervaa-jaksi oli tapana. Tervasi siksi, ettei nähtäisi kun hän käl-mää.

-Milloin piti tärkeät työt tehdä?

-Ei pitänyt tehdä heinääkään, kenkäheiniä, alakuuhun, niistä tuli niin murenevat, murenivat kokonaan kuin jauhot. Eikä peskiäkään pitänyt neuloa eikä nahkoja leikata alakuuhun, sehän kävi heti lyhyeksi.

laavij dattjaah ah toppe tov'to dahnaj ko sarvvaa-kaccaahnaj leh ja puol'va, naastiuh, naastiis kovaah, olles sarvvaa, muh mun in_u kal tan leh oaj'tnan.

-No lettjeko sarvvaas čuojkkahead'djiuh?

-No lettje! Tah Kaallaa-paartniih! Kol'pma naastii leh tah vielljačakaah ja soab'bii vel te hean'kaa dōhko vuu-los k_u ah sob'boh.

-Nas Poa'hje-naas'tii? Vaj Poa'hje-naav'lii?

-No dāh tah kal le. Poa'hje-naas'tiin tah tattjeh kal taappenaj. Tahhan le_u eko tav'vii-naas'tii, poa'hje-naas'tiin_u mun len_u kal kullaan tan namaa.

-Koas tah Kuo'vssō-naas'tii laave oj'tnoh?

-Taal'vehhan tah oj'tno nuppe vuo'ro. Puolašin ja nuppe vuoro lohkeh porkkajh ov'tasij. Tah l_uo'ppe, huj kirh'kiis naas'tii, huj čuv'kes stuora naas'te. Ea'hkes-naas'te daj Ea'hkes-veaj'ke-naas'te, ja sea'mma dōtt_u ah id-desnaj oj'tno.

-Muj'htalek_u ah naas'tii luhčuu soa'mes haa've?

-Joo! dāh luh'če hir'pmađih! Tahhan le dāk'kaar ah ko kir'taa de tattjeh: jo naastiuh luh'čijih, taal aaj'ko por'ka šad'dah!

-Maannu lej vis'sa tehaalaš?

-Nuu dieduusk_u ahhan lej puo'rre čuov'ka. Tah muhtiin riemaj dan_u pih'kađih, tološ aaj'kkes. Suolaaduh mej'nij ja dāh manaj dōhko, dāshan oj'tno dās tah kiev'tnii kiedas ja sutte, dāh aajkkuuj tan_u pih'kađih, tar'vaanijk_u ieš! Tak'kaar-rijh mun len_u kullaan, te tar'vaanij ieš tohko pih'ka-reajs-suus! Maannu fal čuovkkađa vel taallaj!

-Lejk_u as nammaa?

-Ea'j_u jan leh nav'taan_u kal, ea'neh maannu pih'ka-dead'djiin tah laavije. Taniin tah pih'kađij anne ej oa'jnne ko son tal skel'pmoša.

-Koas tejh_u tehaalaš parkkuujh kalkkaj par'kah?

-Tah ij kal'kan suojn'niike dāhkaah, kaama-suujnnijh, noh'kii maannuj, šad'de nuu mollaasah, visoh mollaane teko jaafuuh. Ijke peeskake kal'kan_u koorruuh ijke vattjaah noh'kii maannuj, tah oonuu_je hete.

-Mitä revontulista nähtiin?

-No se nähtiin että tulee jonkinlainen ilma tai, sitä oli tapana että jos ne menevät kovin etelään yli keskitaivaan niin lauhtuu. Mutta jos ne tuolla loimuavat kaukana silloin on pakkasia. Oli tapana ainakin (silloin) jos ne vain tulevat keskelle taivastakin, nyt lauhtuu. Ja kun on vielä tapana sanoa että revontulet, kun niitä menee kiusaamaan ne alkavat kovin loimuta ja, oli tapana pelotella. Niitä ei saa kiusata eikä niiden kanssa taajoa, ne voivat tulla ja tukehduuttaa! Niin peloteltiin meitä. Tietysti siksi lapsille, nehän keksivät joka tempun, pelottivat jollakin. Pelkkää pelotteluahan se on. Olenhan minä ne ennen sinulle kertonut.

-Saiko silloin äännähdelläkään kun kovasti oli revontulia?

-No kyllä äännähdellä mutta ei pitänyt kuitenkaan niin että niitä pilkkaa, niinkuin aina monesti sanotaan vaikka mitä niille. Aina kuitenkin kiellettiin, ei pidä mennä niille mitenkään soittamaan suuta niin että tyhjää niiden kanssa taajoo, antaa vain olla rauhassa. On ainakin kovin paha jos mennään niitä kiusaamaan, ne tulevat vaikka niin lähelle, saattavat tehdä jotakin vahinkoa.

-Mitä vielä kerrottiin ilmoista?

-Tavattiin sanoa että jos porot kovasti kilostelevat (ravailevat ja hyppivät) ja näin etujalalla lyövät, niin se on pyryn merkki tai huonon sään. Niinkuin jotkin kilostelevat niin että...

-Mitä auringosta tiedettiin?

-No auringostahan kyllä jos olivat ne sapet (heijustukset) jäljessä ja edellä niin tuli huonoja ilmoja. Kahden puolen kun olivat ne sapet, tai ne auringot, niinkuin päivä paistaisi, niinkuin on toisinaan huonon sään merkinä. Ja se aurinko jos noin töröttää kovasti ylöspäin tulee hyvin hyiset tuuliset säät, pyryt. Kun aurinko varrastaa noin.

-Tiesikö ukkonen mitään?

-En minä ukkosesta kyllä tiedä, mutta pelätettiinhan sitäkin ja siunattiin ja kun mentiin puun alle tai kuusen alle tehtiin koko iso risti että nyt ollaan muka turvassa,

-Majh_u tah kuovssahasaajn oj'tne?

-No đahhan, tah oj'tne đan ah šad'da juoka-laa'kaš taal'hkii đaj, taj đan laavije_h jus tah huuj lulaas manne pattjel kas'ko-alm'mii đe pivaalta. Muh jus tah toppe šloov-veh kuh'kiin te tah leh puollašah. Laavije kojh jos fal alm'-mii kas'kuu, kuov't_ualm'miike poohteh, pivaalta đaal. Ja k_uah vel laavijih tattjaah ahte kuovssahasaah, ko_uejh manna kivs'-siidih tah riipmeh nuu šloovvah ja, laavije palttahallaah. Tej_h ij oa'ččo kivs'siidih ijke đejkun taattjuuh, tah sah'teh poa'hteh ja haav'hkađih! Nuu palttahalle mijn. Tah tieduuske đan tiihte maanaajje, juo'hke koonsta đah hok'sije, juoj'-taajh_upalttahalle. Ajvve palttahallaanhan tah tah le. Leenhan_umun tej_h ov'tal tutnje muj'htalan.

-Oa'ččujko đal'le jietnallaahke ko huj kuovssahastij?

-No kal_uah jietnallaah muh ij kal'kan_ukojh nuu ah tajh_upil'hkiih, nuuko laavijih maan'kij tattjaah vajhko majh tej_hta. Tah aalo kojh_ukil'te, ij kalkka mannaah majhke đejkun njaalmmartih nuu ahte tuššii đejkon taattjuu, ad'daa fal or-roh raafiis. Tah le kojh huj hejhtoh jos manneh tej_h (kivs'-siidih), tah poohteh vajhko, nuu lahkaa, sah'teh juoj'taajh vahaaka đahkaah.

-Majh_u tah vel taalhkijh pirraa muj'htale?

-Laavije đattjaah juos povhcoh huj čus'koh ja naa, ov'ta-juulkkijkun čas'keh, te le porkkajh ov'tasij đajkka hea'jos taalhkijh. Nuuko_h muhtemah čus'ko nuu ah...

-Majh_upeajvvaačis tiihte?

-No peajvviis tah kal jus lettje đah (saahpiih), manjiis ja ov'ta-pea'l, te lettje hea'jos taalhkiih. Kuo'vhte peal'te ko lettje, tah saahpiih, tajkka đah peajvviih, teko peaj'vii paajhtij, nuu ko laave nuppe vuo'ro hea'jos taalhkijh ov'tasij. Ja đah, peaj'vii jos nuu, nuuko laave, tah ceag'gaa huj tak'kaar pajaas-kuo'vllujh_utah lea'h huj ruvaašis taalhkiih, porkkaah. Ko peaj'vii torrijja nuu.

-Tiidijko đuo_h pajaan_umaj'teke?

-In_umun pajaanis kal tie'de, muh pallehan tah tannaj ja siv'tniide ja, ko manne đuo'ta muora vuo'llaj đaj kuosa vuo'llaj_ujah tahke oa'lle stuora ristaa_h tah le mah taal

että kun sen ristin piirrälsi ei ukkonen tehnyt mitään.

-Mitä jos kovasti salamoi?

-No silloinkin siunattiin. Joka kerta.

-Entä raesateella?

-No sitähän on tietysti sitäkin ukkosilmalla että saataa rakeita. Kyllä joka kerta kun iskee tulta se, no kyllä siunattiin että puures-siv'tniidivhčij (siunatkoon).

-Mitä pilvistä näkee?

-Pilvistähän kyllä näkee myös kun tulee oli tapana sanoa että nyt ainakin tulevat pahat, huonot ilmat kyllä, kun on kova tuuli ja niin tavallisesti tekeekin. En minä pilviä muuten tiedä.

-Minkälainen tuuli on tuo länsituuli?

-No länsituulihan on hyvä tuuli, lauha ja tulee kaunis ilma. Sanottiin jos vain oar'jaan-ah'kuu:t (Länsi-Lapin muorit) nostelevat helmoja niin tulee kyllä kaunis ilma, kun alkaa tuolla näkyä rusko tai tuo ilma valaisee. Äidillä oli kyllä tapana sanoa: nyt kyllä sää selkenee kun oar'jaan-ah'kuu:t alkoivat nostella helmoja, vaatteenhelmoja.

-Entä pohjatuuli?

-No pohjatuulihan on kyllä pyryä ja kylmää. Sitä sanottiin tavaadah:iksi, ja lulaadah (etelätuuli), oarjjaadah (länsituuli), nuor'hta-pieg'ga (itätuuli).

Syntymä

-Minkälaisia tapoja oli lapsen syntyessä?

-No siinähan oli ainakin kyllä, oli tapana sanoa että sinne ei pidä mennä muuten kuin piti jokin syntymälahja antaa. Tai otettiin lakki jos ei tuonut mitään. Lakki otettiin ja se tapa oli että jotain vietiin, milloin rahaa ja milloin

torv'vuus, ah k_uah tan ristaa čaa'lestij pajaan ij dahkaan_u maj'teke.

-No majh juos hir'pmađih aalhtakastij?

-No dah_usiv'tniide đal'lenaj. Juo'hke kea'rtte.

-Na juos lej čuorpmas-ar'vii?

-No dahhan tieduusk_uahnaj lej pajaan-taal'hkiin t_uah čuorpmasta. Kal tah juo'hke kea'rh_uko tolaajh lead'kaa dieh, no kal tah siv'tniide ah puures-siv'tniidivhčij.

-Majh_upalvvaajn oaj'tnaa?

-Palvvaajnhan tah kal majh oaj'tnaa ko, ko pieg'gaa laaviije đattjaah taal kojh_upoohteh hea'jos, nea'vrres taalhkiih kal, ko karraa pieg'ga lee ja nuu_uah laave dahkaah. In_umun palvvaajh muđuu_j tie'de.

-Makkaar pieg'ga dah le duoh oarjjaadah?

-No dahhan le puo'rre pieg'ga_uoar'jaan, pivvaal ja čaappa taal'hkii poa'hta. Tattje fal jos oar'jaan-aahkuuh heelmmijh lovtohalle_uh kal čad'da čaappa taal'hkii, ko rie'pma_uooppe kuovs'suu oj'tnoh taj tuoh il'pmii čuov'kaa. Tah kal laavij ead'nii đattjaah: kal tah taal vir'hte ko oar'jaan-aahkuuh riipme lovtohallaah heelmmijh, pivhtas-heelmmijh.

-Nas tavve-pieg'ga?

-No tavve-pieg'gahan tah kal le por'ka ja kalmmaas. Tavaadahkaan tah tattje, ja lulaadah, oarjjaadah, nuor'hta-pieg'ga.

Riekaadea'pme

-Makkaar taapiih lettje ko maannaa riekaadij?

-No đashan tah kal lettje kojh, laaviije đattjaah tohk_uij kalkka mannaah muđuu_j ko kalkkaj juoka šiola ad'diih. Taj_ujah vaal'te kahpiira jos ij majkke puk'taan. Kahpiira vaal'te ja dah lej_ujah taahp_uah tah tol'vo juoj'taa, koos ru-

mitäkin sellaista, sanottiin šiella:ksi. Oli kuitenkin tapana nauraa että menettää lakkinsa jos lähtee ilman šiella:a. Ja kyllä minunkin aikanani kun minulla on ollut lapsia ovat kyl-
lä tavallisesti tuoneet kuka juuston, kuka vaikka mitä ruuan-
puoltakin, kuka rahaakin, rahaakin annettiin, tai vaateapua
tai sellaista oli tapana tuoda.

-Mitä se sinun enosi antoi kun Oula syntyi?

-Ei se ollut minun enoni. No se (antoi) rahaa niin-
kuin siihen aikaan annettiin lapsille šiella, syntyneelle.
Oula ei ollut kuin, ei ollut vuorokautta vanha kun se oli
kuullut että se on syntynyt silloin se tuli sinne, se oli mi-
nun äitini setä (isää nuorempi), tulee sinne ja sanoo: Sinul-
la renki ei taida olla edes onkirahaakaan! Ja siunaili vielä
sen. Ja niin se on kuitenkin pärjännyt.

-No mikä se oli se toinen tapaus vielä?

-Siitä samasta ukosta?

-Niin.

-No se oli sellainen että, oli jo joulun aika, Oula
oli jo monikuinen, niin tulee se ukko, se oli silloin jo niin
huonona, käppää sinne kun minä olin sen lapsen kanssa siinä
tulen ääressä, se käppää sinne ja sanoo että sinä se olet,
sinä olet, se sanoi, miehen alku ja hän on sen loppu, että
hän on niinkuin vanha kälvettynyt mänty täällä vielä yksin
kun muita ei ollut niin vanhoja. Ja se kuoli sitten, ei men-
nyt sitten kauankaan. Viimeisenä päivänä tammikuuta se jo
kuoli.

-Mikä on se joka auttaa synnytyksessä?

-No kätilö, jorhtamov'ra.

-No miten etukäteen nähtiin onko poika vai tyttö?

-Sitähän eivät lääkäritkään, mutta kyllä oletettiin,
muka ulkomuodosta nähtiin jo että kumpi se on. Tytöllä on,
kun äidillä on leveä selkä. Mutta jos on täällä hyvin ylhääl-
lä ja korkealla se on poika, niin on tapana.

đaa ja koos majhnaj đak'kaara, šiellan_ukohčode. Laavije kojh pookuustih ahte kahpiira manaha jos vuo'lka šielahaka. Ja kal muunaj aa'jkke ko muus leh maanaah leemaš kal tah laavije puk'tiih kij vuostaa, kij, vajhko majh piep'muu-sorhtanaj, kij ruđaajhnaj, tah ad'de ruđaajhnaj, đajkka pivhtas-aapuu đaj_ujak'kaara, laavije puk'tiih.

-Majh_utah tuu eanuu attij ko Ovl'laa riekaadij?

-Tah ij len_umuu eenuu. No đah ruđaa nuuko đan aa'jkke ad'de maanaajje šiela kij riekaadij. Ovl'laa ij lea'n ea'neh tuo'ta, ij len jaan'tor pooriis k_uah lej kullaan ah tah le riekaadan tal'l_uah poodij đohko, tah lej muu eatnii čeehcii, poa'hta đohko ja đat'tjaa: Tuus rean'ka ij_ujaa'jtte ij ij vuog'ga-ruhtaake! Ja siv'tnalaaj vel tan. Ja nuu_uah kojh le pir'ken.

-No mij_ujah lej_ujah nub'be taahpaahus vel?

-Sea'mm_uan aattjaa?

-Nuu.

-No đah lej đak'kaar ah, tah lej jo juovllajh aaj'-kii, Ovl'laa lej jo maankka-maannosaš, te poa'ht_uah aad'djaa đah lej đal'le jo nuu hejhtohin, poag'guu đohko, ko mun let-tjen tejnna maanaajn tas, tan tollaa-kaa'ttes, tah tohko poag'guu ja đat'tjaa ah ton tah lea'h, ton lea'h kul ol'pmaa aal'kuu ja son le tan loah'pa, ah_uson le kal teko poa'res aas'ta-peeheci taappe vel ak'to ko earaah ea'j lea'n nuu poorraasah. Ja đah jaamij đe, ij đe kuhkaake mannaan. Manje-muš peaj'vii taam'me-maanuu đah jo jaamij.

-Mij_ujah le kij vea'hkeha riekaadah'tiimis?

-No kättilö le jorhtamov'ra.

-Na moh tah ovttal-kiihtij oj'tne ah lea'ko paar'tnii vaj niej'ta?

-Tanhan ea'j toak'taarahke, muh kal tah olette, tah mahkeš oj'tne_uan_ufaarttas jo ahte koab'b_uah tal lea. Niejttas le, ko kov'tah le đan eatniis seal'kii. Muh jos la đaappe huj pat'tjiin ja allaakasaas tah le paar'tnii, nuu_uah laavijih.

Kosinta ja häät

-Minkälainen oli kosio ennen?

-Minä en kyllä sitäkään, niitä on juttuja. No ennenhän kyllä kuului, vanhat ihmiset kertoivat siellä Lapissa, tuolla, oli sillä Sara-äijällä tapana kertoa, että kun kosioväki tuli se ajoi sen kodan ympäri jossa se morsian oli ja sitten tulivat sinne ja kysyivät - se appi, se isä vielä, se pojan isä se oli se puhemies - onko lupa kotaan? No jos se lupasi niin se kosioväki tuli sisään mutta jos se ei luvannut niin se lähti ajamaan takaisin.

-Mitä jos tyttö ei suostunutkaan?

-No se sai rukkaset (vasikan nahat).

-Miten ennen käytiin vihillä?

-No ei täällä kyllä ollut, se meidän oli niin pieni, nämä saamelaiset. Että kun ajettiin vain, mentiin sinne kirkkoon ja ajettiin ja siellä käytiin vihillä ja pidettiin häätkin.

-Oliko edessäkulkua?

-Ei täällä kyllä meidän Lapissa, niitä on niin vähän ollut että... Kun minun isänikin on tullut sieltä kunnon Lapista, se on ollut neljäntoista tänne tullessaan, hänen vanhempiansa (tullessa). Niin eiväthän ne ole, täällä ei ole kuin muutama saamelainen ollut vain, kyllä niillä ei ole ollut mitään juhlamenoja.

Soad'njuu ja heejah

-Makkaar lej soad'njuu ov'tal?

-Mun in_ukal tanke, tah lea'h, suvhcaah lea'h. No ov'-talhan tah kal kul'luuj, poa'res ol'pmoh muj'htale_uoppe Saamiis, toppe, laavij_ujah_uSaraa-aad'djaa muj'htalih, ahte ko poohte soad'njo-faaruu dah vuuttje dan_ukoodii pirraa kos tah moar'sii lej ja de poohte dohko ja jeerre - tah vuoh'pa, tah ah'čii vel, tah paartnii ah'čii_uah lej_ujah soad'njuu-olm'-maaj - lea'ko loh'pii koahtaaj? No dah kal jus tah lohpiidij de dah poohte sisaa dah soad'njo-faaruu muh, jus tah ij lohpiidan tal'le dah vuod'djaaj ruo'vhto-luotta.

-Majh_ute juos niej'ta ij miehtanke?

-No dah kaalppii naahkijh oa'ččuj.

-Moh tah ovtteš aa'jkke manne vihaajn?

-No ej daappe kal len, tah lej nuu un'nii dah mijn, taah_usaa'pmelaččaah. Ah te ko vuuttje fal, manne dohko kir'-hkuj ja vuuttje ja doppe manne vihaajn ja toolle dejh heejajh-naj.

-Lejko ovttas-vaa3'3iin?

-Ij taappe kal mijn Saamiis, tah le nuu un'naan leemaš ah... Ko muu ah'čiinaj le poa'htan toppe al'pma Saamiis, tah le leemaš nea'llje-nuppe-loh-jah'kaasaš ko le dej'hke poa'htan, alh vaahnemah. Te ea'jhan tah lea'h, taappe ea'j lea'h ea'neh muhtiin saa'pmelaš fal leemaš, kal tejnn_uea'j lea'h leemaš mahke meenuuh.

Kuolema ja vainajat

-Miten hautajaisia vietettiin?

-No eihän niitäkään pidetty muuten kuin, no jotka olivat siinä kylässä, no ne joivat vain sen kahvin ja tietysti joissakin paikoissa söivätkin ja keittivät ruokaa. Niin mekin olemme kuitenkin tehneet kun, keitettiin lihaa ja, mutta eivät ne olleet niin suuret kuin nykyään ovat. Ei silloin ole ollutkaan täällä niin paljon niitä saamelaisia.

-Mihin Purnumukassa oli tapana viedä ruumis kun joku kuoli?

-No silloinhan vietiin johonkin metsäkumpuun. Kaivettiin sinne kuoppa ja kun jäätyi se haettiin, se otettiin ja vietiin sitten härällä Sodankylän hautuumaahan, yli sata kilometriä. Sinne oli tapana... Ja tuollakin on, Kopsusjärvesä joka on noin tunturin alla, niin siellä kun on myös kuoltu niin ne ovat järven saarella olleet kesän ja sitten syksyllä se otettiin ylös ja kun tuli keli se vietiin sinne Sodankylän kirkkomaahan.

-Oletko sellaista kuullut että se kirstu olisi ollut hirveän raskas?

-No olen minä kuullut mutta en ole nyt, entiseen aikaan oli tapana sellaisia kertoilla.

-Mitä siitä kerrottiin?

-No jotkuthan kyllä kertoivat että se piti mennä kääntämään niin, sitä kirstua liikuttelemaan eikä pitänyt olleenkaan pelätä, että sitten se muka kevenee.

-Mitä kerrottiin vainajien häidenvietosta?

-No kerrottiin että nekin pitävät häitä. Ja kun on oikein huono sää sanotaan että nyt on ainakin joku kuollut,

Jaapmiin ja jaamehah

-Moh tah raav'vijaččaajh toolle?

-No dahhan ej toollan tejkke ea'neh, no mah lettje das kiliis, no dah juhke fal tan_kaafe ja tieduuske muhten_ paajhkijn_porrenaj ja vuš'se piep'muu. Nuu mijnnaj kojh lea'h tahkaan_ko, maa'leste pierk'kuu ja, muh ea'j_jah lea'n nuu stuor'raah ko daan aa'jkke lea'h. Ij_jal'le leh leemaške nuu ol_aappe dah_saa'pmelaččaah.

-Kosaa dah Pur'tno-mohkiis laavije toal'vuuh rupmaaša ko soa'mes jaamij?

-No dahhan tal'le tol'vo soa'mes meah'ce-tievvaaj. Koj'vo dohko rok'kii ja, teko kalmij_jah viž('še), tan_vaal'te ja tol'vo de heerkkijkun Soa'de-kilii haav'tuu-eetnamij, pattjel čuođii kilo-meettera. Tohko_ah laavije... Ja dooppenaj lea'h, Kopso-jaa'vrres nuu tuod'dar vuol'te lea, te dah, toppe ko lea'h majh jaapmaan te, tah leh, jaav're-sul'los leemaš keesii ja, te dah čak'čah vaal't_an_pajaas ja ko sij'vuu šattaaj_jah tan tol'vo dohko, Soa'de-kilii kir'hko-eetnamij.

-Lea'hko_takkaara kullaan ah tah kis'tuu livhčij lea'n hir'pmah lossaah?

-No leen_mun_kullaan_muh in_mun leh taal, tah le tolen aa'jkke laavije čak'kaarijh maa'j'tnuuh.

-Majh_tah tan_pirraa muj'htale?

-No dahhan_muhtemah kal muj'htale ah tah kalka mannaah tan jor'kalih nuu, tuo'ta, tan_kistuu lihkahallaah ijke ollenke pallaah ah te dah mahkeš keah'puu.

-Majh_tah muj'htale jaamehijh heajastallaama pirraa?

-No dahhan_muj'htale ah tah atneh heejajh_tahnaj. Ja ko huj hea'jos taal'hkii lea dattjeh taal kojh_soa'mes le

kun oli tällainen ilma ja vielä muka paha ihminen sellainen ettei ole oikea, nyt ne siellä viettävät häitä, muut vainajat muka, jos oli kova sää. "Kuka on nyt kuollut kun on tällainen ilma?"

-Mitä vainajien kirkkomenoista kerrottiin?

-No oli tapana kertoa että muuan ihminen oli jäänyt sinne kirkkoon, nukkunut. Ja sitten joutui siellä niiden vainajien joukkoon. Mutta se oli kuitenkin sitten lopuksi päässyt pois, mutta oli kyllä ollut vaikeaa siellä olla. Sen verran olen vain kuullut että nukahti sinne ja niin joutui niiden yllättämäksi. Ja oli niin huono että tuskin pääsi pois mutta en tiedä sitäkään että miten se on päässyt. Se olikin sen verran poissa tolaltaan että ei ollut tietoa miten pääsee kotiinkaan.

-Kerrottiinko sellaista että kun eräs pappi oli haudattu kirkon alle niin sen ruumis ei mädännytkään?

-No se on kyllä vielä nytkin siellä mutta kai se on sellainen muumio. Sen olen kuullut, sekin juttu että se oli saarnannut se pappi että jos tämä, jos tämä ei ole totta mitä hän saarnaa, niin hänen ruumiinsa niinkuin mätänee, mutta jos tämä on totta niin se pysyy aivan ikuisesti sellaisena. Ja sanotaan siitä papista siellä ja lapsikin (on) ja se on niinkuin kuivunut siellä. Ennen oli minun isälläni tapana muistella että se aina saarnasi niin.

-Oliko se Isäntä-Matin isä vai kuka oli kuullut niitä ääniä?

-No se oli kyllä kuullut, Sodankylän kirkon, siellä pappilanseudulla käveli ja se, no se kuuli, siellä oli hirveä meteli, se ihmetteli mikä nyt on? Eikä siellä ollut yhtään mitään. Se olikin kuullut sieltä hautuumaalta päin. Eikä se ukko valehdellut. Oli sellaista niinkuin itkivät ja melusivat sellainen hirveä (meteli), hän seisahtui vielä kuuntelemaan. Se oli minun setäni (isää nuorempi), mutta se on niin aikaa kuollutkin jo se ukko, heti viisikymmentä vuotta, se on niin vanha asia.

-Onko totta että kaikille ei voinut laulaa virttä?

jaapmaan_uko ðaakkaar taal'hkii lej ja vel mahkeš pahaas olm-
moš tak'kaar ah ij lea'h en'tena, taal tah toppe heejastal-
leh, earaa jaab'miih mahkaš, juos karraa taal'hkii lej. "Kij
lee ðaal jaapmaan_uko ðaakkaar taal'hkii lea'?"

-Majh_utah muj'htale jaamehijh_ukir'hko-meanuujh_upir-
raa?

-No ðah laavije muj'htalih ah muhtiin olmmoš lej
paa'hcan tohko kir'hkuj, noh'kan. Ja ðe šattaj ðejh jaame-
hijh_ukas'kij_ujoppe. Muh tah lej kojh_ute vijmmah iere peessan_u
muh kal tah lej leemaš huj vaattiis toppe lea'hkeh. Tan_u
vea'rtte lea'n_ufal kullaan ah nohkiihij ðohko ja nuu kaavnna-
halaaj ðejtta. Ja ðe lej nuu hejhtoh il'le peesaj iere muh
tanke in tie'ðe ah moh tah le peessan. Tah lejke ðan_umade
raajmmahallaan ah ij ðiehtuu moh peessaa ruok'toh fal.

-Muj'htalek_uah takkaara ah ko soa'mes pah'pa lej
haav'taadv'von_ukir'hkuu vuo'llaj nuu ðan rumaaš ij mies'kan-
ke?

-No ðah kal le vel taallaj_ujah toppe muh tott_uah lea_u
ah muumio. Tan len_ukullaan, tahnaj suk'ca ahte, tah lej
saar'tniidan tah pah'pa ahte jos taah, jus taah ij lea'h
tuohta majh_uson saar'tniida, te suu rumaaš, nuuko, kuohcaka,
muh jos taah le tuohta ðe ðah pis'suu ajvve akaalaččaah tak'-
kaarin. Ja ðah lohkeh toppe ðan_upaahpa ja maannaanaj ja ðah
lea' ðeko koj'hkan toppe. Ov'tal laavij muu ah'čii muj'htalih
ah tah laavij nuu saar'tniidih.

-No lej_uah Isiih-Maahte ah'čii vaj kij_ujah lej kul-
laan jienajh?

-No ðah lej kullaan_ukal, Soa'ðe-kilii kir'hkuu, toppe
pah'pala kuo'vllos vaaccij ja_uh, n_uah kulaj, hir'pmah riettja
ðoppe lej, ðah imaaštalaj mij lea' ðaal? Ijk_uoppe len ij mij-
ke. Tah lejke kullaan toppe haav'te-eetnama kuo'vllos. Ja ðah
ij kal tah aad'djaa kieliistan. Tah lej ðak'kaar teko čiiirro
ja japme ðak'kaar hir'pmah, son čuoččahij vel kul'talih. Tah
lej muu čeehcii ðah, muh tah le nuu aaj'kaa jaapmaannaj juo'
ðah aad'djaa, tah le jo hete vih'ta-loh jakii, tah le nuu
poa'res aasija.

-Lea'ko ðah tuohta ahte puohkajje ij sah'taan saalmma

-No senkin olen kyllä kuullut mutta en ole sitäkään itse kokenut. Olen kyllä nähnyt sen ihmisen joka sanoi että hän, "oli niin raskasta laulaa saamenkielistä virttä. Miksi hän ei jaksanut sille laulaa?" Siihenkin on jo melko pitkä aika kun se kertoi. Se oli tuon Männistön emäntä, se Inka, Pelto-Antin emäntä. "Miksi se lieenee siihen niin sattunut?" Niin se sanoi. "Hän ei jaksanut, se kyllä lopetti äänen." Ja niin olen kuullut ennenkin, mutta en tiedä sitä todistaa kun en ole itse sitä nähnyt enkä kuullut.

laav'luuh?

-No dan mun kal len majh kullaan muh in leh tanke ieš kokenu. Oa'jtnan kal len tan ol'pmo mij dajaaj ah son, "tah lej nuu lossaah saa'me-kiel saalmma laav'luuh. Man tiihte son ij dan nakođan tasaa laav'luuh?" Tasaa le kal majh jo oppa kuhkes aaj'kii ko dah muj'htaliij. Tah lej duoh Männistö eemiih, tah In'kaa, Pelto-Aantte eemiih. "Man'ne ah leš tasaa nuu kuos'kan?" Nuuh tajaaj. "Son ij nakođan, tah kal loovh-tij jiena." Ja nuu mun len kullaan jo majh ov'talnaj, muh in tie'de dan tuodaštih ko mun in leh ieš tan oaj'tnaan inke kullaan.

TRANSKRIPTIOSTA

Tämän kirjasen saamenkielisen tekstin kirjoitustapa pyrkii olemaan samalla sekä helppolukuinen että kielitieteellisen tarkka. Se perustuu esittäjän idiolektin huolelliseen fonologiseen analyysiin ja ilmaisee siis vain ne äänneseikat, jotka voivat erottaa merkityksiä toisistaan. Muutamin kohdin fonologinen analyysi ei ehkä ole lopullinen, sillä sellainen vapaalta tuntuva vaihtelu kuin koohtii ~ koatii 'kota' voi sisältää vihjeen pitemmälle menevän analyysin tarpeesta.

Käytetty kirjaimisto noudattaa pääosin Konrad Nielsenin ortografian kvalitatiiveja merkintäperiaatteita. Niinpä liudentuneita äänteitä ñ, l' ja ɬ merkitään vastaavan liudentumattoman äänteen ja j:n yhdelmällä, esim. man'n*jii* 'miniä', peal'l*jii* 'korva', vattjaah 'leikata nahkaa'. Soinnittomia sonorantteja M, N, R, L ja J merkitään h:n ja vastaavan soinnillisen sonorantin merkin yhdelmällä, esim. Poa'h*je*-naas'tii 'Pohjantähti'. Kirjaimet š, č, ž, đ ja ṭ ovat saamen kirjallisessa käytössä jo vakiintuneita eivätkä vaadi selittämistä. Muutamin kohdin merkintäperiaatteet poikkeavat kuitenkin Nielsenistä. Palataalinasaali ŋ esiintyy Sodankylän murteessa ainoastaan /n/:n varianttina /k/:n edellä, eikä sitä niin ollen merkitä (esim. maan'ka 'moni', Nielsen maŋ'gâ id.). Edelleen on Nielsenin digrafi æ korvattu fonologisella ea:lla. Preaspiraatiota ei osoiteta nielseniläisittäin tenuisten merkeillä, vaan erillisellä h-kirjaimella, joka edellä mainittuja sonoranttitapauksia lukuunottamatta aina merkitsee itsestä foneemia, ja tenuis- ja leenisklusiilien merkit on siirretty ilmaisemaan sellaisia puhtaasti kvalitatiiveja oppositioita kuin lod'dii 'lintu' vs. lot't*ii* 'linnun'.

Sodankylän saamen ja koko länsiruijalaismurteiston

transkription ja fonologian keskeisiä ongelmia on kvantiteetti. Konsonantiston kvantiteettiasteita on tässä merkitty Nielseniltä periytyvin keinoin: pitkät ja lyhyet geminaatat on erotettu toisistaan rivinylistä lyhyttä pystyviivaa ' käyttäen, esim. kol'lii 'kulta' vs. kollii 'kullan', jal'la 'hullu' vs. jallaa 'hullun', at'taan 'annan' vs. šattaa 'joudun', kuol'laaj 'kalaisa' vs. kuollaaj 'kalaan'. Samoin on konsonanttiyhtymien kvantiteettiasteet erotettu toisistaan merkillä ', mutta sen lisäksi on käytetty myös yhtymien loppukonsonanttimerkin kahdennusta, sillä loppukomponenttina esiintyvällä geminaatalla samoin kuin konsonanttiyhtymälläkin on kaksi kontrastoivaa kvantiteettiastetta, esim. lah'kii 'puolikas' vs. lahkii 'puolikkaan', kal'kah 'pitää (inf.)' vs. kalka 'pitää (sg3prs)' vs. ij kalkka 'ei pidä', tuvt'taan 'tuen (sglprs)' vs. tovttaan 'tunnen', povh'taan 'herätän' vs. lovhtaas 'ullakolla' vs. keav'htaan 'käyttänyt'.

Vokaaliston kvantiteettiseikoissa on typografinen pääpaino pantu lyhyiden ja lyhyttä pitempien vokaalien erolle: mm. suomen kirjoituskäytänteiden mukaan edellisiä merkitään yhdellä, jälkimmäisiä kahdella vokaalimerkillä: juhken 'join' vs. juuhken 'jaoin', čuol'ta 'pylväs' vs. čuol'taa 'kutoo nauhaa'. Kahdella vokaalimerkillä merkitään myös diftongeja (ne ovat fonologisesti kahden vokaalin samantavuisia yhtymiä, esim. kuollii 'kala'), ja näiden ja lyhyttä pitempien vokaalien kvantiteettikontrasteja merkitään seuraavasti: painollisen tavun diftongien redundantti loppupainollisuus ja lyhyttä pitempien monoftongien redundantti puolipituus käy ilmi seuraavan konsonantiston pisimmän mahdollisen asteen merkistä ', esim. kuos'sii 'vieras', čuolt'taan 'kudon nauhaa', kuovh'taa 'kahden'; diftongin tasapainoisuus ja alkupainoisuus samoin kuin lyhyttä pitempien monoftongien (tässä tulee kysymykseen vain aa) kaksi kontrastoivaa kvantiteettiastetta erotetaan siten, että tasapainoisen diftongin tai aa:n lyhyemmän asteen ja seuraavan konsonantiston välissä on merkki ', alkupainoisen diftongin ja aa:n pidemmän asteen ja seuraavan konsonantiston välissä taas 'ätä merkkiä ei ole, esim. ij čaa'le 'ei kirjoita' vs. ij laave 'ei ole tapana',

tie'dah 'tiedät' vs. kiedah 'kädet', tie'hta 'tietää' vs. kiehta 'käsi', aa'lkke 'ala (imprt sg2prs)' vs. kaalkka 'selvitä (imprt sg2prs)'.

Kvalitatiiveista seikoista huomattakoon konsonanttien puolella jo mainittu /ŋ/:n puuttuminen foneemi-inventaarista ja historiallisen preaspiraation segmentistytminen /h/:ksi kaikissa tapauksissa (mah'tiih 'osata', maahtij 'osasi', kiel'hkaa 'kelkka', paalhkaa 'palkan', kielh'kaa 'kelkan' jne.). Vokaaliston puolella on leimaa-antava piirre ea- ja oa-diftongien oikeneminen määräehdoin monoftongeiksi (esim. peesaj 'pääsi', peessah 'päästä', peessaa 'pääsee', mutta čeehcii ~ čeahcii 'setä', eatnii 'äidin', peavttii 'pöydän', jeakkiih 'jängät', jeag'gii 'jänkä'). Oikenemissäännöstä muodostaa poikkeuksen sana earaa 'muu, eri', jossa ensi tavun diftongi on lyhyehkö ja lähinnä tasapainoinen ja lienee lohjennut tämän sanan allegromuodoista (esim. ea'ra-laa'kan 'erilainen'), ja voisi olla parempi merkitä sitä ea'raa. Painollisena tämäkin sana on silti monoftongillinen (eearaa), ja rinnastuu täten muihin diftongi+yksinäiskonsonantti+pitkä vokaali -jakson sisältäviin sanoihin (esim. vuojaan 'ajokas', miesiih 'vasat'), joissa painottomina on lähinnä tasapainoinen ja lyhyehkö diftongi, painollisina taas pitkä ja alkupainoinen diftongi (tällöin on ea:n sijasta aina ee). Kirjoitustapa earaa on siis yksiselitteinen ja sen säännön alainen, että yksinäiskonsonanttia ja sitä seuraavaa pitkää vokaalia edeltävä diftongi lausutaan tasapainoisena ja lyhyehkönä.

Astevaihtelu on yleensä länsiruijalaisella kannalla. Huomattakoon kuitenkin klusiilisen esikkeen esiintyminen heikkossakin asteessa sanassa kiev'tnii 'kattila, sangallinen astia', genetiivi-akkusatiivi yksikössä kievt'nii, monikossa kiivtnijh. Suomalaisissa sitaattilainoissa klusiilinen esike puuttuu, vaikka sana muuten olisikin mukautunut normaaliin kvantiteettivaihteluun, esim. ker'maa 'kerma', yksikön genetiivi-akkusatiivi kerm'maa (ei *kerp'maa).

Toisen tavun vokaaleilla on vain kaksi kontrastoivaa kvantiteettiastetta. Puolipitkä ja pitkä vokaali ovat täydennysjakaumassa siten, että edellinen esiintyy lyhyttä pitemmän

ensi tavun jäljessä, jälkimmäinen taas lyhyen ensi tavun (esim. pallān 'pelännyt', palān 'pelkään'). Transkriptiossa kumpaakin varianttia merkitään samoin, kahdella vokaalimerkillä: pallaan 'pelännyt', palaan 'pelkään'. Ensi tavun analogian mukaan on toisessa tavussa täydennysjakaumassa olevat i ja e sekä u ja o merkitty ääntämystä seuraten (laavije 'heillä oli tapana', laave 'hänellä on tapana', kul'luj 'kuului', kul'lo 'kuuluu').

Sandhia on tekstissä merkitty hieman toisin kuin tavallisesti. Tähän on pakottanut käytetty fonologinen kirjoitustapa, jossa esim. loppu-n:n assimiloitumista seuraavaan sananalkuiseen k:hon ei käy totuttuun tapaan merkitseminen. Sananrajaista assimilaatiota on merkitty rivinalisella sinkilällä (ᵛ), joka merkitsee a) loppunasaalin artikulaatiopaikan assimiloitumista seuraavan sanan alkuäänteeseen (esim. tanᵛkusaa 'sen lehmän', tanᵛpeetnaka 'sen koiran', tanᵛviel'lja 'hänen veljensä), b) loppu-h:n (vokaalin jäljessä) osittaista tai (konsonantin jäljessä) täydellistä assimilaatiota seuraavaan soinnittomaan sananalkuiseen hankausäänteeseen, esim. tahᵛsahtij 'se saattoi' (foneettisesti ta^hs sāhtii), tejhᵛfer'htij 'ne täytyi' (foneettisesti teiV Ver^htii), c) loppu-h:n assimiloitumista konsonantin jäljessä seuraavaan sulkuaäänteeseen, esim. tejhᵛporre 'ne syötiin' (foneettisesti teip porre), kolmmaa kea'rhᵛpeajvviis 'kolmesti päivässä' (foneettisesti kolmā kēerp peivvīs), mielhᵛtah 'myöten se' (foneettisesti mielt tah); viimeksimainituissa tapauksissa on huomionarvoista, että ne on koutokeinolaisessa emämurteessa merkitty loppu-h:ttomiksi, mutta Elsa-Marja Aikion puheessa loppuklusiili on säilynyt h:na (pajiilh 'päällä', manjiilh 'jäljessä', ij ip'miirh 'ei ymmärrä' jne. Edustus on sama Itä-Enontekiön murteessa, joten on mahdollista, että Nielsen on luullut sitä normaaliksi loppuaspiraatioksi, joka Koutokeinossakin on - tosin heikompana kuin muualla - melko säännöllinen.) ja c) sananrajaista loppuvokaalin elisiota ja pronominaaleja aineksia koskevaa alkuäänteiden heikkenemistä ja katoa (t:n heikkenemistä ḑ:ksi ei ole sinkilöity), esim. manᵛohko 'mene sinne' (pro mana tohko), manᵛiere 'mene pois' (pro

mana iere), man'naak_uah 'meneekö se' (pro man'naako tah) jne. Näin on sanojen fonologinen kirjoitusasu voitu heittotapauksia lukuunottamatta säilyttää muuttumattomana. Heittotapauksissakin tosin voitaneen laatia ainakin useimmat tapaukset kattava säännöstö ja näin ollen teoreettisesti merkitä esim. *man'naako_utah (lue: man'naakah), mutta tällainen menettely olisi huomattavan raskaslukuinen ja epähavainnollisena hylättävä, vaikka se tekstin ymmärrettävyyttä saattaisikin parantaa.

Käytetyn kirjoitustavan pääpiirteet on saatu Elsa-Marja Aikion pojalta, Oula Aikiolta, joka on kirjeissään ja muissa saamenkielisissä kirjoituksissaan käyttänyt hyvin lähelle fonologista ortografiaa tulevaa kirjoitustapaa. Olen hänelle ja hänen perheelleen paljon kiitollinen, ja omistan tämän kirjan hänelle.

HAKEMISTO

Asteriskilla (*) merkityt sanat eivät esiinny haastateltavan repliikissä.

- aahpii (aapasuo) 33,35
aahčešeatnii 125,127
Aahčešeatnii 125,127
aaža (lähde, puro) 23,33
aaž'htii (aitta) 25,65
aaž'pmii (äimä) 145
aaž'tii (aita) 21,25,27,47-51,97
aak'sii (poron otsaluu) 71,73
aak'šuu (kirves) 55,99
*aalhtakas'tiih (salamoida) 167
aal'to-eelluu (vaadintokka) 53
aal'tuu (vaadin) 31,33,53,65
aaluus (jälsi) 157
aal'vanah'kii (almanakka) 89
aa'pe-ruv'vaa (merenneito) 137
*aar'pii (perintö) 19,21
aarran (tulisija) 157
aarvvoštallaah (arvioida) 49
aas'ta-peeheii (kuivunut mänty) 169
Aataan (Aatami) 135
aav'juu (terä) 145
ađaa (ydin, ydinluu) 57,131
akaalaččaah (ikuisesti) 175
alaas (pintarasva) 69
ales-kah'ciin (takakaitsi) 57
aliih (sininen) 83,159
al'pmii (taivas) 161,165
alppaas (ilves) 101
alttaas (iltti) 85,87
alttaas-teeriis (ilttiteres) 87
ampuma s. 61
anaarlaš (inarilainen) 65
apteehke (apteekki) 151
ar'vii (sade) 87
at'niih heejajh (viettää häitä) 173
caahpah (pieniä) 151
caapađih (pieniä) 157
caapaltah (lastu, pala) 151
ceag'gaah, peaj'vii (varrastaa) 165
cicaaš (tiainen) 105
cij'hko-peena (narttukoiria) 153
ciraajđih (visertää) 105
cuo3'3a (kesi) 73,81
cuohpii (housujen halkiokappale) 81
cuonjuu (hanki) 29,51
cuop'puu (sammakko) 129,157
čaa'ceh (vesikenkä) 85
čaa'hce-kaal'tuu (lähde) 127
čaa'hce-kah-eal'lii (vedenranneläjä, inarilainen) 65
čaa'hce-kiev'tnii (vesikattila) 99
čaa'hce-skoav'hlii (vesirakku-la) 145
čaahcii (vesi) 43,119,153,157
čaahpođih (mustua) 159
čaalaših (viillellä) 41
čah'kii (tiera) 29
čak'ča (syksy) 139,161,173
čak'ča-maannuu (syyskuu) 35,39,89
čak'ča-taal'vii (syystalvi) 39
čalmmaas (verkkomaha) 43

- čal'pme-raaj'kii (silmänrei-
kää) 85
čal'pme-rig'gii (silmänreikä)
85
čal'pmii (silmä) 55,75,141,
143,153,155
čas'kiih (iskeä) 165
čatnaah (sitoa) 155,159,161
čatnaalih (sitaista) 159
čea'h-por'kii (puolipurka) 89
čea'h-por-peas'ka (puolipur-
kapeski) 89
čeak'sa (satakerta) 43
čea'peh (kaula) 55,67,93
(kaulus) 79,91
čea'peh-laad'dii (kaulusver-
ka) 79
čea'peh-lij'tnii (kaulalii-
na) 125
čea'peh-njaarhčehah (kaula-
lihat) 69
*čca'peh-raak'saa (kaularau-
hanen) 145
čeav'čii (kinner) 85
čeav'raa-nah'kii (saukonnah-
ka) 91
čeerpmah (kermikkä) 53
či'j'jii (rinta, nisä) 121,
137,145
čiel'ke-maaliis (selkäkeit-
to) 67,75
čiel'kii (selkä) 55,67,73,75
čierastallaah (laskea mäkeä)
31
čierruuh (itkeä) 103,133,175
čiv'hlii (näppy) 153
čoa'mohas (lapa) 55,57,73
čoa'mohas-pead'pii (lapaluu)
55,73
čoa'rh-pea'lle (paisti) 55,
57,63,67,99,151
čoa'rh-pea'll-noraas (paisti-
nurus) 57
čoa'rh-pea'll-taak'tii (lonk-
kaluu) 55
čoar've-taak'tii (lonkkaluu)
55
čoa'rvve-kas'ka (sarvienvä-
li) 85
čoar'vii (sarvi) 57,71
čoav'je-taav'ta (ripuli) 157
čoav'je-vuo'lle (vatsanalus)
87
čoav'jii (vatsa) 41
čoa'vjehah (kantavat vaati-
met) 53
čoav'tiih (päästää) 83
čoh'keh (koota) 37
čohkuuh (kammata) 145
čol'kadih (sylkäistä) 153
čol'kah (sylkeä) 21
čoollii (suoli) 41,43,63
čoovtta (avain) 21,145
čoraa (parttio) 37,49
čottaa (kurkku, ruokatorvi) 39
čottaa (rahnikka) 83
čottaa-raaj'kii (kurkunreikä) 69
čuh'tii (tšuuđi) 73
čuk'ča (metso) 107
čuodii (sata) 161
čuo'ž'žamas (seisomakontti) 57
čuog'guuh (pistellä) 83,143,151,
157,159
čuoh'pah (leikata) 145,147,157,
159
čuoj'hka (sääski) 33,35,127,129
čuoj'kah (hiihtää) 31
čuoj'pmuuh (sauvoa) 23
čuol'pma (solmu) 83,145,161
čuol'tiih (kutoa nauhaa) 83
čuoltta-paad'dii (koristenauha)
93
čuorpmastih (sataa rakeita) 167
čuos'kuuh (kilostella) 165
čuossii (sarvenvälinahka) 85
čuov'ka (valo) 123,163
čuov'kah (valoisa) 163
čuov'kah (valaista) 167
čuovkkadih (loistaa) 163
čuulkkon (sulkama) 81
Ea'hkes-naas'tii (Iltatähti) 163
ea'hkes-peaj've (iltapäivä) 107
Ea'hkes-veaj'ke-naas'tii (Iltatähti) 163
ea'hpe-ip'miil (epäjumala) 115
eal'lii (elukka) 143,149
eal'lii-sil'pa (elohopea) 151,
153
ea'll-olm'maaj (paimen) 31
eehpaaraš (äpäpä) 103,133,135
eelluu (karja, tokka, elo) 21,
25-31,35,37,45,49,51,55,
97,137,139
eemiih (emäntä, vaimo) 109,111
eenan (maa) 153
eerhteh (kylki) 55,67,69,73
Eevaa (Eeva) 135
evakko s. 111,117
faan'ka (vanki) 111
faar'ta (ulkonäkö, vartalo) 169

- Faavnna-taav'kii (Otava) 161
Faav'tna (Otava) 161
falaahah (viileke) 93
fanahallaah (venytellä) 59
fas'kuuh (raapia, kaapia) 77, 81, 141, 149, 153
fas'tii (ruma) 149
fean'hkii (kinnerkoukku) 81
feeskiir (eteinen) 103
fiehtar-paad'dii (kurenyöri) 81
fier'kii (vierki) 91
fier'pmii (verkko) 161
fierruuh (hangata) 149, 153, 157
fij'la (viili) 101
fis'kah (keltainen) 83, 91
fis'keh (kalastaa merellä) 137
fis'kes-laaj'ke-vuodduu (kel-talankapohja paulas-sa) 83
fis'kes-taav'ta (keltatauti) 149
fuol'hkii (sukulainen) 15, 147
haarpma (äkäinen) 95
haar'so (harso) 157
haar'tiih (härnätä) 95
haarttiis (harras) 139
haase (haasio) 113
haav'hkadih (tukehduttaa) 165
haav'te-eeenan (hautuumaa) 175
haav'tuu-eeenan (hautuumaa) 173
haav'tuuh (hautoa) 155
hak'soh (haista) 71
har'hceh (hirttää) 97
Heah'taa-koohtii (Hettojen kota) 23
Heah'taa-taalluu (Hettojen talo) 23
heal'pmii (helma) 77, 93, 167
hear'kii (porohärkä) 21, 27-33, 37, 59, 173
hear'raa (herra) 71
hear'va (koriste) 63, 87, 89, 93
heas'ta (hevonen) 61
heav'tnii (hämähäkki) 121
heehtii (hätä) 159
heejah (häät) 171, 173
heejastallaah (juhlia) 175
heevahih (hävittää) 109
heevvanih (hukkua) 33
hel'lo-kead'kii (paasi) 25
hel'pmo (helmi) 135
her'veh (koristaa) 79, 91, 93
hillaa (hiili) 63, 75
hir'sa-kämppä (hirsikämppä) 105
hir'sa-seaj'tnii (hirsiseinä) 51
hoav'riidih (houkata) 107, 117
hoavrraaskih (mennä sekaisin) 119
hol'ka (ulku) 47, 67
hol'pii (helma, hulpa) 91, 93
hun'hkii (hurtta) 95
iddes-kaafe (aamukahvi) 149
ih'tohallaah (tulla lumotuksi) 121, 139
il'pmii (sää) 129, (taivas) 167
ip'miil (jumala) 73, 135
isiih (isäntä) 43, 51
ittjaa (yö) 31, 45, 135
ittjaaduvvaah (joutua yöksi jhnkin) 133, 135
jaab'mii (vainaja) 175
jaa'fo-suvr'ruus (jauhosuurus) 77
jaa'fo-taaj'kii (jauhotaikina) 63
jaafuuh (jauhot) 61
jaahkolaš (uskovainen) 135
jaameh (vainaja) 175
jaapmiih (kuolla) 15, 69, 105, 107, 119, 157, 173, 175
jaapmiin (kuolema) 173
jaatnah (kutistua) 139
jaav're-suoluu (järven saari) 173
jad'koh (mennä lukkoon) 159
jah'kuu (usko) 105
jal'luuh (tulla hulluksi) 117
japmaah (mekastaa) 175
jeag'ge-raassii (jänkäkasvi) 33
jeag'gii (jänkä) 33
jeekolaš (tottelevainen) 95
jeerrah (kysyä) 145, 171
jiek'ta (kihti) 147
jieh'kuu (jiekio) 77
jiev'ja-peena (valkoinen koira) 95
juhkaah (juoda) 119, 151, 173
jukaastah (ryyppy) 115
jukahih (juottaa) 117, 147, 157
joav'telasaah ("joutilaat", urosporotokka keväällä) 53

johtaalih (jutaa ympäriinsä) 23,63,71
jorahallaah (pyöritellä) 155
jorhtamov'ra (kätilö) 169
jor'kalih (kääntää, parantaa) 145,173
jorkkaastih (käännältää, obj. silmä) 141,153,155
jor'kuuh (kääntää, obj. silmä) 141,151,155
juoj'kah (joikata) 129
juojkkadih (joikailla) 33,147
juol'ke-aäaa-taak'tii, lot'tii (linnun jalkaluu) 131
juol'kii (jalka) 41,57,59,145,147,157,159
juov'la-maannuu (joulu) 37
juov'la-staalluu (joulustaalo) 119,121,139
juovllah (joulu) 119,139,169
kaafe (kahvi) 149,173
kaa'fe-čaahcii (kahvivesi) 29
kaa'fe-koah'ka (kahvinkeittäjä) 21
kaa'fe-koh'puu (kahvikuppi) 69
kaa'fe-paan'no (kahvipannu) 149
kaag'gaa (leili) 63
kaahčas (herhiläinen) 133
kaahtaša peaj'vii (kateen päivä) 139
kaaj'pii (leuka) 149
kaaj'taa (kaira, kiila) 81,91
kaakiir, povhco (poron papana) 151
kaa'kkes-kaak'tii (sarkataki) 77
kaakkiis (sarka) 77,81
kaak'tii (lapintakki) 77,81,111, maanaa k. (lapsen l.) 87
Kaallaa-paartniih (Kallenpojat, Väinämöisen vyö) 163
kaal'lo-laad'dii (otsaverka) 89
kaal'luu (otsa, päänahka) 41,85,143
kaal'pii (vasikka) 147
kaa'lppe-kaamas (vasikan koi-pinahka) 91
kaa'lppe-nah'kii (vasikannahka) 93
kaalppii naahkiih (rukkaset) 171

kaa'lssohah (säpäkkeet) 79
kaama (kenkä) 51,85, maanaa k. (lapsen k.) 87
kaama-joccaa (kengän kantapää) 85
kaama-ruov'ta (kengän parras) 125,127
kaamas (koipinahka, kengäs) 57,79,83,85
kaama-suoj'tnii (kenkäheinä) 139,163
kaama-vuodduu (kengänpohja) 81
kaam'maar (kamari) 109
kaar'htaa (kartta) 73
kaarrii (kaukalo, kaara) 61,71
kaar'te-sat'tjii (kaarteensi-ja) 49
kaar'tii (kaarre) 45-49,53
kaar'vaar (karvari) 85
kaase (lamppuöljy) 151
kaas'kiih (purra, kuohita) 39
kaastaših (kastaa, ristiä) 133,135
kaav'hpii (kauppa) 69,71
kaav'laah (kaulita) 63
ka3'3a (kynsi, sorkka) 57,59,131
ka3'3al-taak'tii (paasko) 57
ka3'3uuh (kynsiä) 129
kah'čah (lyyhistyä, pudota) 61
kah'keh (leipoa rieskaa, kak-kua) 61,63,75
kah'kuu (rieska, kakku) 63,75
kahper-piehtan (lakinsakara) 91
kahpiir (lakki) 81,91,121,167,169, maanaa k. (lapsen l.) 89
kalmmaas (kylmä) 167
kalpa (kilpisarvi, kalpa) 57
kal'pmađah (maajään aika) 161
kal'pmoh (jäätyä) 153
kanjaaltih (kyyneltää, vuotaa) 143
kas'ka-rav'ta (keskireuna) 89
kas'ko-al'pmii (keskitaivas) 165
kav'la (raksi kengässä) 83,85
kea'čoh-peal'ljii (peurakorva) 35
kead'kii, pah'ka (kuuma kivi) 157
keah'čii (taudin katsoja) 153
keah'paah (keuhkot) 43
keam'hpa (tyylikäs) 79
kea'sse-kahpiir-tievt+tuu
 -----{miehen-kesälakki}-89,91

kea'sse-kahpiir, tievt'tuu
 (miehen kesälakki) 89,91
keat'kii (ahma) 33,101
keelliir (kellari) 71
keertta (reunus lakissa) 89
keesaa'juvvaah (kesäytyä) 71
keessii (kesä) 23,33,35,45,
 53,67-71,99,139,173
kidāa-nies'tii (kevätevä) 39
kidāa (kevät) 47,107,135
kidāa-kaama (kevätkenkä) 85
kidāa-kuo'dohan-koohtii
 (kevätpaimennuskota) 29
kidāa-taal'vii (kevättalvi) 39
kiehka (käki) 105
kiehta (käsi) 145,157
kiehtadih (tappaa pistämäl-
 lä) 39
kiel'hkaa-aa'j'kii (moottori-
 kelkka-aika) 37
kieliis (valehtelijä) 69
kiella (ansa, silmukka) 45,
 141
kielluuh (hyyytyä) 41
kiel'takas-suotna (kielta-
 kaissuoni) 143
kiel'tiih (kieltää) 165
kiel'tuu (kielto) 101
kie'res (ahkio) 51
kie'res-njun'nii (ahkionkeu-
 la) 23,29,31
kier'tuu (vanne) 63
kiessah (kääriä) 83
kietka (komsio) 21,109,135
kietka-maannaa (komsiolapsi)
 15,21,103
kievar (majatalo) 71
kiev'tnii (kattila) 75,163
kij'saa (kiisa) 21
kilaastad'dah (kylästellä)
 49
kil'ka (kylki) 149
kil'lii (kylä) 23,67,173
kir'hko-eeenan (kirkkomaa) 173
kir'hko-muolt'tuuh (ruumiin-
 mullat) 117
kir'hko-pielluuh (kirkonkel-
 lot) 107
kir'hkuu (kirkko) 77,139,171,
 175
kir'jii (kirja) 135

kis'tuu (kirstu) 173
kivs'siidi (kiusata) 95,165
koa'hte-or'ruu (kodassa olija)
 77
koa'hte-sat'tjii (kotasija) 23,
 25
koaj'vuu (lapio) 71
koaj'vuuh (kaivaa, ammentaa)
 71,173
koar'htiil (majapaikka, kort-
 teeri) 117
koar'htiilas'tiih (kortteera-
 ta) 71
koas'kiin (kotka) 101
koas'te-puoj'tii (kuivattu ta-
 li, kuu) 43,63
kob'baa (kovakuoriainen) 131
koččahih, rissii (heruttaa ri-
 sua, oksaa) 143
kož'ža-pa(v)vaa (kusiumpi) 147
kod'diih (tappaa) 133
kod'diih (painaa) 141,153
koddaah (kutea) 157
koh'puu (kuppi) 71
koj'hkadih (kuivata) 43,65,67,
 159, (paistaa) 63
koj'hke-njuovhča (kuivattu
 kieli) 69
koj'hke-pead'pii (kuivattu la-
 pa) 73
koj'hke-pier'kuu (kuivaliha)
 55,67
kolkkahih, varaa (vuodattaa
 verta) 157
kol'le-suorpmas (kultasormus)
 55
kol'pma ovh'cii (kolme yhdek-
 sää) 143
konjah'ka (konjakki) 143
koohtii (kota) 23,25,31,49,51,
 61,63,67,119,125,141,157,
 171
koorhta (kortto, pahaa onnea
 tuottava) 105
koorhta-lod'dii (kortto-, pa-
 hanonnenlintu) 105,107
koorruuh (neuloa) 77-89,93,139,
 163, pattjel saavnnjii k.
 (neuloa yli sauman) 77
koruuh (ruho, kurento) 73
korv'vaaslaš (korvaslainen) 55
kovhčas (peite) 129
kuh'kah (kukkua) 105
kuh'paar (poronsuolimakkara) 63
kuhtuurlaš (kutturalainen) 25

ku'l'laah (herätä) 159
kum'hpe (susi) 33,99
kunaah (tuhka) 147,157
kuo'dohead'djii (paimen) 31, 55
kuo'dohih (paimentaa) 25-31, 35-39,47,53,55,79,99
kuohcakah (mädätä) 175
kuoh'kii (kuokka) 121
kuohpah (rynkätä, kuopia) 85
kuohpan-teeriis (kuovintate-res) 87
kuohpan-saav'tnjii (kuovinta-sauma) 87
kuohtuuh (syödä laiturumella) 39
kuol'ka (karva) 73,89
kuol'ka-mear'hka (karvamerkki) 65
kuolii-vuottja (kalanrasva) 77
kuo'lle-piv'tuu (kalastus) 137
kuollii (kala) 71, varaas k. (veres k.) 71
kuo'mo-čoaav'jii (rapamaha) 41,65
kuomuu (maharapa) 39,41
kuopiir (sorkka, kopara) 59
kuo'pmo-laag'gaa (paksusuoli) 43
kuoppar (sieni) 37
kuos'kah (koskea, sattua) 177
kuossa (kuusi) 165
kuossaastallaah (vieraila) 51
kuo'tteh (vasonta) 31,33,37, 45
kuo'ttehih (vasottaa) 45,53, 55
kuov'ča (karhu) 99,127
kuov'ča-peena (karhukoira) 95
kuovčča-sah'pii (karhunsappi) 149
kuo'vhete-peellii (kahdenpuo-li) 77,91
kuovssah (kuukkelii) 105
kuovssaha-peessii (kuukkelin pesä) 107
kuovssahasaah (revontulet) 165
kuovs'suu (rusko) 167
kuov'ta-keaj'tnuulaš (koutu-keinolainen) 137
kur'hpah (niputtaa) 43

kur'hpai (nippu) 69
kur'htii (kaulaliha, kurtta) 67,69
kuro-jaavrriih (kurujärveläi-nen) 27
kur'pmaa (kurmu) 61
kussaa (lehmä) 61,97,99,103, 137,147,161
kutnaa-čaahcii (tuhkavesi) 147,157
kuv(h)l'laar (puoskari) 21, 145,159
kämppä s. 105
laad'djeh (niittää) 139
laad'dehallaah (panna verkaa) 87
laad'de-pih'taa (veranpala) 151
laad'de-tieh'pii (verkatupsu) 79
laaddii (lehti) 135
laad'dii (verka) 79-85,91,93, 159
laaj'kii (lanka) 83,145,155
laajnnas (lainas, kusetinsau-ma) 85
laajnnas-maatta (lainaantyyvi) 85
laaj'teh (taluttaa) 109
laak'ca (kerma) 65,101
laam'hpo (lamppu) 151
laam'hpo-el'juu (lamppuöljy) 151
laase (ikkuna) 111
laa'ttelaš (lantalainen) 15,55
laattuu (lammikko) 131
laav'čii (hihna) 27,55
laav'luuh (laulaa, veisata) 177
Laav'rekaš (Laurukainen) 123
laavvortah (lauantai) 139
laavvuu (laavu) 51
ladaas ks. vuol'kiih ladđaasis
lahpuuh pl.t. (luppo, naava) 29,31
lav'tnjii (turve) 51
lead'kah (väläyttää) 167
lea'nsmaan'nii (nimismies) 13
leas'ka (leski) 17
leav'ka (lippu) 109
lea'vssos-puoj'tii (vatsatali,-kuu) 125,127
leenkkah (valjaat) 59
letty s.
liekkadih (lämmittää) 155

- lij'ke-joccaa (kengän kanta-
pää) 85
lij-kie'res (liika-ahkio) 29
lij'tne-kaak'tii (liinainen
takki) 111
lihkahallaah (liikutella)
155,173
lih'kasih (liikahtaa) 159
lihkastah'tiih (liikauttaa)
159
lihkohisvuohta (onnettomuus)
83,107
lih'kuu-lod'dii (onnenlintu)
105
lih'tii (astia) 71
loaj'tuu (kodan loito) 97
loak'tiih, jiena (salvata ää-
ni) 177
loav'hkahuvvaah (loukkaantua)
159
loav'hkiidih (loukata) 159
lod'dii (lintu, lentävä hyön-
teinen) 105,133,141
loh'pii (lupa) 171
lohpiidih (luvata) 171
lok'ta (ullakko) 65
lok'kaalaš (lokkalainen) 55
lonuuhih (vaihtaa) 135
loovtta-kooh'tii (loudekota)
29
loovtta-laavvuu (loudelaavu)
51
lot'taaš, čalm'miis (näärän-
näppy, "lintunen")
141
lovhtohallaah (nostella) 167
lub'meh (hillastaa) 23
lučohih (ajaa ripuli) 157
luđ'đeh (viiltää auki) 39,41
luđ'den-kaamas ("halkaisukoi-
pi") 81
*luhčaa-taav'ta (ripuli) 147,
157
luh'čeh, naas'tii (tähtenlen-
to; ruikauttaa) 163
lulaadah (etelätuuli) 167
lulaas (etelään) 165
lum'ma (tasku) 79,93
lun'hke-peal'ljii (luppakor-
va) 97
luod'da (tie) 71,113
luok'tii (parva) 117
luopma (silmäluomi) 153,155
luovas-eelluu (urosporotokka
keväällä) 53
luovvasah (urosporot keväällä)
53
luovvii (lava, luova) 65
luv'hke (luppakorvainen koira)
97
luv'ra (harso) 157
luvvaah (liota) 143
maad'duu (esi-isä) 91
maadijaa (maantie) 71
maadij-par'kuu (tietyö) 39
maa'lestih (keittää) 173
maal'le (malli, tapa) 91
maannaa (lapsi) 21,31,69,75,
103,109,119,121,133-139,
143,149,151,159,165-169,
175
maannaa-sean'ka (lapsivuode)
149
*maannaa-vuohta (lapsuus) 23
maannodah (maanantai) 139
maa'nohea'hpe (kuutamo) 113
maannuu (kuu) 121,163, noh'kii
m. (alakuu) 139,163, od-
daa m. (yläkuu) 139,
tiev'vii m. (yläkuu) 139
maannuu pih'kađeād'djii (kuun
tervaaja) 163
maar'fe-čoollii (makkarasuoli)
41
maar'fii (makkara) 41,43,63
maar'fuuh (tehdä makkaraa) 41
maattar (esi-isä) 91
maja-taalluu (majatalo) 71
manahih (menettää) 169
mannje-puoj'tii (peräsuoli) 43
markarij'na (margariini) 69
meah'ce-lod'dii (metsälintu)
107
meah'ce-tievvaa (metsäkumpu,
-tieva) 173
meah'cii (metsä) 37,71
meaj'tiih (pehmittää) 81
mear'hkuuh (merkitä) 35,45,73
meejsseh-čohkuun (messinkikam-
pa) 145
meejsseh-čooovtta (messinki-
avain) 21
meenuuh (menot) 171
meerra (rannikko) 63,77,137
mer'hkeh (merkitä) 51
mie'hte-peaj'vaa (myötäpäi-
vään) 143
miel'hkii (maito) 63
miel'ka (melki, rintalasta)
55,67,73

mie'sse-mer'hken (vasanmerkitys) 29,85
mie'sse-mer'hken-kaar'tii (vasanmerkityskaarre) 53
miesaaš (pikkuvasa) 45
miessii (vasa) 27-37,47,51, 53,73,87,129
miesta (pensas) 31
mihcamaarah (juhannus) 127, 129
mij'naa (miina) 27
mil'leh (jauhaa) 143,151
mirhkohih (myrkyttää) 133
mirhkohus (myrkytys) 151
mis'suu (hera) 65
moal'hke-paad'dii (mutkanauha) 89,91
moar'sii (morsian) 171
*moniimah (munuaiset) 41
muj'htalus (kertomus) 103, 119,127,137
muod'daa (paltsa, karvaton peski) 29,77
muoduuh (kasvot) 149
muhta (lumi) 41,153
muor'jii (marja) 143
muorra (puu) 145
muorra-mear'hka (puumerkki) 65
muorra-pol'luu (puukuppi) 71
muosaahih (saada maistaa) 141
muossiin, teervvašvuohtan! (mauksi suuhun, terveydeksi! lihanotto-sanat) 139,141
mutenijaa (mutenialainen) 55
muumio s. 175
naag'gii (näppy) 141
naaj'htalih (mennä naimisiin) 15,19,27
naapaar (näveri) 155
naapaartih (porata) 155
naas'tii (tähti) 163
naaveh (navetta) 161
naaveh-šiel'pmaa (navetan kynnyks) 99
naav'hlah (pistää, vihloa) 151
naav'leh (naulata) 155
naav'tii (susi) 33,101
naad'daa (kahva) 65
nah'ke-pih'taa (nahanpala) 83
nah'kii (nahka) 39,41,53,59, 81,85-89,93

nah'pii (naappu) 65,67
nammaa (nimi) 13,135
nanodas (lujike) 83,85
naviiltih (nivottaa) 81
nav'tiih (nimittää) 163
nav'tuu (oletus) 55
navvaalih (nivoa) 81
neal'kuuh (nälkiintyä) 27
neas'kiih (näskätä) 73,77,81
niej'ta (tyttö) 89,137,169
nies'te-poa'co-oh'cuu (tappo-poronhaku) 105
nies'te-pocuu (tappoporo) 37, 105,139
nies'tii (eväs) 51,53
nij'pii (puukko) 41,59,63,73, 137,145,157
nis'kii (niska) 145
nisson (nainen) 83,89
nisson-kaak'tii (naisentakki) 91,93
nisson-olmmoš (naisihminen) 37,87
nisson-vuotta (naisenpaula) 83
njaaj'te (naiti) 57
njaa'l-fah'ta (hartiasuojus) 121
njaal'kuudan-aaj'neh (makeut-tamisaine) 63
njaalmmartih (suulastella) 165
njaal'pmii (suu) 65, (suimus) 81,93
Njaavešeatnii 125,127
njak'čii (naiti) 57
njamahih (imettää) 145
njas'kuuh (raastaa) 77
njea'llje-čiekah (nelikulmainen) 153
njehcahas (kinnerluu) 57
njoacaastih (ottaa silmukkaan) 45
njoh'cuu (silmukkavapa, "virveli") 45
njolk'kaastih (nulkastaa) 33
njoommiil (jänis) 135
njuj'kodih (hypellä) 159
njunneđeapmii (sierainreikä) 85
njunne-suorran (sahalaitakais-tale) 91
njunne-sur'reh (varustaa sahalaitakaistaleella) 91
njun'nii (nenä) 157,159, (turpa) 99, (kärki) 85, (sahalaitakaistale) 91

- njun'nii-var'tiin (verenvuoto nenästä) 155,157
njuo'cco-kah'kuu (kaulinkakku) 63
njuolas (rauhanen poron sorakassa) 57
njuo'lkko-peas'ka (vyötön peski) 79
njuol'kuuh, čalm'mii (oikais-ta silmä) 141
njuorj'juu-kuol'ka (hylkeenkarva) 147
njuorj'juu-vuottja (hylkeenrasva) 77
njuovhča (kieli) 53,55,69,153
njuovhča-keehčii (kielenkärki) 69
njuovvah (teurastaa, nylkeä) 39,41,71,73,87
njuulkkohallaah, čalm'mii (oikoa silmää) 141
noa'dde-hear'kii (taakkahärkä) 39
noas'to-veehka (nostoväki) 109
nođ'duu (kerä) 153
noh'kii maannuu (alakuu) 139,163
noraas (nurus) 55
nor'tadih (tölväistä) 159
nuhtah (nutukas) 83,85
nul'hpuu (nulppo) 53
nuor'hta-pieg'ga (itätuuli) 167
nuorrii (mannersalmi) 139
näkkäläš (näkkäläläinen) 47
oa'dđen-pik'tasah (makuuvaat-teet) 111
oa'dđen-tuol'ljii (makuutal-ja) 81
oah'pa (oppi, kokemus) 151
oaj've-paavhčas (päänsärky) 149
oaj'vii (pää) 41,55,71-75,149
oar'jaan (Länsi-Lapin asukas) 167
oar'jaan-aahkuuh (Länsi-Lapin muorit) 167
oarjjaadah (länsituuli) 167
oas'tiih (ostaa) 65,71,85,87,161
oatnuuh (lyhetä) 139,163
oattjii (oja, puro) 33,71
ođdaa maannuu (yläkuu) 139
ođ'juu-ris'sii (vesa, oksan kärkiosa) 143,157
ođ'juu-sied'ka (pajunvesa) 149
ohcaa (povi) 91
ohcaa-laad'dii (poviverka) 91
*oh'cuu (etso) 37,39
olmmoš, pahaas (paha ihminen) 175
oohpahih (opettaa) 95
ooluul (leukaluu) 55
oorppeš suor'pma (nimetön sormi) 143
orohah (olinpaikka) 25
orohah-paaj'hkii (oleskelupaikka) 77
os'teh (parkita) 81
os'to-coohkodah (pajunkuoriuute) 149
os'tuu (pajunkuori) 81,149
ovh'cii (yhdeksän) 145, ks. kol'pma ovh'cii
ov'tajaš (etiäinen) 103
ov'ta-juol'kii (etujalka) 165
ov'ta-kiehta (etukaitsi) 57
ov'ta-pea'll-kaaj'taa (etupuolenkaira, -kiila) 79,91
ov'ta-pea'lle (etukappale) 79,91
ov'tasij (enteenä, merkinä) 83,107,163,165
paad'dii (naru, nyöri, nauha) 79,81
paahčiih (ampua) 97,109
paahkadih (kuumentaa) 145,155
paah'tii (pata) 63,75,127
paaj'te-poolluu (paidannappi) 155
paaj'tii (paita) 75,77
paal'hkaa (palkka) 97
paalhkaahis rean'ka (palkaton renki, sääski) 129
paal'hkestih (nakata) 73,107
paal'kah (palkia) 51,129
paal'kes (palkinen) 65
paalkkuus (palkima-alue) 39
paan'no (pannu) 149
paar'hkeh (parkita) 79,81,85
Paa'rhtah-peaj'vii (Pärttyli) 35
paar'keh (palmikoida) 81
paar'kiidih (palmikoida) 83,93
paarkkaltah (palmikko) 83
paarkkeš (paulan nyöri) 79,83
paar'tne-maannaa (poikalapsi) 87
paar'tne-olm'maaj (poikamies) 23
paar'tnii (poika) 89,169
Paa'rtteh-peaj'vii (Pärttyli) 89
paa'tne-vaar'hka (hammassärky) 155

paattja-kaak'tii (sarkainen lapintakki) 77
paavhças (kipu, kipeä) 147
pahaah (pahat, väki) 99
pah'ka (helle) 29, 81, 87, 129
pah'kii (pahka) 65
pahonih (paheta) 145
pah'pa (pappi) 175
pah'pal (pappila) 175
pahta-raaj'kii (anus) 153
pajaan (ukkonen) 155, 165, 167
pajaan-taal'hkii (ukkosilma) 167
pajiiltus, spaappa (käävän päällinen) 157, 159
pallaah (pelätä) 119, 129, 131, 135, 139, 165, 173
palttahallaah (pelotella) 69, 119, 165
pal'va (pilvi) 167
par'hta (pirtti) 109
par'kii (työntekijä) 71
partesaaneh (partisaanit) 51, 109-113
passaah (pestä) 149, 153, 157
pas'sii (tabu, pyhä) 123
passiih (paistaa) 61, 63, 67-71, 75, 143
pas'sii-kaama (pyhäkenkä) 87
pas'tiih (pysty) 161
pead'pii (lapa, -luu) 55, 73
pead'pe-taak'tii (läpaluu) 73
pea'hce-lod'dii (mänty) 131
peaj'vii (aurinko) 165
peal'lje-koohtii (lapsenlakin osa, korvakota) 89
peal'lje-naavhllahah (korvasärky) 151
peal'ljii (korva) 55, 73, 97, 147-151, 159
pean'hka (penkki) 71
peas'ka (peski) 29, 35, 75-79, 91, 139, 163, maanaa p. (lapsen p.) 87
peas'ka-nah'kii (peskinahka) 35, 91
peas'ka-paad'dii (peskin kau-lusnyöri) 79
pea'skestih (napsauttaa poikki) 97
peas'saačah (pääsiäinen) 99, 139
peas'se-poar'htii (tuohirop-ponen) 125
peas'se-spaaajttar (tuohisoih-

tu) 123
peeddah (puhkaista) 75
peehcii (mänty) 29, 155
peehtuu (peto) 99, 101
peelljuus (korvus) 89, 159
peena (koira) 39, 101, 153
peeraš (perhe) 71, 105, 109
peerjjas (tuulisuoja) 79
peess(od)ah (vitsas) 45
Perttol-aaaj'kii (Pärttylin ai-ka) 89
pidđiih (käristää) 43, 61, 63, 67, 69
pieb'mah (ruokkia) 99
pieb'muu (ruoka) 41, 43, 173, paahcaan p. (tähteet) 73
pieča (saparo) 61, 69, 127, 147
*pieča-lud'den (saparon hal-kaisu) 61
pieg'ga (tuuli) 167
pieg'gah (tuulla) 167, (vetää) 145
piehtan (lakinsakara) 91
piel'lo-kussaa (kellolehmä) 99
piel'luu (kello) 99, 119
piep'muu-sor'hta (ruokatavara) 169
pier'ko-luok'tii (lihaparva) 117
pier'kuu (liha) 31, 61, 67, 73, 141, 173, varaas p. (veres liha) 63, vuostaš p. (ensimmäinen l.) 139
pih'ka (terva) 99
pih'kadih (tervata) 99, 163
pih'taa-sohkaar (palasokeri) 63
pij'hp-olm'maaj (piippumies) 93
pij'hpuu (piippu) 93
pij'kaa (piika) 37, 109, 119, 121
pij'la (auto) 49
pik'tasah (vaatteet) 111
pirtu s. 143
pis'suu (pyssy) 113
pivaaltih (leudontua) 165
pivaastuvvaah (hiostua) 161
pivvaah (tarjeta) 35, 37
pivhtas-aahpuu (vaateapu) 169
pivhtas-heal'pmii (vaatteen-helma) 167
pivt'tuus (pyydys) 161
poa'co-čoaakaan (porokokous) 67
poa'co-hom'maa (porohomma) 37,

105,129
poa'co-peena (porokoiraa) 95,
 97
Poa'hje-naas'tii (Pohjantäh-
 ti) 163
poal'tiih (polttaa) 73,107,
 133,141,147,157,159
poar'hte-čiehka (ropeennurk-
 ka) 141
poar'htii (rove) 125
poh'cii (putki) 131
pohčiih (lypsää) 65,99,147,
 149
pohtaaniih (turvota) 159
pok'tiih (herättää) 159
poliise (poliisi) 17
polloš (pieni puukuppi) 65
poocuu (poro) 21,29,39,73,
 101,105,137,143,147,
 165, teervvas p. (ter-
 ve p.) 59
pookaan (vyö) 77,79,83
pookaan-sat'tjii (vyön kohta)
 77
poraađih (aterioida) 97
porahih (syöttää) 117,147,149
por'ka (pyry) 163-167
por'ke-čoaav'je-vuo'lle (pur-
 kainen vatsanalusnah-
 ka) 91
por'ke-mie'se-nah'kii (purka-
 vasannahka) 91
por'ke-peas'ka (purkapeski)
 89
por'kii (purka) 89
porkkaas (purkainen) 89
porraah (syödä) 71,173
posaađih (puhaltaa) 159
possuuh (puhaltaa) 21,159
postaa (maantarttuma) 153
pos'tiih (aiheuttaa maantart-
 tuma) 153
pos'tohallaah (saada maan-
 tarttuma) 153
pot'niih (punoa suonta) 77,
 87
potnjaah (vääntää) 21,45,77,
 145
povhco-miel'hkii (poronmaito)
 65
povhco-nahke-tor'hka (poron-
 nahkainen paita) 75
povhco-nah'kii (poronnahka)
 79,87
povhco-puoj'tii (poronkuu) 149

povhco-tuol'ljii (porontalja)
 79
pučos-taak'tii (lumpio) 55
puđeh (peruna) 61
puk'sa-hijhta (housunpersamus)
 93,95
pun'hcii (tappi) 155
puohcuuvuohta (sairaus) 107
puoj'tii (kuu, rasva) 43,63,
 67, koj'hkan p. (kuivattu
 k.) 63
puojtta-nah'kii (kärpännahka)
 91
puokuu (paise) 21,145
puolaš (pakkanen) 21,163,165
puolliih (palaa) 149
puol'va (polvi) 81
puoriidead'djii (parantaja)
 147
puoriidih (parantaa) 19,141
puot'njuuh (kastaa, tuikkia)
 43,69,71
puov'tnje-peas'ka (pöykkyri-
 peski) 37
puov'tnjo-nah'kii (pitkäkarvai-
 nen nahka) 37
pur'tno-mohkiih (purnumukka-
 lainen) 25,27,55
puu-mear'hka (puumerkki) 65
puures-siv'tniidivhčij! (siu-
 natkoon!) 167
puv'ruu (puuro) 63
puvssah (housut) 77,81, vuoliuh
p. (alushousut) 77
puvvaanih (tukehtua) 27
pykäällys (erotus) 21,37,105,
 107,113
pykäällys-kaar'tii (erotusaita)
 37
raaffii (rauha) 109,165
raaj'kah (puhkaista) 145
raajmmahallaah (joutua pois to-
 laltaan tai onnettomuu-
 teen) 107,175
raaj'pmah (suistaa tolaltaan,
 rangaista) 107
raaj'tuu (raito) 29
raak'saa (rauhanen) 145
raane (kalanrasva) 77
raassii (ruoho, kasvi) 33,153
raatka (erotus) 107,113
raatkaših (erotella) 53
raat'kiih (erottaa) 53
raa'tno-loovtta (raanuloude) 29
raattjii (raja) 51

- raav'ka (merihirviö) 137
*raav'vijaččaah (hautajaiset) 173
rad'de-leah'pii (rintaleppi) 91,93
rad'dii (rinta) 143
rah'paah (rappuset) 111
rahpaasih (avautua) 159
rajavartiosto-olm'maaj (ra-javartiostomies) 15
ramaas (luomen reuna) 155
rav'hkalih (räpäyttää) 137
ravjjaas (avarahelmainen) 93
rav'ta, kahpiira (lakin reu-na) 89
reahkuuh (parkua, rääkyä) 133,135
rean'ka (renki) 31,33,127, 129,169
reas'ka, kahpiira (lakin lai-ta) 89,93
rich'te-vuodduu (vuotapohja) 87
rieh'tii (vuota) 85,87
*riekaadah'tiih (synnyttää) 19,169
riekaadih (syntyä) 167,169
riepan (kettu) 127
rieskaa-taaj'kii (rieskatai-kina) 63
riettja (meteli) 175
riettjah (metelöidä) 139
rievssah (riekko) 133
rig'gii (patakoukku) 75
rihce-cuop'puu (sammakko) 129,157
rihciih (sammakko) 157
rihpaa (roska) 155
riisa-muor'jii (riidenmarja) 143
*riisa-taav'ta (riisitauti) 143
rij'talih (riidellä) 25
ris'se-kaar'tii (risukaarre) 45,53
ris'se-koan'sta (risukeino) 145
ris'se-njoh'cuu (=njoh'cuu) 45
ris'sii (risu, oksa) 45,47, 141-147,157
ris'ta (risti) 73,99,165,167
riš'ša (rikki, pl. tulitikut) 143, pl. 93
riš(')ša-saag'gii (tulitik-ku) 83,93,141,145
riv'kuu (suomalaisnainen) 131
roah'kii (hakanen) 93
roan'hce-paad'dii (aaltonauha) 89
rog'gii (kuoppa) 173
roovhčakih, luopma (taittua, luomi) 155
rot'nuu (maho vaadin, runo) 35
ruhtaa (raha) 39,93,167,169
ruhtaa-pur'sa (rahakukkaro) 93
rumaaš (ruumis) 175
ruob'bii (rupi) 149,153,157
ruob'buuh (tulla ruvelle) 157
ruoh't(a)-ea'hkeh (aattoilta) 119,139
ruojas (ruojus) 85
ruojas-kea'hče (ruojuksenpää) 85
ruok'sah (punainen) 83,85,91, 155
ruol'la (ruumiinmulta) 117,119
ruol'la-ah'kuu (ruumiinmultaa toisille syöttävä nai-nen) 117
ruol'la-olm'maaj (ruumiinmul-taa toisille syöttävä mies) 117
ruos'sa (risti) 73,99
ruoš'ša (vainolainen, ryssä) 55,73,121,123
ruov'kah (roukua, kurnuttaa) 129
ruov'ta (parras) 125
ruov'te-kob'baa (vesikiittäjä) 131
ruov'te-paah'tii (rautapata) 63
ruov'tii (rauta, rautaesine) 137,145
ruškodih (tulla ruskeaksi) 161
ruuvssodih (punehtua) 153
ruvhtah (ruuti) 74
ruv'jeh (paloittaa ruho) 73,75
ruv'veh (hieroa) 61,147,149, 153
saag'ge-kaaj'taa (tikkukaira) 77,91
saag'gii (tikku, puikko) 61,67, 71,155
saahpaan (hiiri) 121
saahpaan-raaj'tuu (hiiriraito) 119
saak'saalaš (saksalainen) 27, 113
saal'pma (virsi) 177

saal'hte-čaaheii (suolavesi) 59
saal'hteh (suolata) 67-71
saal'htii (suola) 71,99,153
saa'me-kiella (saamen kieli) 151
saa'pmelaš (saamelainen) 75, 171,173
saar'tniidih (saarnata) 175
saattuu (hiekkä) 153
saavcca-miel'hke-vuos'taa (lampaanmaitojuusto) 65
saavcca-miel'hkii (lampaanmaito) 65
saavlla (saulakka) 59,61
saav'tnii (sauma) 77,87
sah'pii (sappi) 149, peajvvii s. (auriongon s.) 165
sallaa (syli) 83
*sanjaaš-taav'da (syyhy) 153
sapeh (suksi) 31
sarvvaa (hirvi) 163
sarvvaa-kaj'za (hirven sorkka) 163
Sarvvaa-kal'pa (Seulaset, "hirven kilpisarvi") 161
sarvvaa-puol'va (hirven polvi) 163
savo-suotna (selkäsuoni, -jänne) 77
sav'tnjiih (puistella) 59
seah'ka (säkki, pussi) 79
seaj'pe-lah'kii (hännänpuolikas) 127
seaj'pii (häntä) 127
seaj'tnii (seinä) 87
seal'ke-oollii (selkäkappale) 77,91
seal'kii (selkä) 143,147,169
sea'rro-paad'dii (komsionauha) 137
sea've-taak'tii (kaulanika-ma) 69
seemuul (sammal) 51
sied'ka (paju) 149
sied'ka-os'tuu (pajunkuori) 81
sied'ka-paar'hkuu (pajunkuori) 81
siej'tii (seita) 115
siek'kiis (liikakynsi koiralla) 97
sieppelaš (sieppiläinen) 27

sieraah (siirappi) 63
siettja-ruob'bii (märkärupi) 149
sih'kuuh (pyyhkiä) 161
sij'ta (porokylä) 27
sij'vo (siivo) 95
sij'vuu (keli) 173
sil'leh (siivilöidä) 157
sil'pa-naas'tii (hopealappa) 135
sil'pa-poolluu (hopeanappi) 135,137
sil'pa-ruhtaa (hopearaha) 135
sis-puoj'tii (sisätali, -kuu) 43,69
sis'te-pihtaaš (sisnanpalanen) 87
sis'te-teeriis (sisnateres) 85
sis'tii (parkkinahka, sisna) 79,85,87,93
sivl'laah (siulat) 47
siv'tn(aad)allaah (siunailla) 139,169
siv'tniidih (siunata) 73,109, 165,167
skaar'reh (sakset) 63,79
skaav'čaa (parta) 121
skeal'pma (kälmi, ovela) 65
*skean'hka (lahja) 33
skel'pmoših (kälmetä) 163
skipaas (kipeä) 149
skoodas (vaatteen vuori) 91
skuoh'puu (huppu, kotelo) 79
slaapmah (kalista) 119
slij'vii (lima, märkä) 149, 157
smah'ko-muorra (rantepuu) 119
smie'r-kah'tuu (para) 101,103
snok-oaj'vii (etuviistosarvinen poro) 57
snoraaltah-paad'dii (nauha) 93
snuor'to-muod'daa (paltsa, karvaton peski) 77
snuv'rii (koukkusarvinen poro) 57
soab'bii (sauva) 127,129,163
soab'buuh (sommata) 163
soad'njo-faarruu (kosioväki) 171
soad'njuu (kosinta) 171
soad'njuu-olm'maaj (puhemies) 171
soa'hke-kunaah (koivuntuhka)

147
soa'hte-aaj'kii (sota-
 aika) 27
soa'hte-olm'maaj (sota-
 mies) 113
soa'hte-veehka (sotaväki) 27
soattjii (hiha) 79,91
soav'lii (sose, hyhmä) 33,87
sohkaar (sokeri) 141,153,
fijnna s. (hieno s.)
 63
sohkaar-skaar'reh (sokeri-
 sakset) 63
solaa (kengänantura) 85
solaa-nah'kii (anturanahka)
 85
soohkii (koivu) 47,143,155,
 157
soohtii (sota) 27,51,55
sookaaš (pikku koivu) 45
spaab'ba (kääpä) 155
speal'la-vear'hka (otsanau-
 ha) 89
spij'leh (pingottaa) 87
spoa'hkehih (napsahtaa) 159
staag'guu (vapa, tanko) 29
staalluu (staalo) 119
staaluu laav'če-kih'puu
 (staalon hihnakimppu)
 121
staav'raa (tanko, seiväs) 45
stikaah (kaatiot) 79,91
stoh'puu (tupa) 111
stuora-nij'pii (leuku) 59
stuoriidih (isontaa) 81
sud'dadih (sulattaa) 147
suk'ca (juttu) 117,123,171,
 175
suohkah (puuro) 63
suohpan (suopunki) 21,45,49
suoj'tne-haašo (haasio) 105
suoj'tne-tah'kuu (heinänteko)
 155
suoj'tne-tuh'kuu (heinätukko)
 161
suoj'tnii (heinä) 163
suolaadih (varastaa) 163
suoluu (saari) 139
suo-muorra (poikkipuu koda-
 sa) 75
suo'pmelaš (suomalainen) 155
suopursu s. 153
suor'kii (haara) 57
suor'pma (sormi) 155, oorp-
peš s. (nimetön s.)

143
suotna (suoni, jänne) 73,77,
 87,143
suovas (porosavu) 35
suovas-pier'kuu (savuliha) 127
suovastih (polttaa savuja) 35,
 (savustaa) 61,67
suovva (savu) 61
suvr'ruus (suurus) 43
šiella (syntymälahja) 137,167,
 169
šiel'pmaa (kynnys) 99
šimiir (hamara) 43,59
šloovvah (loimuta) 165
šlub'baa (sorkkamätä) 59
šnjil'čuu (vesipurka) 35,89
šnjil'čuu-por'ka (vesipurka)
 89
taab'ba (tamppi) 57
taaj'kii (taikina) 63
taak'tii (ruoto) 143
taalhkas (lääke) 147-151,157
taal'hkii (sää) 129,165, čaap-
pa t. (kaunis s.) 167,
hea'jos t. (huono s.) 165,
 173, nea'vrres t. (paha
 s.) 167, ruvaašis t. (hyi-
 nen s.) 165
taalhkođih (lääkitä) 157
taallear'hka (lautanen) 71
taa'llo-paaj'hkii (talonpaik-
 ka) 25
taalluu (talo) 25,65,71,99,137
taal've-čeerpmah-nah'kii (tal-
 vikermikännahka) 37
taal've-kaama (talvikenkä) 41
taal've-kahpiir, tievt'tuu
 (miehen talvilakki) 91
taal'vii (talvi) 37,49,99
taam'me-maannuu (tammikuu) 37
taattjuuh (taa'joa) 119,165
taav'raa-kuollii (vereksenä
 keitetty kala, tauro) 71
taav'tii (perna) 69
tah'kii (katto) 109
tar'fe-koohtii (turvekota) 15,
 21-25,53,67,125
tar'fii (turve, kunta) 51
tar'vaanih (tarttua, jäädä
 kiinni) 153
tarvviijad'dah (selkänahasta:
 tarttua lihoihin kiinni)
 59
tavaadah (pohjatuuli) 167
tavve-pieg'ga (pohjatuuli) 167

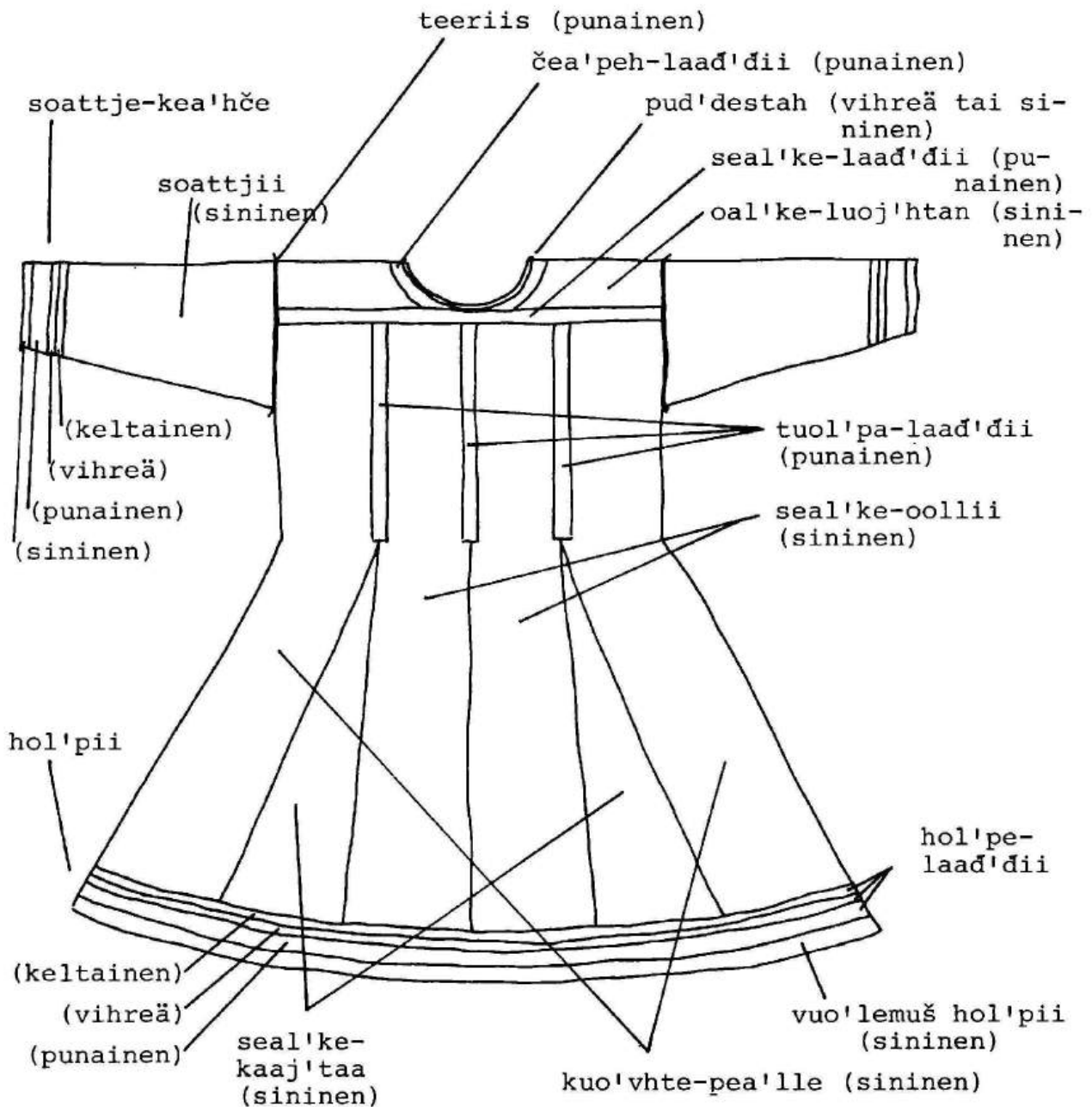
- tav'viin (pohjoisessa, Lou-
nais-Ruijan suunnas-
sa) 17,117,147
tead'diih (painaa) 153-159
teal'htaa (telтта) 49
tear'pmii (mäki) 49
ted'doh (nähdä painajaisia)
159
teelluuh (kaapia rasvaa na-
hasta) 77
teeriis (teres) 85,87,91
tib'meh (pehmittää) 77
tieh'pii (tupsu, verkasuika-
le) 79,83
tieh'tii (tietäjä) 19
*tiej'kii (kaihi) 153
tiev't-olmmoš (miehenpuoli)
83
tiev'tuu (mies) 83,93
tiev'vii maannuu (yläkuu) 139
tihi'kii (täi) 149
tihi'peh (panna tupsu) 93
tiistah (tiistai) 139
tij'ta (taika) 99
til'laah (tilata) 35
tin'ka (kangas) 91
tiraajjih (täristä, kouris-
tella) 61
toavhtiir (lääkäri) 147,151,
169
tod'djoh, čal'pmii (taittua,
silmä) 141,155
tod'djon, čalm'miis (taittu-
ma silmässä) 141
tog'gii (tunka) 43
toh'pa-sohkaar (toppasokeri)
63
tolaah (pl.t. salama) 167
tolaastallaah (olla nuotiola,
tulistella) 31
tolaastih (olla nuotiolla,
tulistella) 29,51
tol'kii (sulka) 141
tollaa (tuli) 83,143,155,161
tollaa-kaad'dii (tulen ääri)
169
toollah (pitää) 159, (viet-
tää) 171,173
toope (muki, tuoppi) 71
tor'hka (poronnahkapaita,
turkki) 75,77
torrijjih, peaj'vii (aurin-
gosta: varrastaa) 165
tor'vuu (turva) 167
tud'nar (tynnyri) 63
tuhpaah (tupakka) 93,143
tuhpaah-čaaheii (tupakkavesi)
59,143
tuhpaah-pur'sa (tupakkakukka-
ro) 93
tuh'peh (retuuttaa) 95
tuodaštih (todistaa) 177
tuol'ljii (talja) 81
tuolttahih (kiehuttaa) 149
tuostastuvvaah (rohjeta) 119
tuor'ka (torko, lattiarisu)
121
tuottar (tunturi) 33,35,47,53,
85,173
tuottar-luoh'kaa (tunturin rin-
ne) 47
tuottar-vaarrii (tunturivaara)
51
tuov'lii (taula) 147,155,157
tuov'luuh (tauloa) 19,157,159
turistaah (turistit) 93
uk'sa (veräjä) 47
uk'sa-muorra (veräjäpuu) 47
uk'sa-raaj'kii (veräjäaukko)
47
ul'lo-laaj'kii (villalanka) 81,
145
ul'ta (maahinen) 135,137
ur'pii (silmu) 143
uv'tna (uuni) 161
vaa3'3iih (kävellä) 35,39,
seelkkos v. (k. takape-
rin) 69
vaad'duu (vika) 137
vaahnemah (vanhemmat) 119,121
vaa3'kkas (enne) 103,105
vaa3'pmuu (sydän) 43,61
vaas'tiidih (vastata) 145
vaastostih (vastustaa, haita-
ta) 149
vahaah (vahinko) 107
vajaadih (leikellä nahkaa) 139
val'vii (lauma) 99
varaa-mirhkohus (verenmyrkytys)
19
variih (urakka, kaksivuotias
urosporo) 53
varraa (veri) 41,43,61,63,141,
149,153,155
varraa-liepma (veriliemi) 43,
63
varraa-suvr'ruus (verisuurus)
43
var'tiih (vuotaa verta) 157
vašaalaš (vihollinen) 55

vašolaš (vihollinen) 101
vaš'šii (viha) 117, 145, 161
vattjaah (leikata nahkaa) 81, 163
vead'diih (pitää lieassa, ventää) 27, 29, 39, 65
veaj'hke-čohkuun (kuparikampa) 145
veejttalas (irrallaan oleva) 49
viehkali (lähteä juoksemaan) 159
viel'hpiis (pentu) 95, 97
viel'k(ad)as (valkoinen esine tai kohta) 91
viel'kah (valkoinen) 83, 87
viessuu (talo, huone) 71, 109
vietnah (venähtää) 145, 147, 157
vietnan (venymä, venähdys) 145
vietnan-laaj'kii (venymälänka) 145
vihaah (vihkiminen) 171
viij'tne-pih'taa (viinatippa) 143
viij'tnii (viina) 117
vir'hteh (säästä: seljetä) 167
vir'tii (virta) 129
vissiir-nij'pe-nađđaa (visainen puukonkahva) 145
vistaa (sieniaika) 37
višahih (räksyttää, haukuttaa) 171
vuoda-loh'kuu (vuosiluku) 65
vuodđuu (pohja) 65, 87, 89
vuog'ga-ruhtaa (onkiraha) 169
vuoh'pa (appi) 171
uojaan (ajokas) 57
uojahih (uittaa) 137, 139
uoj'pmii (työvoima) 49
uoj'sah (vihloa, pistää) 153
uojssahah (pistos, vihlonta) 151
uoj'tah (voidella) 57, 77, 81, 143, 149, 151
uoj'tnamah (aivot) 119
uojttas (voide) 77, 143
uojvvas (maksa) 41
uojvvas-peal'kii (maksanpeukalo) 69
uojvvas-taav'tii (perna) 69
uok'saa (sonni) 85
uol'kiih ladđaasis (mennä

sijoiltaan) 153
uollah (vuolla) 153, 155, 159
uork'kuu (vuorku) 57
uork'kuu-ađaa (vuorku) 57
uos'taa (juusto) 65, 169
uostaš pier'kuu (ensimmäinen liha) 139
uostaš pih'taa (ensimmäinen pala) 75
uoš'šah (keittää) 41, 43, 61, 63, 67-75, 81, 107, 131, 147, 149, 153, 157, 173
uoš'šan-pier'kuu (keittoliha) 67
uotta (paula) 79, 83, 159, maanaa v. (lapsen p.) 87
uotta-kea'hče (paulan pää) 79
uottja (voi, rasva) 61, 69, 71, 101, 143, 147
uot'tjiih (ajaa) 77, 171
uovcca (kangaskiila) 81
uov'ciih (panna kangaskiila) 81
uovhtah (hiukset) 129, 131
uovssadih (oksentaa) 129, 147
uovs'siihih (oksettaa) 143
uov'tii (metsä, outa) 35

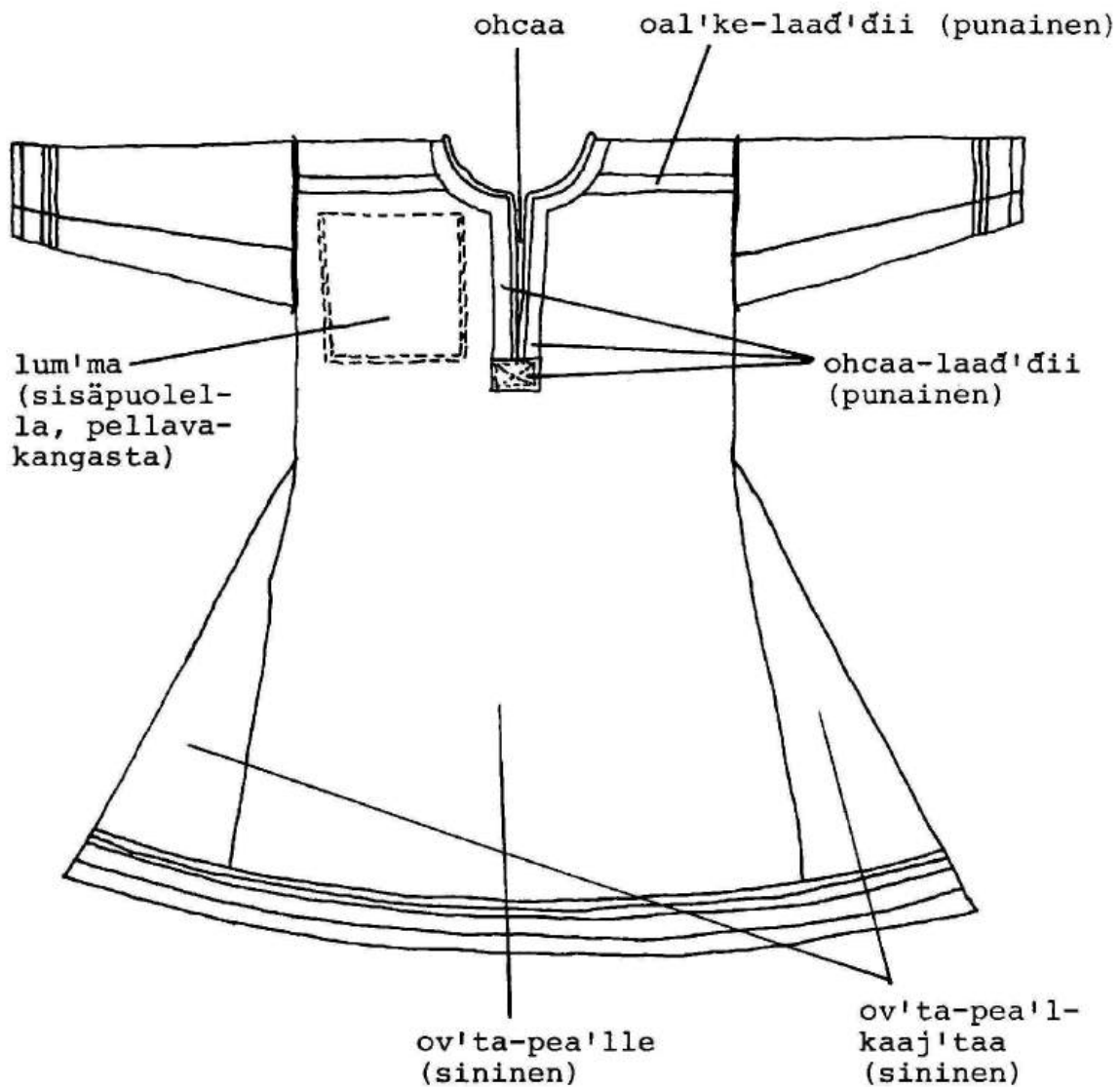
LIITTEET

Naisen takki takaa
verkaa

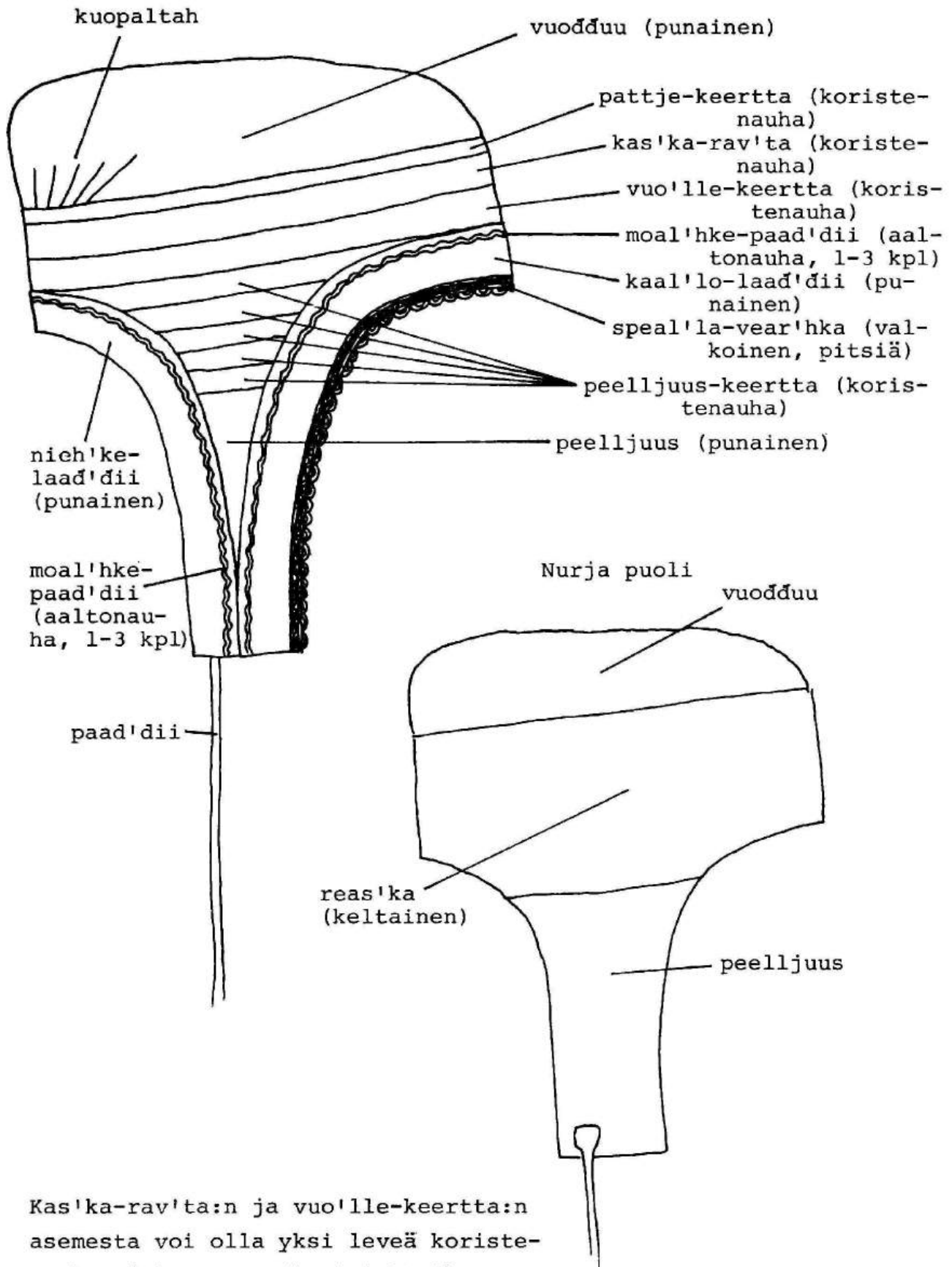
Sarkatakissa ovat muut kuin siniset palat verkaa. Tuol'pa-laad'dii:t ja seal'ke-laad'dii voivat olla samanlaiset kuin miehen takissa.

Naisen takki edestä

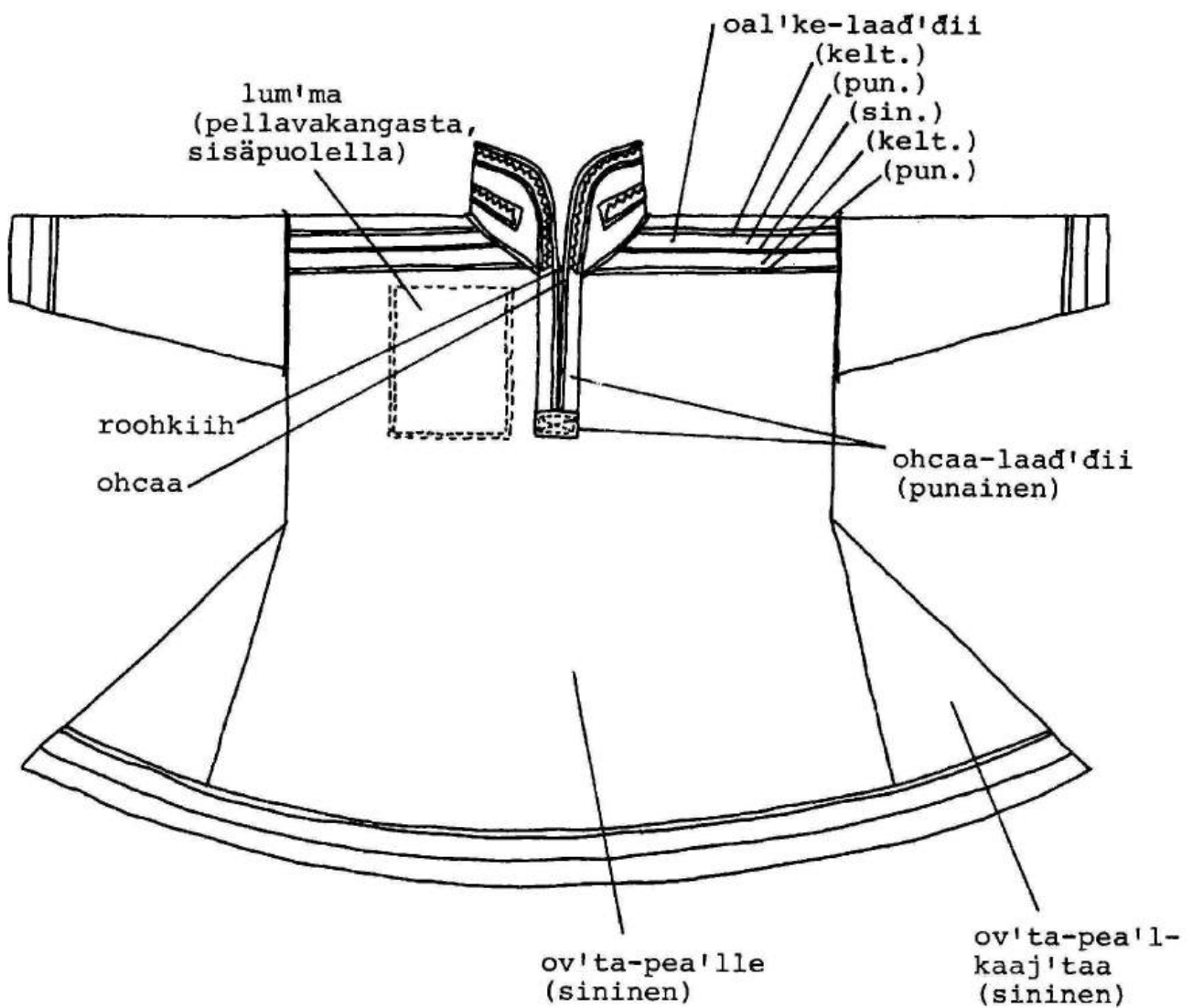
Oal'ke-laad'dii voi olla samanlainen kuin miehen takissa. Teräväkärkisiä kairoja kutsutaan yhteisellä nimellä saag'ge-kaaj'taa.

Naisen lakki
verkaa

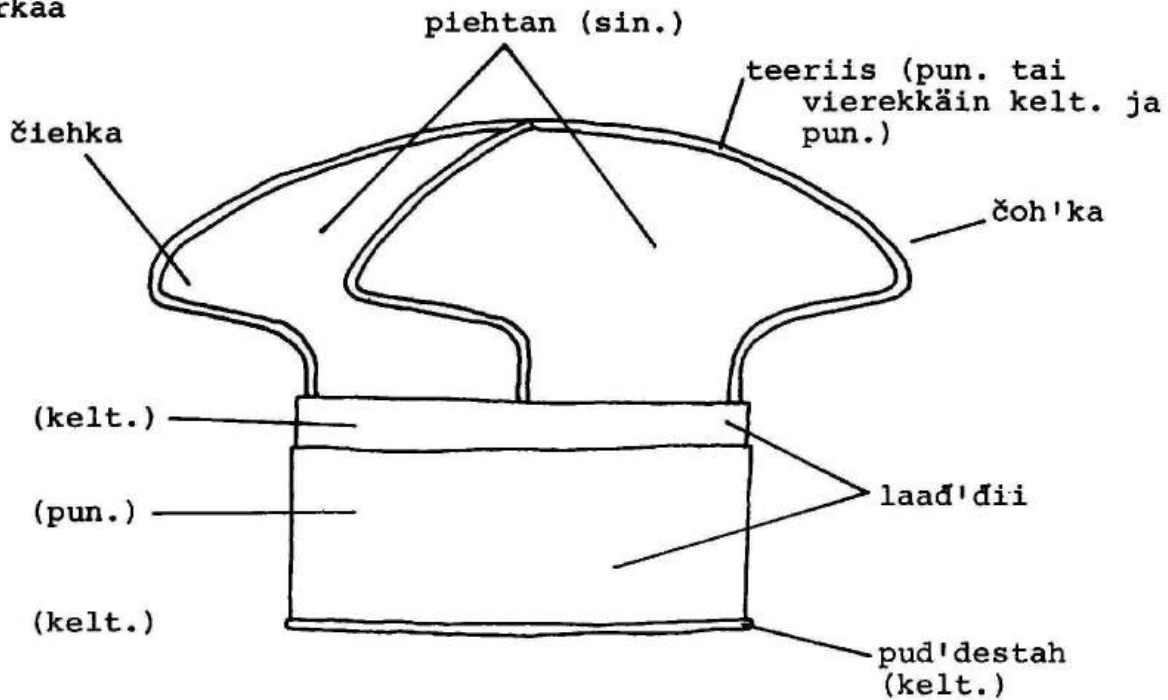
Kas'ka-rav'ta:n ja vuo'lle-keertta:n asemesta voi olla yksi leveä koristenauha, joka on rav'ta tai kas'ka-rav'ta.

Miehen takki edestä

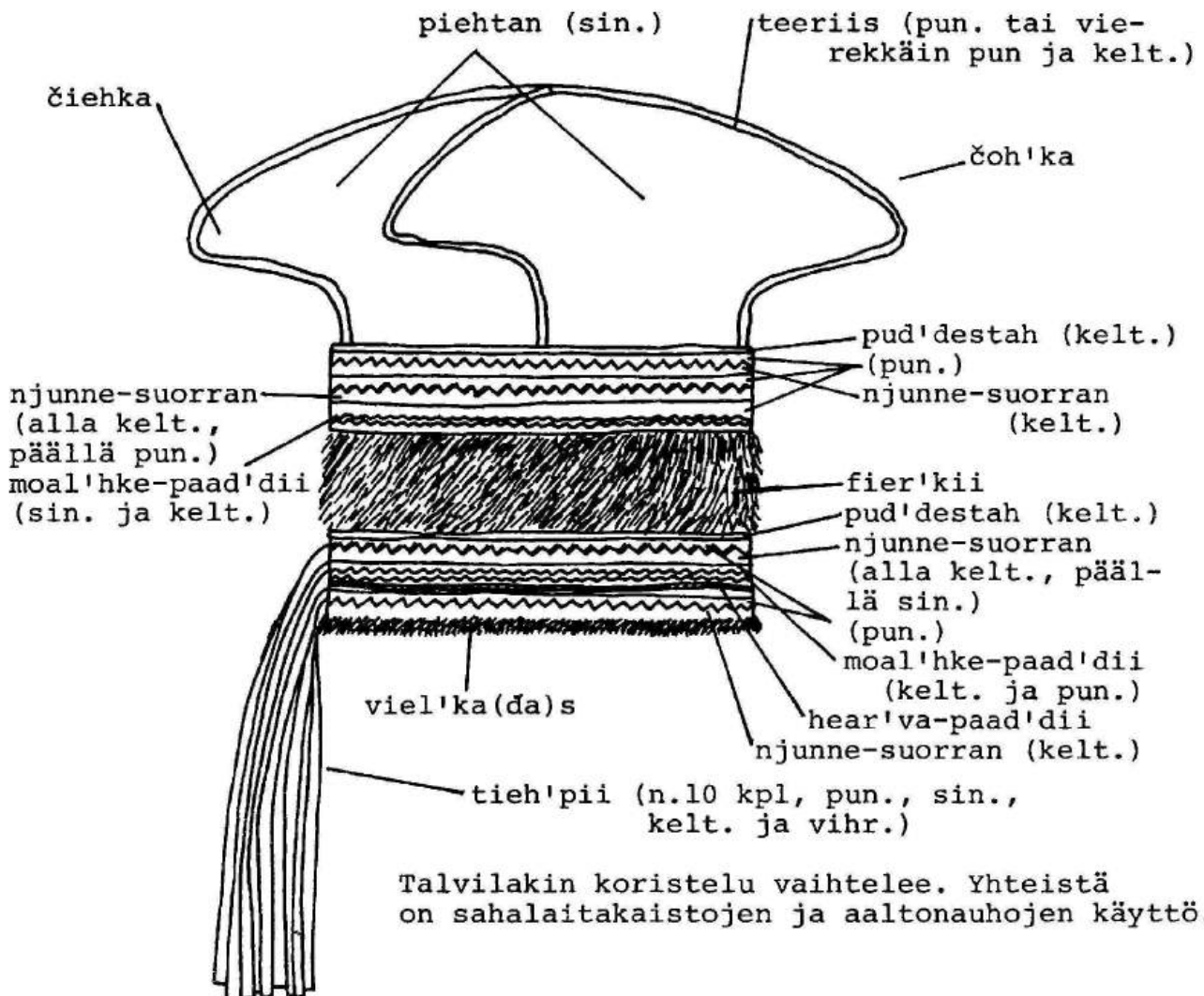

Verat ommellaan kiinni vierekkäin kulkevilla punaisella ja keltaisella langalla.

Miehen kesälakki
verkaa

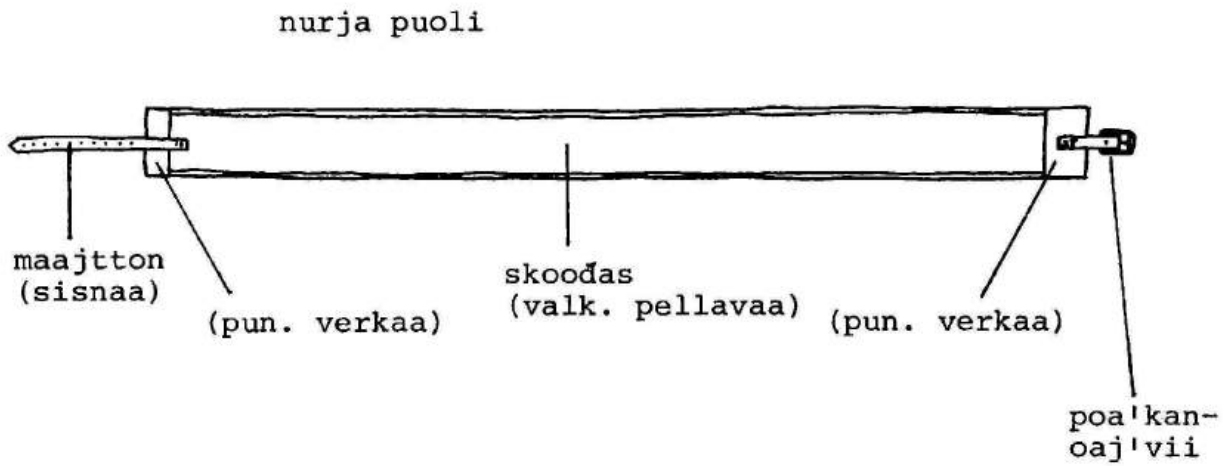

Miehen talvilakki
verkaa

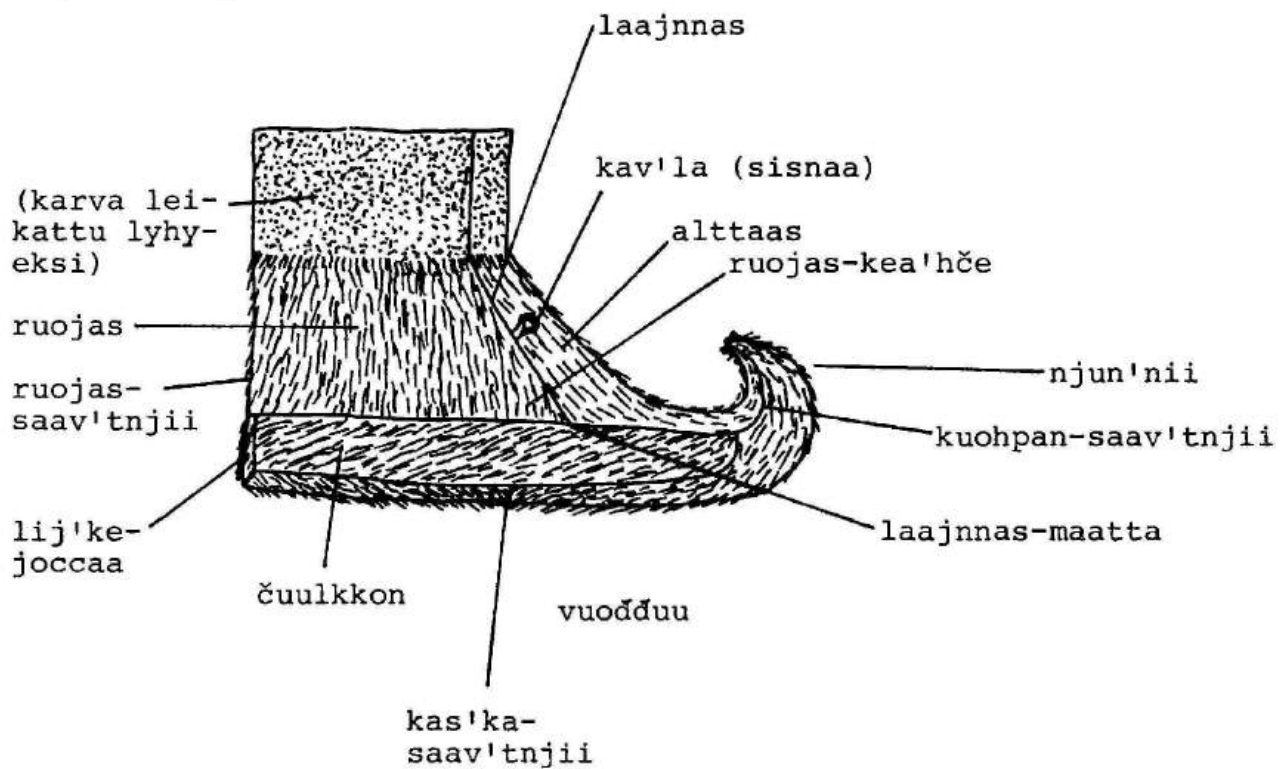
Talvilakin koristelu vaihtelee. Yhteistä on sahalaitakaistojen ja aaltonauhojen käyttö.

Naisen vyö

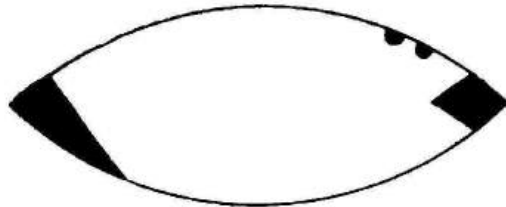
Nutukas

poron koipinahkaa

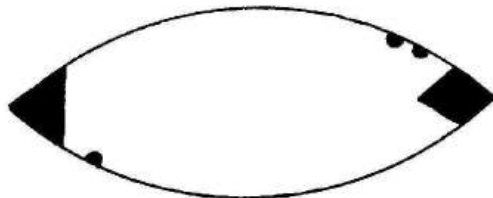

Muutama korvamerkki

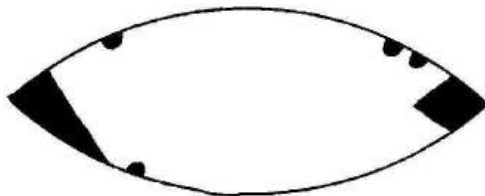
Joovnn-Ovl'laa (tasaa le ad'dujuv'von In'keš-aahkuu mear'hka): ol'keš peelljiis kuopiir, kuok'te ceah'kaa ovttalh, kuruuh peal'ljii skiv'tnjii manjiilh.

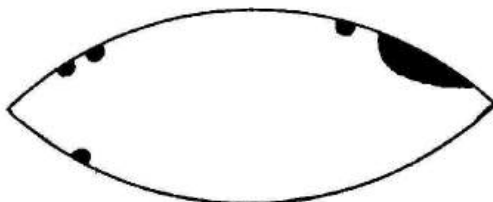
Joovnn-Issaah: ol'keš peal'ljii kuopiir, kuok'te ceah'kaa ovttalh, kuruuh peal'ljii ras'taa, cea'hkes manjiilh

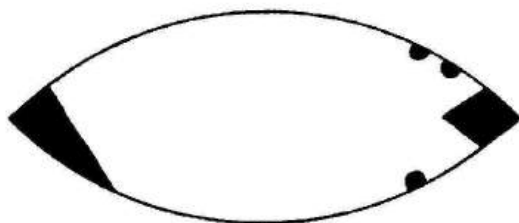
Joovnn-Juhaan: ol'keš peal'ljii kuopiir, kuok'te ceah'kaa ovttalh, kuruuh peal'ljii manjiilh skiv'tnjii ja cea'hkes ovttalh-manjiilh.

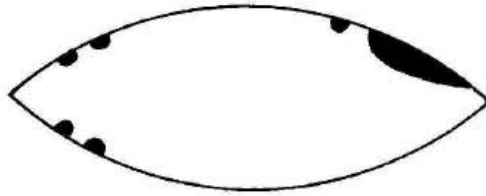
Niko-Pireh (tas lej kea'jkko-peal'ljii): ol'keš peelljiis ovttalh kieš'ka ja cea'hkes kieš'ka-maad'dakis, kuruuh peal'ljii keaj'kuuh, kuok'te ceah'kaa ovttalh ja ak'ta manjiilh

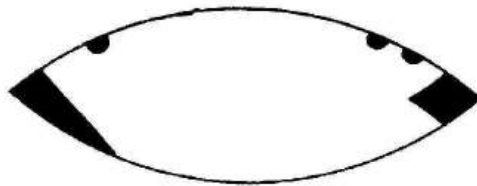
Ovl'laa-Juhaan (sea'mma ko aahčiis muh kuo'per-peelljiis kol'-pma ceah'kaa): ol'keš peelljiis kuopiir, kuok'te ovttalh ja ak'ta manjiilh, kuruuh peal'ljii skiv'tnjii manjiilh.

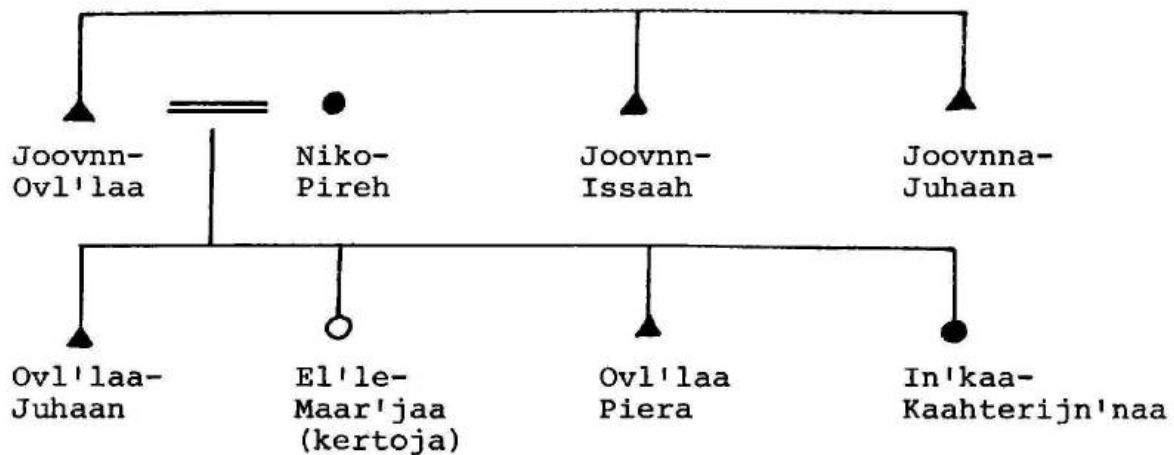
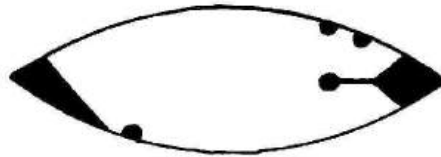
El'le-Maar'jaa (sea'mma ko eatniis muh ovttalh-manjiilh kuok'-te): ol'keš peelljiis ovttalh kieš'ka ja cea'hkes kieš'ka-maad'dakis, kuruuh peal'ljii ovttalh-manjiilh kuok'te.

Ovl'laa-Piera: ol'keš peelljiis kuopiiir ja kuok'te (ceah'kaa) ovttalh, kuruuh peal'ljii skiv'tnjii manjiilh ja cea'hkes ovttalh.

In'kaa-Kaahterijn'naa: ol'keš peelljiis kuopiiir, lud'destah kuohpiira sisaa ja raaj'kii, kuok'te ceah'kaa ovttalh, kuruuh peal'ljii skiv'tnjii ja cea'hkes manjiilh.

Castrenianumin toimitteita

1. Erkki Itkonen, Terho Itkonen, Mikko Korhonen, Pekka Sammallahti: Lapin murteiden fonologiaa. 1971.
2. Pekka Sammallahti: Material from Forest Nenets. Grammatical Sketch, Two Short Texts, Vocabulary. 1974.
3. Pertti Virtaranta: Vienalaisia lastenlauluja. 1973.
4. Mikko Korhonen, Jouni Mosnikoff, Pekka Sammallahti: Koltansaamen opas. 1973.
5. Seppo Suhonen: Liivin kielen näytteitä. 1975.
6. Viljo Nissilälle 21. 8. 1973.
7. Lauri Posti ja Terho Itkonen (toim.): FU-transkription yksinkertaistaminen. 1973.
8. Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen, Kurt Zilliacus: Nimistöntutkimuksen terminologia, Terminologin inom namnforskningen. 1974.
9. Seppo Suhonen: Lähisukukielten muoto-oppia ja lainasuhteita. 1974.
10. Eila Hämäläinen ja Kaisu Juusela (toim.): Castrenianum. 1975.
11. Eila Hämäläinen und Kaisu Juusela (red.): Castrenianum. 1975.
12. Vienan runonlaulajia ja tietäjiä. Aatu Kurosen (1907), Petri Lesosen (1908) ja Iivo Marttisen (1908) muistiinpanot. Julk. Helmi Virtaranta. 1975.
13. Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen symposiumi Petroskoissa 26.—27. 3. 1974.
14. Pekka Sammallahti: Sodankylän saamelaisten entistä elämää Elsa-Marja Aikion kertomana. 1975.

Jakelu: Suomalais-ugrilainen Seura
Snellmaninkatu 9—11, 00170 Helsinki 17